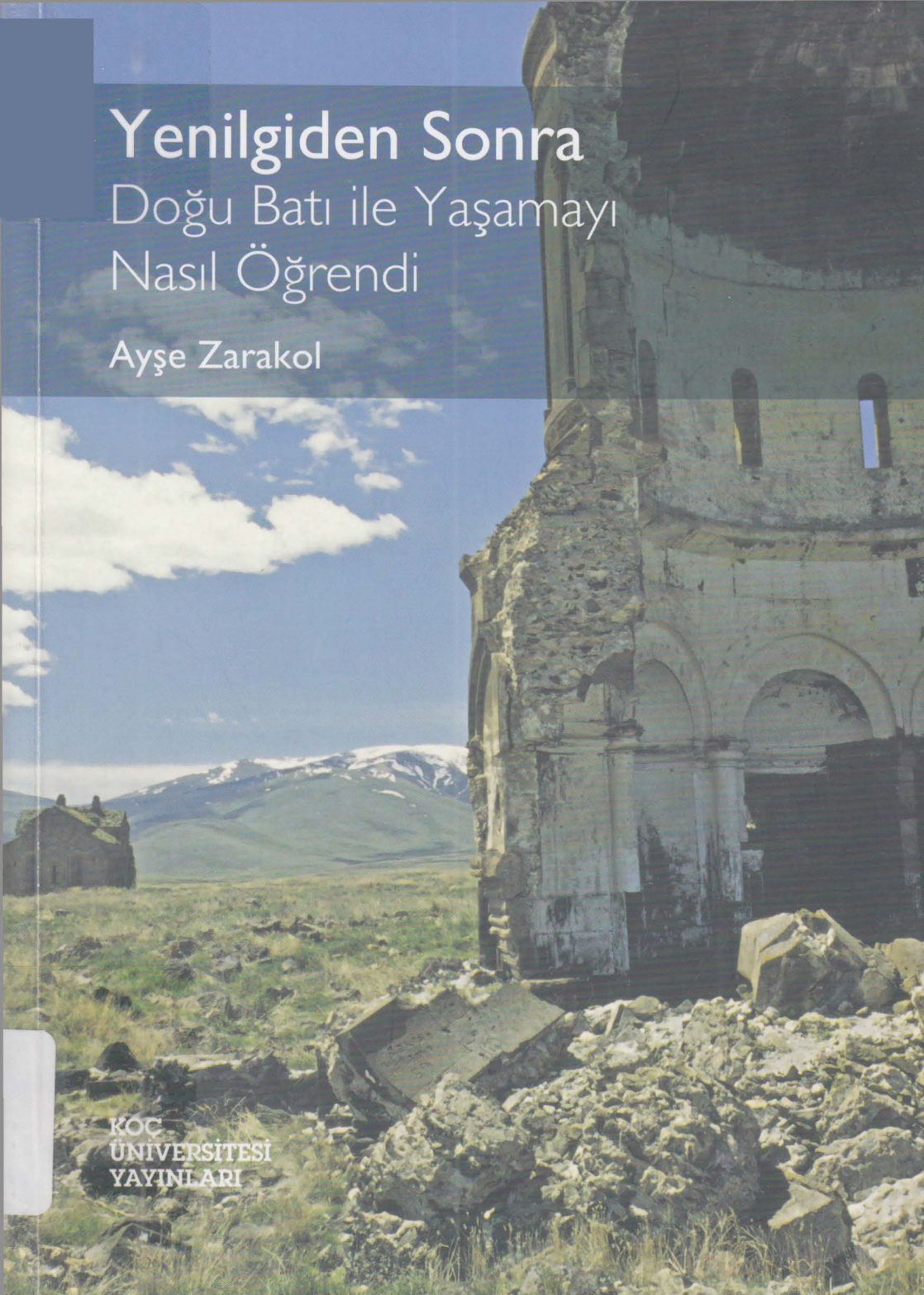
Yenilgiden Sonra
Doğu Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi

Ayşe Zarakol

KOÇ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

YENİLGİDEN SONRA

DOĞU BATI İLE YAŞAMAYI NASIL ÖĞRENDİ

Koç Üniversitesi Yayınları: 19

Yenilgiden Sonra: Doğu Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi
AYŞE ZARAKOL
ULUSLARARASI İLİŞKİLER | SİYASET BİLİMİ | TARİH

Çeviri: Barış Cezar
Redaksiyon: Göksun Yazıcı
Düzelti: Haluk Kalafat
Yayıma hazırlayan: Çiçek Öztek
Grafik uygulama: Sinan Kılıç
Kapak Görseli: Ayşe Zarakol

Baskı: Colorist Akademi Matbaacılık
Yeşilce Mahallesi Yılmaz Sokak No: 3 4.Levent/İstanbul
Tlf. (212) 270 78 78
Matbaa sertifika no: 18977

After Defeat: How the East Learned to Live with the West
© Türkçe yayın hakları: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011
© Tüm haklar: Cambridge University Press, 2011
1. baskı: İstanbul, Ağustos 2012
ISBN 978-605-5250-01-0
Sertifika no: 18318

Bu kitap geri dönüşümlü kâğıda basılmıştır.

Koç Üniversitesi Yayınları
Rumeli Feneri Yolu, 34450 Sarıyer-İstanbul
Tlf. +90 212 338 17 97
kup@ku.edu.tr • www.kocuniversitypress.com • www.kocuniversitesiyayinlari.com
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yenilgiden Sonra

Doğu Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi

AYŞE ZARAKOL

İngilizceden Çeviren:

BARIŞ CEZAR

KOÇ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

Michael Barnett ve David Leheny'ye

Annem Necla Zarakol ve babam Cihan Zarakol'a

İçindekiler

Teşekkürler 13
Türkçe Basıma Önsöz 17

Giriş 25
Ulusal Kimlik ve Leke 27
Modernlik ve Uluslararası Sistem 30
Üç Lekelenme Vakası: Türkiye, Japonya ve Rusya 33
Araştırmadaki Yaklaşım ve Bölümler 37

BİRİNCİ KISIM
ULUSLARARASI SİSTEMDE KAPILAR VE KAPICILAR

BİRİNCİ BÖLÜM
Uluslararası Sistemde İçeridekiler ve Dışarıdakiler 57
Giriş 57
Türkiye, Japonya ve Rusya'nın Kafa Karıştırıcı Toplumsallaşması 59
Modernlik, Ontolojik Güvensizlik ve Uluslararası Sistem 66
Modern Uluslararası Sistem 75
Modernlik, Tabakalaşma ve "Yabancıların" Yaratılması 80
"Batı'nın Yükselişi"nin Toplumsal Etkisi 84

İKİNCİ BÖLÜM
Dışarıda Kalan Devletler 89
Giriş 89
Uluslararası Sistemde Yerleşik-Dışarıdaki Dinamiği 90
Uluslararası Sistemde Leke 95

Modern Devletin Doğuşu
Lekelenmeyi Neden Uluslararası Sisteme Taşıdı 104
Uluslararası Sahnede Yerleşik-Dışarıdaki Dinamiği 117
Leke Yaftaları Davranışları Nasıl Etkiler 131
Devletler, Habitus ve Leke 135
Strateji Tercihlerinin Açıklanması 139

İKİNCİ KISIM
İMPARATORUN HABERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
"Barbarlar": Türkiye (1918-1938) **147**
Giriş 147
Osmanlı İmparatorluğu'nun Lekelenmesi 151
Türkiye'nin Yeniden Normallik Arayışı 162
Egemen Türkiye: Şimdi Ne Olacak (1923-1938) 169
Modern Türkiye'yi Biçimlendirmek 179
Yazı Tura: Lekelenme, Ulusal Habitus ve Egemenlik 187
Sonuç 194

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
"Çocuklar": Japonya (1945-1974) **199**
Giriş 199
Avrupa Medeniyet Standardı ve Japonya: *Bunmei Kaika* 200
İmparatorluk Japonyası 206
Türkiye ile Karşılaştırmalar 214
Japonya Yenilgiden En İyi Şekilde Yararlanıyor 216
Yeni Bir Japonya 225
Kamikaze Pilotlarından Radyo Satıcılarına:
Değişen Statü Standartları 234

BEŞİNCİ BÖLÜM
"Gizemli" Düşman Rusya (1990-2007) **245**
Giriş 246
Rusya ile Batı: Émile mi yoksa Caliban mı? 247
Sovyet Rusya 257
Gorbaçov ve "Yeni Düşünce" 263
Sovyetler Birliği'nden Sonra:
Gorbaçov'dan Putin'e Dış Politika Tercihleri 266
Rusya Nereye Gidiyor? 282

SONUÇ
Zealotlar mı Yoksa Herodianlar mı? **287**

Kaynakça **304**
Dizin **343**

Yaşayışımız daha çocukluktan başlayarak, Avrupa görüşüne, geleneğine göre düzenlenmiştir. Hangimizin gücü yeterdi bu gidişe karşı koymaya, bu baskıyı yenmeye. Niçin hâlâ tam Avrupalı olmadık? Çünkü (sanırım bu konuda herkes, bazıları seve seve, tabii bazıları da diş bileyerek, kabul edecektir bu görüşümü) evet, hâlâ tam Avrupalı olmadık çünkü olabilecek kadar olgunlaşmadık henüz. Ama bu bambaşka bir konudur. Benim demek istediğim, bizlerin böylesine güçlü etkiler altında bile Avrupalılaşmadığımızdı. Aklım ermiyor buna.

Fyodor Dostoyevski, *Batı, Batı Dedikleri* (1863)*

* *Batı, Batı Dedikleri,* çev. Engin Altay. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972, s. 25

Teşekkürler

Bu kitap, Batılı olmayan faillerin uluslararası sisteme dahil edilme tarzının yol açtığı tedirginlikler ve bu tedirginliklerin dünya siyasetinin temel dinamiklerini nasıl biçimlendirdiği hakkındadır. Bu konuyu hakkıyla ele alabilmek için, zaman zaman uluslararası ilişkilerin daha aşina sınırlarının ötesine geçerek toplumsal ve siyasal kuram, karşılaştırmalı tarih, siyasal sosyoloji ve alan araştırmalarına geçiş yaptım. Bu konulardaki literatürün çoğunu rehberlik olmadan okudum ve bu alanlarda çalışan uzmanların atlamalarımı ve sıra dışı yorumlarımı mazur göreceklerini umuyorum. Daha geniş bir tablo çizme çabası içinde önemli ayrıntıları göz ardı etmiş olduğumdan emin olsam da, bu herhangi bir şekilde saygısızlık olarak alınmamalıdır. Kitabın kapsamlı görüşünün bu eksikliklerini bir dereceye kadar dengelemesini sadece ümit edebilirim.

Bu proje Wisconsin-Madison Üniversitesinde tamamlanmış bir tezden ortaya çıktı, ama o zamandan beri daha geniş ve iddialı bir hal aldı. Mevcut metnin büyük kısmı Washington & Lee Üniversitesinde, Glenn ve Lenfest'in cömert yaz araştırma burslarından yararlanılarak yazıldı. Bu kurumda geçirdiğim zaman zarfında buradaki çok sayıda muhteşem iş arkadaşlarım arasında Robin LeBlanc ve Mark Rush özellikle nazik ve teşvik edici oldular. Aynı zamanda Siyasal Bilgiler Bölümüne ve Williams Okuluna araştırmalarıma desteklerinden dolayı teşekkür borçluyum.

Wisconsin-Madison Üniversitesinde, beni moda konular yerine ilgimi çekenlerin peşinden gitmeye sürekli teşvik eden, bana örnek olan insanlarla karşılaştım. Bu kitapta neredeyse Madison'da aldığım her dersten bir şeyler var. Profesörlerim Michael Barnett, David Leheny, Jason Wittenberg, Jon Pevehouse, Mark Beissinger, Edward Friedman, Bernard Yack, Marion Smiley, Paul Hutchcroft ve Aseema Sinha'ya bilgelik ve desteklerinden dolayı şükran-

larımı sunarım. Burada ayrıca Middlebury Üniversitesi lisans programındaki profesörlerimi, özellikle de kendilerini örnek almasam muhtemelen siyasal bilimci olmayacağım Murray Dry, Jeff Cason ve Michael Kraus'u anmayı borç bilirim. Aynı zamanda Middlebury Üniversitesindeki Klasik Çalışmalarından hocalarım, özellikle de Jane Chaplin ve Eve Adler'e dehalarıyla tarihten söz ederken bir miktar latifenin zararsız olduğunu görmemi sağladıkları için teşekkür ederim. Bu kitap için yapılan araştırmaların bir kısmını İstanbul Bilgi Üniversitesinde bir araştırma görevlisiyken gerçekleştirdim ve bana bu fırsatı verdiği için de İlter Turan'a özellikle teşekkür ederim.

Yazım süresince birçok insanın kitabın gelişimine katkıda bulunan görüşleri ve değerlendirmeleri oldu. Georgi Derluguian, Şogo Suzuki, Brent Steele, İaonnis Stivachtis, Patrick Thaddeus Jackson, Richard Beardsworth ile Roger Haydon'un yanı sıra bu çalışmanın çeşitli kısımlarını sunduğum panel ve konuşmalarda soru soran diğer kişilere de teşekkür etmek isterim. Bu kitabın çeşitli kısımları ilk olarak "Ontological (In)security and State Denial of Historical Crimes: Turkey and Japan," *International Relations*, cilt 24, sayı 1, 2010'da yer almıştır. Orijinal makale http://ire.sagepub.com adresinden temin edilebilir. O derginin editörü Ken Booth ile adını belirtmeyen iki yorumcuya burada yararlandığım yorumları için teşekkür etmemem ihmalkârlık olur. Ayrıca Cambridge University Press'ten adını belirtmeyen iki okuyucuya kitabı nasıl geliştirebileceğim konusundaki mükemmel yönlendirmeleri için şükran borçluyum. Bunlara ek olarak bu projenin basılması sürecini takip eden editörlerim John Haslam ve Carrie Parkinson'a da teşekkür ederim. Özellikle John Haslam'a taslağı değerlendirmeye göndererek bana fırsat verdiği için teşekkürü borç bilirim.

Bu kitabın yazımı sırasında arkadaşlarımdan ve ailemden oluşan harika bir destek şebekesinden de yararlandım. Pek çok muhteşem arkadaşımın arasından, Simanti Lahiri, Jelena Subotic, Patrick Cottrell, Travis Nelson, Demet Lüküslü, Burç Beşgül, Özge Onursal ve Zeynep Gülşah Çapan'a çeşitli taslaklar hakkındaki yorumları, uzun gün ve geceler boyunca harekete geçirici "entelce" konuşmalarımız ve gerçek dostlukları için özellikle müteşekkirim. Burada ayrıca akademik yaşam dışında da bir dünya olduğunu hatırlatarak ayaklarımın yere basmasını sağlayan arkadaşlarımı da anmalıyım. Aylin Ülçer, Arzu Soysal, Ayşin Hattat Vardar, Banu Kutlu,

Hürol Ayaz, İrem Çavuşoğlu, Irazca Geray, Liz Amado, Petek Salman, Selin Arat, Sibel Demir ve kardeşim Aras Zarakol'a teşekkür ederim. Aynı zamanda bu kitap projesinin aile meselelerinin önüne geçtiği anlardaki sabırları için kayınvalidem ve kayınpederim Margaret ve James Jajich'e de şükran borçluyum. Annem-babam Necla ve Cihan Zarakol her zaman ben olmanın en iyi yanı oldular, hâlâ da öyleler ve bana akla gelebilecek her türlü şekilde ilham kaynağı olmaya da devam ediyorlar. Son olarak, bu projeyle ilgili olarak hiç kimse benim harika, cömert, zeki kocam Dmitri Jajich'ten daha fazla şeye katlanmak zorunda kalmadı.

Bu kitabı akıl hocalarım Michael Barnett ve David Leheny'ye adıyorum. Bu kitabı onların sarsılmaz teşvikleri olamsaydı bitiremeyeceğimi biliyorum. Bu kitaptaki tüm yetersizlikler yalnızca bana, kayda değer her şey ise Michael ile Dave'e aittir.

Bu kitabı yazarken bir gün Türkçesini göreceğimi hayal etmeye bile cüret edemezdim. Bunu mümkün kıldığı için Koç Üniversitesi Yayınlarına çok teşekkür ederim. Türkçe basımı titizlikle yayına hazırlayan Çiçek Kılıç ve tercümesini yapan Barış Cezar'a ayrıca derinden müteşekkirim.

Kitabın Türkçe basımını annem Necla Zarakol ve babam Cihan Zarakol'a ithaf ediyorum.

Türkçe Basıma Önsöz

Kitapların da insanlar gibi, daha doğrusu ağaçlar gibi bir yaşam çizgisi oluyor. Elinizde tuttuğunuz bu kitap 2004 yılında bir doktora tezi fikri olarak doğdu. Bambaşka konuları (din-siyaset ilişkisi, Ortadoğu siyaseti vb) çalışmak için gittiğim Wisconsin-Madison Üniversitesinde yaptığım bazı okumalar bana, Türkiye'ye mahsus olduğunu düşündüğüm bazı sorunların, kısırdöngülerin, sınırlı bakış açılarının başka ülkelerde de olduğunu gösterdi. Özellikle Norveçli sosyal bilimci Iver Neumann'ın Rusya-Avrupa ilişkileri üzerine çalışmalarından çok etkilendiğimi hatırlıyorum. O dönem Ellen Trimberger'in Türkiye-Japonya karşılaştırması da beni Japonya hakkında daha çok okumaya itmişti. Bu okumaların sonucunda fark ettim ki tartışmaların (çok milliyetçi olsalar bile) hep Batı ekseninde dönmesi, hep kendini Batı'yla karşılaştırma, Batı'nın dışındaki diğer bölgeleri (överken bile) hakir görme gibi davranışlar, Türkiye'ye göre ekonomik olarak çok daha gelişmiş Japonya'da ve modern çağda Türkiye'ye göre Batı'ya çok daha uzun süre kafa tuttuğu söylenebilecek Rusya'da da vardı.

Bu farkındalığın sonucunda bende bir Türkiye-Japonya-Rusya karşılaştırması yapma isteği doğdu. Çünkü uluslararası ilişkiler tezlerindeki karşılaştırmalarda sıkça kullanılan esaslara göre bu ülkelerdeki siyasi tartışmaların veya dış politika tutumlarının benzerlik göstermesi için hiçbir sebep yoktu: Öyle ya, fiziksel coğrafi konumları, dilleri, dinleri, yüzölçümleri, güçleri, enerji kaynakları, kültürleri vb farklı üç ülke niye aynı saplantılarla boğuşup dursun? Bu soruya cevap vermek için tezimi yazarken üç ülkenin de Batı tarafından mağlup edilmiş imparatorlukların devamı olduğu fikrine odaklandım ve bu yenilgiye verdikleri tepkileri karşılaştırdım. Nasıl Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşındaki

yenilgisinden doğduysa, modern Japonya Japon İmparatorluğu'nun İkinci Dünya Savaşındaki yenilgisinden, Rusya ise Sovyetler Birliği'nin (ki akademik literatür onu da bir çeşit imparatorluk [empire] sayar) Soğuk Savaş mağlubiyetinden çıkmıştı. Kısacası bu kitap boyumu biraz aşan bir ülke karşılaştırma fikri olarak doğdu; sonra üç ülkenin yenilgiden hemen sonra uluslararası sistemden kabul görme odaklı benzer tepkilerini karşılaştıran bir doktora tezi olarak filiz verdi, boy attı. Bu kitaptaki Türkiye, Japonya ve Rusya ile ilgili ampirik bölümler, tamamen olmasa bile çoğunlukla 2004-7 yılları arasında doktora tezi kapsamında yaptığım araştırmalara dayanıyor.

2007'de doktora tezimi savundum ve tezi kitap haline getirmek için çalışmaya başladım. Kısa zamanda fark ettim ki karşılaştırmanın hakkını verebilmek için aslında içinde bulunduğumuz uluslararası sistemin oluşumu, gelişimi hakkında da, Batı dediğimiz şeyin ne olduğu hakkında da bir şeyler söylemeliyim. Hatta bu üç ülkenin niye bu Batı denen şeye benzer tepkiler verdiğinin de teorik açıdan tutarlı bir açıklaması olmalı. Eğitimim siyaset bilimi ve özellikle Amerikan ekolü uluslararası ilişkiler teorisi üzerine olduğu için bu soruların cevabının mevcut literatürde pek olmadığını biliyordum. Dolayısıyla başka akademik disiplinlere yöneldim; sosyoloji, felsefe, tarih gibi. Özellikle sosyolojiden Erving Goffman'ın "leke" kuramını ve Norbert Elias'ın "yerleşikler-dışarıdakiler" ayrımını, açıklamak istediğim sorunlar açısından çok faydalı buldum; her ne kadar incelediğim kimlikler bireysel değil devletsel olsa da.

Goffman'a göre her toplumun yazılı olmayan kuralları ve bunlara bağlı olarak toplum üyeleri hakkında beklentileri vardır. Bu beklentilere uyanlara "normal" denir, uymayanlar ise sadece farklı değil "lekeli"dir. Herhangi bir toplumdaki lekelilere örnek olarak, egemen etnik ya da cinsel kimlikten farklılık gösteren grupları gösterebiliriz. Lekeliler, normaller tarafından hor görülür, şüpheli bulunur; kötü muameleye, ya da en iyi ihtimalle eksik muameleye maruz bırakılır. Fakat Goffman'ın bu konuda en önemli gözlemi şudur ki lekeliler de lekeli olduklarının farkındadırlar ve kendilerini bundan içten içe utanç duymaktan alıkoyamazlar. Çünkü onlar da bu toplumun bir parçasıdır ve eksik görülmelerini normal görüp içselleştirmişlerdir. Durumun haksızlığına karşı çıksalar bile var olan tezlere karşı kendilerini savunmak zorundadırlar, bu da var olan hiyerarşiyi

pekiştirir. Bu durumda herhangi bir toplumda normalliği tanımlayan standartları kimin yaratacağı meselesinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkıyor ki Elias'ın çalışmaları bu açıdan çok açıklayıcıdır.

Elias'a göre bir toplumda ilk yerleşen olmak ya da yerleşiklik hissine sahip olmak, kural koyuculuk açısından maddi faktörlere kıyasla çok daha belirleyicidir. Elias doktora öğrencisi Scotson'la beraber İngiltere'deki Winston Parva yerleşiminde yaptığı gözlemler sayesinde bu sonuca varmıştır. Bu çalışmada birbirine maddi olanaklar açısından çok benzer iki mahalle incelenmişti. Her ne kadar iki mahallede de işçi sınıfı İngilizler oturmakta idiyse de, bir mahalle diğerine göre kendisini daha temiz, daha düzenli, daha güvenli, kısacası daha üstün görmekteydi. İşin ilginç tarafı, diğer mahalledekiler de bu tutuma içten içe hak vermekteydi; bireysel olarak kendilerini daha pis, dağınık, tehlikeli hissetmeseler bile, oturdukları mahallenin daha kötü olduğunu düşünmekte ve bundan utanç duymaktaydılar. Elias'ın bulgularına göre iki mahalle arasındaki tek fark üstün görülen mahallenin daha eskiden beri orada olmasıydı. Yerleşikliğin verdiği ortak kültür ve uyumluluk, eski mahallede oturanların yeni gelenleri kolayca dışlamasına ve bu dışlamayı makul göstermek için çeşitli leke yaftaları yaratmasına imkân tanımıştı. Yeni gelenler bu yaftalarla kolayca baş edemiyorlardı, çünkü henüz ortak bir cephe oluşturamamışlardı. Kendisini bu dinamik içinde bulan herkes gibi bireysel olarak sıyrılmaya çalışıyorlardı, ama böyle yaptıkça aslında leke olan yafta sanki doğrulanmış gibi oluyordu. Bu durumlarda haksızlık, dinamik bir kısırdöngü şeklinde devam eder.

Bu kitapta anlattığım gibi aslında aynı dinamik, modern uluslararası sistemin temelinde de var. Bu sistemin çekirdeğini oluşturan Avrupa ülkelerine Elias'ın örneğindeki eski mahalle, sistem küreselleştikçe katılan diğer ülkelere de yeni mahalle bireyleri olarak bakabiliriz. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda Avrupalı olmayan birçok öğe sadece Avrupalı olmadığı için lekelendi ve kötü addedildi. İşin daha da vahim tarafı, bu muameleye tabi tutulan ülkelerdeki elitler (ve modern eğitim sistemi sonucunda bir yere kadar halk da) bu lekeleri içselleştirdi. Bu patolojiyle hâlâ boğuştuğumuzu, etkisinden tam olarak hâlâ çıkamadığımızı kim yadsıyabilir? Burada, Osmanlı İmparatorluğu'nda veya Japonya'da ya da

Rusya'da her şey güllük gülistanlıktı demek istemiyorum. Elbette miladını doldurduğu halde devam eden kurumlar ve gelenekler, çarpık yaklaşımlar vardı; her yerde olduğu gibi. Ama lekeli pisikolojiyle sağlıklı değerlendirme yapılamaz. Var olan kurumların faydası ya da zararı, bulunduğu yere, toprağına, tarihine bakarak değerlendirilemez. İki yüz yıla yakın bir süredir kendimize başkasının gözünden bakıyoruz; bu, bir şeyi Batılı diye alıp benimsiyorsak da öyle, yeterince Batılı değil diye atıyorsak da öyle; ya da tam tersi, bu duruma başkaldırma hissiyle bir şeyi Batı'dan farklı diye övüp göklere çıkarıyorsak da öyle. Bunların hepsi aynı hastalıklı sabit bakış açısını temel alan tepkiler.

Kitabın ilk üç bölümünü bu çalışmalar ve bu çalışmalar doğrultusunda uluslararası ilişkiler tezlerine yönelttiğim eleştiriler oluşturdu. Bu teorik çalışmayla daha önce yaptığım ampirik çalışmalar birleşince tezdeki filiz boy verdi, ağaç oldu: En azından benim açımdan, sadece bahsettiğim üç ülkeyi ya da sadece kitapta bahsettiğim dönemleri değil, dünyayı daha iyi anlamama yardımcı olan bir çerçeve ortaya çıktı. İngilizcesi 2011 yılında Cambridge Üniversitesi yayınlarından çıkan kitabım biraz geçmişte kalmış olsa da, bu ağacın meyvelerinden hâlâ besleniyorum. Mesela şu anda üzerinde çalıştığım Türkiye-Tayland karşılaştırma projesi de aynı çerçeveyi kullanıyor, ama bu sefer odağım dış değil iç siyaset.

Kitabın hikâyesini uzunca anlattım, çünkü bilmenizi istiyorum ki projenin doğumundan elinizdeki hale gelene kadar aradan sekiz yıl geçti. Bu arada ben değiştim, dünya değişti, Türkiye değişti, uluslararası ilişkiler literatürü, hatta kitabın kendisi bile değişti (en azından İngilizce versiyonun baskıya gönderildiği güne kadar). Ama açıkyüreklilikle söyleyebilirim ki ne uluslararası sistem, ne uluslararası ilişkiler teorileri, ne Türkiye, ne Japonya, ne de Rusya'ya dair söylediklerim hakkında beni tereddüte düşürecek bir gelişme olmadı (zaten tarih odaklı analiz yapmanın böyle bir yararı da var). Bilakis kitabın, önümüzdeki uluslararası sistem açısından oldukça karmaşık geçeceğine neredeyse kesin gözüyle bakılan dönemi iyi anlamak için iyi bir kaynak olabileceğine inancım arttı.

Projeye ilk başladığım zaman çektiğim zorluklardan biri, insanları (ki bunlar genellikle Amerikalılardı) Türkiye'nin bu karşılaştırmaya dahil olmasının mantıklı olduğuna ikna etmekti. Ne de olsa Rusya'nın süper

güç olduğu zamanlar hâlâ herkesin hatırındaydı; Japonya'nın da ekonomik gücü, son zamanlarda biraz azalmış olsa da ortadaydı. Türkiye'nin ise güçlü olduğu zamanlar çok geçmişte kalmıştı; Türkiye, ekonomisiyle olsun, Avrupa Birliği ve ABD endeksli (Irak meselesini bir kenara bırakırsak) dış politikasıyla olsun, klasik bir ikincil devlet görüntüsü sergilemekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nu bizim dışımızda herkes unutmuştu (hatta hamaset edebiyatı dışında biz bile). 2005'te Ortadoğu'ya yaptığım bir geziden anladığım kadarıyla, değil Osmanlı'ya karşı bir nostalji beslemek, orada kimse tarihteki varlığını bile neredeyse hatırlamıyordu. Öyleyse Türkiye'yi Japonya ve Rusya'yla aynı guruba koymak biraz tuhaf kaçmıyor muydu?

Belki biraz da bana öyle geliyordu belki ben kendi kendime kuruntu yapıyordum. Ne de olsa ben de kitapta uzunca bahsettiğim lekeli olma psikolojisiyle büyümüştüm ve yabancılarla yaptığım Türkiye'yle ilgili konuşmalarda ne yaparsam yapayım alttan alta şüphe yaratan tuhaf suçluluk hissinin çözümünü henüz bulamamıştım. Çözümü, bu kitapta da örneği olan karşılaştırmalı sosyal bilimler ve uluslararası sistemin yapısal incelemesi sayesinde buldum. Umarım Türkiye'nin sorunlarının sadece Türkiye'ye mahsus olmadığını, sadece bizden kaynaklanmadığını, bir sürü meselenin altında uluslararası sistemle ilgili uzun geçmişi olan dinamiklerin yattığını görünce siz de benzer bir rahatlama yaşarsınız. Kitabı okuyunca göreceksiniz ki Batı'yı Batı yapan süreçle Türkiye'yi Türkiye yapan süreç aynı. Bir madalyonun iki yüzü. Bu demek değil ki sorunlarımızla ilgili sorumluluk almamalıyız. Ama sorunların çözümü, kendimizi yerme övme gelgitleri arasında savrulmaktan geçmiyor; mesele iyiyi de kötüyü de bir tarihi bütünün parçası olarak değerlendirebilmekte.

Kitapla beraber Türkiye'nin ekonomisi büyüdü, onunla beraber dış ilişkilerdeki imajı da güçlendi; şimdi artık Türkiye, Japonya ve Rusya'nın yanına yaraşır mı sorusunu soran pek kimse kalmadı. Bunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetinin rolü büyük. Kastettiğim şey, kitapta kullanılan çerçeve açısından AKP hükümetinin son on senedir iktidarda bulunmasının yarattığı psikolojik değişiklik. AKP'nin yönetim kadroları, daha önceki hükümet ve özellikle diplomasi kadrolarına kıyasla Türkiye'nin Batı'yla ilişkisini farklı görmekteler. Bunun çeşitli sebepleri var: Kendi kimlikleri ve geldikleri hareketin geçmişi yüzünden Kemalist

tarih doktrini ve dolayısıyla o tarih içindeki Batı kavramına bir nebze olsun (her ne kadar yüzeysel bir şekilde olsa da) şüpheyle yaklaşmaları; Batı'yla ilişkilerinin daha çok Amerikan ekolü üzerinden konumlandırılması; İslamiyete bağlılıklarının lekelilik psikolojisine bir alternatif sunarak, bu duyguyu biraz hafifletmesi gibi... Bu demek değil ki AKP yönetim kadrosu bu kitapta anlatılan sorunlardan tamamen arınmıştır; ama iktidara geldiklerinden beri eski kadrolara göre daha farklı, daha az özür dileyen[1] bir tutum sergileyebildiler. Uluslararası sistemdeki konjektürel değişiklikler ve artan ekonomik güç de AKP'nin getirdiği değişik bakış açısıyla birleşince ortaya (sanki birdenbire) bölgesel liderliğe oynayan, Batı karşısında daha iddialı bir Türkiye çıktı. Daha on sene önce kimse Türkiye'nin bölgesinde önemli bir ülke bile olduğunu kabul etmezken, şimdilerde herkes ortaya yeni Osmanlıcık tezleri atmaya başladı.

Ama ne yazık ki bu gelişmeler Türkiye'nin bu kitapta anlatılan sorunların üstesinden geldiği anlamına gelmiyor. Yukarıda belirttiğim gibi AKP hükümetinin dış politikaya getirdiği farklılık yadsınamaz ama bu farklılık en azından şimdilik yüzeysel; çünkü alışılagelmiş tarih ve dış politika anlayışında sadece Türkiye'nin yeri sorgulanıyor, anlayışın kendisi değil. Dış politikamız hâlâ Batı odaklı, tarih anlayışımız hâlâ on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın lekelerini taşıyor. Hâlâ Batı dışındaki bölgeleri ve ülkeleri bu mercekten görüp kendimizi onlara göre üstün sayıp ağabeylik taslıyoruz, Batılı olmayan yükselen güçleri küçümsüyoruz, hesaba katmıyoruz. Ortadoğu'yu tanıdığımızı veya kurtarabileceğimizi sanıyoruz. Kitapta anlatıldığı gibi aslında kendini diğer lekelilere lider görmek de aslında lekelilik psikolojinin bir uzantısı. Maddi şartlardaki değişiklik bu psikolojinin dışavurumunu değiştirdi, bakış açımızı değil. AKP'nin yarattığı farklılık da AKP devletleştikçe kaybolma tehdidi altında zaten. Benzer ruh halleri Rusya'da ve Japonya'da da dönem dönem gözlenebilir;

---

1 Türkiye'nin özür dilemesi gereken birçok mesele olduğu tartışılmaz. Fakat son yüzyılda Türkiye'nin en büyük sorunu, özür dilemesi gereken şeylerde ayak sürürken, aslında bizim suçumuz olmayan şeyler için içten içe kendini yemesiydi. AKP daha az özür diler bir tutum içinde derken bu ikinci kategorideki meseleleri kastediyorum.

ama tarih göstermiştir ki bakış açısı değişmediği sürece, bu tip ruh halleri liderlik hezeyanlarının ötesinde bir sonuç getirmez.

Dünya şu anda bir geçiş döneminde. Türkiye bu dönemi ve kendi sorunlarını iyi okursa yeni oluşumlarda gerçekten önemli bir ülke pozisyonuna gelebilir. Fakat bu, ne eskiden yaptığımız gibi kendimizi Batılı olmadığımız, olamadığımız için suçlamakla ne de şimdi yaptığımız gibi daha sorunlarımızı çözmeden kendimizi olduğumuzdan daha başarılı, önemli, üstün görmekle olacak bir şey. Doğru yol kendi tarihimizi anlamaktan, kendimizle barışmaktan ve benzer yollardan geçmiş ülkelerle biraz olsun empati kurmaktan geçiyor.

İstanbul, Bodrum, Virginia
Temmuz 2012

Giriş

... Ve öte yandan, yabancı bir örneği taklit etmeye yönelik en içten ve arzulu çabaların bile eski, geleneksel yerel insansal etkileşim kalıplarının belli belirsiz izlerini hiçbir zaman tam anlamıyla yok etmede başarılı olamadığı da bir gerçektir. Japonya, Rusya ve Türkiye'nin modern tarihleri bunu göstermek için yeterli olmalıdır.
William McNeill, "A Defence of World History"

2006'da, bu kitabın ilk taslaklarından biri üzerinde çalışırken Türkiyeli yazar Orhan Pamuk Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Ne var ki, yazarın kendisi ve Türkiye için sevinçli bir olay olması gereken bu durum, Pamuk'a kamu önünde yöneltilen dramatik ihanet suçlamalarıyla lekelendi. Türkiye basınında karalandı. Ödülün ilanından birkaç ay önce bir İsviçre gazetesi Pamuk ile röportaj yapmış ve röportajı yapan gazetecinin Türkiye'den geçmişiyle yüzleşmekte zorlanan bir ülke olarak tanımlaması karşısında kendisi, Ermeni katliamını ve Türkiye'nin Kürt azınlıklarının sorunlarını tartışmaya istekli olduğunu vurgulamıştı. Her ne kadar Pamuk'un bu şeffaflığı kısmen Türkiye'yi savunma (Türkiye'nin kendi sorunlarıyla bir "yetişkin" gibi baş edemediği ve dolayısıyla Avrupa Birliği'ne katılmayı hak etmediği yönündeki bir ima karşısında) amacından kaynaklanmış olsa da, bu röportaj daha sonra Türkiye medyasında yer aldığında pek çok Türk Pamuk'un ya bir hain ya da en azından omurgasız biri olduğuna karar verdi. Kendisine "Türklüğe" hakaret nedeniyle resmi soruşturma açıldı (suçlamalar daha sonra geri alındı). Hatta kimileri eğer Pamuk şerefli biriyse kendisine siyasal nedenlerle verildiğine kuşku olmayan bu ödülü geri vermesi gerektiğini ileri sürdü. Nobel Ödülü'nü kabul etmekle, tek amaçları Türkiye'yi kötü göstermek olan Batıların ekmeğine yağ sürdüğü iddia edildi.

Herhalde bu olaylar dışarıdan bakan birine çok saçma gelecektir. Karşımızda hem neredeyse yüzyıldır Batı dünyasına katılmak için şekilden

şekle giren hem de aynı zamanda Batılıların niyetlerine dair en korkunç paranoyakça kuşkuları besleyen bir ülke var. Türkler Batılıları Türkleri her zaman olumsuz bir şekilde göstermekle (ve Pamuk gibi buna uyan öz evlatlarını ödüllendirmekle) suçlar; ancak kendilerine yapıldığını düşündükleri bu yanlışla baş etme yolları akla gelebilecek en fevri şekilde davranarak, Türkleri kaba olarak niteleyenleri haklı çıkarmaktır. Türklerin halinden anlayan gözlemcilere bile Türklerin ülkelerinin çirkin bir yüzüyle karşılaştıklarında küplere binmeleri, "Türklüğü" koruyan tuhaf yasaları ve Türk tarihinin söylemleri konusunda grup düşüncesinden sıyrılamamaları kontrolden çıkmış milliyetçilik gibi gözüküyor. Ki bu değerlendirmenin bir doğruluk payı var.

Umarım, günümüzde Türk milliyetçiliğinin sergilediği o abartılı gurur ve haksızlığa uğrama kompleksinin "Türklerin" doğal bir eğilimi olmayıp, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki yerinin talihsiz bir sonucu olduğunu iddia ettiğimde bir müdafi olarak algılanmam. Bu Türklerin böyle davranmakta haklı oldukları veya ellerinden başka türlü davranmak gelmediği için böyle davrandıkları anlamına gelmez. Yine de, Türkler kendi davranışlarından sorumlu olmakla beraber, bu davranışların altında yatan nedenleri yalnızca Türkiye ile uluslararası toplumun son yüzyıldaki etkileşimlerine bakarak bulabiliriz.

Orhan Pamuk Türkiye'nin en büyük özlemlerini ve korkularını temsil eden bir yazardır. Çoğu Türkün bir Türkiye vatandaşına hiçbir zaman tanınmayacağını düşündüğü bir düzeyde uluslararası kabul görmeyi başarmış; ama bunu Türklerin utanç verici bulduğu konular hakkında yazarken (ve konuşurken) bir yandan da Türklerin yüceltiği şeylerle alay ederek yapmıştır. Çoğu Türk, Pamuk'un, Ermeni katliamından kimi Türk kadınlarının türban taktıklarına dek Batı'nın Türkler hakkındaki en kötü izlenimlerini onayladığı için ödüllendirildiğine inanır.[1] Kısmen de haklılar.

1 Pamuk'un *Kar* romanının konularından biri de budur. "Mükemmel düzeydeki Amerikalı İngilizcesini internette Megadeth hayran sayfasında sohbet ederek öğrendiğini söyleyen endişeli bir delikanlı 'Amerikalı okuyucuların bu kitaptan bazı Türk kadınlarının türban taktıklarını öğrenmesi bizim için kötü değil mi? Bizim ... İran gibi olduğumuzu düşünmezler mi?', diye sordu." Gloria Fisk, "Orhan Pamuk and the Turks."

Milliyetçilerin Pamuk'un hainliği hakkında yanılmış oldukları açıktır, ama hatalı şekilde ona yöneltilen tüm o öfkenin içinde Pamuk'un genelde Türkiye'nin farklı olduğu yönler üzerine yazdığı için kabul gördüğü yönündeki haklı (ya da en azından anlaşılabilir) hayal kırıklığı yatar. Türkler (ya da en azından laik, kentli, egemen çevrelerden Türkler) elde edemeyeceklerini istiyorlar: Aynı anda hem Türkiye'nin "Batı" ile ortak yönlerinin (yani sıradan, "normal" bir ülke olarak), hem de Türklerin bu ortak değerlere erişme yönündeki insan üstü çabalarının (yani bir olağanüstü, "özel" ülke olarak) tanınması. Batı'nın, Türklerin yaratmak için bu kadar çok çalıştıkları ve uğruna bu kadar çok şey feda ettikleri Batılılaşmış Türkiye'nin ardında yatanlara daha çok önem verdiğinin farkına varılması varoluşsal bir yumruk gibidir.

Ulusal Kimlik ve Leke

Milliyetçi Türkler irrasyonel mi? Belki. Ancak hayal kırıklıkları, yaşamı boyunca "normal"[2] bir insan kadar iyi iş görebilmek üzere kendini eğiten kör bir insanın, sürekli olarak insanların onu kör bir insan olarak gördüklerini fark ettiğinde, ne yaparsa yapsın körlük yaftasının kimliğinin başlıca belirteci olmasını engelleyemediğinde yaşadığı hayal kırıklığından pek farklı değildir. Sakatlığınız için ödüllendirilmek bazı açılardan onun yüzünden dışlanmaktan daha kötüdür; böylece o kişi kasten kurbanlaştırılan insanlara mahsus o haklı infial duygusundan da mahrum bırakılmış olur ve öfkesini haklı göstermesi zorlaşır.

Bir grup olarak Türkler de Pamuk'un ödülüne tepkileri ve irrasyonel gözüken diğer davranışlarıyla "leke" taşıyan ve onu saklamaya çalışan bir birey gibi davranıyorlar. Erving Goffman "leke"yi "sanal ve gerçek toplumsal kimlikler arasındaki özel bir uyuşmazlık"[3] olarak tanımlıyor. Lekeli birey "farklı oluşunun zaten bilindiğini" düşünüyorsa, o "*itibarını kaybetmiş*" biridir; eğer lekenin "hem bilinmediğini... hem de ilk bakışta

2 "Bizi ve söz konusu beklentilerden olumsuz şekilde ayrılmayanları *normaller* olarak adlandıracağım," Goffman, *Stigma,* s. 5.

3 Agy. s. 3.

belli olmadığını" düşünüyorsa, o zaman "*itibarı zedelenebilir*"dir. Modern Türkler sürekli itibarını kaybetme korkusuyla yaşarlar; Doğulu, geri, Asyalı, Müslüman, gayri medeni, barbar, vb. gibi "lekelerinin" kalıcı olması konusunda endişelenirler.

Leke taşıyarak yaşamanın tipik özelliklerinden biri her zaman "tetikte" olma, "kendinin farkında olma ve verilen izlenim hakkında, başkalarının ihtiyatlı olmadığı davranışlarda, onların olmadığı ölçüde ihtiyatlı olma"[4] ihtiyacı hissetmektir. Lekelenmiş topluluklarda bu "tetikte" olma ihtiyacı, bireysel üyelerin kendilerini dış dünyaya dürüstçe ifade etme yetilerini ciddi derecede bastıran resmi olarak onaylanan bir grupsal özanlatının ortaya çıkmasıyla kendini gösterir. Pamuk'unkilere benzer davranışlar en üst düzeyde ihanet olarak görülür, ki bazı açılardan öyledirler: Grup anlatısının kutsallığını baltalayarak grup kimliğini bozar ve dolayısıyla grubun varlığını tehdit ederler.

Bu kitabın altında yatan argümanlardan biri lekenin devletler üzerinde de bireylerdekiyle aynı etkiye sahip olmasıdır: O noktadan sonraki bütün etkileşimleri etkiler ve dolayısıyla etkileşimlerin ardındaki itici güç haline gelir. "Batı'ya ait" olmamak, "Batı'nın" gerisinde olmak, yeterince "modern" olmamak, yeterince kalkınmış veya sanayileşmiş veya seküler veya medeni veya Hıristiyan veya demokratik olmamak; bunlar esas olarak devletler için leke işlevi görmüş tanımlamalara (ve daha sonra kendi kendini değerlendirmelere) örnektir. Bu tür yaftalara sadece mevcut gerçeklere dair nesnel değerlendirmeler olarak bakmak, uluslararası ilişkilerin toplumsal dinamiğini tamamen atlamak anlamına gelir. Uluslararası ilişkilerde nesnel gibi görünen değerlendirmelerin lekemsi niteliklerine dikkati çekerek, uluslararası sistemin toplumsal yoldan oluşturulmuş doğasına dikkatleri çekmek istiyorum. Çeşitli fiziksel koşullar yalnızca toplumsal, karşılaştırmalı, göreli bir ortamda baş edilmesi veya aşılması gereken sorunlar halini alırlar. Ne de olsa, körlüğü bir leke kılan gözü görmenin norm olması ve bireysel bir nitelikten çok daha fazlası haline gelmesidir.

Leke ayrımcılıkla aynı değildir, ancak uygulamada ikisinin arasında kayda değer bir kesişim vardır. Goffman lekeyi anlayabilmemiz için "nite-

4 Agy. s. 14.

liklere değil ilişkilere dayanan bir dile"[5] ihtiyacımız olduğunu söylemişti. Esas olarak leke normallerle itibarı zedelenenler arasında toplumsal açıdan paylaşılan bir alandır: "Lekelenen birey de kimlik konusunda bizimle aynı inançlara sahiptir" ve "daha geniş toplumdan edindiği standartlar onu başkalarının onun eksikliği olarak gördüklerine karşı son derece duyarlı kılar, bu kaçınılmaz olarak onun, sadece bir an için bile olsa, kendisinin gerçekten de olması gereken olamadığı konusunda diğerleriyle hemfikir olmasına yol açar."[6] Buna göre, leke dışarıdan dayatılan bir farklılık yaftası olduğu kadar, aynı zamanda *kişinin kendi niteliklerini itibar zedeleyici olarak tanımlayan belli bir normatif standardın içselleştirilmesidir.*

Tam izolasyonu seçen birkaç ülke dışında (ki onlar bile bu etkiden tam anlamıyla kurtulmuş olmayabilirler) dünyadaki ülkelerin çoğu kendilerini hâlâ modernlik idealleri ve düşüncelerine göre değerlendirirler.[7] Yerkürenin çeşitli yerlerindeki pek çok insan modernleşmeyi ilerleme, kalkınmayı gelişme ile eşdeğer tutmaya devam ediyor ve bunların bir devletin görevi olmasının doğruluğunu hemen hemen hiç sorgulamıyorlar. Birçok insan kendi ülkeleri bu ideallere sahip olmasa da olunması gerektiğini düşünür ve bu konulardaki eksiklikleri karşısında hayal kırıklığı, hatta aşağılanmış hissederler.

İşte bu yüzden Orhan Pamuk'un Doğu ile Batı'nın arasında kalmışlığa dair varoluşsal meseleleri ele alan kitapları Batılıları büyülediği kadar "Doğu'daki" okuyuculara da yakın geliyor. *The Believer* dergisindeki bir röportajda, Pamuk şöyle diyor:

> Size bir şey anlatayım. Japonya, Çin, Hong Kong, Taipei'den yeni döndüm. Ve ne dediklerini biliyor musunuz Bu çok ilginç ... Kimse kendi ülkesinin tümüyle Doğu'da olduğunu düşünmüyor. Çin'de, "Evet, Sayın Pamuk, aynı Doğu/Batı sorusu burada bizde de var", diyorlar. Onlar da burada bizim Türkiye'de olduğumuz gibi Doğu ile Batı'nın arasında kaldıklarını düşünüyorlar. Çin'de veya Tokyo'da insanlar kendilerini tümüyle "Doğu"

5 Agy. s. 3.

6 Agy. s. 7.

7 Bu nokta hakkında daha detaylı bilgi için, bkz. Meyer ve Jepperson, "'Actors' of a Modern Society," s. 105.

> olarak düşünmüyorlar. "Batı"dan ve "Doğu"dan parçalara sahip olduklarını düşünüyorlar, anlatabiliyor muyum? Ve size bunu söyledikten sonra da gülümsüyorlar; bunun tuhaflığının farkındalar. Belki de insanlığın hiçbir yerinde özne kendisini tümüyle Doğulu kabul etmiyor.[8]

Türkiye'yi Batı'dan farklı kılan ve sıradan Avrupalı olarak görülmek isteyen laik Türkleri kaygılandıran şeyler, Türkiye'yi modern uluslararası sistemdeki ülkelerin çoğuyla ortak bir kaderde bir araya getiriyor. Dünyadaki toplulukların çoğu sürekli bir kimlik mücadelesi içinde. Evrensel diline rağmen inkâr edilemeyecek şekilde Batılı kökenlere sahip olan ve dolayısıyla doğru toplumsal ve kurumsal biçimlenimler hakkında belli varsayımları da beraberinde getiren modernliğin standartlarını tutturmak son derece zor olsa bile, gerçekten Batılı olmayan olmak da neredeyse aynı derecede imkânsız.

Modernlik ve Uluslararası Sistem

Modern uluslararası sistemin kültürel ve tarihi kökenleri[9] üzerinde pek durulmaması anaakım uluslararası ilişkilerdeki (Uİ) en göze batan eksiklik olabilir. Dünyanın çeşitli yerlerindeki insanların çoğunun belirli bir kültürel kökene sahip, kuralları kendilerince yaratılmamış, en iyi ihtimalle bile normlarına aşina olmadıkları, sistemdeki başlıca oyuncularca aşağı olarak değerlendirilip yaftalandıkları ve ontolojik olarak da kendilerinin bazı açılardan eksiklikleri olduğuna ikna edildikleri bir ülkeler sistemine katılmanın getirdiği duygusal bedel uluslararası ilişkilerle alakasız olduğu iddiasıyla göz ardı ediliyor.

Modernliği hiçbir zaman sorgulanmamış ülkelerde büyümüş olanlar göreli gerilik lekesinin bir toplum için nasıl her şeyi kaplayan bir hal[10]

---

8 Rockingham, "Interview with Orhan Pamuk."

9 Bu eleştirinin ayrıntılı bir tartışması için bkz. Salter, *Barbarians and Civilization*, s. 114-20; ayrıca Blaney ve Inayatullah, *Problem of Difference*, Giriş Bölümü.

10 "Aşağı olmanın farkında olmak demek kişinin en kötü türde kronik bir güvensizlik duygusunun oluşumunu bilincinden atamaması anlamına gelir ve bu da o kişinin endişe ve eğer kıskançlığın endişeden gerçekten daha kötü olduğunu

alabileceğini; tüm işlerini *hem* idealize edilen *hem de* en kötü türde niyetleri olduğundan kuşkulanılan bir hayali ve kurgusal Batı'nın gözü altında yürütmenin ne kadar yorucu olduğunu; sürekli olarak *hem* aşağılanan *hem de* daha gerçekçi olarak daha otantik olarak gösterilen derin bir "Doğululuk" uçurumunun kenarında yaşamanın ne denli korkutucu olduğunu tam olarak anlamayabilirler. İstendiği kadar milliyetçi gurur söylemi adı altında gizlenmiş düşmanca kabadayılık yapılsın, yine de dünyanın çeşitli yerlerindeki insanların uluslararası sistemdeki yerlerini düşündüklerinde hissettikleri o korkunun üzerini örtemez. Yine Pamuk'a kulak verelim:

> Bugün edebiyatın asıl anlatması ve araştırması gereken şey, insanoğlunun temel derdi ise, dışarıda kalmak ve kendini önemsiz hissetme korkuları, bunlara bağlı değersizlik duyguları, bir cemaat olarak yaşanan gurur kırıklıkları, kırılganlıklar, küçümsenme endişeleri, çeşit çeşit öfkeler, alınganlıklar, bitip tükenmeyen aşağılanma hayalleri ve bunların kardeşi milli övünmeler, şişinmeler... Çoğu zaman akıldışı ve aşırı duygusal bir dille dışa vurulan bu hayalleri kendi içimdeki karanlığa her bakışımda anlayabiliyorum. Kendimi kolaylıkla özdeşleştirebildiğim Batı dışı dünyada büyük kalabalıkların, toplulukların ve milletlerin aşağılanma endişeleri ve alınganlıkları yüzünden zaman zaman aptallığa varan korkulara kapıldıklarına tanık oluyoruz. Kendimi aynı kolaylıkla özdeşleştirebildiğim Batı dünyasında da Rönesans'ı, Aydınlanma'yı, Modernlik'i keşfetmiş olmanın ve zenginliğin aşırı gururuyla milletlerin, devletlerin zaman zaman benzer bir aptallığa yaklaşan bir kendini beğenmişliğe kapıldıklarını da biliyorum.[11]

Bir devlet, toplum, ülke olarak Doğu ile Batı'nın arasında kalmak, uluslararası sistemde lekeli bireylerin gündelik etkileşimlerde yüzleştikleri ikilemlerle yaşamak demektir. Lekeli birey lekelenmiş bir niteliğe sahip olduğunu kabul edebilir ve yaşamını bu farkındalık sınırları içinde iyi-

---

kabul edersek, daha da kötü bir histen mustarip olması demektir." Sullivan; Goffman, *Stigma,* s. 13'te alıntılanmıştır.

11 Pamuk, "Babamın Bavulu." http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2006/pamuk-lecture_tu.html

leştirmeye çalışabilir, ama bu tercih ikinci sınıf statüsünü kabullenmek anlamına gelir. Kişinin böyle bir kabullenme noktasına gelmesi, kaçınılmaz olduğu vakalarda bile son derece zordur.[12] Veya o kişi bir leke taşımıyormuş gibi davranmaya çalışabilir ya da doğru önlemlerle bunun aşılabileceğine kendisini ikna eder, ama bu yol da kişiyi bir yaşam boyu çelişkiler içinde bırakır ve başarı garantisi de yoktur.[13]

Tıpkı insanlar gibi, kimi devletler lekeleme ihtimali olan yaftalarla diğerlerinden daha soğukkanlı şekilde baş etmiştir. Türkiye bu ülkelerden değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerin modern standartları ve kendi lekelenmişliklerini içselleştirdikleri bir yüzyılın sonlarına doğru çöküşünün getirdiği duygusal travma Türkiye'yi, en azından şu ana kadar, uluslararası konum, tanınma ve kabul saplantısı içinde bir devlet yapmıştır. Yaşamın ileri bir noktasında bir leke niteliği kazanan ve o noktadan sonra kötü giden her şeyden onu sorumlu tutan bir kimse gibi, modern Türk kimliği de Türkiye'yi eski şanına kavuşmaktan alıkoyan tek şeyin Batılı kimliğine sahip olmayan bir ülke olduğu nosyonu çevresine inşa edilmiştir. Cumhuriyetin yeniden yaratılan milliyetçi anlatısında, modernleşme ve Batılılaşmadaki başarısızlık Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün ana nedeni olarak gösterilir. Başka bir deyişle, Türkler için bir imparatorluğu kaybetmenin acısı, Batılı olmama/yeterince modern olmama kaynaklı aşağılık hissiyle kaynaşmıştır.

---

12 Goffman yeni kör olmuş bir kızın bir körler kurumunu ziyaretini aktarıyor: "Burası görmeyenlerin güvenli, ayrılmış dünyasıydı – geride bıraktığımdan tamamen farklı bir dünya, sosyal hizmetler görevlisinin dediğine göre... Bu dünyaya katılmam bekleniyordu. Mesleğimi bırakmam ve geçimimi süpürge yaparak sağlamam. Yaşamımın geri kalanını diğer kör insanlarla süpürge yaparak, diğer kör insanlarla yemek yiyerek, diğer kör insanlarla dans ederek geçirecektim. Tablo zihnimde biçimlendikçe korkudan midem bulandı. Hiç bu kadar yıkıcı bir ayrımcılıkla karşılaşmamıştım" *(Stigma,* s. 17).

13 Bu konuya daha sonra değineceğiz, ama şu an için ayrıca bkz. Bauman, *Modernity and Ambivalence,* s. 77-8, 80. [*Modernlik ve Müphemlik,* çev. İsmail Türkmen, 2003. İstanbul: Ayrıntı Yayınları].

Üç Lekelenme Vakası: Türkiye, Japonya ve Rusya

Bu noktada, bu projeye kendi ülkem Türkiye hakkında canımı sıkan şeyleri anlamak için başladığımı itiraf etmem, herhalde okuyucuyu çok şaşırtmayacaktır ama aynı zamanda neredeyse her gün gözlemlediğim siyasal eylemlere dair söyleyecek hiçbir şeyi olmayan bir literatürde eksik bir şeyler olduğunu da düşündüm.

Artık Türk toplumuyla kendim arasına duygusal ve fiziksel mesafe koyduğum için, dostlarım ve ailemde tuhaf bir eğilim gözlemliyorum. "Yalnızca Türkiye'de," diyorlar sık sık, "böyle bir şey yalnızca Türkiye'de olabilir!" Şikayetler değişiyor, ama formül aynı kalıyor: "Gerçek bir demokraside/ modern bir ülkede/medeni insanlar arasında yaşasaydık, o zaman yurttaşlarımız düzgün davranırlardı/ düzgün giyinirlerdi/nazik konuşurlardı/ kaba olmazlardı/bu kadar dindar olmazlardı/türban takmazlardı/kolaycılık yapmazlardı/AKP gibi bir iktidarı seçmezlerdi/vb..." Goffman bu tür bir yukarıdan bakmanın kişinin kendisiyle "kendisinin olanlar" arasına mesafe koymasının bir yolu olduğuna işaret ediyor: "Lekelenmiş birey "kendisinin olanları" lekeleri bariz ve rahatsız edici olacak bir derecede katmanlaştırma eğilimi gösterir. Daha sonra kendisine göre daha açık şekilde lekelenmiş olanlara normallerin ona karşı takındığı tavırları takınabilir."[14] Ayrıca bir de Türkiye'nin kendine özgülüğüne dair bir koşut anlatı vardır. Güya yalnızca Türkiye Batı'nın ayrımcılığının hedefidir; yalnızca Türkiye Doğu ile Batı arasında bir köprü olabilir; yalnızca Türkiye Müslüman ülkelere örnek olabilir; kimse Türkiye'yi anlamaz; kimse Türkiye'yi takdir etmez; Türk toplumu sıradan siyasal kurumların orada işlemesine izin vermeyecek denli karmaşıktır, vb.

Bir zamanlar tüm kalbimle onlara katılırdım, ne de olsa ben de Türkiye'deki ulusal *habitus*'un bir ürünüydüm.[15] Türkiye'de büyürken Tolstoy'un

14 Goffman, agy., s. 107.

15 Habitus: "[Failin] geçmişinin şimdiki zamanında işlemeye devam eden, algısını, düşüncesini ve eylemlerini biçimlendiren ve dolayısıyla toplumsal uygulamaları düzenli bir şekilde yönlendiren faal bir kalıntısı veya tortusu." Crossley, "The Phenomenological Habitus," s. 83.

mutsuz ailelere dair sözünün[16] uluslar için de aynı derecede geçerli olduğunu ve Türkiye'nin başka kimsenin uğraşmamış olduğu benzersiz çelişki ve sorunlardan oluşan özel bir yumak olduğunu düşünürdüm. Neyse ki, yanılmıştım (garibe yoldaş gerek). Her ne kadar Türkler kendilerinin benzersiz bir dizi zorlukla karşı karşıya olduklarına inanmak isteseler de aslında benzer sorunlar öbeğine sahip başka ülkeler de vardır.

Japonya ve Rusya'daki yerel anlatılar da Türkiye'dekiyle çarpıcı benzerliklere sahip. Her üç ülkede Doğu ile Batı arasında kalmış durumda ve her bir vakada bu koşul kimi zaman aşılması gereken bir zaaf (iki taraftan birini seçerek), kimi zamansa yararlanılması gereken bir lütuf (ikisinin arasında bir köprü ya da koruyucu bir kapı işlevi görerek) gibi görülüyor.[17]

Bu ülkelerin maddi şartları arasındaki farklılıklar düşünüldüğünde bu benzerlik şaşırtıcı olabilir ama bu bir rastlantı değildir. Belli özellikler bu ülkeleri hem "Doğu"dan hem de "Batı"dan ayırıyor ve William McNeill'in bu ülkeleri "içten çabalarına" rağmen eski kalıpların "belli belirsiz izlerini" silememiş devletlere örnek olarak seçmesi de bir rastlantı değildir.

Türkiye, Japonya ve Rusya'nın üçü de siyasal varlıklar olarak Vestfalya sisteminden önceye dayanırlar.[18] İmparatorluklar olarak, bu devletler uzun süre geniş dünya görüşleri üretme yetisine sahip toplumsal evrenler meydana getirdiler. Diğer bir deyişle, Vestfalya sistemine katılmadan önce bu devletlerin kendilerini "normal" ve diğerlerini farklı, anormal veya aşağı olarak tanımladıkları kendi normatif standartlara sahiptiler.[19] Dolayısıyla modernlik öncesi imparatorlukların Vestfalya sistemine girmeleri, göreli ayrıcalıklara

16 Tolstoy, mutlu ailelerin birbirine benzediğini ama mutsuz ailelerin mutsuzluklarının kendilerine özgü olduğunu söylemişti—en.

17 Örneğin Neumann, *Russia and the Idea of Europe*, s. 177; Klien, *Rethinking Japan's Identity*, s. 6.

18 Tabii ki, on yedinci yüzyılda var olup da sistem oluşumunun başını kaçıran ve bir şekilde daha sonra katılan devletler yalnızca bunlar değildi. Argümanımın bazı yönleri İran, Hindistan, Çin ve Tayland'a da uyuyor, ama Türkiye, Japonya ve Rusya'yı farklı kılan Avrupa'ya karşı göreli özerkliklerini koruyabilmiş olmaları.

19 Sistem düzeyindeki argümanlar için, bu kitap Uİ'deki (akademisyen olmayanların da kullandığı) devletlerden bilinçli ve tek sesli bir faillik *sergileyebilirmişçesine* söz etme geleneğini devam ettiriyor.

sahip kendini olumlayan bir konumu bırakmak ve dışarıda kalmış birinin kendini reddeden konumunu kabul etmek anlamına geliyordu. Bu yeni konum, yüzyıllar boyu kendi egemenlik bölgelerinin efendileri olmanın biçimlendirdiği bir kendilik anlayışıyla uyuşmuyordu.[20] Üstelik, uluslararası sistemin ilk versiyonu olan Avrupa devletler toplumuna özerk varlıklar olarak katıldıkları için, aşağı konumları sömürgeleştirilmiş halklardaki gibi açıkça dayatılmamıştı.[21] Modernlik yokluğu ya da azlığı anlamında daha aşağı bir konumda olduklarının farkına kendi iç tartışmalarıyla vardılar.[22] Dolayısıyla, bu ülkelerin halkı modernliğin değerlerini düşmanca bir dış dayatma olarak doğrudan reddetmediler (kimi Müslüman düşünce ekollerinin belki yaptığı gibi), onun yerine bu değerlere öykünecek bir şey olarak baktılar; Batılılaşmanın bir devletin yeterince çabalarsa başarabileceği bir şey olduğuna inandılar, bunu geçmişteki ayrıcalıklı konumlarını yeni normatif evrende tekrar yaratmalarını sağlayacak bir çözüm olarak gördüler. Yirminci yüzyılda, her üç ülke de yeni uluslararası sistemde hak ettiklerine inandıkları konumu ele geçirmek adına revizyonist büyük stratejilerle deneyler gerçekleştirdiler. Ancak bu revizyonist politikalar, bu ülkelere uluslararası toplumun "yerleşik" üyeleri arasında bir yer kazandırmada başarısız oldu.

Bu kitapta göstereceğim gibi, yukarıda değindiğim uluslararası sistemin Batılı çekirdeği ile sonradan gelen Doğulular arasında dinamikler, ünlü sosyolog Norbert Elias'ın ana hatlarını çizdiği *yerleşikler-dışardakiler*

20 Devlet davranışları açısından tutarlı bir kendilik anlayışına sahip olmanın önemi "ontolojik güvenlik" üzerine yazımda vurgulanmıştır. Ontolojik güvenlik ilk ve en önemli olarak tutarlı bir "benlik" anlayışına sahip olmaktır. Bkz. Zarakol, "Ontological Insecurity" ve ilgili yazıma geniş bir bakış için Lebow, *Cultural Theory*, s. 25-6.

21 Doğrudan sömürgeleştirilmiş olmamak hem Türk hem de Japon kimlik anlatılarının önemli bir öğesidir. Japonlar buna "tarihte bir yol ayrımı" (*rekishi no wakare*)" derler. Klien, agy., s. 11.

22 Rusya için bile bu geçerlidir. Petro'nun reformlarından sonra Vestfalya sistemine eşit bir üye olarak katılma konusundaki başarılarına rağmen, Rusya bu iç grup içinde dışarıdalık konumunu sürdürmüştür ve farklılıkları Batı Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılın başlarında gerçekleşen radikal dönüşümlerden sonra daha da bariz hale gelmiştir.

ayrımını andırıyor. Elias'a göre, yerleşik-dışarıdaki biçimlenimin önemli özelliklerinden biri şudur: *Lekeleme* ile " "daha üstün" kişiler, daha güçsüz kişilerin kendileri belli nitelikleri eksikmiş, insani açıdan aşağı hissetmelerini sağlayabilirler."[23] On dokuzuncu yüzyılda, bu imparatorluklardaki seçkinler Avrupa konusunda belli bir hareket tarzı belirlememiş olsalar bile kendilerini ve ülkelerini Avrupalıların gözlerinden görmeye başladılar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşında, Japonya'nın II. Dünya Savaşında ve Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaşta yenilmeleri yalnızca yönetici uluslara imparatorluklarına mal olmakla kalmadı, aynı zamanda bu ülkelerin kaçınmaya çalıştıkları lekeleri de pekiştirdi. Uluslararası topluluğun bu imparatorlukların şan peşinde koşarken işledikleri suçları[24] özellikle korkunç bulması bir rastlantı değildir.[25] Bu Goffman'ın gözlemlediği lekelilere karşı takınılan tavırlara çok benziyor: "Dahası, savunma halini kusurunun doğrudan bir ifadesi olarak görebiliriz ve daha sonra hem kusuru hem de tepkiyi kendisinin, anne-babasının, kabilesinin yaptığı bir şeye karşılık adil bir ceza ve böylece ona davranış tarzımızın bir gerekçesi olarak görebiliriz."[26] Burada amaç Osmanlı İmparatorluğu'nun, Japonya'nın

23 Elias, "A Theoretical Essay," s. xvi.

24 Örneğin, Ermeni katliamı, Japon savaş suçları, Stalin'in eylemleri.

25 Almanya bu konuda bir istisna gibi görünüyor, ama değil. Avrupa'daki daha sağlam yeri nedeniyle, Almanya daha çok sapkın davranışlarına grup dışındaki birisine göre daha fazla hoşgörü gösterilen ve rehabilitasyondan sonra her kapının tekrar açıldığı bir "grup içi sapkını" olarak görülmelidir. Bkz. Goffman, *Stigma,* Beşinci Bölüm. Burada yabancılarla grup içi sapkınlara karşı tavırlar arasındaki farka bir örnek bulabiliriz:
Amerika'nın saygın savaş muhabirlerinden Ernie Pyle, Avrupa'daki savaşı takip edip Şubat 1945'te Pasifik'e gönderildikten birkaç hafta sonra milyonlarca okuyucusuna, "Avrupa'da ne kadar korkunç ve ölümcül olurlarsa olsunlar yine de insan olduklarına inanıyorduk. Ama burada kısa sürede Japonlara insanlık altı ve itici bir şey gibi, kimi insanların hamamböcekleri veya farelere baktıkları gibi bakıldığını gördüm." Pyle, Japon savaş esirlerini anlatarak devam eder: "Normal insanlar gibi güreşiyor, gülüyor ve konuşuyorlardı, ama yine de tüylerimi diken diken ediyorlardı ve onlara baktıktan sonra zihnimi yıkamak istiyordum" (Matsuda, *Soft Power,* s. 84).

26 Goffman, agy., s. 6.

veya Sovyetler Birliği'nin davranışlarının çok korkunç olmadıklarını söylemek değil, onun yerine lekeli, yani "geri," "barbar," "medeni olmayan," "otoriter," "çocukça," "savaşçı," Doğulu devletler söz konusu olduğunda şiddetin genelde Avrupa'daki gibi bir sapma değil, doğalarındaki eğilimlerden kaynaklanan tipik tepkiler olarak görüldüğüne dikkati çekmektir.[27]

Buna göre, bu üç ülkenin her biri yirminci yüzyılda bir noktada kendisini lekelenmiş, yenilmiş *ve* lekeli bir konumu aşmak için savaşmış olmaktan dolayı yine lekelenmiş durumda bulmuştur. Ellerinde ne varsa hepsini (yani imparatorluklarını) modern devletler sisteminde tekrar ayrıcalıklı "normal" statülerini geri kazanmak adına ortaya koyan bu devletler, bu savaşlardan "yerleşik" çekirdekten daha da uzaklaşmış olarak çıktılar. Dolayısıyla, her ne kadar bu kitap uluslararası lekelilik ve modern devletler sisteminin başlangıcından bu yana yerleşik-dışarıdaki dinamiği gibi daha büyük sorular hakkındaysa da, ampirik inceleme yenilgi sonrası tercihlerle sınırlıdır.

Araştırmadaki Yaklaşım ve Bölümler

Yenilgiden Sonra, Türkiye (1919-39), Japonya (1945-74) ve Rusya'nın (1991-2007) yenilgi sonrası tercihlerini yan yana koyarak, en azından uluslararası sistemdeki bazı devletler için uluslararası statü, saygınlık ve kabul görmenin karar mekanizmasındaki ana itici güçler olduğunu göstermeye çalışacak.[28] Yenilgi sonrası, bu ülkelerden her birinin özellikle geçmişlerindeki yabancılık dönemlerinde ve tanınma yönündeki başarısız askeri girişimleriyle ortaya çıkan statü uçurumunu asgariye indirmek amaçlı bir strateji seçtiğini ileri süreceğim. Potansiyel olarak daha büyük askeri veya maddi kazançlar getirebilecek başka politika seçenekleri söz konusu olduğunda bile böyle kimlik temelli politikalar tercih edilmişti.

---

27 Bu da doğal olarak suçlu tarafların savunmaya geçmesine yol açar ve şiddete eğilimli oldukları iddiasını destekleyici gibi görünen bir durum ortaya çıkar. Türk ve Japonların savaş suçlarına yaklaşımları hakkında daha kapsamlı bir çalışma için bkz. Zarakol, "Ontological Insecurity."

28 Bu kavramların Uİ söylemlnde nasıl yanlış kullanıldığı hakkında, bkz. Lebow, *Cultural Theory*, s. 21-4.

Özellikle yenilgiden hemen sonra, bu ülkelerin her biri kendilerini lekeli kılan uluslararası normları anladıklarını ve kabul ettiklerini göstermeye yönelik politikalar tercih etti: "Medeni olmamakla" suçlanan Türkiye bütün çabalarını "Doğululuğun" izlerini yok etmeye yöneltti; Japonya militarist geçmişinden vazgeçtiğini ilan ederek bir yandan pasifizmi benimsedi, bir yandan da ekonomik "gelişme" için büyük çaba harcadı; "gizemli" Rusya ise (geçici de olsa) şeffaflık ve tavsiyelere açıklık yolunu tercih etti. Bu devletler statü eksiklikleriyle baş etmek adına yenildikleri dönemde uluslararası toplumun normları çerçevesinde toplumsal sermaye sağlayacak politikaları tercih ettiler: Türkiye'de seküler bir Avrupa tipi modernleşme ve ulus inşası, Japonya'da Amerikan parametreleri çerçevesinde ekonomik gelişme ve eski Sovyetler Birliği'nde bir "üçlü-geçiş".

Kitap altı bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm on yedinci yüzyıl kökenlerinden başlayarak modern uluslararası sistemin evrimiyle başlıyor. Modern uluslararası sistemin kökenlerinin on yedinci yüzyıla dayandırılması, modern sistemi daha önceki sistemlerden ayırt eden ana ilkenin toprak egemenliği olduğu kabul edilişiyle John G. Ruggie'nin izinden gidiyor.[29] Ancak, bu bölümün esas üzerinde durduğu dönem on dokuzuncu yüzyıldır. Bu dönemdeki gelişmeler hem milliyetçi projelerin (ve dolayısıyla devlet kimliklerinin) kökenleri bu döneme dayandığından, hem de uluslararası lekelilik konusundaki modernist ontoloji bu dönemde billurlaştığı için[30] Türkiye, Japonya ve Rusya gibi ülkeleri biçimlendirme açısından son derece önemlidir. Birinci Bölüm on dokuzuncu yüzyılda Avrupa devletler toplumu ile Avrupalı olmayan devletler arasındaki ilişkinin Norbert Elias'ın ana hatlarını çizdiği yerleşik-dışarıdaki biçimine benzemeye başladığını gösteriyor.

İkinci Bölüm uluslararası sistemi bu tür bir yerleşikler-dışarıdakiler düzeni olarak ele alır ve Goffman'ın yukarıda bahsedilen leke kuramını kullanarak lekeli, dışarıdaki devletlerin verebileceği muhtemel etkileşimsel tepki biçimlerini belirlemeye çalışıyor. En gerçekçi iki tercih; ya normallik çabasına girişmek (tarafın itibar zedeleyici niteliklerini ya

29 Örneğin: Ruggie, "Territoriality and Beyond," s. 148-51.

30 Ayrıca bkz. Reus-Smit, *Moral Purpose*, s. 122.

"aşarak" ya da düzelterek) veya lekeyi benimsemektir (ama bu durumda bunu normal toplumda bir avantaj olarak kullanmak veya kendi leke grubuna geri çekilmek gibi seçenekler söz konusudur). Nihayetinde bu tercih, hem uluslararası toplumun yapısına, hem de içteki koşullara dayanacaktır. İkinci Bölümde bu etmenlerin hangi biçimlenimlerinin *itibarı zedelenebilir* bir ülke olarak varoluşun *itibarı zedelenmiş* olmaya tercih edildiği anlamına geldiğinin çerçevesi çizilecektir. Bu tartışmanın altında devletlerin kimliklerini (veya "ontolojik güvenliklerini") önemsedikleri varsayımının yanı sıra, bu tür kaygıların uluslararası dinamikleri normalde kabul edilenden çok daha fazla bir derecede biçimlendirdiği yönünde bir sav da var. Bu bölüm aynı zamanda on dokuzuncu yüzyıl Medeniyet Standardı'ndan başlayarak günümüzdeki istikrar ve tehdit üzerine söylemlere değin uluslararası sistemdeki normatif standartların evrimine de genel bir bakış içeriyor.

Burada sunulan kuramsal model Elias'ın toplumsal ilişkilerde yerleşikler-dışarıdakiler düzenini ele alışıyla Goffman'ın lekeye dair açıklamalarını kaynaştırarak uluslararası sistemde devletler arası etkileşimler hakkında yeni bir düşünme şekli sunuyor. Konstrüktivist Uİ kuramları uluslararası siyasetin "toplumsal" yönlerine güçlü bir vurgu yaparlar, ama genel olarak uluslararası sistem içinde toplumsal *tabakalaşma* durumlarını görmezden gelirler. Uluslararası sistemdeki normlar üzerinde duran konstrüktivist araştırma gündemi[31] son yirmi-otuz yılda pek çok örnek çalışma üretmiştir,[32] ama bunların pek azı toplumsallaştırıcı ilişkilerin ardındaki güç dinamikleri[33] üzerine açıkça odaklanmıştır. Bunu,

---

31 Bu yazımda genellikle "belli bir kimlik içindeki failler için uygun davranış standardı" olarak tanımlanır. Finnemore ve Sikkink, "International Norm Dynamics," s. 891. Bu tanımın Goffman'ınkinden fazla farklı olmadığına dikkat çekmek isterim.

32 Örneğin bkz. Klotz, "Norms Reconstituting Interests"; Klotz, "Norms and Sanctions"; Florini, "Evolution of International Norms"; Finnemore, *National Interests*; Sikkink,"Transnational Politics"; Flockhart, "Complex Socialization"; Checkel, "Why Comply?"; Checkel, Norms, "Institutions and National Identity."

33 Önemli bir istisna, Johnston, "Treating International Institutions," s. 493.

konstrüktivistler (veya toplumsallaşmayı araştıran diğerleri[34]) toplumsallaşma sürecinin ardında çoğunlukla bir eşitsizlik ilişkisi olduğunu inkâr ediyorlar anlamında söylemiyorum.[35] Ancak incelendiği kadarıyla, normların içselleştirilmesinin ardındaki güç eşitsizliği, muhtemelen toplumsallaşma sürecinin kendisince meydana getirilen veya tekrar üretilen bir şey yerine toplumsallaşmaya iten göreli olarak sorunsuz bir "teşvik" olarak kavramlaştırılmıştır. Örneğin, Finnemore ve Sikkink devletlerin toplumsallaşma yönündeki "akran baskısına" tepki vermek için üç muhtemel *güdülenimleri* olabileceğini ileri sürmüştür: Meşrulaştırma, uyumluluk ve itibar.[36] Ne var ki, bu tür çalışmalar içselleştirmeden sonra devletin kimliğine ne olduğuna değil, devleti uyumluluğa itenin ne olduğuna odaklanır, böylece güdülenim ile gerçek sonuç arasındaki ayrımı göz ardı eder.[37] Başka bir deyişle, eşit olmayanlar arasındaki bir ilişkinin, toplumsallaşma başarılı dahi olsa, nasıl sağlam kalabileceği üzerinde pek durulmaz ve toplumsallaşma sürecinin kendisinin o eşitsizliği sürdürüyor olabileceğinin kabulüne de hiç rastlanmaz.[38]

34 Örneğin neo-gerçekçiler toplumsallaşmayı, daha ziyade sistemsel kısıtlamaların zayıfları başarılı devletleri taklit etmeye zorladığı, büyük ölçüde otomatik bir süreç olarak görürler. Örneğin, bkz. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 118, 128. Toplumsallaşmaya neo-liberal yaklaşımların en ünlüsü olan Ikenberry, *After Victory* adlı kitabında vurgunun büyük kısmını hegemonyacı galiplerin tercihleri üzerine yapıyor. Bu tür yaklaşımlardaki sorun, güç dinamiklerinin toplumsallaştırıcı süreçten tümüyle bağımsız ve zaten var olarak düşünülmesidir. Bu arada, konstrüktivistlerin toplumsallaştırıcı ilişkilerdeki güç eşitsizliğine karşı ilgisizlikleri bu eski gündemi ve onun normlara uyulmasının ardındaki itici güç olarak hegemonların rolüne yaptığı aşırı vurguyu dengeleme isteğinden kaynaklanıyor olabilir.

35 Alderson güç boyutunun varlığını kabul etmenin toplumsallaşma yazımının neo-liberal kurumsalcılığın "öğrenme" yaklaşımı karşısında bir üstünlüğü olduğunu iddia ediyor. Bkz. "Making Sense," s. 424.

36 Finnemore ve Sikking, "International Norm Dynamics," s. 904-4.

37 Konstrüktivist norm yazımına göreli olarak eleştirel bir gözle yaklaşan ve ona göre nüanslara sahip bir toplumsallaşma kuramı sunan Johnston bile bu kalıbı devam ettirir. Bkz. "Treating International Institutions," s. 499.

38 Bu noktanın en başarılı şekilde ifade edilişi için bkz. Z. Bauman, agy.

Konstrüktivizimde uluslararası normların ve toplumsallaşmanın tabakalaştırma potansiyelinin göz ardı edilmesi[39] talihsizliktir, zira bir ülkedeki toplumda normatif beklentilerin her zaman dışlayıcı düzenler ve statü hiyerarşileri yarattığını biliriz. İlk bakışta zararsız gibi görünen toplumsal normlar bile kimliği etkileyen sorunlar yaratırlar. Bir yurttaşı, bir işçiyi veya egemen bir devleti tanımlayan belli bir norm evrensel, soyut, kapsayıcı dille donatılmış olsa bile tabakalaşma kaçınılmazdır. Uyum sağlanması yönünde baskılar, yapılması gereken tercihler ve dürüstlükle ilgili sorular söz konusudur ve bu kısıtlamaların toplumdaki dağılımı dengeli değildir. Dahası, tabakalaşma çoğu kez toplumsallaşmanın bir *sonucudur*; kişi kendi niteliklerinin potansiyel olarak lekeleyici olabileceğini (dolayısıyla kendisinin aşağı konumunun) farkına ancak daha geniş anlamda toplumun standartlarını içselleştirdiği zaman varır. Lekeleyici nitelikler düzeltilebilse dahi, düzeltmiş olmak o niteliğe hiç sahip olmamakla aynı şey değildir: "Böyle bir onarımın mümkün olduğu durumlarda, çoğu kez bunun sonucu tam olarak normal bir statü edinilmesi değil, benliğin belli bir kusura sahip birisinden geçmişinde belli bir kusuru düzeltmiş olduğu bilinen birisine dönüşür."[40] Normlar temelde iktidar araçlarıdır: Sistemin güç dinamiklerini yansıtırlar ve onları iyileştirebilecekleri gibi devam da ettirebilirler. Toplumsallaşma madalyonunun diğer yüzü ötekiliktir. Ötekilik bir yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin varlığına işaret eder.

Toplumsallaşma ve normların içselleştirilmesi üzerine yapılan konstrüktivist çalışmaların bu süreçlerin tabakalaştırıcı etkilerine dikkatleri çekmeyi başaramamasının birkaç nedeni var. En başta, özellikle de ilk zamanlarda, normlar hakkındaki konstrüktivist çalışmalar "iyi" küresel normların "kötü" yerel inanç ve uygulamalara galip geldiği "elle tutulabilir" ahlaki dönüşüm vakaları" çevresine odaklanıyordu.[41] Yakın zamanlara dek ampirik çalışmaların çoğu araştırmacıların ilkede hemfikir

39 Doğal olarak, bu sorun neo-gerçekçilik ve ve neo-liberal kurumsalcılıkta daha da yaygındır, ama bu yaklaşımlar bu konuda kendi içlerinden daha tutarlıdır; normların oluşturucu etkilerine vurgu yapmazlar.

40 Goffman, agy. s. 9; Bauman agy. s. 77.

41 Acharya, "How Ideas Spread," s. 239.

olduğu insan hakları, kadınların eşitliği vb normların yayılması üzerinde durduğundan bu tür pozitif "toplumsallaşmanın" devlet kimliğine olumsuz etkileri olabileceğini düşünmek zordu.[42] Üstelik, normların yayılma mekanizmalarını inceleyen daha eski konstrüktivist çalışmalar ise neredeyse tümüyle ikna üzerinde duruyordu.[43] İknacı yaklaşımlar toplumsallaştırıcı etkileşimlerde modern devletler sisteminin tarihsel gelişimiyle her zaman uyuşmayan bir düzeyde bilinçli iletişim olduğunu varsayıyorlar. Ayrıca, odağın bu noktada olması, dünya görüşlerindeki daha geniş kapsamlı kaymalar ve uçurumlar yerine kişinin gözle görülebilir şekilde "ikna edilebildiği" daha sığ, tek konuya dair normların vurgulanmasına neden oluyordu. Dolayısıyla, konstrüktivizmdeki bu eski ikna/öğrenme literatürünün metodolojisinin gayet bireyselci olması[44] ve normlar hakkındaki daha eski rejim araştırmalarının hem rasyonelci maliyet/yarar analizine dayanması,[45] hem de son derece kurumsallaşmış ortamlara odaklanması rastlantı değildir.

Bu eksikliklerin temelinde konstrüktivizmdeki toplumsallaşma üzerine çalışmaların yapısında şimdiki zaman önyargısı vardır. Tüm devletlerin norm girişimcilerince (veya diğer devletlerce) bir uluslararası normlar mönüsünden seçim yapmaya ikna edilebilecek aktörler olarak görülmesi uluslararası sistemin tarihinde yeni bir olaydır. Bu kavramlaştırmanın bizzat kendisini mümkün kılansa çok daha yapısal, homojenleştirici (ve birbirine benzetici) bir normatif yakınsamadır.[46]Modernlik normları çevresindeki bu yakınsama[47] normların yayılması ve toplumsal öğrenme hakkında *sanki* tüm devlet aktörlerin rasyonel bir fail olarak göreli özerk

42 Örneğin Sikkink, "Transnational Politics," s. 520.

43 Johnston, "Treating International Institutions," s. 493.

44 Checkel, "Why Comply?" s. 557-8.

45 Örneğin, bkz. Keohane, *After Hegemony*; Oye, *Cooperation Under Anarchy;* Martin, *Coercive Cooperation.*

46 Örneğin, bkz. Meyer, "World Polity"; Meyer ve diğ., "World Society and the Nation-State"; Meyer ve diğ., "Expansion of Mass Education"; Boli, "World Polity"; ayrıca bkz. Finnemore, "Norms, Culture, and World Politics."

47 Özellikle bkz. Meyer ve Jepperson, "'Actors' of Modern Society."

şekilde katılabilecekleri süreçlermiş; *sanki* bu süreçlerin yayılması hiçbir zaman coğrafyaya bağlı değilmiş; *sanki* uluslararası normların kendilerine özgü bir kültürel içeriği veya aşırı derecede etnik temelli önyargısı yokmuş gibi konuşulabilmesini mümkün kılmıştır. Böyle varsayımlar bir dereceye kadar yalnızca mevcut günümüzdeki uluslararası sistemde söz konusu olabilir. İkinci Bölümde ifade edeceğim gibi, tarih içerisinde uluslararası normatif düzen dışarıya daha açık ve kültürel anlamda belli kültürlere daha az bağlı ve devletler de hiçbir zaman olmadıkları kadar birbirlerine benzer hale gelmiştir.[48] Ne olursa olsun, uluslararası sistemin mevcut dinamikleri geçmişin statü hiyerarşilerinden etkilenmeye devam ediyor. Ayrıca, uluslararası sistemin altındaki yapılara kadar toplumsallaşma o hiyerarşilerin meydana gelmesinde ve devam ettirilmesinde tarihsel açıdan önemli bir rol oynuyor. Konstrüktivizmin çoğunda karşımıza çıkan, normlar ve toplumsallaşmadan söz ederken kullanılan o soyut ve genelleştirilmiş dil, bu tarihin büyük kısmının karanlıkta kalmasına yol açar[49] ve günümüzdeki güvensizliklerin altında yatan nedenler konusunda bizi yanıltır.[50]

Uluslararası normların tabakalaştırıcı etkisine karşı bu kayıtsızlık konstrüktivizmin kendi içindeki bölünmelere bağlanabilir. Daha "sosyolojik" eğilimli konstrüktivistler, özellikle de Wendt,[51] konstrüktivizmi neo-gerçekçilik ile doğrudan rekabet halinde olan bir sistemsel kuram konumuna

48 Aslında, uluslararası sistemin bugün daha dışa açık görünmesinin nedeninin Vestfalya normları çevresinde bu kadar çok yakınsama olması olduğu ileri sürülebilir.

49 Toplumsallaşmada etkili nedensel süreçler konusunda daha dikkatli olunmasını ve yurtiçi failliklere daha çok ilgi göstermesini salık veren Checkel bile bu konuda kısmen suçludur. Örneğin, sistematik norm ile tarih içinde oluşmuş yurtiçi normlar arasında "kültürel bir uyum" olduğunda normun yayılmasının daha muhtemel olduğu ifade ediyor. Örneğin, bkz. Checkel, "Norms, Institutions and National Identity." Bu mükemmel bir görüdür, ama bu tabloda eksik olan kültürel uyum ihtimalinin uluslararası sistemde rastlantısal bir dağılıma sahip olmadığının kabulüdür.

50 Bkz. Zarakol, "Ontological Insecurity."

51 Öyle ki, Lebow'a göre Wendt konstrüktivist değil bir "yapısal liberal"dir. *Cultural Theory*, s. 3, dn 7.

getirmiştir.[52] Bunun gerekli ve sonuçta da başarılı bir epistemolojik strateji olduğunu söylemek yanlış olmaz, ama bunun eksisi (en azından buraya kadar) hem biraz daha düşük bir soyutlama düzeyine sahip ve tüm devletler için aynı derecede geçerli olmayabilecek süreçlerin, hem de uluslararası sistemin son derece istikrarsız genişleme tarihinin göz ardı edilmesidir. Söz gelimi, Wendt'in *Social Theory*'de[53] (*Toplumsal Kuram*) kendi-öteki dinamiğini ele alışı gayet tarih dışıdır;[54] benzer şekilde, "Why a World State is Inevitable"da ("Bir Dünya Devleti Neden Kaçınılmazdır") Wendt'in kabul edilmeyi ele alışı da toplumsal sistem içindeki çeşitli süreçlerin dağılımında bir dereceye kadar bir tekbiçimlilik varsayımında bulunur. Yazımın "psikolojik" denilebilecek tarafına meyilli olan konstrüktivistler, yani iç süreçlere karşı daha duyarlı olan ve içkaynaklı söylemleri belirleyen araştırmacılar, geleneksel olarak nedensel açıklamalarına tarihsel gelişimleri ve coğrafi farklılıkları dahil etmeye daha eğilimli olmuşlardır (ve dolayısıyla, İngiliz Ekolü'ne daha yakın bir duruşları vardır).[55] Ne var ki, bu ekol genelde makro kuramlarla çok ilgilenmez.[56]

Bu kitapta ileri sürülen kuramsal model konstrüktivizmin bu iki kanadını yeni bir yoldan birbirine bağlıyor. Her ne kadar bu kitabın kuramsal bölümleri benden önce gelenlerin normlar ve toplumsallaşma üzerine konstrüktivist katkılarına dayansa da esas amacım devletlerin toplumsallaşmasını sürükleyen *dengesizce tecrübe edilen* toplumsal kısıtlamalara dair daha nüanslı bir anlayış ortaya koymaktır. Yukarıda belirttiğim gibi, bunu yaparken ilk olarak ve öncelikle Elias ve Goffman'ın yerleşik-dışarıdaki ve lekelilik hakkındaki sosyolojik görülerinden yararlanıyorum. Yerleşikler-dışarıdakiler düzeninin ortaya çıkışı, sistem düzeyinde bir dinamiktir, ama

52 Örneğin, bkz. Smith, "Wendt's World."

53 Wendt, *Social Theory*.

54 Bkz. Buzan ve Little, "Why International Relations Has Failed."

55 Bkz. Neumann, *Uses of the Other*.

56 Lebow'un yakın tarihli *A Cultural Theory of International Relations* adlı eseri bu genellemeye bir istisnadır. Ancak, bu kitap mükemmel olmasına karşın, burada ele aldığım boşluğu, yani sistemsel toplumsal kısıtlamaların dengesiz dağılımı sorusunu cevaplamaz.

bu tarihte belli bir anda bulundukları toplumsal konuma göre devletler üzerinde *farklı* baskı düzeyleri yaratan bir dinamiktir. Lekelenme aynı zamanda toplumsal bir süreçtir ve varlığı ilk olarak *sistemsel açıdan* açıklanmalıdır, ama lekelenmeye tepkilerin anlaşılabilmesi için toplumların *kendi içlerindeki dinamiklerin* ciddi şekilde üzerinde durulmalıdır.

Bu sosyolojik çerçevelerin uluslararası sisteme uygulanması başka literatürlere de katkıda bulunacaktır. Uluslararası sistemin evrimi boyunca yerleşikler-dışarıdakiler düzenlerinin varlığı Uİ'deki daha tarih merkezli yaklaşım ve sosyolojideki İngiliz Ekolü,[57] konstrüktivizmin tarihsel kurumsalcı kolları,[58] Dünya Politikası ekolü,[59] hatta Dünya-Sistemi kuramı ve makro-gerçekçilik[60] gibi daha materyalist yaklaşımların üzerlerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşımların her biri Vestfalya devlet modelinin ve modern devletler sisteminin evrimini anlayışımıza çok değerli katkılarda bulunmuştur. Ancak, modern devletler sisteminin evrimine dair Birinci ve İkinci Bölümde sunulan açıklamalar, yukarıda belirtilen literatürlerin eleştirel olmayan bir özeti değildir. Bu yaklaşımların çoğunda eksik olan yaşamsal parça, uluslararası düzeyde bir toplum kuramı[61] ve toplumsallaşma baskıları karşısında faillere karşı bir ilgidir.

Her ne kadar tam anlamıyla bir uluslararası toplum kuramı ileri sürmek gibi bir iddiam olmasa da bu kitapta lekelenme hakkındaki tartışmalarda topluma dair *örtük* bir sav vardır. Uİ yazımının büyük kısmının tersine, diğerlerine benzemeye çalışma toplumsallaşmış aktörün otomatik olarak "normallere" benzeyeceği anlamına gelmez. Lekelenmekten kurtulma amacıyla girişilen bir toplumsallaşma aslında yerleşikler-dışarıdakiler

57 Özellikle de daha yeni nesil araştırmacılar, örneğin: Keene, *Beyond Anarchical Society;* Suzuki, *Civilization and Empire;* Hobson ve Sharman, "Enduring Place."

58 Bunları söylerken aklımda olanlar eserler Reus-Smit, *Moral Purpose*, veya Bukovansky, "Altered State"; Blaney ve Inayatullah, "Westphalian Deferral"; Ruggie, "Territoriality and Beyond" gibi çalışmalar. Doğal olarak, konstrüktivizmin bu türüyle bir önceki dipnotta bahsedilen İngiliz Ekolü'nün yeni nesli karşılıklı olarak birbirleriyla yakından bağlantılıdır.

59 Bkz. dipnotlar 41 ve 44.

60 Wallerstein, Chase-Dunn, Derluguian, Tilly, Collins, vb.

61 Lebow, *Cultural Theory,* s. 2-4.

düzenini devam ettirebilir. Ancak, benzeşme arzusunun kendisinin varlığı da aktörün daha geniş anlamda toplumun yargılarını içselleştirmiş olması anlamına geldiğinden manidardır. Diğer bir deyişle, lekelenme paylaşılan normların varlığına işaret eder ve İkinci Bölümde ifade edeceğim gibi, bu bir "uluslararası toplumun" varlığını belirlemek açısından Uİ yazımında kullanılan "biz-lik" hissi, ortak amaç[62] veya hukuksal yaklaşımlardan[63] çok daha etkili bir göstergedir.

Uluslararası bir devletler toplumunun varlığını reddeden (toplumun daha geniş versiyonlarıyla karşılaştırıldığında ya da uluslararası toplumu göz ardı edilebilir bir varlık olarak gören) gerçekçi argümanların İngiliz Ekolü ile ortak bir noktası var: Bir "toplumu" nelerin oluşturduğuna dair fazla yüksek bir standart. Ortak amacın veya açık bir "biz-lik" hissinin en iyi ihtimalle uzak bir ideal veya boş sözler olduğu çok sayıda toplum mevcuttur ve aslında paylaşılan bir normatif alanın varlığının göstergesi de tabakalaşmanın varlığıdır. Örneğin, bir Brahman, bir Dokunulmaz ile ortak bir noktası olduğunu düşünmez; üstünlükçü Beyaz ırksal azınlıklara karşı düşmanca davranır; çoğu Suudi erkeği dört kadının şahitliğinin bir erkeğinkine eşit olduğuna inanır. Hatta, Lebow'un da işaret ettiği gibi, "tüm toplumsal düzenlerin eşitsizlikle-

62 Örneğin, "Bir devletler topluluğu (veya uluslararası toplum) bir grup devlet, belli ortak çıkarların ve ortak değerlerin farkında olarak, birbirleriyle ilişkilerinde ortak bir kurallar kümesini bağlayıcı kabul etme ve ortak kurumların işleyişinde ortak davranma anlamında bir toplum meydana getirdikleri zaman ortaya çıkar." Bull, *Anarchical Society*, s. 13. Ayrıca bkz. Wight, "Western Values"; Bull ve Watson, *Expansion of International Society*, s. 1. Buzan, "From International System," ise bizlere "toplumun" İngiliz Ekolü'nde nasıl kavramlaştırıldığına dair bilgi veriyor.

63 Suzuki'nin de ifade ettiği gibi, İngiliz Ekolü'nden araştırmacıların benimsediği hukukçu pozitivist bakış "Avrupalı olan ve olmayan devletlerin kökleri Avrupa uluslararası toplumuna dayanan normatif kavramlara dayanan antlaşma ilişkilerine girdiklerinde, bu toplumun kurumları ve pratiklerine otomatik ve karşılıklı kabulü getireceğine duyulan inançla sonuçlanır" (*Civilization and Empire*, s. 16). İngiliz Ekolü'nün ilk kuşakları da toplumsallaşmanın ters etkileri konusunda konstrüktivist ekolün normlar konusundaki kör noktasına sahiptir. Bull ve Watson gibi kuramcılar Avrupa uluslararası toplumunun genişlemesini çok olumlu bir gelişme olarak ele alırlar. Bkz. O'Hagan, *Conceptualizing the West*, s. 129; Suzuki, *Civilization and Europe*, s. 15.

rini, dışlamalarını, kısıtlamalarını ve zorlamalarını düşündüğümüzde, çoğu toplumdaki çoğu insanın şart koşulan uygulama ve kurallara bağlı kalmaları son derece dikkat çekicidir."[64] Her ne kadar yukarıda verilen örneklerdeki insanlar muhtemelen ortak bir devlet altında yaşıyorsalar da, onları bir toplum olarak bir arada tutan tek şey o değildir: Bu örneklerin hepsinde, ezen ve ezilen, güçlü ve güçsüz, içeridekiler ve dışarıdakilerin tümü de ortak bir çerçeve, ortak bir habitus, dünyaya dair ortak bir ontoloji (inanç ve etnik grup gibi) paylaşırlar ve birbirlerini o çerçevenin bir parçası olarak kabul ederler.[65] Uluslararası sistem de bundan çok farklı değildir: Devletler diğer devletlerin kendi egemenliklerini ve varlıklarını tanımasına dayanırlar,[66] ki bu da modern bir "devletin" ne olduğuna dair ortak bir anlayışa işaret eder. Bir devlet olarak tanınmak için kıstaslar vardır: Toprak, tabi nüfus, belli bir idari yapı, vb.[67] Yurtiçi yapılar arasında büyük derecede benzeşim vardır. Son olarak da, modern uluslararası sistemde devletlerin doğaları gereği paylaştıkları ortak noktalar göz önünde bulundurulduğunda uluslararası düzeyde bir "toplum" olduğu açıkça görülecektir.[68] Bir dünya yönetiminin yokluğu düşünüldüğünde bu daha da kayda değerdir. İkinci Bölümün göstereceği gibi, Medeniyet Standartları, modernlik ve barbarlık arasındaki ayrımlar, kalkınma saplantısı, vb. tümü de uluslararası sistemdeki *yerleşikler* ile *dışarıdakiler* arasındaki ortak normatif alana örneklerdir.

---

64 Lebow, agy., s. 4.

65 Bu Lebow'un toplumların şu dört nedenden biriyle bir arada durdukları yönündeki argümanına da uygundur: "Korku, çıkar, şeref ve alışkanlık."

66 Örneğin Wight, *Systems of States*, s. 153; Clark, "Legitimacy in a Global Order," s. 84-5.

67 Örneğin bkz. Meyer, "World Polity"; Meyer vd, "World Society and the Nation-State"; Meyer vd, "Expansion of Mass Education"; Frank vd, "Rationalization and Organization"; Frank vd, "Nation-State"; Ramirez, "Global Changes"; Schofer, "Science Associations"; Thomas vd, Institutional Structure, ayrıca bkz. Finnemore, "Norms, Culture, and World Politics."

68 Bull ve Watson, *Expansion of International Society*, s. 5'te karşılıklı egemenliğin tanınmasının *modern* uluslararası sisteme özgü bir özellik olduğuna işaret ediyorlar. Aynı zamanda Giddens'in uluslararası ilişkilerin ortaya çıkışının ulus-devletin kökenleriyle aynı zamanlara rastladığını yönündeki gözlemini de anımsayalım.

İkinci Bölüm ayrıca modernlik ile yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin uluslararası düzeye yansıması arasındaki bağlantıyı da ele alacak. Özellikle Hegel ve Nietzsche'den yararlanarak, yerleşikler-dışarıdakiler düzeninin uluslararası ölçekte gerçek anlamda ilk olarak on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış olmasının bir rastlantı olmadığını ileri süreceğim. "Biz" ve "ötekiler" arasında ayrım yapmanın insan olmanın bir sonucu olduğunu iddia etmek için iyi nedenler bulunmakla birlikte,[69] "biz" ve "ötekiler"in birbirlerinin konumları hakkında her zaman hemfikir olacaklarını varsaymak için bir neden yoktur.[70] "Biz" ile "ötekiler" arasındaki ayrım toplumsal birliğe bir engel oluşturmayabilir,[71] bunun için o ayrımın her iki tarafın da benlik anlayışına işlemiş olması gerekir.[72] "Yerleşikler-dışarıdakiler" düzenini daha sık rastlanan "biz-ötekiler" dinamiğinden ayıran esas olarak budur. "'Düşmanların ortadan kaldırılmasını değil dışarıdakilerin, ya da daha genel anlamda dışarıda olma durumunun yok edilmesini hedefleyen"[73] modern uluslararası sistem ikinci tür değil birinci türdendir. Modernliği ayrı kılan "kendimiz ve ötekiler ayrımı" değildir. "Onun yerine, bu ikiye bölünmüş bir dünyada ötekini kendimizden mutlak şekilde ayrı tutuyormuş gibi görünmenin etkisidir."[74] Bauman'ın ifade ettiği gibi, asimilasyon baskısını yaratan bu tür dinamiklerdir, çünkü böyle durumlarda yabancılığın yarattığı belirsizliği ortadan kaldırma, ikiliğin yanlış tarafında olma yükümlülüğü yabancıya, dışarıdakilere düşer.[75]

---

69 Örneğin bkz. Tajfel, *Human Groups and Social Categories.* Kendi-öteki ilişkisi hakkındaki kuramsal yazıma daha genel bir bakış için ayrıca bkz. Neumann, *Uses of the Other,* Birinci Bölüm; Salter, *Barbarians and Civilization,* Abizadeh, "Does Collective Identity Presuppose an Other?"

70 Diğer bir deyişle lekeli "yabancıyı" daha genel anlamda "öteki"nden ayıran, ilkinin bu değersizleştirmenin hak edilmiş olması konusunda bir dereceye kadar "normal" toplumla hemfikir olmasıdır.

71 Bunun neden toplumsal bütünlüğe bir tehdit oluşturabileceğini öğrenmek için bkz. Lebow, agy., s. 8,

72 Ayrıca bkz. Huysmans, "Security!" s. 242-3.

73 Bauman, agy., s. 153.

74 Mitchell, *Colonising Egypt,* s. 167. [*Mısır'ın Sömürgeleştirilmesi*, çev. Zeynep Altok, 2001. İstanbul: İletişim Yayınları].

75 Agy. s. 75.

Son olaraksa, İkinci Bölüm aynı zamanda kendilerini yerleşik-yabancı dinamiğinin kaybeden tarafında bulan modern uluslararası aktörlerin karşısındaki seçenekleri ele alacak. Dışarıdaki olarak lekelenmenin ciddi bir maliyeti vardır, ulusal habitus üzerinde kalıcı bir iz bırakır. Yukarıda konstrüktivizmde toplumsallaşmanın ele alındığı durumlarda ağırlığın fazlasıyla mevcut uluslararası sistem üzerinde olduğunu ve modern devletler sistemindeki toplumsal kısıtlamaların dengesiz dağılımına odaklanmak için daha tarihsel bir yaklaşıma gerek duyulabileceğini belirtmiştim. Ancak, yelpazenin diğer ucuna doğru lekeli, dışarıdaki, "Doğulu" aktörlerin failliğini ciddi şekilde küçümseyerek hata yapma ihtimali de vardır.

Neo-gerçekçilik, neo-liberalizm ve konstrüktivizmin çeşitli türlerinde rastlanan soyut, tarih dışı toplumsallaşma modelleri yanlış şekilde uluslararası sistemdeki tüm aktörlere eşit manevra alanı biçerken, öte yandan İngiliz Ekolü'nün tarihsel bilince sahip söylemleri de geleneksel olarak alıcı taraftaki tüm failliğin önemini küçümsüyor. Dahil edilme problemi, varolan uluslararası toplumun, yani bu vakada Avrupa toplumun devletlerinin bakış açısından ele alınmıştır. Bunun sonucunda, toplumsallaşmayı dayatan mekanizmalar hakkında yeterince kuramsal kavramlaştırma yapılmamıştır. Örneğin, Buzan uluslararası toplumun ortaya çıkışını açıklamak adına anarşinin benzer birimler yarattığı Waltzçı mantığa başvuruyor. Diğer uçta faillik hakkındaki tek ifadesiyse rekabetçi bir sistemde bir çeşit toplumsallaşma olduğunu kabul etmekten öteye gitmez:[76] "Avrupalı olmayan devletlerin Gong'un Avrupa Medeniyet Standardı olarak adlandırdığı şeyle nasıl baş ettiklerine dair tarihsel tartışmalar, paylaşılan bir kimliğe doğru yakınsama sürecinin nasıl işlediği hakkında *fikir vericidir*, bunun en çarpıcı örneği de on dokuzuncu yüzyılda Japonya'nın kendisini bilinçli şekilde Batılı bir devlet haline getirmesidir."[77] Dünya Politikası ekolünde de benzer bir zaaf vardır. Dünya Politikası ekolü araştırmacıları, gerçekçiliğin doğasında var olan modern devlete dair işlevsel, doğal, amaç sahibi ve rasyonel bir aktör olarak tasvirleri reddetmekle ve devlet oluşumuna dair nerdeyse tümüyle yerel ulusal kültürel söylemlere dayanan açıklamaları

76 Buzan, "From International System," s. 335.

77 Bull ve Watson'un yazılarına da benzer bir işlevselcilik hâkimdir.

bırakıp modern bürokratik devleti küresel kültür tarafından oturtulmuş ve meşrulaştırılmış kültürel bir yapı olarak gören bir bakışı benimsemekle doğru bir şey yapıyor.[78] Ancak onlar da toplumsallaşma mekanizmaları konusunda sessiz kalıyorlar,[79] ki bu tercih kaçınılmaz olarak öykünen aktörlerin failliğinin önemini olduğundan az gösteriyor.

Bu kitap bir yandan Doğulu aktörlerin karşı karşıya olduğu ek baskılara vurgu yapmayı, diğer yandan da lekelenmeye tepki verilmesinde failliklerini ön plana çıkarmayı amaçlıyor.[80] Bu amaçlar doğrultusunda, "Doğulu" aktörlerin karşılaştığı farklı sistemsel baskıları gözden kaçırmadan uluslararası sistemde genelde göz ardı edilen failliklerine vurgu yapmak için vaka çalışmalarından yararlanılıyor. İkinci Bölümde kuramsal açıdan sunulan muhtemel lekeyle baş etme stratejileri, Üçüncü Bölümden Beşinci Bölüme kadar sunulan her vakadaki yenilgi sonrası tercihlerin ayrıntılı tarihsel analizleriyle karşılaştırılıyor. Üçüncü Bölümde Türkiye'nin 1918-1938 arası; Dördüncü Bölümde Japonya'nın 1945-1974 arası ve Beşinci Bölümde Rusya'nın 1990-2007 arası eylemleri ele alınıyor. Her bir bölümde, seçilen stratejinin, o dönemdeki uluslararası normatif standartlar içinde *statü kaygıları* nedeniyle *bilinçli olarak* ve anaakım Uİ kuramlarının öngörülerine daha uygun olan başka stratejilerin yerine tercih edildiğini göstereceğim. Bu vaka çalışmaları uluslararası sistemde statü ve özsaygı kaygılarının önemine dair ampirik bir sav ortaya koyacaktır.

Bilimsel yaklaşım bağlamında, bu kitap tarihsel dinamiklerle ve toplumsal süreçler arasındaki karmaşık etkileşimlerle ilgilenen tarihsel kurumsalcı paradigma içinde yer alır. Bu çalışmaların öne çıkan yanı tüm insani etkileşim alanlarını, yani siyasalın yanı sıra ekonomik ve toplumsal alanları da göz önünde bulundurmasıdır. Bu kapsamlı ilgi nedeniyle bu tür çalışmalar "çok sayıda kuramsal aracın yanı sıra ortamların tarihsel ve karşılaştırmalı olarak ayrıntılı analitik analizini gerektirir."[81] Bu yaklaşım

78 Meyer, "World Polity," s. 147, 158.

79 Finnemore, "Norms, Culture, and World Politics," s. 339.

80 İngiliz Ekolü literatürü üzerine benzer eleştiriler için ayrıca bkz. Suzuki, agy., s. 6-15, 26-9

81 Bkz. Derluguian, "Terrorism," s. 6.

aynı zamanda, "yapısal analiz 'mümkün olanı' açıklarken tarihsel analiz 'gerçek' olanı açıklar,"[82] şeklindeki Bhaskarcı düşünceye de uygundur. Burada başvurulan araştırma yaklaşımı, toplumsal tabakalaşma kuramlarının uluslararası sistem üzerine uygulanmalarda işaret edilen nedensel yapıların haritasını çıkarmak amacıyla esas olarak tekrar inşa edilmiş tarihsel olay ve strateji anlatılarında ifadesini bulan karşılaştırmalı-tarihsel metodoloji kapsamına girer.[83] Faillik yapının getirdiği kısıtlamalar içinde yer alırken, farklılıklar anlatılarca yansıtılan toplumsal eylemlerin zaman, yer ve bağlam koşullarına göre değişimiyle açıklanır. Nedensellik çeşitli vakalardaki anlatıları karşılaştırarak bulunur ve makro-tarihsel bir çerçeveye oturtulur. Bu yaklaşım ne sadece tümevarımsal ne de sadece tümdengelimseldir, onun yerine çok katmanlıdır; farklı soyutlama, çıkarım ve gözlemlenebilirlik düzeyleri arasında gidip gelir. Toplumsal kısıtlamalar maddi kısıtlamalar kadar kolay ölçülemez, ama yine de kavramsallaştırılabilir ve ortaya çıktıkları yerlerde gözlemlenebilir. Goldstone'un ifade ettiği gibi, "bir karşılaştırmalı tarih çalışmasının değerini gösteren onun o ana dek kabul edilmemiş veya yanlış anlaşılmış ilişkileri belirleyip aydınlatabilmesidir."[84] Dahası, Jackson'un ileri sürdüğü gibi, "belli bireyleri belli tercihleri yapmaya iten 'gerçek amaçların' kanıtlarını bulmak" gerekli (ya da mümkün) değildir; onun yerine Weber'in izinden giderek "eylemin sınırlarının üretilmesi ve tekrar üretilmesi,"[85] yani siyasi sonuçları doğuran toplumsal bağlam üzerinde durmak daha akılcıdır.

---

82 Patomaki, "How to Tell Better Stories," s. 126.

83 Nedensel süreçlerin analizi için tarihsel anlatılardan yararlanılan başka örnekler için bkz. Abbott, *Time Matters*; Griffin, "Causal Interpretation in Historical Sociology"; Sewell, "Three Temporalities"; Stryker, "Beyond History versus Theory"; ayrıca bkz. Glass ve Mackey, *From Clocks to Chaos*; Reisch, "Chaos, History, and Narrative"; Shermer, "Exorcising Laplace's Demon." Vaka çalışmalarında nedensellik üzerine, bkz. Mahoney, "Comparative-Historical Methodology"; ayrıca bkz. Brady ve Collier, *Rethinking Social Inquiry*; Paige, "Theory in Macrosocial Inquiry."

84 Goldstone, *Revolution and Rebellion,* s. 60.

85 Jackson, *Civilizing the Enemy,* s. 22. Weberci meşrulaştırma üzerine geniş kapsamlı tartışma s. 16'da başlıyor.

Dolayısıyla vaka çalışmaları yapısal koşulların *gerçek* tezahürlerini incelemeye özellikle uygun bir yaklaşımdır. "Anlamı tekrar inşa etmenin ve [toplumsal ilişkilere yön veren] aşırı belirlenmiş, açık sistemlerdeki mekanizmaların etkilerini inceleme ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda" ampirik olaylara dair açıklayıcı ve karşılaştırmalı küçük-N vaka çalışmaları altta yatan yapılara ulaşmanın tek yoludur.[86] Vaka çalışması yaklaşımı epistemolojik açıdan ampirist olmadan ampirik araştırmalardan yararlanmayı sağlar. Ampirizmdeki sorun, toplum bilimi yalnızca gözlemlenebilir olana indirgemesidir: "Çoğunlukla muğlak bir 'edimsellik' olarak ifade edilen bu duruş ... olayları belirleyen alttaki yapıların varlığını, ihtimalini veya hakkında düşünmenin yararını inkâr eder ve bunun yerine neden ve sonuç ardışıklığını olaylar düzeyinde konumlandırır."[87] Öte yandan, eleştirel gerçekçilik dünyaya katmanlı bir bakışa izin verir ve bu sayede olayların altında yatan nedensel mekanizmalar ile gözlemlenebilir fenomenleri birbirinden ayırt edebiliriz: "Ontolojik düzeyde bir *doğuş* kuramını içinde barındırır ve insani faillerle toplumsal yapılar arasındaki farklılıklar ile toplumsal ve doğal mekanizmalar (özellikle belirtmek gerekirse, toplumsal mekanizmaların zamana, mekana, kavramlara ve uygulamalara bağlı olması) arasındaki farklılıklar çevresinde düzenlenmiş özellikle *toplumsal* bir ontolojinin temel ana hatlarını çizer."[88] Bu kitaptaki vaka çalışması analizlerinin altında yatan genel yaklaşım budur.

Son bölümde tartışma içine günümüzdeki uluslararası dinamikleri alacak şekilde genişlerken, başlangıç noktamız neden Rusya'nın Türkiye ve Japonya'ya göre daha çabuk rotasını değiştiriyor gibi göründüğü sorusudur. Bunun cevabı hem Rusya'nın uluslararası sistemin "yerleşik" çekirdeğine tarihsel açıdan yakınlığında (Türkiye ve Japonya ile karşılaştırıldığında), hem de uluslararası normatif düzenin evriminde yatar. Ne var ki, Türkiye ve Japonya yenilgi sonrası stratejilerinin uluslararası sistemde eskisi kadar geçerli olmadığının farkına vardıklarının işaretlerini veriyorlar. Kitabı

86 Bkz. Steinmetz, "Odious Comparisons."

87 Steinmetz, "Odious Comparisons," s. 375'te aktarıldığı biçimde Collier, *Critical Realism,* s. 7.

88 Bkz. agy. s. 377; ayrıca bkz. Bhaskar, *Reclaiming Reality.*

burada ortaya sürdüğüm iki temaya dönerek bitiriyorum: Uluslararası alanda lekelenmenin uluslararası ilişkilere etkileri ve yerleşikler-dışarıdakiler düzeninin mevcut uluslararası sistemdeki yeri.

BİRİNCİ KISIM

ULUSLARARASI SİSTEMDE KAPILAR VE KAPICILAR

Kanun önünde bir kapıcı durmaktadır. Bu kapıcıya taşradan bir adam gelir, kanun'dan içeri girmek ister. Ama kapıcı, kendisini şimdi içeri koyveremeyeceğini söyler. Adam düşünüp taşınır, ileride girip giremeyeceğini sorar. "Belki," der kapıcı, "ama şimdi giremezsin." Kapı her zamanki gibi açık durduğundan ve kapıcı o sırada kenara çekildiğinden, adam eğilir ve kapıdan içeri bakmak ister. Kapıcı bunu fark edince güler ve, "Madem bu kadar istiyorsun, olmaz dememe aldırma, bir dene bakalım," der. "Ancak, unutma ki, ben güçlü bir kapıcıyım ve kapıcıların da sadece en küçüğüyüm. Ama her salonun başında bir başka kapıcı vardır, biri de ötekinden güçlüdür. Daha üçüncüsünü görmeye ben bile dayanamam." Taşralı adam, böylesi güçlüklerle karşılaşacağını beklememiştir. Nihayet kapı herkese ve her vakit açık bulunması gerekir, diye düşünür. Ama üzerindeki kürk paltoyla kapıcıyı daha bir dikkatle süzüp onun iri ve sivri burnunu, uzun ve seyrek kara tatar sakalını görünce, en iyisi giriş iznini koparıncaya kadar beklemeye karar verir. Kapıcı bir tabure uzatır adama ve onu kapının yanı başına oturtur. Günler ve aylar boyu burada oturur adam. Pek çok kez içeri koyverilsin diye uğraşır; ricalarıyla usandırır kapıcıyı. Kapıcı, adamı sık sık küçük çapta sorgulamalardan geçirir; ona yeni uydurma ve daha pek çok şeye ilişkin sorular yöneltir, ama büyük kişilerin ilgisizlikle soracağı sorulardır bunlar ve her seferinde kapıcı, adama kendisini henüz içeri koyveremeyeceğini yeniden açıklar. Söz konusu yolculuğa koyulurken yanına bir sürü öteberi alan taşralı adam, kapıcıyı rüşvetle kandıracağım diye pek değerli olmalarına bakmayarak bunların tümünü çıkarır elden. Kapıcı verilenlerin hepsini alır, ama bir yandan da, "Tek bunları alıyorum ki, bak şu yola da başvuracaktım, unuttum sanmayasın," der...

FRANZ KAFKA, *KANUN ÖNÜNDE* (1925)*

* *Bütün Öyküler*, çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi, 2. basım, 2010, s. 179-80.

Uluslararası Sistemde İçeridekiler ve Dışarıdakiler

Bu kuşatılmış imparatorluklar, geleneksel olarak modern zamanlarda birleştirici bir milliyetçiliğe dönüşen yüksek bir özsaygıya ve hayal kırıklıklarını dini vaazlardan milliyetçi eğitime ve komünist propagandaya kadar çeşitli mekanizmalarla büyük bölümü çiftçi olan nüfusların acılarının yerini almasını sağlayabilecek önemli sayıda kültürel seçkine de sahiptirler ...
GEORGI DERLUGUIAN, *BOURDIEU'S SECRET ADMIRER*

Giriş

Bu bölüm bizi on yedinci yüzyıldan önce var olmalarına rağmen orijinal Vestfalya sisteminin parçası olmayan üç siyasal varlık, Türkiye, Japonya ve Rusya ile tanıştıracaktır. Geriye dönüp bakıldığında, bu pahalıya mal olan bir eksiklikti. On yedinci yüzyıldan sonra bir noktada, Türkiye, Japonya ve Rusya'yı yönetenler, uluslararası standartları kabul ederek ve başlıca oyuncuların ulusal kurumlarını ödünç alarak Avrupa kökenli devletler sistemine katılma yönünde bilinçli bir karar aldılar. "Batı"ya[1] benzeme yönündeki bu ilk kararın hem bu devletlerin dış politikaları, hem de içişleri için kalıcı sonuçları oldu. Aradaki yüzyıllarda, bu ülkelerin her biri esas olarak modern devletler sisteminin merkezindeki güçlere yetişme, onlarla rekabet etme ve onlarla eşit statüye sahip olma arzusuyla tetiklenen çok sayıda reform, restorasyon, devrim, karşı devrim ve savaşlar yaşadı. Ne var ki, en iyi dönemlerinde bile ne Türkiye, ne Rusya, hatta ne de Japonya başlangıçtaki "yabancı" statülerinden tamamen kurtulmayı ve modern

1 "Batı" pek çok anlamı olan bir kavramdır ve belli bir zamanda nasıl tanımlandığı bu kitapta anlatılan süreçlere bağlıdır. Şimdilik, bu kavram söz konusu ülkelerin o dönemde "Batı"dan ne anladıklarını ifade eder şekilde anlaşılmalıdır.

devletler sisteminin kurallarını koyanlar arasında tartışmasız bir yere sahip olmayı başaramadı.

Bu bölümün iddiası, bu devletler uluslararası sisteme katıldıklarından beri, düşmanlık dönemlerinden "Batı" ile aşırı işbirliği dönemlerine dek (ve bu aralıkta olanların) yaptıkları her şeyin en iyi açıklamasının bu üç ülkenin sahip olduğu muğlak "içinde ama dışında" statüsünden geçtiğidir. On dokuzuncu yüzyılda Batı ile etkileşimleri sırasında bir noktada içeridekiler-dışarıdakiler damgasıyla baş etme zorunluluğu, bu ülkeler için derin bir ontolojik güvensizlik yaratmıştır: Bir "derin, felç edici hangi tehlikelerle mücadele edilmesi ve hangilerin görmezden gelinmesi gerektiğini, yani dünyada yolunu nasıl bulacağını bilememe durumu."[2] Bu ontolojik açıdan güvensiz ilişki "modern benlik anlayışı" oluşturmada kullanılan kilit öğelerden biri olduğundan, bu ülkelerin kimliklerinin bir parçası olmuştur.

"Modernlik öncesi"[3] dönemden kalma, ama Batı Avrupa'da gerçekleşen "modernleşme" süreçlerinde organik katılımcı olmayan bu varlıkların kendilerini "modern" devletler olarak tekrar inşa etme projelerine "Batı'nın yükselişi"ni kabullenmek zorunda kaldıkları dönemde girişiktikleri genellikle göz ardı edilir. Özelikle Rusya, Türkiye ve Japonya'da modern, Vestfalya türü "ulus"-devlet kimliğinin oluştuğu dönemlerde vurgulanan Avrupa'ya göre toplumsal, teknolojik ve ekonomik gerilik algılaması, sürekli bir uluslararası itibar kaygısı korkusu yaratmış ve söz konusu ülkelerin benlik algılarındaki neredeyse patolojik bu durum büyük güç statüsüne yaklaşıldığı anların anılarıyla iyileşmediği gibi, belki daha da derinleşmiştir. Türkiye, Japonya ve Rusya'nın bu ortak hastalığı birbirinden çok farklı bu ülkelerin siyasal tercihleri arasındaki çarpıcı benzerliği açıklayan tek şeydir.

2 Mitzen, "Ontological Security," s. 341.

3 Jack Goldstone "erken-modern" kavramının yanıltıcı ve Avrupa merkezci olduğunu iddia ediyor; bkz. "Problem of the 'Early Modern' World."

Türkiye, Japonya ve Rusya'nın Kafa Karıştırıcı Toplumsallaşması

Türkiye 1923, Japonya 1945 ve Rusya 1991 civarında olmak üzere,[4] bu ülkelerin hepsi yirminci yüzyıl içinde dış politikalarında aynı 180 derecelik değişim sergilediler. Görece kısa bir sürede bu ülkelerin her biri merkez Batılı güçlerle savaşmayı bıraktılar ve yalnızca işbirliği yapmaya değil, aynı zamanda kurumlarını o dönemde geçerli olan (Batılı) uluslararası normlara göre tekrar oluşturmaya başladılar.

Anaakım Uİ kuramları bu sonucu rekabetin veya mağlupların galiplerce toplumsallaştırılmasının bir yan etkisi olarak görür ve üzerinde durmaz. Anaakım Uİ yazımında toplumsallaşma çoğunlukla devletlerin sistemsel kısıtlamalara veya maddi teşviklere rasyonel bir tepkisi olarak görülür. Örneğin, neo-gerçekçilik toplumsallaşmayı "bu denli yaygın ve kaçınılmaz olduğu için politika belirleme açısından önemli bir soru"[5] olarak bile görmez ve uluslararası sistemin anarşik doğasınca yaratılan rekabet ortamının devletleri "benzer birimler" haline gelmeye ya da havlu atmaya ittiğini kabul eder.[6] Bu açıklama potansiyel olarak yukarıda sözü edilen üç vaka için de geçerli olabilir, ama bu açıklamaya en çok Soğuk Savaşın sonlarına doğru Rusya'nın davranışlarındaki değişimleri açıklamak için

---

4 Bu geçişler hızlı olmakla beraber, bir gecede gerçekleşmediler. Bu nedenle yaklaşık tarihler veriyorum. Vaka çalışmasının yapıldığı bölümlerde daha ayrıntılı bir tarihlendirme yapılacaktır.

5 Alderson, "Making Sense," s. 428.

6 Waltz benzemeye çalışmanın rekabetin bir sonucu olduğunu iddia ediyor; başarılı olanları taklit etmeyenler havlu atar. Rekabetin etkileri askeri konularla sınırlı değildir; sisteme dahil olarak toplumsallaşma aynı zamanda bu oyunu oynamayı reddetmenin yok olma anlamına gelebilmesi nedeniyle de gerçekleşir, ancak bunun nedenini açıklamıyor. *Theory of International Politics,* s. 74-7, 116-18, 127; *Man, State and the War,* s. 220. Ayrıca neo-gerçekçi yaklaşımlarca ileri sürülen muhtelif toplumsallaşma mekanizmaları için bkz. Thies, "Social Psychological Approach." Sosyolojik gerçekçilik ve ekonomik coğrafyada da benzer yaklaşımlar vardır ve genelde toplumsallaşma/benzeşme/yakınsamanın gerçekleşme nedenine dair işlevselci bir anlayış söz konusudur. Örneğin, bkz. North ve Thomas, *Rise of the Western World;* McNeill, *Pursuit of Power.* Bu tür yaklaşımların eleştirisi için, bkz. Ruggie, "Territoriality and Beyond," s. 156; Checkel, "Norms, Institutions and National Identity," s. 86; Wendt, *Social Theory,* s. 100-2.

başvurulur, ki bu da muhtemelen bu vakada savaş meydanında bir yenilgi veya askeri işgal söz konusu olmadığındandır.[7] Türkiye ve Japonya vakalarında olan türden geleneksel savaşların sonuçlarının analizi yapılırken de mağlup devletin toplumsallaşması genelde galibin/galiplerin yaptığı teşviklere bağlanır. Liberaller ve gerçekçiler böyle etkileşimlerde galiplerin davranışlarının altındaki nedenler konusunda anlaşamayabilirler,[8] ama genelde toplumsallaşmanın mağlup devletlerin (veya o ülkelerdeki seçkinlerin[9]) çeşitli teşviklere rasyonel bir tepkisi olduğunda hemfikirdirler. Seçkinlerin ülkede değişiklikler için uğraşması ya başka seçenekleri olmamasına (neo-gerçekçilik)[10] ya da uyum sağlamanın ödüllendirilmesine (liberal kurumsalcılık,[11] ama aynı zamanda klasik gerçekçiliğin[12] ve konstrüktivizmin[13] kimi türleri) bağlanır. Bu tür maliyet-fayda temelli açıklamaların çeşitli versiyonlarına burada değinilen vakaları açıklamak

7 Örneğin bkz. Wohlforth, "Realism and the End"; Copeland, "Trade Expectations"; Brooks ve Wohlforth, "Power, Globalization"; Schweller ve Wohlforth, "Power Test," vb. Waltz aynı mantığı Bolşeviklerin toplumsallaşmasını açıklamak için de kullanıyor.

8 Yenilgi sonrası galiplerin davranışları üzerinde duran yazıma genel bir bakış için bkz. Fritz, "Prudence in Victory."

9 Örneğin, Byman ve Pollack, "Let Us Now Praise Great Men."

10 Alderson, "Making Sense," s. 421; ayrıca bkz. Cortell ve Davis, "Understanding the Domestic Impact," Ikenberry ve Kupchan, "Socialization and Hegemonic Power," s. 283.

11 Ikenberry ve Kupchan, "Socialization and Hegemonic Power," s. 290-2; Ikenberry, *After Victory;* ayrıca genelde neo-liberal rejim kuramı normatif uyumluluğu maliyet-yarar analizinin bir sonucu olarak açıklar. Örneğin bkz. Keohane, *After Hegemony;* Oye, *Cooperation Under Anarchy,* Martin, *Coercive Cooperation,* vb. Genel bir bakış için ayrıca bkz. Johnston, "Treating International Institutions," s. 495 ile Checkel, "Why Comply?" s. 555.

12 Devletlerin toplumsallaşmasına dair klasik gerçekçi anlayışa genel bir bakış için bkz. Cortell ve Davis, "Understanding the Domestic Impact," s. 81 ile Alderson, "Making Sense," s. 428.

13 Metodolojik açıdan bireyselci konstrüktivist yaklaşımlar ile neo-liberallerin toplumsallaşma anlayışları arasındaki fark, konstrüktivistlerin öğrenmenin içselleştirilmesine vurgu yapmalarıdır.

için de başvurulmuştur: Japonya'daki dönüşüm çoğunlukla II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan işgaline; Türkiye'ninkiyse Atatürk'e atfedilir. Bu açıklamalarda eksik olan, söz konusu ülkenin gideceği yöne dair yurtiçi tartışmaları çevreleyen uluslararası normatif bağlamdır.

Aslında, I. Dünya Savaşı sonrası Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası Japonya ve Soğuk Savaş sonrası Rusya arasında yapılacak en yüzeysel karşılaştırma bile bu dönüşümler hakkında toplumsallaşmaya dair ana-akım kuramların açıklayamadığı pek çok akıl karıştırıcı olguyla ortaya çıkaracaktır. Türkiye "Batıcıl" stratejiye, merkez Batı ülkelerinin çıkarlarına karşı bir askeri zafer kazandıktan *sonra* ve dış güçlerin işgali altında olmadığı bir dönemde geçiş yaptı. Ancak bu geçişin beraberinde gelen reform paketi, Batılı normlara o kadar büyük bir bağlılık gösteriyordu ki katıksız bir sömürgeci bile buna cesaret edemezdi. Japonya bu geçişi askeri yenilgiden *sonra* ve işgal altındayken yaptı, ama işgalci Amerika Birleşik Devletleri'nin *istediği gibi değil*. Rusya ise geçişi askeri yenilgiden sonra veya işgal altındayken değil, *tümüyle kendi programına göre* yaptı ve tecrübeli gözlemcileri bile hazırlıksız yakaladı.[14] Tüm bu gerçekler, bu ülkelerin "Batı"ya karşı stratejilerini seçerken kayda değer derecede faillik gösterdiklerine işaret ediyor ve bu strateji oluşturma vakalarının her birinde dış maddi koşullara dair basit bir maliyet-yarar analizinden daha karmaşık bir şeylerin olduğunu düşündürtüyor.

Bu dış politika stratejisinde değişim vakalarının üçünde de iki ortak özellik vardır: Birincisi, bunların hepsi ülkenin daha önceki kurumsal yapısının ve meşrulaştırıcı dünya görüşünün ciddi bir "yenilgisi"[15] olarak algılanan bir olaydan sonra gerçekleşmiştir. Türkiye bu geçişi yaptığında, Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşında kesin şekilde yenilmiş ve yerini Kemalist Cumhuriyet almıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları (eski) dünyaya ait, çok kültürlü, müdahaleci olmayan, "ileri

14 İlgili literatür için bkz. Deudney ve Ikenberry, "International Sources," s. 75, dipnot 2.

15 Bu sözcükle tarif edilen durumların çoğunda algı, nesnel olarak ölçülebilecek herhangi bir gelişmeden önce gelir; yani Batı ile aradaki kapanamayan mesafe tüm ilgili taraflarca "yenilgi" olarak algılandığı resmi bir anda billurlaşır.

organik",[16] tarımsal, seküler olmayan, parçalı[17] ve tarih dışı bir dünya görüşünü yansıtırdı. İmparatorluğun küllerinden doğan Kemalist rejim, modernlik saplantısı olan katı seküler, etnik merkezci, üniter, müdahaleci, bürokratik ve her şeyden çok da sanayileşmeye vurgu yapan bir rejimdi. Japon İmparatorluğu'nun yirminci yüzyılın başlarındaki hızlı yükselişi II. Dünya Savaşında Amerikalılarca sert bir şekilde durdurulmuş ve Amerikalılar da ülkenin hiçbir zaman militarist bir rejimle yönetilememesini garantiye almışlardı. Japonya genişlemeci militarizminden vazgeçerek, yerine pasifist ekonomik büyümeyi benimsedi. Son olaraksa, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki on yıla damgasını vuran Rusya'nın dış yatırımları çekme ve serbest piyasa ilkelerini hayata geçirme arzusuydu. Bu üç vakada da önceki rejimin ideolojik dünya görüşü tümüyle reddedilmiş ve o dönemde uluslararası sistemin normatif taleplerine daha uygun radikal şekilde farklı bir dünya görüşü için terk edilmişti.

İkinci olarak, yirminci yüzyıla gelindiğinde söz konusu üç ülke sistem normlarına göre toplumsallaşma veya Batı'ya benzemeye çalışma konusunda artık acemi değillerdi, her biri geçmişte daha iyi rekabet edebilmek, Avrupa ülkelerinin uluslararası toplumuna kabul edilmek ve yurtiçindeki Batı'nın gerisinde kalma korkularını yatıştırmak adına öykünme stratejileri izlemişlerdi. Rusya'nın bu ilk adımı on yedinci yüzyılda Büyük Petro (saltanat: 1682-1725), ardından eşi I. Katerina ve daha sonra Büyük Katerina'nın (1762-92) liderliğinde attığı kabul edilir. Reform stratejisine en göze çarpan geri dönüş[18] 20 milyon serfi özgürleştirip eşit haklara sahip

16 Goldstone ikna edici şekilde bunun genelde "erken modern" imparatorluklar adı verilen yapıları tarif etmeye daha uygun bir terim olduğunu ileri sürüyor. Bu imparatorluklar pek çok açıdan gelişmiş olmakla birlikte, esas olarak ekonomik açıdan organik enerji kaynaklarına bağlıydılar: Tarım ürünleri, hayvanlar, insanlar ve kereste. Goldstone, "Problem of," s. 261-2.

17 Örneğin bkz. Durkheim, *Division of Labor* [*Toplumsal İşbölümü*, çev. Özer Ozankaya, 32. baskı, 2006. İstanbul: Cem Yayınevi]; Gellner, *Plough, Sword.*

18 "Reform" dönemlerine odaklanmak biraz yanıltıcıdır, zira "geleneksel" hükümdarlar altında bile bu imparatorlukların hiçbirinde yaşam durağan değildi. Yine de reformların ülkeyi özellikle Batı'ya daha çok uydurmak adına seçildiği dönemlere vurgu yapmak için bu ayrımı yapıyorum.

yurttaş statüsüne yükselten *Büyük Özgürleştirme Fermanı*'nı yayımlayan II. Aleksandr (1855-81) döneminde gerçekleşti. Avrupa'daki meselelere katılma, hatta buradan askeri teknoloji alma konusunda daha uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, kapsamlı Batılılaşmanın gerekliliğine ciddi şekilde ikna olan ilk Osmanlı Sultanı III. Selim'di (1789-1807), ama Selim bir isyan sonucunda idam edildi ve Avrupa'nın taleplerine uygun ciddi reformlar II. Mahmud'un (1808-39) saltanatına kadar gerçekleştirilemedi; bu reformlar oğlu II. Abdülmecid (1839-61) tarafından da devam ettirildi. 1839'da II. Abdülmecid tebaasının yaşam, özgürlük ve bireysel onurunun kutsallığını tanıyan ve yönetimin temel ilkelere göre oluşturulması gerektiğini ilan eden, babası tarafından hazırlanan *Tanzimat Fermanı*'nı yayımladı. Tıpkı Rusya'da olduğu gibi (1905), bu reformlar ilk parlamentonun toplamasıyla sonuçlandı (1876). O sırada, Asya kıtasının öteki ucunda, Japonya böyle reformların gerekliliğiyle Batılı güçlerle ciddi temas içine girer girmez yüzleşti. Bu farkındalık Meici Restorasyonu (1868-1912) olarak bilinen dönemi getirdi. 1868'da Japon imparatoru Meici *İmtiyaz Yemini*'ni yayımlayarak her bireyin kendi yolunu çizme özgürlüğünü tanıdı ve geleneksel yolların bırakılması çağrısını yaptı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan yalnızca 13 yıl sonra, 1889'da Japonya ilk anayasasını yürürlüğe soktu ve 1890'da ilk ulusal seçimleri düzenledi.

Bu olaylar gayet ilginç bir tablo ortaya çıkarıyor. O ya da bu nedenle Vestfalya düzeninin veya on yedinci yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan toplumun parçası olmayan bu üç devlet daha sonra katılmanın gerekliliğine ikna oluyor: Rusya neredeyse hemen; Osmanlı İmparatorluğu biraz daha geç kalarak ve Japonya ise bu karar kaçınılmaz hale gelir gelmez. Bu oluşumda eşit bir üye olarak yer almanın geleneksel yolları değiştirmek anlamına geleceğini fark eden bu ülkelerdeki çeşitli yöneticiler, ülkelerinde kimi kapsamlı, kimi sadece görüntüyü kurtarmayı amaçlayan reformlar gerçekleştirdiler. Dolayısıyla, ilk farkındalık ile yirminci yüzyıl arasındaki dönemdeki iç siyasete reform ve bu reformlara karşı kaçınılmaz tepkilerin ağır bastığı dönemler damgasını vurdu.

Yirminci yüzyılın başlarında, bu ülkelerin her birinde revizyonist gündemi olan liderler yönetimi ele aldı. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu imparatorluğun yenilgisi ve çöküşünden hemen önce oldu: Başlangıçta

Jön Türk hareketinin içinde gizli bir topluluk olan İttihat ve Terakki Komitesi (İTE) 1913'te bir darbeyle (1908'deki "Meşrutiyet'in İlanı"nın ardından) imparatorluğun bilfiil yönetimini ele geçirdi. 1913 – 1918 arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun şanlı günlerini geri getirmeyi amaçlayan saldırgan bir revizyonist gündem izledi ve proto-faşist bir hareket olarak 1914-15'te Ermenilerin kitlesel katliamı dahil imparatorluk adına yapılmış en kanlı eylemlerden bazılarını gerçekleştirdi. Japonya'da 1930'larda benzer bir dinamikle askerlerin yönetimi tümüyle ele geçirmesi ve Asya'da saldırgan bir genişleme siyaseti izlemeleri oradaki halklar için de benzer kötü sonuçlara yol açtı. Yirminci yüzyılın ilk 20-30 yılında Rusya'nın da uluslararası statükoya pek bayılmayan bir yönetimce ele geçirildiğini anımsatmaya da gerek yok.

Tabii ki, bu üç rejim arasında ideolojik farklılıklar vardı, ama bu farklılıklara gereğinden fazla vurgu yapılmamalıdır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İTP rejimiyle Japonya'daki militarist rejim, faşizmi andıran özellikler sergilerken Rusya'daki Bolşevikler Marksist komünizmin bir türüne aittiler. Ne var ki, üç hareket de dış politikada geleneksel yaklaşımların artık işe yaramadığı ve doğru önemler alınmadıkça Batı ile aradaki mesafenin açılacağı inancından doğmuşlardı. Ne kadar ironiktir ki, buna göre artık çoğunlukla acımasızlıklarıyla anımsanan bu hareketlerin hiçbiri, söz konusu ülkeler bir şekilde Avrupa'dan yayılan ilerleme ve modernlik düşüncelerinden uzak olsalar ortaya çıkmazlardı.[19] Farklılıklar tabii ki önemlidir: Bolşeviklerin daha kapsamlı bir ideolojileri ve reform planına sahip olmaları ve Rusya savaşta neredeyse yenildikten sonra ve halk devrimiyle iktidara gelmiş olmaları, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İTP ve hatta Japonya'daki askeri rejimle karşılaştırıldığında, rejimin ömrü açısından büyük bir fark yaratıyordu. Bu son iki rejim ülkelerindeki mevcut siyasal yapıyı radikal şekilde ortadan kaldırmadan iktidara gelmişlerdi ve yurtiçi çözüm önerileri konusunda ne özellikle yaratıcı ne de heyecan vericiydiler (ki bu belki de geleneksel bir kaynaktan beslenen tüm revizyonizm türleri için geçerlidir)

Her ne kadar, süreleri farklı olsa da bu üç vakada da gidişat aynıdır: Osmanlı İmparatorluğu'nun revizyonizm macerası kısa ve acı bir tecrübey-

19 İlerlemenin olumsuz etkilerine dair, bkz. Elias vd., "Toward a Theory," s. 359.

di, sekiz yıldan kısa sürdü; Japonya'nınki bunun iki katı sürdü; Sovyetler Birliği ise daha başarılı olarak seksen yıl kadar dayandı. Bu revizyonist hükümetlerin tümü daha sonra yerlerini Batı normlarına, fikirlerine ve kurumlarına açık rejimlere bıraktı. Ama en ilginci, bu üç vakada da sözü edilen geçişlerde rol oynayan insanlar açısından kayda değer derecede bir süreklilik vardı. Türkiye'nin "medeni" bir devlete dönüşümünü yöneten Mustafa Kemal Atatürk, Jön Türk hareketinin doğrudan bir ürünüydü ve "Kemalizm" de birçok yönden İTP ideolojisinin kesintisiz bir devamıydı. Ondan en büyük farkı uluslararası statü sorununa getirilen çözümdü. Japonya'nın "önce ekonomi" anlayışlı pasifist bir ülkeye dönüşümüne önderlik eden Şigeru Yoşida savaş yıllarının emperyalist hareketinde aktif olarak yer almıştı; öyle ki, savaş sonrası Japonyası'nın başbakanı olmadan kısa süre önce bu faaliyetleri nedeniyle hapis yatmıştı. Rusya'daysa devamlılık daha da belirgindir: Dönüşümü başlatan parti liderleri dönüşümden sonra görevlerine devam etmişlerdir. Dolayısıyla, üç vakada da bir gün Batılı büyük güçlerle savaşmaya istekli olan liderlerin, ertesi gün Batılılaşmanın[20] sözcüleri haline geldikleri sonucuna varmak mantıksız olmaz.

Diğer bir deyişle, revizyonistlerin "yenilgisinden" sonra bu ülkelerin neden Batı'ya öykünmeye (hem de eskisinden de yoğun şekilde) yöneldiklerini yukarıda bahsedilen anaakım Uİ ekollerinin hiçbiri pek açıklayamaz. Toplumsallaşma, dış müdahale, zorlama, hatta ikna ile açıklanamaz, zira bu üç vakanın ikisinde bunlar yoktur; liderliğin değişimiyle de açıklanamaz, çünkü her üç vakada da geçişi yöneten liderler yalnızca eski kadronun daha genç üyeleridirler; hayatta kalmayla bile açıklanamaz, çünkü dönüşümün kapsamı fiziksel güvenlik sağlamak için yeterli olan düzeyin çok ötesindeydi (ki ülkenin fiziksel varlığının muhtemelen Türkiye dışındaki diğer vakalarda ciddi bir tehditle karşı karşıya olduğu da söylenemez). Üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerdeki ayrıntılı vaka çalışmaları "yenilgi"nin hemen ertesinde bu ülkelerin her birindeki liderlerin, bazıları daha fazla maddi kazanç sağlayan başka seçeneklerin varlığına rağmen o dönemdeki uluslararası normlara göre en statü artırıcı olan stratejiyi

20 Şu an için bu kavramı, zamanın hâkim Batılı norm ve kurumlarını taklit etmeye yönelik eylemler için genel bir kategori olarak kullanıyorum.

seçtiklerini gösterecektir. Statü peşindeki bu stratejilerin yüksek maliyetlerine rağmen liderler, bu konuda halkın desteğini alabilmişlerdir, zira bu ülkelerdeki insanlar uluslararası statüye, özellikle de ülkelerinin "Batı"ya göre konumuna önem verirler. Bu argüman, devletlerin özsaygı, statü ve prestij kaygılarıyla hareket ettikleri görüşünde olan fikirsel yaklaşımların tahminlerine daha yakındır, ama o yaklaşımlar tüm bu olayların ardındaki modernlik ortamını[21] ve modern ontolojinin yayılmasının belli devletlerin "özsaygıları" üzerindeki etkilerini açıklamazlar.

Yukarıda sözü edilen isteyerek ve kapsamlı öykünme stratejisi yalnızca burada ele alınan (ve birtakım başka) ülkelerin lekelenmiş yabancılar olarak onların uluslararası statü konusunda özellikle duyarlı olmalarına yol açan ortak tek bir deneyimler kümesini paylaşmış olmasıyla açıklanabilir. Başka bir deyişle, uluslararası ortamın yarattığı güvensizlikler bu ülkelerin ulusal kimliklerine işlemiştir. Geçen yüzyılda izledikleri statü kaygısı içindeki rotaları o ilk güvensizliğe bağlanabilir ve aslında nihayet yenilgileri sonrasında bu devletleri Batı'ya iten de budur. Bu iddiaların kanıtları on dokuzuncu yüzyıldaki gelişmelerde yatar.

Modernlik, Ontolojik Güvensizlik ve Uluslararası Sistem

"Modernlik öncesi" çağdan beri varlıklarını sürdüren (genellikle modernlik öncesi/tarımsal/barut imparatorlukları başlığı altında toplanan) birkaç siyasal varlığın *modernliğe* geçiş deneyimleri o geçişin lokomotifi olan Vestfalya devletlerinden farklıydı.[22] Deneyimleri farklıydı çünkü bu

---

21 Toplumsallaşmaya neo-gerçekçi yaklaşım, *aynı zamanda* modernlikle birlikte gelen değişiklikleri, örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın yükselişine tepkisi ile Avrupalı devletlerin gücünün zirvesinde olan bir Osmanlı İmparatorluğu'na nasıl baktıkları arasındaki farklılığı da açıklayamıyor. Türkiye, Rusya, Japonya gibi ülkelerin modernlikten sonra geçirdikleri dönüşümün kapsamı için maddi rekabet yeterli bir açıklama olsaydı, Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu güçlü ve kendileri zayıfken de benzer tepkiler göstermiş olmaları gerekirdi.

22 Bu ifade o siyasi varlıkların ardıl devletlerinden bu geçişi sağ salim atlatmayanların bu genellemenin dışında oldukları anlamına gelmez; söz konusu siyasi varlıkların modernlik deneyimleri Batı Avrupa devletlerininkinden çok farklıydı. Ancak

geçişi organik olarak halihazırda gerçekleştirmiş bulunan devletlerden kurulu bir uluslararası toplumun ortaya çıktığı bir ortamda kendilerini "modern" devletler olarak tekrar yaratmak zorunda kalmışlardı. Erken modernleşenlerin maddi ilerlemeleri aydınlanma, ilerleme, rasyonellik ve kendi çıkarına bakma hakkında evrenselleştirici iddialarla dolu bir kültürle destekleniyordu. Bunun sonucunda, dünya tarihinde belki de ilk defa, rakiplere (özerk olarak) benzeşim daha derin bir anlam kazanıyordu: Batı Avrupa devlet modellerini benimseyen bu tarımsal imparatorluklar aynı zamanda, modernliğe ve modernliğin özüne özgü olan belli bir dünya görüşüyle kuşatılmışlardı. Vestfalya devlet modeline öykünerek ve Avrupa devletler topluluğuna katılmaya çalışarak bu barut imparatorluklarındaki insanlar[23] aynı zamanda istisnası olmayan kapsamlı bir dünya görüşünü; ilerleme, rasyonellik ve bilime belli bir vurgu yapan bir dünya görüşünü; kaçınılmaz olarak karşılaştırma ve ölçümlere dayanan[24] evrensel bir toplumsal hiyerarşi yaratan bir dünya görüşünü de kabullenmiş oldular. Bu eski imparatorlukların halkı bu dünya görüşünü kabul ettiklerinde, onun yargılarını benimsemeleri de kaçınılmazdı: *Kendileri kendilerinin* hem maddi ve toplumsal olarak, hem de kültürel olarak geride olduklarını gördüler. "Nesnel" "ilerleme" ölçütleri inkâr edilemezdi. Türkiye, Japonya ve Rusya'nın hâlâ sergilemekte oldukları "oto-oryantalizm"in kökünde yatan da budur.

Diğer bir deyişle, öykünme, özellikle de askeri bir strateji olarak dünya tarihinde gayet yaygındır, ancak *modernliği* meydana getiren süreçler

---

böyle vakaların siyasal davranışlarını (bir grup olarak) ele alan literatür çok daha geniştir. Başlangıç için, örneğin bkz. Ayoob, "Third World"; Clapham, *Third World Politics;* Willetts, *Non-Aligned Movement;* Rodriguez, *Latin American Subaltern;* Chaturvedi, *Mapping Subaltern Studies,* ayrıca Blaney ve Inayatullah'ın *Problem of Difference*'ı ile Mitchell'ın *Colonising Egypt.*

23 Başlangıçta bu süreç büyük ölçüde seçkinler tarafından yürütüldü. Bu konuya ileride değineceğiz.

24 Bkz. Gellner, *Plough, Sword* ve *Nationalism* [*Milliyetçiliğe Bakmak*, çev. Nalan Soyarık vd. 2. Basım, 2007. İstanbul: İletişim Yayınları]. Ayrıca bkz. Malesevic ve Haugaard, "Introduction"; Haugaard, "Power, Modernity"; Meyer ve Jepperson, "'Actors' of Modern Society."

işlemeye başlayınca bambaşka bir derinliğe ulaştı. Burada iki ayrı mesele vardır: (1) Modern ontolojinin nitelikleri; (2) paylaşılan bir değerler sistemi olarak modernliğin daha önce birbirinden bağımsız toplulukları birbirine bağlaması. "Yerleşik-yabancı düzeni farklı grupların kesişim ve etkileşimiyle ortaya çıkar. Daha önce bağımsız olan grupların gittikçe birbirlerine bağımlı olmasıyla kendini gösterir."[25] Öykünme, modernlikte daha önce benzerine rastlanmamış, tümleyici türde bir toplumsallaşma için araç haline gelmiştir. Tarımsal çağlardan farklı olarak modernlikte ödünç alma artık belli bir teknik veya sektörle sınırlı tutulamıyordu, zira yaşamın bir sektöründe geride olma diğerlerinde de geri olunduğunun göstergesiydi.[26] Yaşamın tüm yönleri birbirine bağlıydı ve hepsi de aynı temel ilkelere göre işleyen yasalara tabiydi.[27] Modernliğin çarpıcı bir özelliği, aynı evrensel rasyonellik yönteminin tüm insani dinamikleri açıklayabileceği varsayımıdır. Modernliğin tipik özelliği toplumsal yaşamın daha önce farklı doğaları ve yasaları olduğu düşünülen farklı alanlarının gittikçe tek bir evrensel ontolojide birbirleriyle bütünleşmesidir.[28] Bu dünya görüşü Avrupa'daki ilişkilere ancak on dokuzuncu yüzyılda hâkim olmuştur (ki Avrupa'da bile yirminci yüzyıla kadar tam anlamıyla hâkim olmamıştır), ama kökleri birkaç yüzyıl gerideki gelişmelere kadar uzanır.

---

25 Olofsson'un Elias hakkında sözleri, Andersen ve Kaspersen, *Classical and Modern Social Theory*, s. 371.

26 Bull'un on dokuzuncunu yüzyıl Avrupa devletler toplumu hakkındaki iddialarında atladığı modern dünya görüşünün bu evrenselleştirici, "bilimsel", bariz (ve dolayısıyla tartışılmaz gibi görünen) niteliğinin kendine özgülüğüdür. Örneğin, bkz. Gong, *Standart of "Civilization"*, s. 2'deki önsöz: "Avrupalıların medeniyeti Avrupa medeniyetiyle bir tutarken gösterdikleri kendini beğenmişlik, Çinlilerinkinden az değildir." İkinci Bölümde bu ayrıma değineceğim.

27 Gellner, *Nationalism*, s. 21-3.

28 Örneğin bkz. Mitchell, *Colonising Egypt*, s. 13; Gellner, *Plough, Sword;* Gellner, *Nationalism;* Elias, *Civilizing Process* [*Uygarlık Süreci, Cilt I-II*, çev. Ender Ateşman. İstanbul: İletişim Yayınları.] Haugaard, "Power, Modernity." Burada aynı zamanda modernliğin düzeni, idareyi, adlandırmayı ve ayrıştırmayı da beraberinde getirdiğini ifade eden Bauman'a da yer verebiliriz. Örneğin bkz. *Modernity and the Holocaust; Modernity and Ambivalence.*

Modernliğe doğru bu yavaş geçişte aynı anda işleyen birtakım süreçler rol oynadı. İlk olarak, devlet iktidarı üzerindeki tekelleri tanınmış[29] mutlakıyetçi devletlerin yükselişi kritik bir dönüm noktasıydı.[30] Aynı zamanda, Otuz Yıl Savaşları'nda dökülen kanlar genel bir farklılık korkusu getirmiş ve Hobbes[31] gibi erken modern düşünürleri sorgulanamaz evrensel bir duruş noktası aramaya itti.[32] Bunlar ise doğal yasalar, toplumsal sözleşme ve rasyonel yöntem gibi ilk başta mutlak monarşileri meşrulaştırmada kullanılan, ama daha sonra bireysel faillik[33] üzerinde durulmasını getiren düşüncelerin ortaya çıkışıyla sonuçlandı.

Batı Avrupa'nın sonraki iki yüzyılına iki önemli gelişme damgasını vurdu:[34] Siyasal iktidarın merkeze geçmesi ve ekonominin siyasetten ayrılması.[35] Modernlik öncesi ve erken modern dönemlerde siyaset ile ekonomi birbirine bağlıydı. Servet, üretim yerine yağmalamayla daha kolay kazanıldığından kazançları tekrar zorlama yöntemlerine yatırmak

29 Wight, *Systems of States,* s. 135.

30 Elias, *Civilizing Process;* Ruggie, "Territoriality and Beyond," s. 162.

31 Bauman, *Modernity and Ambivalence,* s. 5; ayrıca bkz. Collins, *From Divine Cosmos,* s. 4, 6, 7, 28, 29, 32.

32 Blaney ve Inayatullah, "Westphalian Deferral," s. 32. "Territoriality and Beyond," s. 157-62'de, Ruggie bu arayışın çeşitli toplumsal alanlarda kendini nasıl gösteriği üzerine mükemmel bir incelemesi var, örneğin s. 158'de şöyle der: "Görsel sanatlarda geçerli olan siyasette de aynı derecede geçerliydi: Siyasal alan tek ve sabit bir bakış açısından göründüğü haliyle tanımlanır oldu. Buna göre, egemenlik kavramı sadece tek noktalı perspektif biçimlerinin siyasetin coğrafyasına uygulanmış haliydi."

33 Örneğin bkz. Keene, *Beyond Anarchical Society;* Reus-Smit, *Moral Purpose.* Ayrıca bkz. Giddens, *Modernity and Self-identity* [*Modernite ve Bireysel-Kimlik,* çev. Ümit Tatlıcan, 2010. İstanbul: Say Yayınları].

34 Ancak Ruggie'nin şu sözlerini her zaman aklımızın bir köşesinde tutmalıyız: "işlerin asıl yapılma nedenlerinin o işlerin nelere yol açtığı veya neleri mümkün kıldığıyla genelde pek bir ilgisi yoktu." Bkz. "Territoriality and Beyond," s. 166.

35 Gellner, *Plough, Sword;* Gellner, *Nationalism.* Ayrıca bkz. Mouzelis, "Nationalism," s. 125; Haugaard, "Power, Modernity," s. 75; Ruggie, "Territoriality and Beyond," s. 151; Anderson, *Lineages of the Absolutist State,* s. 429; Jones, *European Miracle,* s. 147.

daha çekiciydi.[36] Krallar krallıklarını şahsi egemenlik alanları olarak görüyorlardı,[37] ama kralların vergi toplama haklarına sürekli olarak kendi ordularına sahip soylularca meydan okunuyordu. Kapitalizmin doğuşu bu dinamiği değiştirdi.[38] Kapitalizmin yarattığı fazla zorlama uzmanların vergi gelirleriyle satın alınabilmelerini sağlayarak iktidarın ekonomik alana ve sivil topluma kaymasını sağladı.[39] Bununla birlikte gelen "uygarlaştırıcı süreci" zaman içinde çoğu savaşçı soyluyu "saray ahalisine ve bürokratlara" dönüştürdü. İktidarın merkezileşmesi karşılıklı birbirine bağımlılık ağları yaratarak bireylerin başkalarının ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olmasını ve evrensel davranış kurallarına ihtiyaç duyulmasını sağladı.[40] Diğer bir deyişle, Avrupa "medeniyetinin" yükselişi kapitalizmin ve onunla gelen bilimsel rasyonellik ile bu rasyonelliğin devletin varlığını ve gücünü meşrulaştırmak için kullanılmasının yükselişiyle birlikte yürüdü.[41]

Özerk bir ekonomik sektörün yükselişindeki kilit öğelerden biri on sekizinci yüzyıl ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Batı Avrupa'daki başlıca ülkelerde gerçekleşen bir dizi siyasal devrim ve reformlardır.[42] Bu devrimler sivil topluma nefes alma alanı açtı, geleneksel seçkinlerin gücünü baltaladı ve pek çok yönden de tipik özellikleri sanayileşme, rasyonellik, bürokrasi ve özellikle de kendisini devletin yeni "ulusal" bir tabandan insan gücü yaratabilmesiyle gösteren, gelişmiş savaş kabiliyeti olan modern egemen devletin ortaya çıkışının son evresine zemin hazırladı. Sonradan gelen tüm bu gelişmeler, Sanayi Devrimi'nin kıvılcımı bazı açılardan

---

36 Haugaard, "Power, Modernity," s. 78.

37 Agy. s. 79

38 İster Marksist olsun ister olmasın tarihsel sosyolojinin tümünün savları bu noktada kesişir.

39 Haugaard, agy., s. 80.

40 Elias, agy.

41 Bkz. Bauman, *Legislators and Interpreters* [*Yasa Koyucular ile Yorumcular,* çev. Kemal Atakay, 1996. İstanbul: Metis Yayınları]. Burada Bauman, Aydınlanma'dan sonra devletin toplumu oluşturulmuş bir modele göre tekrar düzenlemek adına kaynakları elinde toplamaya ve yönetmeye başladığını ileri sürüyor.

42 Bkz. Goldstone, "Cultural Orthodoxy."

tesadüfi olmakla beraber öyle ya da böyle üretim ekonomisinin yükselişinden ve bununla gelen toplumdaki bütünleşme/farklılaşma derecesinin artışından[43] kaynaklandı.[44]

Bu kısa gözden geçirmenin nedeni orijinal olarak bu süreçlerden uzak kalan devletlerin kimi yönlerden kendi "şanlı" geçmişlerinin kurbanları olduklarını göstermektir.[45] Goldstone'un da ifade ettiği gibi, Batı Avrupa'daki devrimlerin bir özelliği yoktu; aynı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu ve Çin'de de benzer ayaklanmalar olmuştu. Farklılık sonuçlarındaydı. Batı Avrupa'daki ayaklanmalar mevcut rejimlerin başarısızlığı ve yeni bir şeylere ihtiyaç duyulduğunun göstergesi olarak yorumlanırken, tarımsal imparatorluklarda benzer ayaklanmaların sonucu geleneksel toplumsal hiyerarşilerin pekiştirilmesi olmuştur.[46] Diğer bir deyişle, Batı Avrupa'daki devrimler Aydınlanma ve on yedinci yüzyılın gelişmeleriyle (evrensel rasyonel/doğal yasalar ve bunların toplumsal yaşamda uygulamalarının arayışı) doğan toplumsal ilerleme fikirlerine itici güç sağlarken, tarımsal imparatorluklarda aynı süreçler başlangıçta geçmişte başarı sağlayan geleneksel yöntemlerden sapmanın sonucu olarak yorumlanmıştı. Geleneksel yöntemlerin başarısı, Kuzeybatı Avrupa devasa değişimler geçirirken aynı dönemlerde Avrupa'nın çevresindeki tarımsal imparatorluklardaki toplumsal ve ekonomik yaşamın neden (geçici olarak) donmuş durumda olduğunu[47] açıklıyor. Bu analiz, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya'nın başlangıçta büyüyen dünya ekonomisinin neden dışında kaldıklarına dair Dünya-Sistem yaklaşımının getirdiği açıklamayla da kesişiyor: Büyük tarımsal imparatorluk ekonomileri Avrupa'nın küçük

---

43 Örneğin, Durkheim, *The Division of Labour,* ama aynı zamanda Bauman'ın tüm eserleri.

44 Örneğin, bkz. Goldstone, "Rise of the West"; Hobson, *Eastern Origins;* Frank, *ReORIENT.*

45 Ve bunun tersine, bu gelişmelerden en çok yaralanan toplumlar yakın zamana kadar neredeyse yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Bkz. Ruggie, "Territoriality and Beyond," s. 161.

46 Goldstone, "Cultural Orthodoxy," s. 130.

47 Agy., s. 131

devletlerine göre kendi kendine yetebilen evrenler özelliğini daha uzun süre korudu.[48]

Tüm bunlardan çıkan sonuç, on sekizinci yüzyılın sonuna dek Kuzeybatı Avrupa'daki bölgesel devletlerle Avrupa'nın çevresinin dışındaki tarımsal imparatorluklar arasında aşılamayacak büyük bir gelişmişlik uçurumu olmadığıdır.[49] Bu ifade öğretilere ters gibi görünüyorsa, bunun nedeni on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nın dünyanın çeşitli bölgelerinin medenilik, modernlik ve toplumsal gelişimi (veya bunun yokluğu) hakkındaki düşüncelerinin hâlâ bir dereceye kadar bizimle olmasıdır.[50] On dokuzuncu yüzyıldan beri "Batı'nın yükselişi"nin dışında kalan devletlerde kültürel açıdan yanlış bir şeyler olduğunu varsaymak âdetten olmuştur. En azından on sekizinci yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu, Rusya veya Çin gibi ülkelerdeki toplumsal ve ekonomik yaşamın artık "Batı Medeniyeti"nin parçası kabul edilen İspanya gibi ülkelerdekinden çok farklı olmadığı unutuluyor.[51] Wallerstein, on altıncı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya'da mutlakıyetçi monarşilerin gelişiminin birçok açıdan Batı Avrupa'daki gelişmelerle paralel olduğuna dikkati çekiyor.[52] Collins, Japonya'daki tüccar kapitalizminin yükselişini belgelerken,[53] diğer araştırmacılar da tarımsal imparatorluklar evreninde başka yerlerde gerçekleşen benzer süreçleri ve ticaret patlamalarını belgelemişlerdir.[54] Goldstone'un tarım imparatorluklarında da Kuzeybatı Avrupa'dakilerle aynı dönemde

48 Wallerstein, *Modern World-System,* s. 324-5. [*Modern Dünya Sistemi,* Cilt I-II-III, çev. Latif Boyacı, 3. Basım, 2010. İstanbul: Yarın Yayınları].

49 Örneğin, bkz. Aydın: "Osmanlılar Avrupa'da askeri teknoloji alanındaki gelişmeleri çok yakından takip ediyorlardı ve on sekizinci yüzyılın ikinci yarısına dek Avrupa'daki yeniliklere ayak uydurmayı başarmışlardı," *Anti-Westernism in Asia,* s. 17.

50 Bkz. Goldstone, "Problem of"; ayrıca bkz. Collins, "Sociological Guilt-Trip"; Wallerstein, "Development of the Concept of Development."

51 Karşılaştırmalı tarihe dair on dokuzuncu yüzyıl görüşlerine karşı panzehir başlangıç noktası Braudel'in *Mediterranean* kitabı olmalıdır. [Bkz. *Akdeniz,* çev. Aykut Derman, Necati Erkut, 2007. İstanbul: Metis Yayınları.]

52 Wallerstein, *Modern World-System*, s. 313.

53 Collins, "Asian Route."

54 Goldstone, "Problem of."

(1750-1850) siyasal ayaklanmalar oluğu yönündeki iddiasından yukarıda söz etmiştim. Bu ayaklanmaların sonuçları farklıydı, ama ekonomideki benzer nedenler ve darboğazlar yüzünden çıkmışlardı.

Buna göre, geniş anlamda, on dokuzuncu yüzyıldan önce dünyada birbirine paralel iki devlet gelişim rotası vardı ve bunlar birbirleriyle örtüşüyordu. Bir yanda Osmanlı İmparatorluğu, Hindistan, Rusya, Çin ve Japonya gibi "ileri organik" diye nitelenen tarımsal, barut imparatorlukları vardı.[55] Diğer yanda, Kuzeybatı Avrupa'daki toprakları daha küçük devletler, özellikle de İngiltere, Fransa, Hollanda ve belki de İsveç, daha sonra Prusya Otuz Yıl Savaşları ve Vestfalya Anlaşması sonucunda imparatorluk anayasası kapsamına alınmaktan kurtulmuşlardı,[56] ama (Vestfalya tarafından resmileştirilen ve tarihsel Hıristiyanlık bağlarıyla desteklenen) bir bölgesel devletler toplumunun ve kapitalist bir ekonominin oluşmasıyla gittikçe birbirleriyle daha çok bağlantı içinde olmaya başladılar.[57]

Tabii ki, on dokuzuncu yüzyıldan önce de Avrupa'da tarımsal imparatorlukların yaşamadığı serfliğin kaldırılması, feodalizmin gerileyişi ve erken modern siyasal düşüncenin ortaya çıkışı gibi bazı kilit gelişmeler vardı. Ancak, on sekizinci yüzyıl sonundaki ve on dokuzuncu yüzyıldaki başarılı devrimler ve reformlar olmasaydı, bu gelişmeler tıpkı tarımsal imparatorluktakiler gibi bir yere varmayan sapmalar olarak anımsanırlardı. Dahası, Avrupa'nın çevresindeki imparatorluklar nedenlerini çok anlamasalar ve sadece sonuçlarla ilgilenseler de Batı Avrupa'daki çeşitli ilerlemelerin yararlarından bihaber değillerdi. Yukarıda da değindiğimiz gibi, Rusya bazı Batı kurumlarını kopyalamanın iyi bir fikir olduğuna on yedinci yüzyıl sonlarında karar vermişti; Osmanlı İmparatorluğu da kısa süre sonra aynı fikre kapıldı, ki aslında zaten uzun zamandır parça parça askeri teknoloji alıyordu. Ancak, önemli nokta o dönemde birbiriyle etkileşim halindeki tüm devletlerin geleneksel monarşilerce yönetilmesiydi (bir an için dini farklılıkları bir kenara bırakırsak). İşte bu nedenle, başlangıçta Avrupa'daki başarılı örnekleri taklit etme arzusu büyük ölçüde askeri sektörle sınırlıydı.

---

55 Ayrıca İspanya, ama İspanya Vestfalya sisteminin orijinal üyelerindendi.

56 Reus-Smit, *Moral Purpose,* s. 88.

57 Watson, *Evolution of International Society,* s. 272.

Ancak Fransız Devrimi ve ardından Sanayi Devrimi bu denklemi ciddi şekilde değiştirdi. Fransız Devrimi'nden önce uluslararası siyasete hukukun üstünlüğü değil, hanedan kaynaklı meşruluk ve bunun sonucunda başlıca devletlerin toplumsal yapılarının birbirine benzeşmesi hâkimdi.[58] Fransız Devrimi, "bütüncül, mesihsel ve evrenselci"[59] biçimde ifade edilen halk egemenliği ilkesini getirerek bu düzene meydan okudu. Bu gelişme o ana dek homojen olan bir sisteme heterojen bir öğe sokmuş oldu.[60] Miada Bukovansky, Fransız Devrimi'nin uluslararası sistem üzerindeki dönüştürücü etkisine vurgu yapar: "Devrimci düşünceler, hanedanlığa dayalı, monarşik rejimlerin meşruluğuna doğrudan meydan okuyordu ve ... halk egemenliğinin ve milliyetçiliğin harekete geçirici gücünün gözler önüne serilen etkileri öykünmeyi teşvik ediyordu, ama kökleri halk egemenliğinde olan bir tekniğin taklit edilmesi ... aynı zamanda hanedana dayalı rejimlerin meşruluğuna da tehdit oluşturacaktı (hem içeriden hem dışarıdan)."[61] Sanayi Devrimi de bu gelişmelere güç kazandırdı. Her ne kadar araştırmacıların çoğu kronolojik sıra konusunda hemfikir olmasalar da, Gellner'in işaret ettiği Avrupa'da sanayileşme ve milliyetçiliğin ortaya çıkışı[62] arasındaki o yakın bağ inkâr edilemez. Bukovansky'nin yukarıda anlattığı jeopolitik mücadeleler daha önce benzeri görülmemiş altyapısal güce sahip devletlerin ortaya çıkışını beraberinde getirdi. Bunlar da yerel toplulukları ve onların birbirinden kopuk dünya görüşlerini yok etmekte kullanıldı.[63]

Kitlesel eğitimin artmasıyla birlikte,[64] sanayicilerin kesintisiz dünya görüşü ortaya çıkaran modern bireylerden oluşan kitlelere yayıldı. Bu dünya görüşünün meydana getirdiği "birey"in bir özü yoktur ve tıpkı

58 Bukovansky, "Altered State," s. 199. Ayrıca bkz. Ruggie, "Territoriality and Beyond," s. 151-2.

59 Bukovansky, agy., s. 198.

60 Agy., s. 199; Halliday, "International Society as Homogeneity," s. 435.

61 Bukovansky, agy., s. 200.

62 Gellner, *Nationalism,* s. 32.

63 Mouzelis, "Nationalism."

64 Bkz. Ramirez ve Boli, "Political Construction."

atomlar gibi diğer bireylerle kolaylıkla yer değiştirebilir,[65] bilimsel akıl yürütmeyle ulaşılabilecek doğa yasalarınca yönetilen bir dünyada yaşar ve devlete hizmet etmesinin tek nedeni devletin rasyonel olması ve bireylerin kolektif iradesini temsil etmesidir.[66] On sekizinci yüzyılın sonlarında siyasal ve ekonomik alanlarda gerçekleşen bu iki devrim Avrupa'nın önde gelen devletlerindeki geleneksel *gemeinschaft*[67] düzenini geri dönülmez şekilde ortadan kaldırdı[68] ve yerine milliyetçilik ilkesiyle birbirine bağlanmış *Gesellschaft*[69] topluluklarını getirdi.

Modern Uluslararası Sistem

Modern uluslararası sistem bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Modern devletler sisteminin kökeni olduğu gerekçesiyle Vestfalya Barışı'na bu kadar çok vurgu yapılması, aslında günümüzün modern uluslararası dinamiklerinin, eşitsizliklerinin ve hiyerarşilerinin on dokuzuncu yüzyıldaki olaylarla ne kadar büyük ölçüde biçimlendirilmiş olduğunu unutturması açısından hatalıdır.[70]

Bukovansky, Avrupa siyasetinin gerçek anlamda bir "doğal hale" kavuşmaya başlamasının on dokuzuncu yüzyılda olduğunu ileri sürüyor.[71] On dokuzuncu yüzyıldan önce, savaşlar yurtiçi yapılar arasındaki benzerliklerden doğan ortak normlarca kısıtlanmıştı: "Güçler dengesi anlayışına

65 Ayrıca bkz. Ruggie, "Territoriality and Beyond," s. 157-8.

66 Haugaard, "Power, Modernity." Ayrıca bkz. Giddens, *Modernity and Self-identity.*

67 Alm. Topluluk. Bireylerin kendi çıkarlarından daha çok topluluğun çıkararına duyarlı oldukları ve ortak inançlara dayalı toplumsal örgütlenme—çn.

68 Aynı dönemde yaşamış Tönnies ve Durkheim gibi sosyologlarca gayet net şekilde görülmüş bir gerçek.

69 Alm. Toplum. Daha geniş anlama toplumun çıkarları bireyin çıkarlarının önüne geçmez. Bireylerin kendi çıkarlarının peşinden gitmesiyle toplum düzeni sağlanır—çn.

70 Bukovansky, "Altered State"; Reus-Smit, *Moral Purpose;* Hobson ve Sharmari, "Enduring Place"; Keene, *Beyond Anarchical Society,* Mann, "Predation and Production."

71 Bukovansky, agy., s. 213.

göre toprak, zenginlik veya prestij tazminatları monarşik bir haktı ... Ne komşuluk, ne de ulusal homojenlik on sekizinci yüzyıl monarşilerinin önceliklerinden değildi."[72] Fransız Devrimi evrensel ilkeler olan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik için savaşma düşüncesini getirdi[73] ve bu ilkeleri savunmayan bir devlete karşı girişilebilecek tüm eylemlerin meşru ve haklı olduğu inancının ortaya çıkmasına yol açtı.[74] Fransa'daki bu gelişmelerin Avrupa devletler sistemi üzerinde kısa bir süre için istikrarsızlaştırıcı bir etkisi oldu, ama bu istikrarsızlık Napoléon Savaşları'ndan sonra geçici olarak çözüme kavuşturuldu. Bunun sağlanabilmesinin nedenlerinden biri, devrim sonrasında Fransa'da yeni ideallerin pek çoğunun terk edilmesi ve bu sayede Fransa'nın devletler toplumuna tekrar katılabilmesiydi. Yeni sisteme geçiş, kimi devletlere zamanla yeni halk egemenliği ilkesini benimsemeleri (zaten işlemekte olan süreçleri tamamlamaları) için zaman veren,[75] diğerlerineyse kaçınılmaz olanı ertelemek için zaman kazandıran Avrupa Uyumu düzeni altında idare ediliyordu.

Ne var ki, bu yeni, modern Avrupa dünya görüşünün dünyanın geri kalanı üzerindeki etkisi çok daha yıkıcıydı.[76] E.H. Carr'ın *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939* [Yirmi Yıl Krizi 1919-1939] adlı eserinde Aydınlanma idealizmi ile Avrupa emperyalizminin arasındaki bağ üzerine yaptığı analiz ünlüdür. Onun da işaret ettiği gibi, on dokuzuncu yüzyılda Avrupa bakış açısının tipik bir özelliği gittikçe artan şekilde kendi çıkarını takip etmenin yalnızca rasyonel değil, aynı zamanda *ahlâki* de olduğu inancını içermesiydi.[77] Carr bu dünya görüşüne "çıkarların uyumu" doktrini adını veriyor ve bunun "*Milletlerin Zenginliği*'nin yayımlanmasını ve buhar motorunun icadını izleyen yüz yıla damgasını vuran bir gelişmeyle, üretim, nüfus ve

72 Agy, s. 205.

73 Agy, s. 211.

74 Agy, s. 213.

75 On dokuzuncu yüzyılın devletin meşruluğunun bu şekilde ifade edilişi üzerindeki dönüştürücü etkisi için, ayrıca bkz. Reus-Smit, *Moral Purpose,* s. 122

76 Hobson ve Sharman, "Enduring Place."

77 Carr, *Twenty Year Crisis.* [Bkz. *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939,* çev. Can Cemgil, 2010. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 91-3].

refahın emsalsiz ölçülerde artmasıyla" tetiklendiğini ileri sürüyor.[78] Rekabet sertleştikçe bu dünya görüşü Darwinizmin etkisiyle ikinci bir ivme daha kazandı, bu da on dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki acımasız toprak kapma yarışını meşrulaştırmak adına uluslararası siyasete uygulandı:

> İlerlemenin yolu ulusların yıkıntılarıyla doludur; aşağı ırkların toplu katliamlarının ve daha fazla kusursuzluğun yolunu bulamayan kurbanların izleri her yerde görülür. Ama bu ölmüş halklar işin gerçeği, insanlığın bugünün daha yüksek entellektüel ve daha derin duygusal yaşamına ulaşmak için üzerine bastığı basamaklardır.[79]

"Çıkarların uyumu" yalnızca gerçeğin *nasıl olduğunun* değil, *nasıl olması gerektiğinin* de doğru bir tarifi olarak görülüyordu. Özellikle de Britanyalılar imparatorluklarının daha büyük bir amaca hizmet ettiğine inanıyorlardı. Yine Carr'ın aktardığına göre Cecil Rhodes şunları yazmıştı: "Dünyada bence ilk ırk biziz ve dünyanın ne kadar çok yerine yerleşirsek insan ırkı için o kadar iyi olur."[80]

Emperyalizm on dokuzuncu yüzyıla özgü bir fenomen değildi, ama on dokuzuncu yüzyıl emperyalizminin kendine özgü doğası ve gerekçelerinin geçmişte örneği yoktu. Hobson ve Sharman'ın dikkati çektiği gibi, on dokuzuncu yüzyıldan önce gevşek Hıristiyanlık bağlarıyla birbirlerine bağlı Avrupalıların kendilerini gittikçe daha çok derecede Afrika ve Amerika'daki[81] yerlilerle[82] Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kâfirlere[83] karşı negatif anlamda[84] tanımlamaları sonucunda üstün bir Batı-olarak-Avrupa kimliği

78 Agy., s. 94.

79 Agy. s. 94-8. 1900 tarihli bir uluslararası ilişkiler kitabından alıntı.

80 Agy.: s. 122.

81 Ancak Amerika'da yerleşen Avrupalıların kurduğu devletler "Batı" fikrine kolaylıkla katılmıştı. Bkz. Watson, *Evolution of International Society,* s. 234.

82 Bkz. Blaney ve Inayatullah, *Problem of Difference,* s. 10'daki Kolomb üzerine tartışma.

83 Hobson ve Sharman, "Enduring Place," s. 85.

84 Bkz. Mitchell, agy., s. 166; Neumann ve Welsh, "The Other."

ortaya çıktı. Bu on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda tam kapsamlı bir ırkçı ideolojiye dönüştü ve "Büyük Güç" tanımına dair anlayışları bile etkiledi. Carr'a benzer şekilde, Hobson ile Sharman da şöyle diyor: "Britanyalılar (ve diğerleri) emperyalizmi yalnızca (materyalistlerin sandığı gibi) 'yapabildikleri' için uygulamıyorlardı. Onun yerine *yapmaları gerektiğine inandıkları* için uyguluyorlardı."[85] "Avrupalı olmayan aşağı" dünyadaki geniş toprakları yönetmek büyük güç statüsünün bir göstergesi kabul ediliyordu.

On dokuzuncu yüzyılda Avrupa devlet kimliğinin tekrar inşa edilmesinin ardındaki yeni fikirler Hobson ve Sharman tarafından mükemmel özetleniyor.[86] Uzun bir alıntı yapmamı mazur görün, zira burada ele aldığımız konuyla yakından bağlantılı:

> Doğu Despotizmi kuramının oluşturulması özellikle önemlidir ... Buna göre Batılı devletler liberal oldukları için ilerleyiş içinde ve ekonomik açıdan başarılıydılar, Doğulu devletlerse ekonomik ilerlemeyi bastıran zorba rejimler olarak hayal ediliyordu. Dahası, böyle bir tanım Avrupalıların Doğu'yu "despotça bir tehdit" olarak sunmalarını veya kurgulamalarını da sağlıyordu. Bu kuram "Peter Pan Doğu kuramınca" tamamlanıyordu. Buna göre, Doğu o kadar zayıf, pasif, aciz ve atıl olarak hayal ediliyordu ki, temelde kendisini geliştirmesinin veya olgunlaşmasının imkânsız olduğu bariz olarak kabul ediliyordu. Buna karşın Batı güçlü, faal, bağımsız ve ilerici olarak düşünülüyordu ... Bu çerçeve içinde, Doğu pasif ve aciz bir dişi, Batı ise güçlü ve bağımsız bir erkek olarak özselleştiriliyordu ... Son ve belki daha önemli olarak da, toplumsal Darwinizm ve bilimsel ırkçılık önemli rol oynuyordu. Bundan yola çıkan Avrupalılar, insanlığın "üç ırkının" üç lig biçiminde sınıflandırıldığı bir *medeniyetlerin lig tablosu* meydana getirmişlerdi ... Avrupa'daki "ileri" Birinci Dünya'da yaşayan Beyazlar (1. Lig); "barbar" İkinci Dünya'da yaşayan Sarılar (2. Lig) ve "vahşi" Üçüncü Dünya'da yaşayan Siyahlar (3. Lig).[87]

85 Agy., s. 87.

86 Ayrıca bkz. Hobson, *Eastern Origins*, s. 228.

87 Agy., s. 88. Ayrıca bkz. Kingsbury, "Sovereignty and Inequality," s. 69.

Bu düşüncelerin tümü de uluslararası sistemde eşit katılımcı olarak kabul görmek isteyen devletlerin bir Medeniyet Standardı'na uymaları gerektiği yönündeki koşula dayanan on dokuzuncu yüzyıl uluslararası hukukunda kendisini gösteriyordu.[88]

Edward Keene, on yedinci yüzyılda yaşamış bir hukuk felsefecisi olan ve Avrupa devletler toplumu düşüncesinin atfedildiği Grotius'un Avrupalı ve Avrupalı olmayan devletler arasındaki varsayımsal eşitlik düşüncesiyle bir sorunu olmadığına işaret ediyor.[89] Ancak on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, uluslararası sistem büyük ölçüde bölünmüştü: "Avrupa'da hoşgörüyü yaymaya çalışan bir grup ve Avrupa dışında medeniyeti yaymaya çalışan bir grup vardı."[90] Yalnızca ilki üzerinde durmak Avrupa'nın dışındaki çoğu yerlerde uluslararası dinamiklerin ne derecede hiyerarşik ilkelere dayandığının göz ardı edilmesine yol açıyor.[91] Keene ayrıca, bunun bir sonucu olarak Avrupalıların Batı dünyası dışındaki egemenliği büyük ölçüde bölünebilir olarak düşündüklerini de savunuyor:

> Mesela, bir on dokuzuncu yüzyıl Britanyalı diplomatı Fransızlar üzerinde herhangi şekilde egemenlik hakları iddiasında bulunmayı tasavvur bile edemezken, sömürgelerde görev yapan bir diplomat, eğer ilerleme sağlamak veya yozlaşmışlık ya da barbarlığı ortadan kaldırmak adına Hintli bir prensin anlaşmalarla garanti altına alınmış dahi olsa egemenlik haklarından bazılarını devralmayı gayet uygun bulurdu.[92]

Burada görülmesi gereken, çeşitli Avrupa devletlerinin birbirlerine gösterdikleri medenilik ile dünyanın başka yerlerindeki halklara karşı zerre kadar saygı

88 Ayrıca bkz. Gong, *Standard Of "Civilization,"* s. 6, 14, 24.

89 Keene, *Beyond Anarchical Society,* s. 109.

90 Agy., s. 7. Ayrıca bkz. Salter, *Barbarians and Civilization,* s. 15: "On dokuzuncu yüzyılda, 'medeniyet'in bir homojenleştirme ve 'iyileştirme' görevi anlamına geldiği düşünülüyordu. Dolayısıyla, 'medeniyetin' retoriği kısa sürede 'medenileştirme görevi' anlamına gelecek şekilde emperyalist ideoloji tarafından benimsendi."

91 Agy.; Hobson ve Sharman, agy.

92 Keene, agy., s. 7.

duymamalarının aynı modern, "aydınlanmış" dünya görüşünün sonucu olduğudur. Michael Mann'ın ifadesiyle: "Avrupalılar bir bütün olarak bir ahlaki topluluk meydana getirdikleri için köleleştirilemezlerdi."[93] Ancak, dünyadaki bu "en özgür insanlar", insanlığın büyük kısmını medeniyet namına zincire vurmuşlardı ki, Norbett Elias'ın medenileştirici sürecin medeniyetsizleştirici süreçle birlikte ilerlediğini söylerken kastettiği de tam olarak budur.

Modernlik, Tabakalaşma ve "Yabancıların" Yaratılması

Buna göre, bazı yönlerden on dokuzuncu yüzyıl uluslararası sisteminin artan toplumsal eşitsizlikleri ve hiyerarşileri "modern" dünya görüşünün gittikçe hâkim hale gelmesinin doğal bir sonucu olarak görülebilir. Modernliğin iki yönü bu gelişmeleri mümkün kılmıştır.[94]

Birincisi bilimsel yöntemin her şeye uygulanabileceği düşüncesidir. Bilimsel yöntem, büyük ölçüde "nesnel" ölçümler ve karşılaştırmalar üzerine kuruludur.[95] Bunlar da sorunlara daha etkin çözümler üretilmesini ve dolayısıyla ilerlemeyi getirir. Bu uluslararası siyasete uygulandığında, böyle bir dünya görüşünün egemen olması[96] devletler ve kültürler arasındaki farklılıkların yalnızca evrensel "bilimsel olarak" ölçülmüş bir başarı ölçeğine göre değerlendirilebileceği anlamına gelir.[97] Avrupalılara yabancı olan medeniyetlere artık sadece bazı şeyleri farklı şekilde (bu farklılıkları Avrupalıların aklının almadığı yollardan) yapıyorlar gözüyle bakılamazdı; bu farklılık gerilik olarak yorumlanıyordu. Mitchell'in ifade ettiği gibi:

> Bu farklılıklar bir özün içindeki farklılıklar, yani her zaman bölünmüş bir kimlik değildi; bunlar öz ile karşıtının, yani hayali, bölünmemiş bir

93 Mann, "Predation and Production," s. 65.

94 Gellner, *Nationalism,* s. 19-39; Bauman, *Modernity and Ambivalence,* Giriş.

95 Ayrıca bkz. Mitchell, agy., s. 13, 60.

96 Mitchell sıralama ve kataloglama saplantısıyla sergileme çağının "*kaçınılmaz şekilde* sömürgecilik çağı" olduğuna dikkati çekiyor, s. 13 (italikler bana aittir).

97 Toplumsal gelişime dair on dokuzuncu yüzyıla ait "bilimsel" kuramlar için bkz. Salter, agy., s. 16.

> benliği mümkün kılan karşıtla benlik arasındaki farklılıklardı ... Batı'nın Batı olmayan dünya üzerindeki tahakkümü bu şekilde bir "Batı", tek bir batı özkimliği yaratılmasına bağlıydı.[98]

Batılı kimliğinin üstünlüğüne dair varılan bu sonuç on dokuzuncu yüzyılda (Kuzey) Batı'nın yadsınamaz maddi ilerlemesince de ampirik açıdan destekleniyor gibi görünüyordu.

İkincisiyse milliyetçiliğin yükselişidir. Milliyetçilik bir yandan gittikçe birbirinden kopuk hale gelen bireyleri birbiriyle bütünleştirmeye ve modern devleti pekiştirmeye yardımcı olurken, bir yandan da ahlaklılığın bu ilkinin çıkarları, arzuları ve ihtiyaçlarına uydurulmasıyla içeridekilerle yabancılar arasında belli bir farklılığın ortaya çıkmasına yol açtı.[99] Üstelik, on dokuzuncu yüzyıldaki milliyetçilik anlayışı "bilimsel ırkçılık"[100] tarafından, dolayısıyla "ulus"a dair biyolojik anlayışlarca biçimlendirilmişti (modern epistemolojik ilkelerin geçişliliğinin bir başka yan etkisi daha).

On dokuzuncu yüzyıl ilkelerinin Avrupa devletler toplumunda kendini bu şekilde bir Medeniyet Standardı olarak göstermesi aynı zamanda, toplumsal oluşumlara çoğunlukla eşlik eden ortak bir sosyolojik fenomen olarak da görülebilir. On dokuzuncu yüzyıldaki uluslararası sistemin hiyerarşik yapısı Weber'in toplumsal açıdan tabakalaşmış toplum dediği şeye çok benzer. Weber'e göre, piyasa kurallarının tam anlamıyla işlemediği ve daha çok âdet, kültür ve davranış kurallarınca yönetilen toplumlarda bunun sonucu katı toplumsal tabakalaşma ve tekelci mülkiyettir (ki bu da on dokuzuncu yüzyıl emperyalizmi için uygun bir tariftir). Eğer bir toplum statü ve toplumsal tabakalara göre tabakalaşmışsa; o tabakalarda yer alan statü grupları da "belli kişilerin katılımı yasaklanmış, sınırlanmış veya koşullara bağlanmış olduğu"[101] "kapalı" toplumsal ilişkilerin özelliklerini gösteriyorsa; bu şu yüzden önemlidir:

---

98 *Colonising Egypt*, s. 166.

99 Bkz. İkinci Bölüm; ayrıca Bauman, agy., s. 63-4.

100 Mann, agy., s. 67.

101 Weber, *Economy and Society*, s. 97.

> Kapalı bir toplumsal ilişki üyelerine şu yollardan tekelleştirilmiş yararlar sağlama garantisi getirir : a) Grup içinde serbest rekabet; b) bu tür yararların düzenlenmesi veya paylaştırılması; c) bu yararlara küçük gruplarca kalıcı olarak el konulması, ki bu durumda büyük ölçüde vazgeçilmez hale gelirler. Bu son vaka hem içeridekilere hem dışarıdakilere karşı bir kapanımdır. Böyle el konulmuş yararlara "haklar" adı verilecektir.[102]

Toplumsal tabakalara üyelik, yaşam tarzı etmenlerince belirlenir ve genellikle kalıtsaldır. Toplumsal açıdan tabakalaşmış toplumlarda aynı zamanda belli yüksek seviye statü gruplarının ekonomik ve siyasi avantajları tekellerine aldıkları güç hiyerarşilerine de rastlanır.[103] Bu tekelleşme yukarıdaki pasajda tarif edilen biçimde "haklar" başlığı altında meşrulaştırılabilir. Bunun sonucunda, yalnızca toplumsal statüye göre tabakalaşmış toplumlarda yukarı hareketlilik ya çok azdır ya da yoktur. Bu tür tabakalaşmanın en bilinen örneği Hindistan'daki kast sistemidir.

Böyle bir toplumun egemen normları esas olarak Raymond Murphy'nin kapanımın "kolektivist kıstasları" adını verdiği şeylere dayanır. Kapanım, "bir grubun ödül ve kaynaklardan aldığı payı artırmak veya savunmak amacıyla güç kullanımı sürecidir."[104] Bireyselci dışlama kıstaslarının örnekleri arasında mülkiyet, başarılar ve bireysel maddi yeterlilik sayılabilir. Kolektivist dışlama kıstasları ırk, kültür, din ve fiziksel özellikler gibi grup niteliklerine dayanır ve kapalı grubun üyelerine avantaj sağlamak için tasarlanmışlardır. Sanayi Devrimi'nin meyvelerini almaya başlayan ilk ülke olan Büyük Britanya'nın aynı zamanda Medeniyet Standardı'nın en güçlü destekçisi olması bir rastlantı değildir. Kapanım kıstasları grup üyelerinin de davranışlarına sınırlar koyabilir. Keene, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Almanya'nın ikiz sütunlar "hoşgörü" ve "medeniyet" konusunda gittikçe kuşkuya kapıldığını ve hem sanayileşme hem de emperyalizme geç başlamış bir ülke olarak revizyonist manevralarının kendi "medeni" statüsünü tartışılır hale getirdiğini ifade ediyor.[105]

---

102 Agy., s. 96.

103 Weber, *Basic Concepts.*

104 Murphy, "Structure of Closure," s. 548.

105 Keene, agy., s. 123.

Norbert Elias'ın Leicester'deki toplumsal dinamikler üzerine analizlerinden ortaya çıkan "yerleşikler ve yabancılar" konulu çalışması ("Winston Parva Araştırması")[106] konumuzla özellikle ilgilidir. Bu kentsel yerleşim 1, 2, 3 şeklinde üç bölgeye ayrılmıştı. Bölge 1'in sakinleri beyaz yakalı profesyonellerken, Bölge 2 ve 3'ün sakinleri emekçi sınıftandı. Tüm topluluk Bölge 1'in yaşamak için en iyi yer olduğuna inanıyordu. Bölge 2 ("eski köy") sakinleri yoksul olmalarına rağmen bölgelerini saygın olarak görüyorlardı ve kirli ve kavgacı olarak gördükleri 3. Bölge'nin sakinlerine tepeden bakıyorlardı, ki aslında 3. Bölge'nin çoğu için bu tespit doğru değildi. Çalışmanın en akıl karıştırıcı kısmı, Elias'ın 3. Bölge'nin sakinlerinin, "bir tür şaşkın teslimiyet içinde daha niteliksiz ve daha az saygıdeğer bir gruba ait olduklarını kabul etmiş görünüyorlar,"[107] yönündeki gözlemiydi. Diğer bölgelerin bu yargısından hoşnut değillerdi ve bundan utanıyorlardı.

Elias bu ilginç dinamiği 2. Bölge'deki "eski köy"ün gerçekten diğer bölgelerden daha eski olmasına bunun sonucunda bütün bölgenin saygınlığını korumayı görev bilen bir "eski aileler" şebekesinin var olmasına bağlıyor. "Eski köylülerin" 3. Bölge'de yaşayan bireylere karşı onları kamusal yaşamın dışında bırakan dışlayıcı kapanım uygulamalarını sağlayan bu kenetlenmişlikti. 3. Bölgeliler buna karşılık veremiyorlardı, zira hem bu tür bir örgütlenme için gerekli kenetlenmişlikten yoksundular hem de kendilerini aşağı hissediyorlardı: "Bir dereceye kadar, kendi vicdanları da yukarıdan bakanların yanındaydı. Kendileri de "köy" sakinleriyle çocukları kontrol edememenin veya sarhoş olup gürültü ve şiddet sergilemenin kötü olduğunda hemfikirdiler."[108] Bu tür eleştiriler şahsen kendilerine uygun olmasa da böyle davranan bazı insanlarla aynı bölgede yaşamaktan utanıyorlardı.

Elias, Winston Parva araştırmasındaki insanlarca sergilenen bu dinamiğin çoğu güç ilişkisinde de kendisini gösterdiğine inanıyordu: "Tüm bu vakalarda en güçlü grup kendilerini *daha iyi insanlar,* bir tür grup karizmasına sahip, tüm üyelerince paylaşılan ve diğerlerinde olmayan belli bir erdeme sahip olarak görüyorlardı. Üstüne üstlük ... 'üstün' insanlar

106 Elias ve Scotson, *Established and Outsiders.*

107 Agy., s. xvi.

108 Agy., s. 101.

o kadar güçlü olmayanlara kendilerini değersiz, insani anlamda aşağılık hissettirebilirler."[109] On dokuzuncu yüzyılda Avrupa devletler toplumunun dışında kalan karar vericilerin, seçkinlerin ve entelijensiyanın düşünceleri de benzer bir sürecin etkisinde kalmıştı. "Yarı-medeni" ya da "barbar" devletlerde yaşadıkları için utanıyorlardı.[110]

"Batı'nın Yükselişi"nin Toplumsal Etkisi

On dokuzuncu yüzyılda (kuzey) Batı Avrupa'nın (ve Amerika Birleşik Devletleri'nin) çok büyük düzeyde siyasal aydınlanması, teknolojik ilerlemesi ve maddi açılardan başarılı olmasıyla sonuçlanan "Batı'nın yükselişi" tarihin inkâr edilemez bir gerçeği olmakla beraber, o dönemdeki uluslararası sistemin hiyerarşik dizilimi yeterliliklerin dağılımının saflığını kaybetmiş yansıması olmaktan uzaktı. Avrupa devletler toplumu ve Medeniyet Standardı'nın en iyi tanımı, üye olmayanları dışlamak için kolektivist kapanım kıstaslarına (üyeleri toplumsal açıdan değerlendirmek içinse bireyselci kıstaslara) başvuran aktörlerin bulunduğu kapalı bir tabakadır. Üye olmayanlara sözleşmeli garantiler gibi temel haklar tanınmıyordu. Dahası, aşağı, geri, barbar, efemine, çocuksu, despot ve aydınlanmaya muhtaç olarak lekeleniyorlardı. Avrupalı olmayan devletlerin Avrupa devletlerinin maddi yeterliliğine sahip olmaması bu iddiaların bilimsel kanıtı olarak kullanılmıştı. Daha sonra bu leke, bu devletleri toplumun sağladığı egemenlik güvenliğinden daha da dışlamak için kullanılıyor, bu onları Avrupalıların sömürüsüne daha çok açıyor, göreli olarak daha da fazla geriliğe yol açıyor ve böylece lekeye daha fazla "nesnel" inanırlılık sağlıyordu.

Ancak bu argüman açısından daha önemli olan Avrupalıların ilerleme nosyonlarının on dokuzuncu yüzyılın "yarı-egemen" devletlerindeki seç-

109 Agy., s. xvi.

110 Goffman'ın utanç hakkında söyledikleri çok düşündürücüdür: "Utanmanın toplumsal yaşamın normal bir parçası olduğunu, bireyin şahsen uyumsuz olduğu için değil uyumsuz olmadığı için rahatsız olduğunu düşünüyorum ... utanma toplumsal olarak belirlenmiş davranışların arasından kendini gösteren irrasyonel bir güdü değil, bu düzene göre hareket etmenin kendisinin bir parçasıdır." Goffman, *Interaction Ritual*, s. 109, 111.

kinlerce büyük ölçüde içselleştirilmesidir. Irksal aşağılık kuramlarına tam anlamıyla inanmasalar bile, kendi ülkeleri ve yurttaşları hakkındaki diğer "nesnel" ve "bilimsel" yargıları kabul ediyorlardı. On dokuzuncu yüzyılda on dokuzuncu yarı-çevrenin her köşesinde görülen seçkinlerin Avrupa modasını benimseyerek, kendi aralarında Avrupa dilleri konuşarak ve Avrupa sanatlarını öğrenerek Avrupalı gibi görünmeye çalışmalarının ardındaki kolektif psikoloji işte budur. Böyle tüm davranışlar kişinin kendisiyle geldiği çevre arasına mesafe koyma çabasının parçası olarak görülebilir.

Batılı çekirdeğin dışında kalan seçkinler Batı'yı yakalama çabaları sırasında *modernliğin* kesintisiz dünya görüşüne alıştıklarından "medeniyet" yargısını kabul etmişlerdi. Batı'ya ayak uydurmak için kopyaladıkları başta askeri eğitim olmak üzere her kurum onları çekirdeğe daha da yaklaştırıyordu. Modern dünya görüşünü kabul ettiklerinde, utanç duymamak (aynı anda bundan hoşnutsuz olmalarına rağmen) ellerinde değildi. Bir noktada "reform", "modernleşme" ve "Batılılaşma" sözcükleri eş anlamlı hale geldi.[111] Dahası, küresel toplumsal hiyerarşinin düşüncelerine en açık insanlar aynı zamanda ülke içinde değişimi sağlama açısından en uygun durumda olanlardı: Entelijensiya, askeriye (ilk modernleşen her zaman askeriye olmuştur) ve iktidardaki seçkinler. Modern ulus-devletin milliyetçilik, kitlesel eğitim ve modern bürokrasi gibi tüm kilit kurumları bu dönemde biçimlenmişlerdir; kısa süre sonra Avrupa dışında hâlâ kendi iç siyasetlerini yön verme yetisine sahip devletlerce taklit edilmişlerdir. Bauman'ın Doğu Avrupalı eğitimli sınıfların Aydınlanma'nın en coşkulu öğrencileri oldukları yönündeki tespiti burada söz konusu olan tüm vakalar için aynı derecede geçerlidir: "Toplumu ideal düzeye kadar çıkarabilmek için güçlü bir kaldıraca ihtiyaçları vardı: Bu kaldıraç, sadece mutlak güce sahip bir devlet olabilirdi, ki itaat edebilir ve etmeye istekli bir devlet daha

111 Bugün bile bu kavramları birbirlerinden ayırmak zordur. En azından Avrupa'nın hâlâ tamamen ve doğal olarak "modern" olduğu düşünülür; öte yandan, Avrupalılar diğer bölgelerde modernliğin elinin değmediği "otantik" deneyimler (böyle bir şey mümkünmüşçesine) arayışı içindedirler. Medya, Batılı olmayan yerlerdeki yaşamın "modern" olmayan yönlerine odaklanır ve bunları ya iyi olarak sevimli, tuhaf veya egzotik ya da kötü olarak korkutucu, tehlikeli ve kestirilemez şeklinde yansıtır.

oluşmamıştı."[112] Modern "bahçevan"[113] devletin kilit kurumlarının, tam da "geri" ülkelerdeki seçkinlerin tarihin yargısını içselleştirdikleri anda yarım yamalak halleriyle de olsa taklit edilmesi bu geriliğin ulusal (ulus-öncesi) ruhta yarattığı ontolojik güvensizliğin kemikleşmesine yol açmıştı. İkinci Bölümde de göreceğimiz gibi, yerleşik-yabancı dinamiğinin küreselleşmesi sadece modern uluslararası sisteme özgüdür.

Osmanlı İmparatorluğu veya Japonya'daki (hatta Rusya'daki) seçkinlerin Avrupalıların insanlığın geri kalanını kendilerinden kurtarmak için bir medenileştirme görevine dair söylemlerini ciddiye aldıklarını ima etmiyorum. Benim söylemek istediğim, doğrusal ilerleme ve Avrupalıların maddi başarılarının bir şekilde Avrupa kültürü ve yaşam tarzıyla bağlantılı oldukları düşüncesini içselleştirmiş olduklarıdır.[114] Avrupa'yı reddeden veya kötü gözle bakan seçkinler bile bu gerilik ve modernlik ikiliğini reddetmiyorlardı.[115] Avrupalı çağdaşlarıyla birlikte *medeniyetler* arasında gerçekten bir gelişim farkı olduğuna inanıyorlardı. Diğer bir deyişle, göreli güç sorunu artık sadece maddi yetideki fark olarak görülmüyordu (ki bu insan tarihi boyunca bu farka denk olmuştur) ve artık ahlaki, toplumsal ve kültürel bir mesele haline gelmişti. Tam anlamıyla varoluşsal bir ikileme dönüşmüştü.

---

112 *Modernity and Ambivalence,* s. 37.

113 Agy., s. 20.

114 "European International Society," s. 31'de Watson bu dinamiği eleştirel olmayan bir gözle aktarıyor: "On dokuzuncu yüzyılın önemli gelişmelerinden biri Asya, Afrika ve Okyanusya'da Avrupalılaşmış veya batılılaşmış seçkinlerin ortaya çıkışıdır. Avrupalılar ve Amerikalılar eğitim sundular ve bu da coşkuyla karşılandı ... Bu seçkinler, Batılı yönetim uygulamaları ve askeri teknolojisi sayesinde modern bir devleti yönetebildiler."

115 Bunun ilginç tezahürlerinden biri tarih disiplinindeydi. Modernlik beraberinde evrensel tarih yazma arzusunu da getirdi (bkz. Fukuyama, *End of History*); dolayısıyla tarih disiplini de on dokuzuncu yüzyıl Avrupa ontolojisinin bir ürünüydü. Aynı zamanda tarih, ulus inşa projeleri için de vazgeçilmezdir. Milliyetçi hareketlerin kendi varlık nedenlerini Avrupalı tarihçilerin çalışmalarına dayanan tarih anlatımıyla meşru kılmaya çalıştıkları bu ironik durum işte böyle ortaya çıktı. Bu fenomene dair örnekler vaka çalışması bölümlerinde ele alınacaktır.

Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya'daki seçkinler yirminci yüzyıla aynı içselleştirilmiş dersle girdiler: Ülkeleri her açıdan Batı'nın "gerisindeydi" ve bu statükoyu değiştirmek için kökten bir şeyler yapılması gerekiyordu. Yüzyılın ilk 30 yılında çeşitli türlerde revizyonist hükümetlerin ortaya çıkmasının ardındaki neden buydu. Ancak, bu revizyonist hükümetlerin gerici ideolojilerinin kendileri de modernliğin ürünleriydi. En azından, İkinci Sanayi Devrimi'nden sonra gayet rasyonel bir tepki olarak "modern devletin" gücüne karşı aynı inancı paylaşıyorlardı. Ayrıca her rejim "Batı"yı yakalamak adına, milyonlarca yaşamın kurban edilmesi de dahil gerekli olan ne olursa olsun yapma konusunda neredeyse fanatik ısrar sergiliyordu.

Batı ile eşit konuma sahip olabilmek adına bu ülkelerin girdikleri şiddet dolu yollar düşünüldüğünde, yenilgi sonrası stratejilerinin (en azından dış politika anlamında) bu denli barışçı olabilmesi ilginçtir. Ancak, görünüşe rağmen bu ülkelerin halkı uluslararası sistemde statü arayışlarından hiç vazgeçmediler. uluslararası sistemde de yurtiçi toplumlarda olduğu kadar çeşitli statü yükseltme yolları mevcuttur. Bu bölümde tartışılanlardan modern uluslararası sistemdeki güç ilişkilerinin hiçbir zaman sadece askeri yeterlilikle ilgili olmadığı aşikârdır. Bu güç ilişkilerinin gerçekte neyle ilgili olduklarıysa bir sonraki bölümün konusudur.

İKİNCİ BÖLÜM

Dışarıda Kalan Devletler

Yerleşikler-dışarıdakiler düzenlerinin dinamiklerinin ve dolayısıyla grupların birbirlerine göre konumlarının değişmesiyle, grupların başkalarının dışlandığı tekelci ve yerleşik bir duruma yükselmesiyle, böyle bir konumdan kendilerinin bazı açılardan dışarıdaki durumunda oldukları bir konuma düşmeleriyle bağlantılı sorunların daha iyi anlaşılması çok şey kazandırabilir.
NORBERT ELIAS, *ESTABLISHED AND OUTSIDERS*

Giriş

Bu bölümdeki argümanım, modern uluslararası sistem tarihi boyunca devletler arası toplumsal ilişkilerin çoğunlukla Elias'ın *Established and Outsiders* başlıklı çığır açıcı çalışmasında ana hatları verilen "yerleşikler-dışarıdakiler" düzenini andırmış olduğudur. Ayrıca uluslararası sistemde devletlere dair olumsuz değerlendirmelerin hiçbir zaman gerçeğin değer yargısız nesnel yansımaları olmadığı, onun yerine sosyolojik anlamda "leke" yaftalarına benzediklerini göstermeyi amaçlıyorum. Bu da, tarihte dışarıda olan devletlerin modern uluslararası sisteme katılmalarının uluslararası lekelenmeye dair daha geniş kapsamlı normatif bağlam olmadan açıklanamayacağı anlamına gelir.

Lekelenmişlik devletlerin rotalarını büyük ölçüde belirler. Devlet politikalarına yeni bir yön çizmek için bir fırsat ortaya çıktığında, mesela önemli bir yenilgi ertesinde, lekelenmişlikle baş etmeye yönelik sınırlı sayıda toplumsal stratejiler ülke içi tartışmalarda baskın şekilde kendilerini gösterir. O stratejilerin aldığı son biçim ve nihai olarak hangisinin tercih edileceği o zamanki toplumsal-normatif hiyerarşinin niteliklerine bağlıdır, ama genelde tarihsel olarak lekelenmiş devletlerin toplumsal statü açlıklarını tatmin eden stratejilerin hem öncelikli olarak tercih

edileceğini hem de uzun vadede bunları devam ettirmenin daha kolay olacağını öngörebiliriz.

Uluslararası Sistemde Yerleşik-Dışarıdaki Dinamiği

"Yerleşik-dışarıdaki" güç dinamiğinin, her biri uluslararası sistemdeki güç ilişkilerine dair yerleşik inançları sorgulatan birkaç önemli niteliği vardır.

Birincisi, Elias'ın gözlemlerine ve ifadesine göre, "yerleşikler ve dışarıdakiler" dinamiği toplumsal hiyerarşinin en genel biçimlerinden biridir ve bu materyalist kuramların öngörülerinin aksine[1] aktörler arasında ekonomik, fiziksel ve hatta sosyo-kültürel açıdan büyük bir örtüşme olsa bile ortaya çıkabilir. Örneğin, Elias'ın Winston Parva çalışmasında, "iki alanın sakinleri arasında ulus, etnik köken, 'renk' veya 'ırk' bakımlarından hiçbir fark yoktu; ayrıca meslekleri, gelir ve eğitim düzeyleri, yani toplumsal sınıfları açısından da farklı değillerdi."[2] Yine de iki grubun toplumsal güçleri arasında göze çarpan bir fark vardı: "Bir grup kendilerinin diğerlerinden çok üstün olduğunu düşünüyordu," ve bunun sonucunda bu grup hem ayrıcalıkları tekellerine alabiliyor hem de aynı zamanda dışlananlara kendilerini toplumsal açıdan aşağı hissettirebiliyorlardı.

Yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin göze çarpan ikinci özelliği, güç farklılıklarının nedenidir. Güç farklılıklarının ortaya çıkması için tek gereken toplumun bazı üyeleri arasında daha büyük bir birliktelik ve örgütlenmedir. Winston Parva'da, "gruplardan biri o semtte iki ya da üç nesildir oturan

1 Örneğin, Waltz'a göre uluslararası rekabet, birimin varlığını tehdit ettiğinden, birimler farklılaşmaya izin veremezler ve bu anarşik yapı "benzer birimler" yaratır. Waltz böyle bir durumda bir hiyerarşinin var olma ihtimalini dâhi göz önünde bulundurmuyor; ona göre böyle bir sistemin hiyerarşik olmasının tek yolu biçimsel bir otorite yapısının meydana getirilmesidir, yani bir dünya hükümetinin kurulmasıdır. *Theory of International Politics,* s. 89-93. Diğer açılardan akla yatkın olan Dünya Sistemi kuramı da benzer bir materyalist kör noktaya sahiptir. Wallerstein'a göre, Avrupalı merkezin hâkimiyeti tümüyle ekonomik dinamiklere indirgenebilir ve kültürel veya siyasi birliktelik ile hiçbir ilgisi yoktur. Bkz. Zolberg, "Review," s. 260 ve Skocpol, "Review," s. 1085.

2 Elias ve Scotson, *Established and Outsiders,* s. xvii.

eski sakinlerden meydana gelirken diğeri yeni gelenlerden oluşuyordu."[3] Elias bu sınırların çizilmesinin esas nedeninin eski köydeki birliktelik olduğunu gözlemledi: "Burada, güç farklılıklarını yalnızca insan olmayan, silah veya üretim araçları gibi nesnelerin mülkiyeti konusunda tekele sahip olma bağlamında gören ve sadece söz konusu insanların örgütlenme derecelerinden doğan güç farklılıklarının biçimsel yönlerini görmezden gelen kuramların yetersizliğini görebiliriz."[4] Winston Parva çalışmasında, eski sakinlerden oluşan gruptakiler kendi aralarında "ortak bir yaşam tarzı ve normlar kümesi"[5] meydana getirmişler, bu da onların sonradan gelenleri "bu norm ve kısıtlamalara uyun davranmayanlar"[6] ve dolayısıyla kuralsız[7] olarak görmelerine yol açmıştı. Üstelik, yukarıda da ifade edildiği gibi, "sonradan gelenler" de genelde bu değerlendirmelere katılıyorlar ve "kötü" semtle ilişkilendirilmekten dolayı kendilerini aşağılanmış hissediyorlardı. Elias'ın bu gözlemi erken konstrüktivistlerin uluslararası sistemdeki normatif baskıların yararlı etkileri konusundaki iyimserliğine[8] dair yeni sorular akla getiriyor.

"Yerleşik-dışarıdaki" dinamiğinin üçüncü belirgin özelliğiyse egemen grubun diğer grubun üyelerinde *utanma* hisleri yaratabilmesidir: Bu iki grup ortak bir değerler sistemini paylaşırlar ve bu nedenle bir toplum olarak düşünülebilirler. Ne de olsa, toplumsal bağların olmadığı yerde utanç da yoktur;[9] utanma bir topluluğa üye olmanın en doğrudan kanıtlarından biridir. Cooley'in de ifadesiyle, "bizde *gurur* veya *utanç* uyandıran sırf kendimizin mekanik bir yansıması değil, atfedilen bir duygu, bu yansımanın başka

3 Agy.

4 Agy., s. xviii.

5 Agy., s. xxii.

6 Agy., s. xxiv.

7 Émile Durkheim kuralsızlığı bir nispi normsuzluk durumu olarak tarif etmiştir. Bkz. Durkheim, Suicide [*İntihar,* çev. Özer Ozankaya, 2. Basım, 2011. İstanbul: Cem Yayınevi].

8 Örneğin, Sikkink, "Transnational Politics," s. 520.

9 Toplumsal kuramda utanç kavramına genel bir bakış için, bkz. Scheff, "Shame and the Social Bond."

birinin zihninde sahip olduğu düşünülen etkidir."[10] Goffman da utanmanın toplumsal olarak belirlenen davranışlardan sapmanın değil, bu kurallara uymanın bir göstergesi olduğuna dikkati çekiyor.[11] Aynı toplumun üyeleri olmayan ve aynı normatif görüşü paylaşmayan bireyler karşı tarafça nasıl görüleceklerini doğru şekilde tasavvur edemezler. Goffman, leke üzerine çalışmasında bir yerde lekelenmiş bir bireyin toplumsal başarısızlığından etkilenmemesinin tek bir yolu olduğunu söylüyor: Bihaber olma. Yalnızca "yabancılaşmasınca soyutlanan, kendine ait kimlik inançlarınca korunan [bir insan] tam anlamıyla normal bir insan olduğunu ve tam olarak insan olmayanların bizler olduğumuzu hissedebilir."[12] Sonuçta, yalnızca toplumun parçası olmayan ve dolayısıyla normlarından bağımsız olan kişi aşağı olarak lekelenmenin getirdiği utançtan etkilenmeyebilir. Başkası karşısında kendini aşağılık hissedebilmesi için o kişinin değerlendirme için başvurduğu normatif standartları kabul etmiş ve içselleştirmiş olması gerekir.

Büyükannemin Kuzey Namibya'da, Himbalılar kabilesinin bölgesi olan Kaokoland'a turist olarak gittiğini hayal edelim. Himba bugüne dek çıplaklığın günah, utanç verici veya "medeniyetsiz" olduğu yönündeki normlardan soyutlanmış olarak yaşamışlardır ve Himba kadınları gündelik işlerini üstsüz olarak yaparlar. Ömrünün tamamını Batılı ve Müslüman kültür normlarının kesişiminde geçiren büyükannem modernliğin yararlarına inanır, giyimde ölçülülüğü savunur ve son yirmi-otuz yılın çok kültürlü hoşgörü eğilimlerinden bihaberdir. Büyükannem Himba giyim tarzına şiddetle karşı çıkardı: Muhtemelen haybeye bir eğitme çabası içinde hoşnutsuzluğunu onlara iletmeye çalışırdı. Ne var ki, bir şekilde dil sorununu aşsa bile büyükannemin yorumlarına kulak veren olmazdı. Himba kadınlarını *utandırarak* giyinmelerini sağlama ihtimali Himbaların onu bluzunu çıkarmaya ikna etme ihtimaliyle aynı olurdu. Büyükannemin görüşleri Himba kadınları için, onlarınkiler de büyükannem için geçerli değildir; aynı toplumun üyeleri değildirler ve iki tarafın da dünyayı diğer tarafın gözlerinden görmek için bir çaba harcamasına gerek yoktur.

10 Cooley, *Human Nature*, s. 184.

11 Goffman, *Interaction Ritual*, s. 111.

12 Goffman, *Stigma*, s. 6.

Önceki bölümde, "uzun on dokuzuncu yüzyıldan"[13] önce, Avrupa "dışındaki" özerk devletlerin Avrupa devletleriyle büyükannem ile Himba kadınları arasındakini andıran bir ilişkileri olduğunu ileri sürmüştüm: Her iki taraf da kısmen diğerinin varlığından haberdar, ama karşılaştırıldığında utanç hissetmiyor. Var olan etkileşim kuşkusuz her iki tarafta da belli yargılara yol açardı (ki açıyordu), ama bu utanç veya asimilasyon baskısı yaratmıyordu. Modernlik öncesinde bağımsız devletler arasında etkileşim aynı normatif standartlara yakınsama aşamasına gelmeden dururdu.[14] Birbirinden ödünç alma vardı ama ödünç alma alınan ürünle sınırlıydı. Örneğin, tutsakları kazığa oturtmak Osmanlı'nın repertuarına on beşinci yüzyılda Romen Prensi Voyvoda III. Vlad (Drakula diye de bilinir) ile etkileşimden sonra girmişti, ama bu tekniğin alınması Osmanlıları Hıristiyan dünya görüşünün üstünlüğüne ikna etmemişti; tıpkı falanks düzenini almanın Spartalıları Pers tanrılarına tapmaya ikna etmemesi gibi. Cemil Aydın, on sekizinci yüzyıla kadar, "Osmanlı alimleri Avrupa'dan gelen kitaplardaki yeni matematiksel ve astronomik kuramların bazılarını yeni bilimin toptan ithal edilmesini savunmadan kabul ediyorlardı,"[15] demiştir. Devletleri başkalarının yargılarından başarıyla koruyan devletler arası toplumsal engeller modern dünya görüşü düşüncesinin dile getirilişine dek varlıklarını korumuşlardır. Modernliğin seküler, evrensel, toplayıcı iddiaları zamanla sosyo-politik düzene dair alternatif görüşlerin üzerini örttü.[16]

---

13 1789-1917, yani önceki bölümde ele alınan modernist ontolojinin egemen hale geldiği dönem. Bkz. Hobsbawn, *The Age of Revolution; The Age of Capital; The Age of Empire* [*Devrim Çağı; Sermaye Çağı; İmparatorluk Çağı*, çev. Bahadır Sina Şener, Vedat Aslan. Ankara: Dost Yayınevi].

14 "Avrupa küreyi birleştirmeden önce, farklı bölgesel uluslararası sistemlere üye devletler veya yöneticiler arasındaki ilişkilerin sistem içindekilerle aynı ahlaki ve hukuki zemin üzerinde yürütülebilmesi hiçbir zaman söz konusu olmamıştı, zira bu temeli oluşturan ilkeler kültürel olarak kendine özgü ve dışlayıcıydı." Bull ve Watson, *Expansion of International Society*, s. 5 (vurgular bana aittir). Ayrıca bkz. Bull, *Anarchical Society*, s. 14; Naff, "Ottoman Empire," s. 144.

15 Aydın, *Anti-Westernism in Asia*, s. 17.

16 Kingsbury'nin de ifade ettiği gibi süreç ile, "Avrupa tarzı egemen devletin alternatifi olarak yaygın meşruluğa kavuşabilecek Avrupalı olmayan siyasal örgütlenme

Daha önceleri, modernlik öncesinde varlıklarını sürdüren tarımsal imparatorluklar, Vestfalya devletler sisteminin dışındaydılar. Soyutlanmış kimlikleri ve inanç sistemleri onları Avrupalılarca lekelenmekten koruyordu. Aynı şekilde, örneğin Fransa'da da on beşinci yüzyılda daha güçlü bir Osmanlı imparatorluğu ile girdiği etkileşimde benzer durum yaşanmamıştı. Daha sonra, Vestfalya devletler sisteminin ilk "dışarıdakileri" haline geldiler. Başka bir deyişle, bu gelişim farkı lekesini içselleştirerek geri oldukları konusunda[17] Vestfalya devletler sisteminin "yerleşik" üyeleriyle hemfikir hale geldiler. Diğer bir deyişle, "Batı'nın Yükselişi"nin etkisi daha önce varolmayan bir uluslararası devletler toplumu yaratmak olmuştur, ancak bu toplumun varlığının göstergesi Avrupalı olmayan aktörlerin uluslararası konferanslara veya anlaşmalara katılmaları[18] yerine bu aktörlerin benlik imgelerindeki dönüşümlerdir. Avrupa devletler toplumuna dair standart İngiliz Ekolü görüşü, bu toplumsal dinamikler üzerinde pek durmaz. Örneğin, Bull'un ifadesine göre: "Bazı vakalarda Avrupalı olmayan topluluklar uluslararası sisteme zorla katılmışlarsa da, kendileri bu üyeliğin getirdiği hakları ve kurallarının getirdiği korumayı istedikleri için uluslararası toplumda yerlerini almışlardır."[19] Avrupalı olmayan aktörlerin istekli olmaları kuşkusuz olayın bir parçası olmakla beraber, geleneksel anlatımların atladıkları yabancı bir dünya görüşünün içselleştirilmesinin bu devletlerin ontolojik güvenliği üzerindeki etkileridir.[20] Daha önce de değindiğimiz gibi, ontolojik güvenlik ilk olarak tutarlı bir benlik anlayışı ve o anlayışın başkalarınca doğrulanmasını gerektirir. Aşağıda da ele alacağım gibi, modern dünya görüşünün benimsenmesi tarımsal imparatorlukların geleneksel ben-merkezci dünya

biçimleri Avrupa tarzına tabi kılınmış ve küresel modeller olarak meşrulukları ortadan kaldırılmıştır." Bkz. "Sovereignty and Inequality," s. 74.

17 Elias ve Scotson, agy., s. xv-xvi.

18 Bull, "Emergence of a Universal International Society," s. 121.

19 Agy.

20 Bkz. Laing, *Divided Self*, s. 39-40 [Bkz. *Bölünmüş Benlik*, çev. Ergün Ahmet Akça, 2012. İstanbul: Pinhan Yayıncılık] ve Giddens, *Consequences of Modernity*, s. 92 [*Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, 4. Basım, 2010. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.] Bu kavramın devlet davranışlarına uygulanabilirliğinin savunusu için, bkz. Steele, *Ontological Security*, Giriş ve Mitzen,"Ontological Security," s. 352-4.

görüşlerinde bir parçalanmaya yol açmış ve onları yeni devlet kimliklerini[21] "ispatlanabilir" gerilik kaygısı ve Batı'yı "standartlarına" uyarak yakalama hedefi çevresinde tekrar ifade etmeye itmiştir.

Böylece, on dokuzuncu yüzyıldan sonra Avrupalı olmayan devletlerle Vestfalyalı çekirdek arasındaki etkileşimler Elias'ın tarif ettiği yerleşikler-dışarıdakiler düzenini andırmaya başladı.[22] Diğer bir deyişle, bu andan itibaren modern sistemin parçası olan ama Avrupalı olmayan devletlerin eylemlerini anlamanın en iyi yolu bunları gelişme açısından geride kalmışlık *lekesiyle* baş etmeye çalışan dışarıdaki devletlerin eylemleri olarak görmektir.

Uluslararası Sistemde Leke

Goffman'ın da işaret ettiği gibi, her toplumun üyelerini sınıflandırma yöntemleri ve "bu kategorilerin her biri için normal ve doğal olduğu düşünülen nitelikler"[23] vardır. Bu nitelikler çeşitli tarafların nasıl davranması gerektiğine dair beklentiler yaratır; bunlar bir anlamda, "normatif beklentilere"[24] dönüşürler. Söz konusu aktörü beklenenden farklı kılan bir niteliği (veya nitelikleri) olduğu yönünde kanıtlar sunulursa, o aktör "zihnimizde eksiksiz ve olağan bir insandan damgalanmış, değeri azalmış bir insana düşer."[25] Faili bu şekilde farklı kılan nitelik bir lekedir. Lekesi olmayan failler normallerdir. Bauman şunları ekliyor: "Leke kurumu yabancıyı dışlanmış Öteki kimliğinde kıstırmaya son derece uygundur."[26] Bana göre, uluslararası toplumun herhangi bir andaki normatif ideallerini karşılayamayan devletlerin lekelenebileceğidir (ve lekenmiş olduklarıdır), başka bir deyişle hem başkalarının hem de kendi zihinlerinde aynı şekilde damgalanmış ve değersizleşmiş olabilecekleridir.

---

21 Aynı zamanda milliyetçilik çağının başlaması da bunun tekrar ifade edilmesini gerektirmişti.

22 Elias ve Scotson, agy., s. xv-xvi.

23 Goffman, *Stigma,* s. 2.

24 Agy.

25 Agy.

26 Baumann, *Modernity and Ambivalence,* s. 68.

Burada lekelenme kavramının devletler arası ilişkileri anlatmak için kullanılmasına gelebilecek muhtemel bir itirazı öngörebiliriz: Negatif niteliklere dikkat çekilmesinin bir tür doğru konuşma, sadece nesnel gerçekliğin bir tarifi olduğu ileri sürülebilir. Bu argüman iki yoldan ilerleyebilir.

Birincisi, uluslararası ilişkilerde leke benzeri yaftalar olmaya en yakın adaylar olan devletlerin kimlik niteliklerinin dış politika kararları açısından ilgisiz oldukları, zira bu tür kararların rasyonel aktörler olan devletlerce alındığı ileri sürülebilir. Örneğin, uluslararası ilişkilere gerçekçi yaklaşımda[27] devletler tehditleri maddi imkânlara göre belirler. Böyle değerlendirmelerin ordunun büyüklüğü, askeri teçhizat, doğal kaynaklar ve zenginlik gibi ampirik gerçeklerin nesnel ölçümlerinden yola çıkılarak yapıldığı varsayılır. Ancak, konstrüktivistler askeri yeterliliğe dair nesnel gibi görünen değerlendirmelerin her zaman düşünsel bir prizmadan geçtiğini ileri sürerler.[28] Büyük güç statüsü bile kısmen toplumsal olarak verilir.[29] Örneğin, Levy büyük güç olmanın göstergeleri arasında şunları sayıyor: "yüksek düzeyde güç kapasitesine sahip olmak ...; *uluslararası kongrelere katılım ...; uluslararası bir örgüt veya konferansça bilfiil Büyük Güç olarak tanınma; güçlerden meydana gelen resmi veya gayri resmi bir örgüte kabul; Büyük Güç garantileri, toprak tazminleri veya bölüşümlere katılım ve genel olarak, diğer Büyük Güçlerce göreli denk olarak davranılma.*"[30] İtalik yazılmış işlemsel göstergelerin hepsi uluslararası topluluğun ortak algısıyla ilgilidir, bu da zaman için de değişim gösterir. Hobson ve Sharman'ın işaret ettikleri gibi, "tüm devletler, bir devleti büyük güç yapanın ne olduğuna dair ön bir bilgiye sahip

27 Bu temel materyalist varsayımları paylaşan geçekçi yazım burada yer ayıramayacağımız kadar geniştir, ama paradigmaya dair varsayımlara genel bir bakış için, bkz. Waltz, *Theory of International Politics,* s. 74-7; Doyle, *Ways of War and Peace,* Kısım I; Wendt, *Social Theory,* s. 96-113 veya Keohane, *Neorealism and its Critics.*

28 Örneğin, bkz. Wendt, agy., s. 130-8.

29 Suzuki, "Seeking 'Legitimate'" s. 3. Bir dönemin büyük güçlerini belirlemek için "sağduyudan" yararlanabileceğimizi ima ederken Waltz da bunu kabul etmiş oluyor. *Theory of International Politics,* s. 131.

30 Levy, "Historical Trends," s. 279.

değildirler."[31] Talleyrand, Napoléon'un yenilgisine rağmen Fransa'nın artık doğru yönetim şekli olan monarşiyle yönetildiğini ileri sürerek Fransa'yı tekrar bir büyük güç olarak kabul ettirmeyi başardı.[32] 1815'te Avusturya ve 1945'te Britanya maddi güçlerini kaybetmiş olmalarına rağmen demokratik tecrübeleri ve kültürel statüleri sayesinde büyük güç olarak tanınmışlardı.[33] Bir devlete böyle mi davranıldığı yoksa Osmanlı İmparatorluğu'na on dokuzuncu yüzyılda gösterilen "Avrupa'nın Hasta Adamı" yaklaşımına tabi olmasının (veya devrim sonrasında Bolşevik hükümetinin diplomatik açıdan soyutlanmasının) önemli olmaması gerçekten mümkün müdür? Güç hiyerarşileri, nesnel değerlendirme kılığındaki toplumsal standartlarca oluşturulur ve onlarca devam ettirilir ve bu yüzden de lekelenme çerçevesi modern uluslararası sistemdeki ilişkileri anlatmaya özellikle uygundur. Bugün bile, tehdit değerlendirmesi yapılırken nükleer silahlara sahip olanın İsrail mi yoksa İran mı, Hindistan mı yoksa Pakistan mı olduğu önemlidir.

Bu bizi devletlere dair değerlendirmeleri leke yaftaları olarak düşünmeye karşı ikinci itiraza getiriyor. Bu, Uİ'deki liberal düşünce ekolüne daha yakın olan[34] kimliğe dayalı tariflerin bile nesnel değerlendirmelere dayalı oldukları, dolayısıyla leke olmadıkları yönündeki iddiadır. Başka bir deyişle, nükleer silahlara sahip olsa da İsrail bir tehdit değildir, zira nesnel olarak demokratik, ekonomik açıdan gelişmiş, rasyonel olarak idare edilen bir ülkedir, dolayısıyla nükleer silah bulundurma sorumluluğunu güvenilir bir şekilde yerine getirebilir. Bu argümandaki sorun, tartışma çerçevesinde "demokratik" ve "ekonomik açıdan gelişmiş" gibi yaftaların bir ülkeyi tarif ederken nesnel olarak kullanılabileceklerini kabul etsek dahi(ki bu da şüpheli) çeşitli niteliklerin gerçekten var olup olmamaları onların leke mi yoksa statü sembolleri mi olduklarıyla pek ilgili değildir. Devlet değerlendirmelerinin leke benzeri yönlerine dikkati çekerken amacım bu tariflerin tümüyle uydurma olduğu ve "gerçekliği" andırmadığını iddia etmek değil. Aslında, leke üzerine çalışmalar bunun tam tersine vurgu yaparlar: Lekeleyici bir niteliğin varlığı

31 Hobson ve Sharman, "Enduring Place," s. 87.

32 Reus-Smit, *Moral Purpose,* s. 136-7.

33 Simpson, *Great Powers,* s. 107.

34 Örneğin, bkz. Slaughter, "International Law."

çoğunlukla gayet gözlemlenebilir ve pek şüphe bırakmayacak durumdadır.[35] Ancak, kör bir insan lekesi yüzünden kör değildir, ama lekesinin sebebi de körlüğü değildir. Böyle bir niteliğe nasıl tepki verileceğini belirleyen içinde yaşadığı toplumun beklentileridir. Lekeleyici nitelikler çok "gerçek" fiziksel "tuhaflıklardan" kimliğin çok daha bariz şekilde toplumsal olarak meydana getirilmiş yönleri olan din veya etnik kökene dek uzanabilir. Bu ikinci türün fiziksel olarak doğrulanabilir bir farklılığa göre çok daha bariz şekilde kolektif hayal gücümüzün bir ürünü olması, bunu daha çok veya daha az lekeleyici kılmaz. Bir aktörün toplumsal olarak oluşturulmuş nitelikleri de maddi karşılıkları kadar "gerçek hissi verirler"[36] ve her iki tür niteliğin de kendi başlarına bir değerleri yoktur; normal veya değersizleştirici olarak algılanmaları daha geniş kapsamlı toplumsal değer çerçevesine dayanır.

Winston Parva'da, sonradan gelenler hem kendileri hem de eski düzenin üyeleri aynı ulusun, aynı toplumun üyeleri olmalarına rağmen lekelenmişlerdi. Yukarıda da değindiğimiz gibi, eski yerleşikler daha fazla birliktelik ve örgütlenme sergiledikleri için "dışarıdakileri" dışlayabiliyor ve lekeleyebiliyorlardı. Lekelenmişlik hem "dışarıdakilerin" kendilerini daha aşağı hissetmelerine yol açıyor, hem de kasabadaki çeşitli siyasal, ekonomik ve toplumsal ayrıcalıklarına erişimlerini engelliyordu. Bu noktayı tekrarlamakta yarar var: Göreli aşağılığın bir tür doğal, nesnel nedeni olmak bir yana, leke yaftalarının kendisi genellikle tek başlarına daha kötü koşullar yaratmaya yeterlidirler ve bunlar da daha sonra yanlış şekilde bir neden olarak görülürler.[37]

Bu dinamik daha kuruluşundan itibaren modern uluslararası sistemde kendini göstermiştir. Batı'nın yükselişi nesnel olarak ölçülebilir bir güç farkı yaratmıştır, ama belki daha da önemlisi[38] sistemin Vestfalya çekirdeğindeki

35 Bauman, agy., s. 67.

36 Ampirist Hume bile bu gerçeği kabul etmişti. Bkz. *A Treatise of Human Nature,* Kısım II, Kesim 1 [*İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme,* çev. Ergün Baylan, 2009. Ankara: BilgeSu Yayıncılık].

37 Goffman, agy., s. *6;* Elias ve Scotson, agy., s. xxvi.

38 On dokuzuncu yüzyıla ait Medeniyet Standardı'nın maddi güç ölçümlerinden açıkça hiç bahsetmemesi manidardır.

devletler bir grup olarak birlikteliğe sahipken[39] uluslararası topluma sonradan gelenlerde bu niteliğin olmamasıdır. Dahası, sakinlerin aynı milletten oldukları Winston Parva'dan farklı olarak, sonradan gelenlerle Vestfalya çekirdeği arasında başlangıçta ortak bir kültür yoktu, ki bu da lekelemeyi hem daha muhtemel hem de daha kolay hale getirmiştir. Batılı olmayan halkların kendi gelenek ve kültürleri olmasına rağmen, Avrupalılar onları "normal dışı" olarak görüyorlardı: En iyi ihtimalle "yarı-medeni" olarak tarif ediliyorlardı, ama çoğu vahşi veya barbar olarak yaftalanmıştı. Normal dışılık algısı lekenin diğer yüzüdür. Devletlik ve insanlığa dair tüm istenmeyen nitelikler, tıpkı Winston Parva'daki gibi dışarıdaki devletlere yansıtılıyordu ve lekelenmişlikleri yüzünden bu devletler de kendilerini bu kötü niteliklerle kirlenmiş görmeye başladılar. Bu dinamik de, Birinci Bölümde anlatıldığı gibi Batı'nın yükselişinin bir sonucu olarak ortaya çıkan güç farklılığını pekiştirdi.

Bu noktaya dek anlattığım nedensel süreçler yapısal olarak oluşturulurlar ve belli bir aktörce götürülmezler. Bir toplumsal sistemde lekeleyici bir "yerleşik-dışarıdaki" dinamiğinin ortaya çıkması için, kaynakların tekel altına alınmasını amaçlayan bir özel bilinçli baskı planlaması olması gerekmiyor (gerçi bazen bunlar da olabiliyor). Hatta, basit düşünmezlik genelde yeterlidir ve iç grubun bazı üyeleri arasında leke yaftalarına rağmen siyasi anlamda doğrucu bir farkındalık ortaya çıksa bile güç ilişkileri değişmediği sürece dinamikler de değişmez. Bunun nedeni toplumsal dışlamanın bir kimsenin özerklik ve anlam arayışının neredeyse kaçınılmaz bir yan etkisi olmasıdır.[40] Modern uluslararası sistemin özgün noktası bu dinamiklerin küresel düzeye taşınmış ve toplumsal hiyerarşilerin artık evrensel olmasıdır.

Toplumsal hiyerarşilerde aslında amaç kaynaklar üzerinde tekel sağlanması değildir; çoğunlukla kaynaklar kişinin değerinin göstergesi olarak daha anlamlıdır; hak edilmiş ödüller, özel kimlik, özerklik ve bağımsızlık demektir. Burada aklıma Hegel'in efendi-köle ilişkisi üzerine söyledikleri

---

39 İngiliz Ekolü yazımında Avrupa devletler toplumunun bir *Gemeinschaft* toplumu olduğu söylenirken kastedilen budur. Örneğin, bkz. Buzan, "From International System," s. 333.

40 Ayrıca bkz. Mitchell, *Colonising Egypt*, s. 167.

geliyor.[41] Hegel'in de işaret ettiği üzere, benliğin maddi arzuların tatmini yoluyla bağımsız varlığını kesin olarak garanti altına alamaması[42] onu bir tanınma mücadelesine iter.[43] Maddi arzuların tatmininin kişinin özerkliği için yeterli bir gösterge olmamasının nedeni "tüketimin nesnelere egemen olmaktan çok onları yok etmesidir."[44] Bir nesneyi tükettiğimizde o nesneden daha güçlü olduğumuzu gösteririz ve bağımsız varlığımızı kısa bir süre için onaylatırız. Ama tüketim anı biter bitmez, daha da tüketme ihtiyacı hissederiz, bu da bize kendi nesneliğimizi hatırlatır. Dolayısıyla, bilinçli benliğe aradığı doğrulanmayı sağlamada maddi nesneler yeterli değildir: "Bir dışsal nesnenin geçici bir kendinden eminlik sağlayabilmesi için, bir şekilde hem bağımsızlığı ortadan kalkmalı hem de var olmaya devam etmelidir ... Ve kendi bağımsızlık iddialarından böylece 'feragat' edebilen tek şey ... başka bir özbilinçtir."[45] Tanınma arayışı içindeyken fiziksel bir varlıktan daha fazlası olarak var olmak isteriz: Değerimizin, özbilincimizin başkası tarafından doğrulanmasını isteriz.

Başka bir deyişle, tanınma arayışı "pozitif özgürlük" arzumuzun bir uzantısıdır (veya tam tersi).[46] Berlin'in ifadesiyle, ""özgürlük" sözcüğünün "pozitif" anlamı bireyin kendi efendisi olma arzusundan kaynaklanır."[47] Bu sadece başkalarının müdahalesinden özgür olma anlamına gelen "negatif özgürlükten" farklıdır.[48] Pozitif özgürlük müdahalelerden bağımsız olmanın yanı sıra kişinin "birisi", bir "yapıcı"[49], iradesinin sözünü dünyaya geçirebilen ve sözcüğüm tüm anlamıyla egemen olan birisi olmasını

41 Hegel, *Phenomology of the Spirit* [*Tinin Görüngübilimi,* çev. Aziz Yardımlı, 3. Basım, 2011. İstanbul: İdea Yayınevi].

42 Agy., s. 104-110.

43 Agy.

44 Markell, *Bound by Recognition,* s. 104.

45 Agy.

46 Ayrıca bkz. Wendt, "Why a World State is Inevitable," s. 511.

47 Berlin, "Two Concepts of Liberty," s. 131.

48 "Negatif özgürlük" düşüncesinin "dar tanınma" üzerine tartışmalarda bir sonucu vardır. Bkz. Wendt, agy., s. 511.

49 Berlin, agy., s. 131-2.

gerektirir. Negatif ve pozitif özgürlük anlayışları arasındaki fark ilk bakışta göründüğünden daha önemlidir. Bu ayrıma ileride döneceğiz.

Her bir aktörün amacı kendi egemenliğini doğrulatmak (veya kendisi için pozitif özgürlük sağlamak) olduğundan, tanınma arayışıyla bu birbirini dışlar. Dolayısıyla tanınma arayışı taraflardan biri ya ölene ya da teslim olmasıyla sonuçlanan bir "ölüm kalım mücadelesi"[50] biçimini alır. Mağlup taraf, galibin egemenliğini onu efendi olarak tanıyarak onar; köle olur.

Hegel efendi-köle ilişkisinin nihai olarak istikrarsız olduğunu, zira efendinin kendisinin de tam anlamıyla fail olmayan birince tanınmış olduğunu ifade eder: "Artık karşısındaki bağımsız değil bağımlı bir bilinçtir. Bu nedenle, kendisi için varolmanın kendi gerçekliği olduğundan artık emin değildir."[51] Böyle bir tanınma tatmin edici değildir çünkü denk olmayan ya da tam anlamıyla insan olarak kabul edilmeyen birisinden gelir.[52] Patchen Markell, Hegel'e göre sorunun tanınma ilişkisinin *asimetrisinde* yattığına dikkati çeker.[53] Yakın tarihli Hegel araştırmalarında bu noktadan Hegel'i hem toplumlardaki eşit tanıma normunun savunucusu hem de çeşitli türlerde gruplar arasında böyle bir dengenin sağlanacağı bir geleceğin öngörücüsü olarak göstermek için yararlanılır.[54] Ancak, Markell'e göre Hegel'in burada anlatmak istediği eşit tanınma çağrısı yapmaktan çok daha radikaldi:

> [Hegel] tanınma mücadelesinin ardındaki arzunun bizzat kendisinin tatmininin mümkün olmadığını, bunun adanmış olduğu "iyinin" aslında peşine düşülmemesi gerektiğini ifade ediyor; dolayısıyla efendi ile köle arasındaki ilişkinin asimetrisi ve bu nedenle de yetersizliği iki taraftan yalnızca birinin bunu kabul etmiş, kendi iddialarının tatmin edilmesinin imkânsızlığını itiraf etmiş ve kendi bağımlılığını kabul etmiş olduğu gerçeğinde yatar.[55]

---

50 Hegel, agy. s. 114; ayrıca bkz. Kojève, *Introduction to the Reading of Hegel,* s. 7-15.

51 Hegel, agy. s. 117.

52 Ayrıca bkz. Kojève, agy. s. 19.

53 Markell, *Bound by Recognition,* s. 106.

54 Agy. s. 92.

55 Agy., s. 108.

Markell'e göre, efendi-köle ilişkisinin doğasındaki istikrarsızlığa rağmen böyle dinamikler çok uzun bir süre (ya da sonsuza dek) varlıklarını sürdürebilirler, bunun da nedeni, esas olarak aradığımız tanınmaya hiçbir zaman tam anlamıyla ulaşamasak da efendi-köle dinamiğindeki efendi statüsünün kişinin istediği gerçekten pozitif özgürlüğe sahip olması durumundaki benlik imgesinin çok daha ulaşılabilir ve yakın bir halini sağlamasıdır:

> Böylece efendi-köle ilişkisi bağımlılık ve bağımsızlık arasındaki çelişki ile bunu toplumsal alana yayarak, insanların maddi dünyaya bağımlı oldukları gerçeğinin ağırlığını orantısız derecede tek bir kişinin üzerine yıkarak baş etmeye çalışır ... Bu roller "efendi" ve "köle"nin toplumsal kimliklerine gerçeklik kazandırır ve özneler arası dünyaya göreli bir istikrar getirir ve böylece efendinin kendi statüsünü süregelen bir boyun eğdirme uygulamasının siyasal (ve dolayısıyla kırılgan) etkisinden ziyade tıpkı köleninki gibi zaten her zaman olduğu kişinin bir yansıması olarak tecrübe etmesini mümkün kılar.[56]

Diğer bir deyişle, bir kimsenin diğerinden daha aşağı olarak kabul edildiği toplumsal düzenlerde devam eden etkileşim o etkileşimdeki tarafların kimliklerini yaratır ve tekrar yaratır ve bunlar da doğal, özünden gelen ve sabit nitelikleri yansıtır gibi algılanır. Köle, doğal bir köle haline gelir;[57] efendi ise hak ettiği için efendidir. Daha da önemlisi, *her iki* taraf da bu rolleri bu şekilde kabul eder.[58]

Aynı dinamik Elias tarafından Winston Parva çalışmasında da gözlemlenmiştir: "Nasıl yerleşik gruplar kendi üstünlüklerini gayet doğalmışçasına insani açıdan daha üstün bir değere sahip olmalarının göstergesi sayıyorlarsa, aynı şekilde güç farkı büyük ve tabiiyet kaçınılmazsa dışarıdaki gruplar da duygusal olarak kendi güçsüzlüklerini insani aşağılığın bir göstergesi olarak hissederler."[59] Tabii ki, bu yerleşikler (yani "efendiler")

---

56 Agy., s. 112.

57 Aristoteles gibi zeki bir düşünür bile bu dinamiğe kanmıştır. Aristoteles, *Politics*, Kitap I [*Politika,* çev. Mete Tunçay, 1993. İstanbul: Remzi Kitabevi].

58 Kojève, agy. s. 18.

59 Elias ve Scotson, agy., s. xxvi.

için dışarıdakilere göre daha tatmin edici bir durumdur, zira bu dışlama ile yerleşik grubun üyeleri üstün grup imgesi ile birlikte tam anlamıyla gerçekleşmiş öz-egemenliğin, pozitif özgürlüğün bir yaklaşımını elde etmiş olurlar. Bir insan, bir bilinç olarak tam anlamıyla egemen olmak, kendi kaderinin efendisi olmak demektir; bu da kendi kurallarını yapmayı ve bunları dünyaya dayatmayı ve doğa ile insanın kendi nefsinin aşırılıklarına karşı koyabilmeyi gerektirir.[60] Bu yüzden tam anlamıyla faillik olarak pozitif özgürlük Platon'dan[61] Rousseau'ya[62] kadar çeşitli düşünürlerce rasyonellikle bağdaştırılmıştır. Platon'un daha başlarda fark ettiği gibi, bu pozitif özgürlük idealini gerçekleştirmek çok zordur.[63]

Ancak, ilişki dinamiği yaratıldıktan sonra, kişi bunu *göreli olarak* elde etmiş (veya elde etme yönünde önemli yol katetmiş) gibi hissedebilir:[64] "Yaşamını saf prestij uğruna savaşarak tehlikeye atmayı reddeden [Köle] hayvanların düzeyinden yukarı çıkamaz. Dolayısıyla kendisini de böyle görür ve Efendi tarafından da bu gözle bakılır ... Köle bir 'doğrudan,' doğal, 'hayvani' varlık olmaya devam ederken, Efendi savaşımı sayesinde insandır, 'dolaylıdır.'"[65] Ne var ki, günün sonunda, efendi-köle dinamiği içinde bir efendi olmak nesneler veya kişinin kendisi üzerinde egemenlik sahibi olmayı garantilemez. İnsanlık tam anlamıyla elde edilmemiştir; bu dinamik içindeki efendi hayvani tarafını denetim altında tutmak için mücadeleye devam eder. Kişi en doğru anlamında pozitif özgürlüğe yalnızca asimetrik tanınma ile ulaşamaz; böylece tanınma kişinin içindeki arzuları dizginlemeye yardımcı olmadığı gibi kişinin dışsal doğa ile ilişkisini de tam anlamıyla çözüme kavuşturmaz (gerçi kölenin doğal işlerle ifadesini

60 Berlin, agy., s. 132.

61 Örneğin, bkz. Platon, *The Republic,* Kitap IX [*Devlet,* çev. Mehmet Ali Cimcoz, Sabahattin Eyüboğlu, 21. Basım, 2011. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları].

62 Örneğin, bkz. Rousseau, *Social Contract,* Kitap I [*Toplum Sözleşmesi,* çev. Vedat Günyol, 7. Basım, 2011. İstanbuk: İş Bankası Kültür Yayınları].

63 Platon, *Devlet,* Kitap IV-VII (ki kendisi dış doğa üzerinde böyle bir egemenliğin mümkün olduğuna inanmıyordu).

64 Platon da bunlardan mustariptir. Platon, agy., Kitap IX.

65 Kojève, agy., s. 18.

bulan hizmetkârlığı ile bunun etkisini bir derece azaltır). Dolayısıyla efendi egemen konumunda eksik olan bir şeyler olduğunu fark eder; Kojève'nin deyişiyle, "varoluşsal bir açmazdadır."[66] Ne yazık ki, bu açmazı aşmak için efendinin yapabileceği fazla bir şey yoktur.

İnsanın kendisini köleden ayırt etmesi gerçekten hayvani yanına üstün gelmekten kolaydır, hayvani nitelikleri insanın kendi bilincinden silip atmasından veya bunlar üzerinde aklın denetimini sağlamaktansa bu nitelikleri köleye yansıtmak daha kolaydır. Elias'ın dışardakilerin normal dışı, güvenilmez, disiplinsiz, kanunsuz, kirli[67] ve ahlaki açıdan gevşek[68] olarak nitelendikleri yönündeki gözlemine dikkatinizi çekerim. Diğer bir deyişle, dışarıdakiler insan doğasının hayvani yanı ağır basar şekilde görülürler; akıl yerine keyiflerine göre hareket ettikleri varsayılır, yani bunlar kendi kaderlerinin efendisi olmayanlardır. Bunun karşısında, yerleşiklerin, efendilerin varoluşsal açmazı dayanılır hale gelir. Tüm (veya çoğu) istenmeyen niteliklerin leke olarak dışlanmışa, dışarıdakine yansıtılmasıyla, yerleşik grup[69] bir göreli egemenlik görüntüsü yaratabilir ve kendisini daha eksiksiz, daha üstün bir insanlığa sahipmiş gibi gösterebilir.[70]

Modern Devletin Doğuşu

Lekelenmeyi Neden Uluslararası Sisteme Taşıdı

Elias'ın analizinde grup dinamiğinin önemi göz ardı edilmemelidir. Hegelci soyut kurguda bir özbilinç diğeriyle karşılaşır ve dinamik iki

66 Agy., s.19.

67 Elias ve Scotson, agy., s. 124.

68 Agy., s. 125.

69 Ya da Goffman'ın "normalleri."

70 Mitchell'in sömürgeciliği tartışırken anlatmak istediği de budur: "Sömürge kenti örneğinde olduğu gibi, Şarklıyı, ötekini kendisinden ayıran bir sınır yaratarak benlik, görünürdeki temizliğini, saflığını, bozulmamış ve bölünmemiş kimliğini kazanır. Kimlik artık kendi içinde bölünmemiş, tesadüfi olmayan, farklılıklardan meydana gelmemiş olarak görünür; onun yerine kendini meydana getirmiş ve orijinal bir şey gibi durur" (*Colonising Egypt*, s. 167).

birey arasında kurulur.[71] Ne var ki, efendi-köle düzenine en çok topluluk içi ilişkiler, örneğin grup hakları üzerine analizlerde başvurulması manidardır. Efendi-köle ilişkisinin genellikle grup biçimi almasının nedeni grup içi birlikteliğin sıradan bireylerin gerçekten yaşamlarını tehlikeye atmadan egemenlik sergilemelerine imkân vermesidir. Ortalama, hatta zayıf bireyler grubun karizmasından yararlanarak "efendiler" olarak kabul görürler.

Berlin ayrıca pozitif özgürlük, öz egemenlik arayışının grup çabalarıyla bağdaştırılma eğilimi olduğunu gözlemlemiştir: "Mevcut durumda, bu iki benlik [yani rasyonel ve hayvani] bireyden daha büyük bir şey... bireyin bir öğesi veya yönü olduğu toplumsal bir "bütün" tarafından temsil edilebilir: Bir kabile, bir ırk, bir kilise, bir devlet, yaşayanlar, ölüler ve henüz doğmamışlardan oluşan o büyük toplum."[72] her ne kadar, Berlin doğrudan bu bağlantıyı işaret etmese de, bence bu gerçeğin (ya da en azından baskınlığının) modernliğin bir yan etkisi olduğu yönünde güçlü bir sav oluşturulabilir.[73] Terazinin iki yanı karşılaştırıldığında, modernlik negatif özgürlük peşindeki insanlığa yardımcı olmuştur, ama bireylerin pozitif özgürlüğe ulaşmalarını çok daha zor kılmıştır. Bu iki özgürlük anlayışı arasında bir ödünleşim pekâlâ söz konusu olabilir.[74]

Modern görüş, devleti Hobbes'un Leviathan'ı gibi toplumsal çatışmalarda taraf olmayan "ölümlü tanrı"[75] veya Hegelci anlamda rasyonellik veya saf nesnelliğin vücut bulmuş hali olarak görür. Bir yandan modern devleti bir uzlaşım alanı olarak görmek çekici olsa bile, bu "devlete

71 Hegel, agy., s. 104-10. Ancak Hegel analizinin bireysel birimlere indirgeyici olmasını amaçlamamıştır.

72 Berlin, agy., s. 132.

73 Berlin makalenin girişinde dolaylı bir şekilde de olsa bunu kabul ediyor: "Modern tarihte, hem Doğu'da hem Batı'da bu kadar çok sayıda insanın fanatikçe inanılan toplumsal ve siyasal öğretilerce nosyonlarının, hatta yaşamlarının bu kadar derinden değiştirildiği, kimi zamanlar şiddetli şekilde alt üst edildiği bir başka dönem muhtemelen olmamıştır." Berlin, agy., s. 118-19.

74 Ayrıca bkz. Bauman, agy., s. 69.

75 Hobbes, *Leviathan,* Giriş. [*Leviathan Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti,* çev. Semih Lim, 10. Basım, 2012. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları].

toplumsalın dışında peydahlanan ve toplumsal yaşamın çatışmalarının üzerine çıkartan egemenliği sayesinde arabulucu bir kurum işlevi görebilecek tepeden inme bir güç olarak görmek demektir."[76] Markell ise bunun yerine devleti "insanların bağımsız ve egemen faillik özlemlerini yükledikleri ve devlet vasıtasıyla bunlara ulaşmaya çalıştıkları merkezi kimlik nesnelerinden biri"[77] olarak görmenin daha gerçekçi olacağını ifade ediyor. Dahası, toplumsal meseleleri "siyaset dışı" diye kabul edilmesine yol açan siyasal özgürleşme, "bunların iktidar biçimleri olarak statülerini gizler ve siyasal yoldan bu meselelerin çözümünü zorlaştırır."[78] Modern devlet herkes için eşit yurttaşlığın kabulü ile siyasal özgürleşme vaat eder, ama bu kabul beraberinde var olan toplumsal eşitsizliklerin kemikleşmesi tehlikesini getirir. Uluslararası düzeyde de buna benzer bir işleyiş vardır: Egemen eşitlik nosyonu toplumsal hiyerarşilerle mücadele etme bir yana, uluslararası sistemde güç ilişkileri olarak bu hiyerarşilerden söz etmeyi bile çok zorlaştırır. Bu tür apolitikleştirme ne yurtiçinde ne de uluslararası düzeyde rastlantısal değildir: Belli grupların iktidarı elinde tutmalarını meşrulaştırır ve onların tarafların güya eşit olarak kabul edildiği bir çerçeve içinde başkalarına göre öz egemenlik sergilemelerini mümkün kılar.

Eşit tanınma, pozitif özgürlük arayışını başka bir yönden de baltalar. Rasyonel Vestfalya devletinde yaşayan modern insan aynı zamanda kimliksiz, toplumdan kopmuş birey, hesap adamı ve rasyonel tüketicidir.[79] Her ne kadar devletten diğer yurttaşlarla eşit derecede tanınma görse de bu tanınmayı özü, hatta başarıları için değil, büyük bir grubun, ulusun veya "halkın" parçası olduğu için görür. Modern devletin varlığını meşru kılan

76 Markell, agy., s. 125.

77 Agy.

78 Agy., s. 128.

79 Edmund Burke, bu gerçeği Marx'tan önce görmüş ve hayıflanmıştı: "Şövalyelik çağı bitti. Yerini sofistlerin, ekonomistlerin ve hesaplamacıların çağı aldı ve Avrupa'nın şanı da sonsuza dek söndü ... Gücü nazik ve itaati liberal kılan tüm o göze hoş gelen yanılsamalar ... her yeri fetheden bu yeni ışık ve akıl imparatorluğunca yok edilecek." *Reflections on the Revolution in France* (1790).

ulusun genel irade olduğu düşüncesidir.[80] Ulus içinde "birey" kalabalıktan biridir, standart bir yurttaştır; "birey" ile diğerleri arasındaki farklılıklar tamamen ortadan kalkar ve konuyla alakasız diye bir tarafa atılır (en azından kuramsal olarak).[81] Bauman buna devletçe idare edilen evrensel kimlik adını verir: "Bireylerin benlikleri planlı, yönetilen ve rasyonel bir dizi devlet eylemine göre bireyler arasındaki farklılıkların silinmesi amacıyla manipüle edilir ... 'Toplumsallık' nosyonu yönetimin kişisel alana müdahalelerini hem doğal hem de rasyonel olarak gösterir."[82] Böylece, modern ulus-devletçe "birey" yaratılmış olur ve bu birey tanınma arayışı boyunca devlete süresizce bağlanır.[83]

Şu da bir gerçek ki, devletçe eşit olarak kabul edilme ve siyasal özgürleşmeye giden yol insan doğasının çoğunlukla ve kaçınılmaz olarak temel içgüdülerin tahakkümünde olduğu yönündeki modern farkındalıktan geçmiştir. Pek çok açıdan insanlığı açık olarak hayatta kalma arzusuna indirgeyen ilk düşünür olan Hobbes aynı zamanda tüm yurttaşlarına eşit mesafede bir devletin belki de ilk savunucusudur.[84] Başka bir deyişle, eşitlik nosyonu, bazı açılardan toplumun en küçük ortak paydasına indirgenmesini gerektirir. Pozitif özgürlük ve öz egemenlik kişinin daha aşağı yönüne üstün gelmesini gerektirirken, negatif özgürlük bunun eşit tanınma ve korunma yoluyla kabulünü gerektirir. Sonuç olarak, milliyetçiliğin ve ulus-devletin doğuşu egemen sınırlar içinde tanınmanın dağılımını tarihte daha önce görülmemiş derecede eşit kılarken, aynı gelişmeler bir yandan da pozitif özgürlüğe ulaşılmasını daha kolaylaştıran diğer türde "tanınmaların" kaybını getirmiştir.

---

80 "Her birimiz şahsımızı ve gücümüzü genel iradenin üstün ve ortak yönetimine veririz ... Bu kamusal kişilik ... günümüzde cumhuriyet veya siyasal topluluk adını alır ki, buna üyelerince devlet adı verilir." Rousseau, agy. Kitap I, Bölüm 6.

81 "[T]ek olarak her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası olarak kabul ederiz." Agy.

82 Best, "Review," s. 312.

83 Bauman, agy. s. 64: "Ulusal devletler "doğalcılığı" teşvik eder ve tebalarını "doğallar" olarak adlandırırlar. Etnik, dini, dilsel ve kültürel homojenliği teşvik eder ve buna zorlarlar. Durmaksızın ortak tavır propagandası yaparlar. Ortak hedef, ortak kader, ortak yazgı hissini aşılarlar."

84 Hobbes, agy., Bölüm XVIII.

İşte bu nedenle Hegel'in aklın ilerleyişi olarak sevinçle karşıladığı değişimler, Burke,[85] Tönnies,[86] Tocqueville,[87] Nietzsche[88] gibi Hegel'in devletin bireysel pozitif özgürlük arayışının yerini tutabileceği hatta bunu geliştirebileceği inancını paylaşmayan modernliğin diğer gözlemcilerince kötü karşılanmıştır.[89] Standart birisi olarak yaşamda *derin* anlamlar bulmak veya *pozitifçe* özgür olabilmek inanılmaz zordur. Yukarıda adı geçen yazarlar arasında modern demokrasi çağına geçişte kaybedilenler konusunda en anlayışlı olan Tocqueville bu gerçeğin gayet farkındaydı. Büyük özlemlerin, kahramanlığın ve dehanın kaybına razıydı, zira bu dönüşümün hem kaçınılmaz olduğunu hem de artıları olduğunu düşünüyordu: "Eğer insanların ahlaki ve düşünsel faaliyetlerinin konfor üretimine ve genel esenliğin artırılmasına yönlendirilmesi gerektiğine inanıyorsanız; ... eğer amacınız kahramanlık erdemlerini harekete geçirmek yerine barış alışkanlıklarını yaymaksa; istedikleriniz bunlarsa, o zaman insanların içinde bulundukları koşulları eşitleyin ve demokratik kurumlar kurun."[90] Dolayısıyla, modern siyasal düşüncede pozitif, elle tutulur özgürlüğe ulaşma ihtimalinin incelenmesi ya tümüyle göz ardı edilir ya da devletin işi olduğuna karar

85 "Bu varlık düzeninde, kral yalnızca bir insandır, kraliçe yalnızca bir kadındır; bir kadın ise yalnızca bir hayvandır, ki en üst düzey bir havyan bile değildir." Burke, agy., Paragraf 129.

86 Tönnies, *Gemeinschaft and Gesellschaft,* s. 34, 44, 87, 216.

87 "[K]oşulların eşitliği topluluğun tüm üyelerine biraz kaynak verirken, aynı zamanda herhangi birinin çok büyük boyutlarda kaynaklara sahip olmasını engeller, bu da arzularını daha dar sınırlar içinde tutar. Dolayısıyla, demokratik uluslarda, hırs ateşli ve süreklidir, ama hedefleri pek büyük değildir ve yaşam genelde kolay ulaşılabilen küçük nesnelerin arzulanmasıyla geçer." Tocqueville, *Democracy in America,* cit. II.3, Bölüm 19.

88 Bkz. Nietzsche, *Genealogy of Morals,* özellikle ilk makale. [*Ahlakın Soykütüğü Üzerine Bir Kavga Yazısı,* çev. Ahmet İnam, 5. Basım, 2011. İstanbul: Say Yayınları].

89 Doğal olarak, bu yorumcular da kendi aralarında bu değişikliklerle mücadele edilip edilemeyeceği, edilmesi gerekip gerekmediği ve ne yapılması gerektiği konusunda da hemfikir değildirler.

90 Tocqueville, agy. cilt. II.

verilir. Rousseau[91] ve Hegel[92] gibi bireyin tam egemenliğe ulaşması konusunda ümidini yitirmeyen düşünürlerse en sonunda böyle bir şeyin ancak devlet aracılığıyla olabileceğini tartışır bir noktaya gelmişlerdir. Bu bir rastlantı değildir. Kitleler çağındaki eşit tanınmanın sonuçlarından biri modern insanın kendisinden önce gelen en iyilerden bile daha küçük ve daha güçsüz olmasıdır.[93] Platon bile kentin nasıl yönetildiğinin[94] bireyin adil bir ruha kavuşma ihtimalini etkilediğine inanıyordu[95] ve buna, bu yönde bir şansın doğum kazaları gibi *büyük ölçüde* bireyin doğasından kaynaklandığını düşünmesine rağmen inanıyordu. İnsanın diğer insanlarla eşitliğini kabul etmiş olan modern düşünürlerse devleti pozitif özgürlüğün elde edilebileceği alan olarak görmeye daha da meyilliydiler.

Başka bir deyişle, eşitlikçi modernliğin "son insanının" ortaya çıkmasıyla pozitif, elle tutulur özgürlüğün elde edilmesinin ya bir grup çabası olması ya da bundan vazgeçilmesi gerekiyor.[96] Bu umut ya Rousseau gibi ulusa (genel irade) ya da Hegel gibi modern devlete bağlanmıştır. Tüm yurttaşlar için negatif özgürlük getiren eşit tanınma yetersiz, sığ bir tanınmadır. Bilinci bir ölüm-kalım mücadelesine sokan o orijinal tanınma arzusu bireyin egemenliği, özerkliği ve kendinin efendisi oluşunun doğrulanmasını ister. Tanınma arzusu pozitif özgürlük özlemidir ve sadece negatif özgürlük, kuramsal soyut eşitlik garantisi veren bir toplum veya devlet elle tutulur

---

91 "[S]ivil devlette ahlaki özgürlüğünü kazanmış olmak ... tek başına insanı kendisinin efendisi yapar. Zira sadece nefse göre harekete geçmek köleliktir ve kişinin kendisi için belirlediği yasalara uymak özgürlüktür." Rousseau, agy., Kitap I, Bölüm 8.

92 "[Ö]zbilincin *elle tutulur özgürlüğü,* doğası gereği özü, hedefi ve faaliyetlerin ürünü olan devlette bulunur." Hegel, *Philosophy of Rights,* Kısım 3, paragraf 257.

93 Devletin sunduğu çözümden tatmin olmayan Nietzsche "son insanın" yerini *Ubermensch*'in alması çağrısında bulunmuştu.

94 Platon, agy., Kitap I.

95 Platon'un adil bir ruh tanımında akıl ruhun da yardımıyla nefsi yönetir. Platon, agy., Kitap V.

96 Lebow da *Cultural Theory*'de modernlik, bireyin ortaya çıkışı ve uluslararası düzeyde özsaygı arayışı arasındaki bağ konusunda benzer bir yaklaşım sergiliyor. Örneğin, bkz. s. 17-25.

bir egemenlik arzusunu dindiremez. Öyle ki, soyut eşitlik ve evrenselcilik bireylerin devletsiz kendi başlarına pozitif özgürlüğe ulaşmalarını çok zor, belki de imkânsız kılar: Ne yaparsa yapsınlar, dünyaya iradelerinin sözünü tam anlamıyla geçiremezler; otoriter güç kullanımında devletin meşru bir tekeli vardır.[97]

Dolayısıyla, açıkça toplumunun pozitif özgürlüğe ulaşmasını hedefleyen bir modern devlet istikrarsız olacaktır, çünkü negatif eşitlik garantisi yeterli değildir, insanlar daha fazlasını bekler. Yaşamlarının anlamlı olmasına muhtaçtırlar; elle tutulur bir amaca muhtaçtırlar. Yurttaşlarının bu amaca ulaşmasını sağlama *sözünü vermeyen* devlet, *modern* bir devlet değildir, hatta belki devlet bile değildir: Ne "gerçek" ne de "rasyoneldir." İşte bu yüzden modern devlet ilerlemeyi mesele haline getirir.[98] Devletin yurttaşlarına hizmet etmek için var olduğunu söylemek devletin insanların pozitif özgürlüğe ulaşmalarına yardımcı olmak için var olduğunu söylemek demektir. Bunu ise eğitim, kaynaklar, toplum mühendisliği, vs. gibi yollardan yapacaktır.

Ne var ki, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi devlet zannedildiği gibi nesnel, siyaset dışı tepeden inme bir güç değildir. Tüm yurttaşları için eşit tanınma arayışı genellikle çoğunluğun özimgesinin ayrıcalık kazanmasıyla sonuçlanır. Markell bu sorunu on dokuzuncu yüzyılda eşit yurttaşlar olarak sisteme katılan Alman Yahudilerinin özgürleşmesinden yola çıkarak açıklıyor:

> Bir yandan, Yahudilik (ötekilik), bu vakada şiddet içermeyen bir kat eylemiyle, ortadan kaldırılmalıdır; öte yandan, bunun sonucunda devletin egemenliğinin tanınmasının yalnızca geçici ve uçucu olmaması için, devletin kurumları özgürleştirilmelerinin şartlarına uyduklarından emin olmak

97 Weber, "Politics as a Vocation."

98 Devletin gücü konusunda çoğu kişiden daha kuşkucu olan John Stuart Mill bile modern devletin bu hedefle bir ilgisi olduğunu görmüştü. Ona göre, devlet ilerleme ve medeniyeti yurttaşlarının işlerine karışmayarak ve yurttaşlarının da birbirlerinin toplumsal yaşamlarından uzak durmalarını sağlayarak teşvik edebilirdi. Bkz. Mill, *On Freedom*.

> adına Yahudileri dikkatle izlemeye devam etmelidir, ki böyle bir gözetleme Yahudilerin tanınabilir olmalarını gerektirir.[99]

Her devletin, varlıkları yukarıda Markell'in tarif ettiği dinamiği devam ettiren kendi "ötekileri" vardır. Bunun da anlamı egemenlik projesinin devam eden bir mesele olarak kalmasıdır. Ancak egemenlik sağlama vaadini yerine getirme konusunda sürekli başarısızlığa uğramasına rağmen devletin meşrulaştırılması gerekir. Dolayısıyla meşruiyet sorununun geçici bir çözümü efendilik sergilenmesinin uluslararası alana taşınmasıdır. Ne var ki, nasıl bir bireyin gerçek egemenlik sağlaması zor ve o egemenlik imgesinin kendisine geri yansıtılması için başka bir bireyle bir ilişki dinamiği yaratması daha kolaysa, bu devletler ve uluslar için de geçerlidir. Dolayısıyla, on dokuzuncu yüzyılda Avrupa'da efendi-köle hiyerarşisinin gittikçe daha fazlaca devlet sınırlarının ötesine yansıtılması bir rastlantı değildir. Tanınma ve pozitif özgürlük için grup olarak verilen mücadele milliyetçilik çağının özüdür. Devletlerin "efendi-köle" düzenini uluslararası sistem içinde tekrar yaratmaları ve *nispeten* kendi kaderlerinin efendileri olarak kabul edilmeleri nesnel olarak böyle olmaktan daha kolaydır (ve daha gerçekçidir).

Aslında, ulus (ya da daha genel versiyonu olarak, devlet olmuş bir toplum) düşüncesi kolaylıkla efendi-köle düzenine indirgenebilir, çünkü bazı insanların tanınmayı hak ederken diğerlerinin etmediği düşüncesi bu kavramın kendi yapısında vardır.[100] Bernard Yack'in de dikkati çektiği gibi:

> İnsanları resmi olarak bir toplumun eşit üyeleri yaparak statülerini yükseltmek istersek, o zaman onları o topluluğun dışında duran bireyler oldukları zamana göre biraz daha rahatsız bir duruma sokarız ... Yabancılara karşı

---

99 Markell, agy., s. 146. Ayrıca bkz. Bauman, *Modernity and Ambivalence*'ta Alman Yahudiler ne kadar çok asimile olurlarsa, Yahudiliklerinin o kadar göze battığına dikkati çekiyor.

100 Aslında, Bauman'ın da belirttiği gibi, ulus-devlet "esas olarak düşmanlarla değil yabancılar sorunuyla baş etmek için tasarlanmıştır" agy., s. 63. Benzer düşüncelere Simmel'de de, örneğin "The Stranger"da rastlamak mümkündür.

> dokunaklı bir *amour propre* [özsevgi] milliyetçiliğin " ... statü arzusunu"[101] tatmin etme şeklinin kaçınılmaz bir yan etkisi gibi görünüyor.

Yack bu yorumu Liah Freenfeld'in *Nationalism: Five Roads to Modernity* (*Milliyetçilik: Modernliğe Giden Beş Yol*) adlı kitabını incelerken yapıyor. Bu kitapta Greenfeld'in iddiası İngiliz-Amerikan milliyetçiliğinin bireyselciliğe saygı gösterdiği için liberalizmle uyumlu olduğunu, Almanya ve Rusya'nın başını çektiği etnik milliyetçiliklerinse Batı'daki daha gelişmiş komşularına karşı bir *ressentiment*[102] içerdikleri için tehlikeli bir yol izlediği yönündedir. Yack, Greenfeld'in İngiliz-Amerikan ayrımcılığını eleştirir ve *ressentiment*'i sivil veya etnik olsun tüm milliyetçi oluşumların bir özelliği olarak düşünmenin daha yararlı olacağını belirtir.

Gerçekten de, *ressentiment*'i yalnızca "geri", "etnik" milliyetçiliklerin bir özelliği kılan Greenfeld, Nietzsche'yi yanlış yorumluyor. Nietzsche *ressentiment* ve "köle ahlakından" söz ederken aklındaki toplumlar tam olarak Greenfeld'in övdüğü, yani liberal, eşitlikçi ve bireyselci toplumlardı. Nietzsche'ye göre eşitlikçilik *ressentiment*'ten doğmuştur. Demokratik insan, "son insan" *ressentiment*'in meyvesidir. Modernliğe köle ahlakı egemendir. Nietzsche'nin anlattığı "köle" kendi başına yüceliğe ulaşamaz ve ulaşanlara karşı içi hınç doludur. Pozitif anlamda özgür değildir, o da pozitif özgürlüğü reddeder:

> Tüm asil ahlak, kişinin kendinin muzafferce doğrulamasından doğarken, köle ahlakı "dışarıda olana", "ötekine", "kendisi olmayana" daha baştan "Hayır" der. Ve bu "Hayır" da yaratıcı bir eylem değildir. Değer yükleyen bakıştaki bu dönüşüm, kendine geri dönmek yerine dışarıda olana bu gerekli yansıtma, işte bunlar *ressentiment*'in içinde var. Köle ahlakının yükselebilmek için her zaman ilk olarak bir karşıt dünya, kendisinin dışında bir dünyaya ihtiyacı vardır.[103]

101 Yack, "Review," s. 178.

102 Fr. Bir birey veya grup tarafından başka bir birey veya gruba karşı duyulan genelleştirilmiş, kronikleşmiş ve doğrudan ifade edilemeyen bir içerleme, hınç ve çoğu zaman da düşmanlık hissi—çn.

103 Nietzsche, agy. birinci makale.

Diğer bir deyişle, kişinin kendisini ona karşı tanımladığı bir "Öteki" yaratma eyleminin bizzat kendisi *ressentiment* ima eder. Bu durumda sıkışıp kalanlar yalnızca karşılaştırmanın kaybeden yanındakiler değildir, bu karşılaştırmalı eylemden özbilgi edinen herkes bu durumdadır. Pozitif açıdan özgür olan insanın kendini bilmek için negatif "Öteki" kategorisine ihtiyacı yoktur.[104]

Öte yandan, pozitif özgürlüğe ulaşamayan alelade insan bu egemenlik noksanlığını "iyi" olanın yerine kendi "zayıf" ahlakını koyarak gidermeye çalışır. Sıradan insan doğruculuğu ile "iyi" hisseder kendini. Gücü nesnel biçimde pozitif özgürlüğe erişmiş olmasından değil, dünyanın onun normatif çerçevesini kabul etmiş olmasından gelir. Nietzsche'ye göre bu yeni ahlak sıradan insanın gerçekten üstün olmadan üstün hissetmesini sağlar. Bauman, Sander Gilman'dan alıntı yaparken şunları söylüyor: "[Gilman] liberal projenin üzerindeki 'muhafazakâr lanetten' bahsetmişti: 'Ne kadar çok bana benzersen paylaşmak istediğin iktidarımın gerçek değerini o kadar iyi bilirim ve senin ucuz bir taklit, bir yabancı olduğu o kadar iyi görürüm.'"[105] Sıradan insanın *âdeta* "asilmişçesine" kabul görmesini sağlayan "iyinin" "kötü" karşısındaki göreli üstünlüğüdür:

> Bu bir korku meselesi değil. Daha çok insandan korkmamızı gerektiren başka bir şey kalmamış olmaması, kurtçuk "insanın" devamlı önplanda kaynaşıp durması, "ehli insanın", o ümitsiz derecede alelade ve tatsız insanın zaten tarihin amacı, zirvesi, anlamı, "üst insan" olduğunu öğrenmiş olması gerçeğidir; evet onun bile kendisi hakkında böyle hissetmeye hakkı vardır, yeter ki kendisini bugünlerde Avrupa'yı kokutmaya başlayan başarısız, hasta, yorgun, tükenmiş insanlardan oluşan yığınlardan ayrı görsün, ki kendisini en azından göreli olarak başarılı, en azından hâlâ yaşayabilir, en azından yaşama "Evet" diyebilir hissetsin.[106]

104 Diğer bir deyişle, Hegelci diyalektikteki "efendi" ile Nietzsche'nin "asil insanı" aynı kişi değillerdir. Nietzsche'nin asili özegemenlik sağlamak için "ötekinin" tanımasına ihtiyaç duymaz.

105 Bauman, agy., s. 71; Gilman, *Jewish Self-Hatred*, s. 2.

106 Nietzsche, agy. birinci makale.

Diğer bir deyişle, modernliğin normatif standartları, modern toplumların ortalama üyelerinin kendilerini tarihin zirvesiymiş, o standartlara ulaşamayanlara göre kendi kaderlerinin efendisiymiş gibi hissedebilmelerine imkân veriyor.

Nietzsche'den bahsederken amacım, Doğu baskı altındaki soylu, yüce insanlarla doluyken Batı'nın "köle ahlakından" mustarip olduğunu ima etmek değil. Nietzsche'ye başvurmamın nedeni modern topluma hâkim olan eşit yurttaşlık retoriğinin karanlık bir yönü olduğu yönündeki gözlemidir. Bu eşit tanınmayla gelen liberal değerlerin muktedir kılıcı bir yanı olduğunu inkâr etmek anlamına gelmez: "Buradaki mesaj, herkese kaderlerini kendi ellerine almaları ve ellerinden geleni yapmaları için açık bir davettir."[107] Ne var ki, çoğu zaman bu vaade odaklanıp gerçekte olanları göz ardı ediyoruz, ki bu da liberalizm/eşitlikçilik/sığ tanınmadaki bir iç çelişkinin su yüzüne çıkışıdır: "'Yabancılaşma kaybı' sorununu ... bir yabancının kültür transferi ile asimilasyon çabasındaki içtenlik ve çalışkanlık sorusuna dönüştürme, o yabancının yaşam biçiminin aşağılığını, istenmezliğini ve uygunsuzluğunu doğrulamak demektir."[108] Başka bir deyişle, modern devletin kendi içindeki eşit tanınma, toplumun alelade üyelerinin bir kendinden memnuniyet, dışarıdaki lekelenmiş ecnebilere ve yabancılara göre bir üstünlük hissi duymalarını sağlayarak bir toplumsal hiyerarşi yaratmak için kullanılabilir.[109] Modern devletin sunduğu ayrıcalıklar yurttaşa sundukları elle tutulur değerlerinin ötesinde bir amaca hizmet eder hale gelir; yurttaşların, *göreli olarak* efendilik sergilemelerini sağlayan bir başka karşılaştırmalı bir kıstasın temeli haline gelirler. Bu, devletin denetimini elinde tutan ve ona adını veren ulusun (tabii, eğer böyle bir ulus varsa) üyeleri için daha da geçerlidir, çünkü devletle bağları en doğrudan ve en sorunsuzdur. Devletin onlara

107 Bauman, agy., s. 69.

108 Agy., s. 71

109 Bu modern sıralama ve karşılaştırma projesinin tümünün ardında *ressentiment* yatan bir aldatmaca olduğu anlamına gelmez. Ancak, görünüşte nesnel olan bilimsel yöntemin böyle gayet öznel bir tarzda kullanılmış olması modernliğin yadsınamaz ama büyük ölçüde göz ardı edilmiş bir yönüdür.

bahşettiği tanınmadan, ister ülke içinde ister uluslararası alanda olsun kolaylıkla ontolojik güvenlik sağlayabilirler. Toplumlar arası rutinler o toplumun üyelerinin diğerlerine karşı kimlik birlikteliği sağlamalarına yardımcı olur."[110]

Ne var ki, devletlerinin uluslararası statüsünden kimlik onaması elde edenler yalnızca devlete adını veren ulusun üyeleri, devlete egemen olan sınıf ya da yurtiçi toplumdaki "normaller" değildir. Aslında çoğu zaman devletin diğer devletlere göre benzetimini yaptığı dünya hâkimiyeti yurttaşlarının en alt tabakasına sunduğu tek meşruluk dayanağıdır. Yurttaşlık hakkı, özellikle başkalarına sunulmadığı için bireye az ya da çok derecede sunduğu negatif özgürlüğün ötesinde, bireyin pozitif özgürlük ve pozitif tanınma özlemini tatmin etmeye hizmet eden normatif bir meta haline gelir. Bu tür ötekiler (yurttaş olmayanlar) insandan daha aşağı, halktan daha aşağı görülebilir ve kişinin yurtiçi toplumdaki statüsü ne kadar düşük olursa olsun kendisini nispeten daha egemen hissetmesini sağlayabilir.

Buraya kadarı özetlemek gerekirse, modern devlet kendi paradoksunu yaratıyor. Evrensel yurttaşlık ve devletçe eşit tanınma, ulusun tüm üyelerine herkes için negatif özgürlük vaat ediyor, ama bireysel çabayla pozitif özgürlüğe ulaşmayı gittikçe daha zor hale getiriyor.[111] Devletin hiçbir yurttaşının yasal olarak başka yurttaşlara göre üstün olarak tanınmayacağını garanti ederek pozitif özgürlük ifadesi (veya benzetimi) için eskilerden beri kullanılan bir yolu kapatıyor:[112] Kişinin kendi toplumunun üyeleri de dahil çevresi üzerinde egemenliği. Modern devlet resmi tanınmayı eşit olarak dağıtarak bir anlamda eğer biri yükselecekse, herkesin onunla birlikte yükselmesini ve herkes birden yükselemeyecekse, bireyin de yükselmemesini talep ediyor. Bu egemen tanınmayı geçmişte olduğundan daha fazla bir grup meselesi haline getiriyor. Ve "ulusu" yabancı uluslardan ayırırken ve sadece o ulusun üyelerinin tanınmayı hak ettiğini iddia eden

110 Mitzen, "Ontological Security," s. 352.

111 Örneğin, bkz. Tocqueville, agy. cilt. II.2, Sekizinci Bölüm.

112 Hâlâ açık olan başka yollar vardır: Örneğin, ekonomik başarı veya siyasal katılım. Her şeye rağmen, bu bir kayıptır ve yukarıda değinildiği üzere, bir kayıp olduğu gerçeği pek çok on dokuzuncu yüzyıl siyasal düşünürünce gözlemlenmişti.

modern devlet kendi kaderlerinin efendisi olarak pozitif özgürlük talep eden gruba kestirme bir çözüm sunuyor.[113]

Modern devletin tüm yurttaşları için pozitif özgürlük sağlaması gerekiyor. Ama herkes için pozitif özgürlük hedefinin mutlak anlamda sağlanması inanılmaz zordur ve zaten uzun vadeli bir hedeftir. Göreli olarak sağlanmasının benzetimini yapmaksa daha kolaydır ve hemen uygulanabilir, zira modern devletin halihazırda tanım gereği tanınmayı aynı derecede hak etmeyen yabancılara karşı irrasyonel bir ayrımcılık mekanizması vardır. Modern devlet, bu mekanizmayı çalıştırırken aslında rasyonelliği ile çelişen bir ilkeye sahip olduğunu gösteriyor, ama bunu yaptığı zaman pozitif özgürlüğe ulaşmaya yaklaştığı izlenimini yaratıyor, ki bu da rasyonelliğin somutlaşmış halidir. Böylece modern devlet, pozitif tanınmayı öncelikli olarak bir grup çabası kılan şeyin ta kendisi, *aslında kesinlikle olmadığı halde* insanlığın, rasyonelliğin, egemenliğin ve pozitif özgürlüğün somutlaşmış hali olarak *görülmeye başlar*.

Ancak, her ne kadar yurttaş-yabancı ayrımı pozitif tanınma taleplerini bir ölçüde karşılasa da, kendi başına yeterli değildir çünkü hâkimiyet benzeşiminin yapılabilmesi için "kölenin" de tanınma dinamiğinde taraf olması gereklidir. Başka bir deyişle, her tarafın diğerini sadece yabancı olarak tanımladığı bir dünya grubun pozitif özgürlük idealini tatmin etmez. Bu tür taleplerin tatminkâr düzeyde karşılanabilmesi için ecnebinin de kendisinin tanınmayı daha az hak ettiğini ve insandan daha aşağı bir şey olduğunu kabul etmesi gerekir.

Uluslararası bağlamda bu Winston Parva'daki gibi sağlanır: "Bir grup diğer grubu ancak o lekeli grubun dışlanmış olduğu iktidar odaklarında yerleşik olduğu sürece etkili şekilde lekeleyebilir. Bu geçerli olduğu sürece dışarıdakilere yakıştırılan kolektif utanç lekesi kalıcı kılınabilir."[114] Belli bir soyut düzeyden bakıldığında, Winston Parva'da "eski köyce" devam ettirilen dinamiklerle on dokuzuncu yüzyılda Avrupa devletler toplumunca sürdürülenler arasında pek fark yoktur. Modernliği getiren gelişmeler aynı

113 Bu Hegel'in devletler arası çatışmaların öznellik ile nesnelliği birleştirebileceği yönündeki iddiasından çok farklı değildir. Hegel, "German Constitution," s. 15-20.

114 Elias ve Scotson, agy., s. xx.

zamanda "medeniyet" veya "medeni dünya" kavramlarını doğurdu. Başka bir deyişle, egemenliğin benzetiminin gerçekleştirilebilmesi için gerekli grup dinamiği böylece uluslararası sahneye taşınmış oldu.

Uluslararası Sahnede Yerleşik-Dışarıdaki Dinamiği

Yerleşik-dışarıdaki dinamiği, on dokuzuncu yüzyıl Medeniyet Standardı yirminci yüzyılda terk edildiğinde ortadan kalkmadı. O ya da bu biçimde varlığını sürdürdü. Ancak, eğilimin, en azından resmi olarak, dışarıya kapalılıktan gittikçe artan kapsayıcılık ve çoğulculuğa doğru olduğunu belirtmekte yarar var.

Bu iki etmenden bahsederek açıklanabilir. Birincisi, modernlik rasyonellik temelli bir ontolojidir ve dolayısıyla modern normlar için nesnel, evrensel bir dile doğru doğal bir ivme vardır."[115] Diğer bir deyişle, aktörlerin değerlendirilmesinde kullanılacak normatif kıstaslar gittikçe artan şekilde bireyselci, rasyonelci, erdem temelli bir bağlamda ifade edilir.[116] Bu hem ülke içi hem de uluslararası toplum için geçerlidir. Ne var ki, sosyologlar uzun zamandır şunu gözlemliyorlar: "Kolektivist dışlama kıstaslarının yerini bireyselci kıstasların alması yönündeki uzun vadeli eğilim, sömürünün ortadan kalkmasındansa sömürünün yasal ve siyasal temellerinde yapılan uyarlamaları temsil eder."[117] Bu söz konusu eğilimin altında yatan ikinci nedenle doğrudan bağlantılıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, tanınma ilişkisi ne kadar asimetrikse, egemen grup için o kadar daha az tatmin edicidir. Eğer köle sadece bir "şeyse" köle tarafından tanınmak efendiye pek bir şey ifade etmez. Kimi zaman yalnızca eşit tanıma ilişkilerinin uzun vadede istikrarlı olabileceğinin söylenmesinin nedeni budur;[118] ama bu konuya yaklaşmanın bir başka

---

115 Bu eğilim üzerine en kapsamlı çalışmalar sosyolojideki Dünya Politika Ekolü'nden gelmiştir.

116 Yine, desteklemek için Hegel'den alıntı yapılabilir; ama bu modernliği gözlemleyen herkesin fark ettiği bir eğilimdir.

117 Murphy, "Weberian Closure," s. 25.

118 Örneğin bkz. Wendt, "Why a World State is Inevitable."

yolu, egemen grupların iktidar konumlarını korumaya devam etmeleri halinde altlarındaki gruplara tanınma bahşetmeleri için teşvik edici bir durum olmasından geçer. Yukarıda eşitliğin resmen kabulünün tam da bu dinamiği yaratma eğilimi taşıdığını ifade etmiştim: Eşit yurttaşlık veya eşit egemenlik ilkesi, yerleşik toplumsal hiyerarşileri olduğu gibi bırakırken bir yandan da bunları siyaset dışı kılar. Dolayısıyla, uluslararası alandaki normatif eğilimin ülke içiyle aynı yönde olması şaşırtıcı değildir: Resmi eşitlik verilir çünkü her zaman için beraberinde toplumsal mücadelelerin siyasal alandan çıkarılmasını getirir.[119] Bu eşit egemenlik gibi hakların verilmesiyle gelen kayda değer kazançları göz ardı etmek anlamına gelmez, verilme nedenleri ne olursa olsun resmi hakların muktedir kılıcı bir etkisi de vardır. Benim basitçe söylemek istediğim, hikâyenin resmi tanınma ile bitmediğidir.

Kapsayıcılığa yönelik bu eğilim on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Medeniyet Standardı'nın gittikçe seküler ve Avrupa dışı bir hal aldığı dönemde iyice belirginleşmişti.[120] Japonya ve Güney Amerika devletleri Medeniyet Standartı'nı benimsediler ve medeni devlet tanımı "yurttaşı olanlara ve olmayanlara temel hakları tanıyan, örgütlü bürokrasilerini geliştiren, uluslararası hukuka bağlı kalan ve diplomatik ilişkilere girme yetisine sahip varlıklar"[121] olarak tanımlanmaya başladı. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasındaki gelişmeler Almanya ve Rusya'nın medeni statülerinin sorgulanmasına yol açtı ve Hıristiyanlığın örtülü şekilde de olsa medeniyetle eş anlamlı kullanılması konusunda kuşkular doğurdu.[122]

119 Kingsbury'nin "Sovereignty and Inequality," s. 84'te belirttiği gibi, "yirminci yüzyıl egemenlik modelinde devletlerin neredeyse evrensel resmi eşitliğine son derecede bağlı kalınmasının da temel sorunların çoğunu çözüme ulaştıramadığı fazlasıyla açıktır."

120 Simpson, *Great Powers,* s. 256-7.

121 Agy., s. 256. Ayrıca bkz. Gong, *Standard of "Civilisation",* s. 14, 24.

122 Simpson, agy., s. 237: "İlk başta, 'güzel adap' ölçüsü Hıristiyanlık'tı. 1836'da basılan ve 1864'te Çince'ye çevrilen Wheaton'un *Elements of International Law*'unda uluslararası hukuk Hıristiyan, medeni ve Avrupalı olarak niteleniyor ve Asyalı imparatorlukların uluslararası hukuk topluluğuna kabul edilmek için ulaşmaları gereken standartlar belirtiliyordu. Daha sonra kilit kavram medeniyet oldu."

Aynı dönemde, Doğu Avrupa'daki tarımsal imparatorlukların parçalanması Batılı güçleri, hangi grupların kendi kaderini tayin hakkına sahip olduklarına karar vermek adına daha kapsayıcı bir çerçeve oluşturmaya zorladı.[123]

İki Savaş Arası Dönem: Batı ile Zealotlar ve Herodianlar

Arnold Toynbee'nin[124] Yunanistan ve Türkiye üzerine çalışmaları kısa süre önce uluslararası topluma katılmış dışarıdaki devletler açısından o dönemki hâkim düşünce şekli konusunda son derece aydınlatıcıdır. *Western Question in Greece and Turkey (Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi)* (İng. basım 1923) adlı eserinde Türkler haksız yere lekelenirken Yunanlıların haksız yere şımartıldıklarını ileri sürüyor:

> Yunanlı'dan bir şımarık çocuk yarattığınızda dönüp bir de sahtekâr olarak onu ayıplamanın yararı olmaz ve Türk'e şamar oğlanı muamelesi yaptıysanız, doğruluğu sebebiyle kendisini tebrik ederek benliğindeki yara izlerini iyileştiremezsiniz ... Her iki örnekte de onlara yaptığımız kötülüğün, iyiliği geride bıraktığı gibi, muhtemelen daha da uzun ömürlü olacağını söyleyebiliriz.[125]

Bir yandan, Toynbee Batılı akranlarının Batılı olmayan devletlere karşı önyargılı tavırlarını eleştirerek şu gözlemde bulunuyor: "Batılı olmayan toplumlar soğuk gölgemiz altında ezilirlerken, biz onların bireyselliklerini ilan etmelerine kötü gözle bakıyoruz. Türklere ve Ruslara karşı düşmanlık duymamıza yol açan nedenlerden biri budur."[126] Ancak aynı zamanda Toynbee bile çalışmasının öznelerine karşı bir derece vesayetçilikten kaçınamıyor.

---

123 Wallerstein, "World-System after the Cold War," s. 2.

124 Fukuyama ile Huntington, Toynbee'yi (Spengler, Pareto ve Sorokin ile birlikte) yirminci yüzyıl başlarının dünya meseleleri üzerine düşüncesini biçimlendiren birkaç kişi arasında sayar.

125 Toynbee, *Western Question in Greece and Turkey.* [*Yunanistan'da ve Türkiye'de Batı Sorunu,* çev. Kadri Mustafa Orağlı, 2008. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, s. 441].

126 Agy., s. 362.

Toynbee, burada ileri sürdüğüm, uluslararası toplumun Batılı çekirdeğinin dışında kalan devletleri aslında lekelemiş olduğu yönündeki argümana ikna edici kanıtlar sunuyor. Aslında, Türkleri Avrupa'daki beklentilere uyuyormuşçasına davranmaya çalışan Yunanlılara göre daha gerçek ruhları ve karakterleri için övdükten dört yıl sonra,[127] Toynbee sadece Türkiye'ye adanmış ve Türklerin Batı medeniyetini benimseme çabalarını öven bir kitap yazdı: "Gerçekten de, çağdaş Türkiye'de kendine ait bir yaşamı olan veya yabancı bir gözlemci için ilginç olan her şeyin izinin Batılı bir çıkış noktasına kadar sürülebileceğini ve Batı etkisinden doğmasa bile buna bir tepki olduğunun görülebileceğini söylemek abartı olmayacaktır."[128] Yorumlarının sonunda Türkiye'nin dünyanın geri kalanında gerçekleşecek değişimlerin bir öncüsü olduğunu, zira Türkiye'nin karşısındaki meselelerin tüm Doğuluların da karşı karşıya olduğunu ifade ediyor: "Her yerde bu halklar, Zealotlara veya Herodianlara katılma seçenekleri arasındaki yol ayrımındadırlar. Artık tarafsız kalamazlar, çünkü durmak bilmez bir faaliyet içindeki Batı onları rahat bırakmayacaktır."[129] Toynbee'nin burada farkına vardığı gerçek, Birinci Dünya Savaşının sonunda Doğulu halkların geleceğinin iki seçeneğe indirgendiğiydi: Batı'nın normatif standartlarını benimsemek veya onları tümüyle reddetmek; yani yurtiçi toplumdaki lekeli bir bireyin elindeki seçeneklerle aynı (normaller arasında yaşamaya çalış veya kendi topluluğuna çekil). Reddetmek uzak durmakla aynı şey değildir.

Dahası, iki savaş arası döneme gelindiğinde, medeniyet için yalnızca tek bir rota olduğunu varsaymak yaygınlaşmıştı. Daha doğrusu, aynı genel düşünceye sahip on dokuzuncu yüzyıl varsayımlarına göre farklılık Hıristiyan olmayan veya Avrupalı olmayan[130] halkların da kuramsal olarak medeni

127 Bu dönemde Yunanlıların farklı bir leke tepkisi biçimi sergiledikleri ileri sürülebilir; dışarıdaki muamelesi görmemek için Platon ve Aristoteles'in idealleştirilmiş torunları olarak geçiniyorlardı. Toynbee, Batılıların gerçeğin o imgeyle uyuşmadığını gördüklerinde yaşadıkları hayal kırıklığını anlatıyor.

128 Toynbee, *Turkey*, s. 3. [*Türkiye*, çev. Ümit Karadağ. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2003].

129 Agy., s. 300.

130 Örneğin, Gong şunları söylüyor: "Uluslararası Hukuk'un 1928 tarihli dördüncü baskısı hâlâ Avrupalı olmayan kimi ülkeler için 'kesinlikle medeni ülkeler ... an-

dünyaya katılabilecekleriydi,[131] ancak bunun belli evrelerden geçerek yapılması gerekiyordu. Bu düşünce Milletler Cemiyeti'nin manda sisteminde açıkça ifade edilmişti;[132] burada Medeniyet Standardı'nın kategorilerinin yerini daha ilerici, çağdaş bir dil almıştı.[133] Bu dönemde manda sistemi üzerine yapılan tartışmalarda on dokuzuncu yüzyılın emperyalist tavırlarını (onun yerine geçmeyip) tekrarlayan neredeyse misyonerce bir hava vardır. Hatta, yorumculardan bazıları Cemiyet'i Britanya İmparatorluğu'na benzetip buradan hareketle başarılı olacağını umduklarını belirtmişlerdir. 1930'dan bir örnek:

---

cak, medeniyetleri Hükümetleri ve halklarının Uluslararası Hukuk'un kurallarını her yönden anlamasına ve uygulamasına izin verecek o koşullara ulaşmamıştı' ifadesini kullanıyordu." *Standard of "Civilisation"*, s. 83.

131 Çağdaş gözlerimize değişim ufak gibi görünüyor. Darwin'in *Türlerin Kökeni* üzerine aşağıdakileri Asa Gray'in 1860'da yazdığını anımsadığımızda, yirminci yüzyılın başlarındaki bu uyarlama neredeyse devrimci görünüyor: "Bu yüzden, gelecek düşüncesi de genelde güzel ve teşvik edicidir. Yalnızca geriye doğru, boylu boyunca geçmişe baktığımızda sıkıntı verici şeyler görürüz. Burada çizgiler jeolojik çağlara doğru geriledikçe ıraksarlar ve kuramsal olarak kaçınılmaz olan, ama yine de hoş karşılanmayacak sonuçlara işaret ederler. *Geriye doğru o ilk adım Zenci'yi ve Hottentot'u aynı kandan akrabamız yapar; ki ne akıl ne de Kitab-ı Mukaddes buna karşı çıkmaz, gerçi gurur çıkabilir*" (italikler eklenmiştir).

132 Örneğin bkz., Milletler Cemiyeti Konvansiyonu'nun 22. Maddesi: Eskiden Türk imparatorluğuna ait olan bazı topluluklar, tek başlarına ayakta durabilene dek bir Mandacının idari tavsiyeleri ve yardımına tabi olmak şartıyla *bağımsız uluslar olarak varlıklarının geçici olarak tanınabileceği bir gelişme aşamasına* gelmişlerdir. Mandacının seçimi konusunda göz önünde tutulması gereken başlıca kıstas bu toplulukların istekleri olmalıdır. Diğer halklar, özellikle de Orta Afrika halklarının bulundukları aşamaysa, bölgenin idaresinden vicdan ve din özgürlüğünü garantiye alacak koşullar altında, yalnızca kamu düzeninin ve ahlakın korunması; köle ticareti, silah ticareti ve içki ticareti gibi suistimallerin yasaklanması; müstahkem mevkilerin veya askeri kara ya da deniz üslerinin kurulmasının ve yerlilerin polis ve bölgenin savunma dışı amaçlarla askeri eğitim almasının önlenmesi şartlarıyla Mandacının sorumluluğu olmalıdır ve bu Mandacı aynı zamanda Milletler Cemiyeti'nin diğer üyelerinin ticaretleri için de eşit fırsatlar sağlamalıdır (italikler eklenmiştir).

133 Watson, *Evolution of International Society*, s. 284'te bu gerçeğe belki de gereğinden fazla önem veriyor.

> Son on yılda, büyük ölçüde Dünya Savaşının ve Britanya İmparatorluğu'nun Dünya Savaşında oynadığı rolün sonucunda on sekizinci yüzyılda olmayan bu çözümü bulduk. Bunu bulduk ve eğer akıllıysak geleceğe Sömürge statüsü adı verilen bu tılsımla gideriz ve insan ırkının dörtte birini sonsuz barış ve dostluk içinde bir arada, özgürlük ve ilerleme ideallerinin peşinden gider ve yeni bir dünyanın inşasında birbirine yardım eder halde tutarız. Bu etkileyici değil midir? Bu düşüncelerin ağırlığı altındaki insanların kişilikleri ve zihinleri yavaş gelişim gösterir. Büyüme durur ve toplumsal koşullar durağanlaşır. İşte medeniyetin beşiği Asya, aynı zamanda medeniyetin binlerce yılda pek az ilerlediği bir yer durumundadır ve artık yalnızca Avrupa'dan gelen dürtüye tepki olarak hareket etmeye başlamıştır.[134]

Bu örnek pasajdan da görülebileceği gibi, bu dönemdeki ikilikleri tekrar belirtmeye pek gerek yok: Doğu statik, despotik ve binlerce yıldır yerinden oynamamıştı, oysa Batı dinamik, ilerici, modern ve medeniyetin zirvesindeydi. Gerilikten kurtulmanın tek yolu Batı'yı taklit etmek, Batı'nın daha önce geçmiş olduğu evrelerden geçmekti. Batı'dan gelen dürtü sayesinde Doğu daha yeni bunu fark etmeye başlamıştı. Sovyet modeli bu yola pek bir alternatif değildi: "Wilsonculuğun radikal bir düşmanı olarak kendisini tanıtan Leninizm, aslında onun vücut bulmuş haliydi ... Sosyalizmin yapısı Üçüncü Dünya'nın ekonomik gelişiminin daha radikal söylemlerle bezenmişinden ibaretti."[135] Bu dönemdeki sağ ve sol ideolojilerin tümü de teleolojik ve dolayısıyla hiyerarşikti.

İkinci Dünya Savaşından Sonra: Modernlik ve Ekonomik Gelişme

İkinci Dünya Savaşı olup bittiğinde uluslararası normların vurgusu ekonomik sektöre[136] kaydı.[137] Bu kökleri on dokuzuncu yüzyıl toplumsal düşünce-

---

134 Smuts, "British Empire," s. 144.

135 Wallerstein, "World-System after the Cold War," s. 2.

136 Örneğin bkz. Mitchell, *Rule of Experts,* s. 4.

137 Gong: "İkinci Dünya Savaşının 'Yahudi Soykırımı' ve nükleer yıkım tehdidi 'medeni' ve 'medeniyetsizin' anlamını yine değişmişti." agy., s. 87.

sine dek uzanan birtakım eğilimlerin sonucuydu.[138] Nettl ile Robertson'un 1966 tarihli bir makaledeki gözlemlerine göre, Batı'daki sanayileşmenin ilk dönemlerinden beri değişim analizleri ilerleme düşüncesine dayanmakla beraber, "Marx'a kadar sanayileşme ile toplumsal değişim arasında tek bir süreç içinde biçimsel sentez yapma çabasına rastlanmaz."[139] Marx'tan önce ekonomik değişim analizlerinin vurgusu büyük ölçüde bireyin önemli rolü ve özerkliği üzerindeydi: "Aslında özellikle sanayileşen toplumlara dair herhangi bir kavramlaşma üzerine pek az toplumsal analiz vardı, hatta bunun genel kabulü daha da enderdi."[140] On dokuzuncu yüzyılda indirgemeci toplumsal analizlere karşı ciddi argümanlar geliştiren Hegel'den Marx'a, Durkheim'dan Weber'e bir dizi hayranlık verici düşünür ortaya çıktı. Toplumsal değişimlere bireyselci yaklaşımların devletin kapitalist gelişimde açıkça rol oynamadığı İngiltere'den çıkmış olması, öte yandan yapısal analiz vurgusunda belirgin bir Alman aksanı olması muhtemelen rastlantı değildir.[141] Prusya gibi geç sanayileşen ülkelerde, devletin "pozitif özgürlük" elde edilmesinde oynaması gereken rol on dokuzuncu yüzyılda gayet bariz hale gelmişti.[142]

---

138 Birden fazla şekilde: Watson'a göre İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası toplumunda, "orijinal Avrupa'nın" dışından gelen iki aktör, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın egemenliğine rağmen, "bu ülkeler ve onların müttefikleri önceki dönemin kural ve uygulamalarının geçiçi olarak ufak değişiklerle geçerli olması konusunda anlaştılar." *Evolution of International Society,* s. 289.

139 Nettl ve Robertson, "Industrialization, Development and Modernization," s. 275.

140 Agy.

141 Lebow'un Heeren, Clausewitz, Ranke ve Treitschke ile bu düşünürlerin devlet üzerine görüşlerini tartışması için, bkz. *Cultural Theory*, s. 10.

142 Bunun ekonomik bir yönü de vardı. Stavrianos'un da ifade ettiği gibi, İkinci Sanayi Devrimi küçük aile işletmelerinin neredeyse kökünü kazıdı. Çoğu modern tesis için gereken sermaye yatırımları o denli büyüktü ki çoğu bireysel yatırımcının imkânlarını aşıyordu; işte bu yüzden bu noktadan itibaren kürenin çoğu köşesinde devlet sanayileşmenin ana aracı haline geldi. Birinci Sanayi Devrimi'nden elde edilmiş sermaye ve denizaşırı bölgelerden elde edilen kârlar sayesinde Britanyalı kapitalistler bu zorunluluktan bir dereceye kadar kurtulmuşlardı. Bkz. Stavrianos, *Global Rift,* s. 258.

Ancak, bireyselci ilerleme nosyonlarını sorgulayan on dokuzuncu yüzyıl düşünürleri arasında, toplumsal tarih analizinin en önüne ve merkezine ekonomiyi ve materyalizmi yerleştirmesi açısından Marx benzersizdir. Dahası, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı toplumsal bilimlerin gittikçe parçalanmasına şahit oldu. Bunun sonucunda, ilk başta Marx'ın tüm toplumsal fenomenlere getirdiği materyalist açıklamalar kendi ideolojik takipçileri dışında fazla yer bulamamıştır.[143] Dolayısıyla, ekonominin toplumsal bilimler arasında tahtı ele geçirmesi ancak Büyük Bunalım'dan sonra olmuştur ve "İkinci Dünya Savaşına gelindiğinde ekonominin egemenliği, hem politika oluşturulması bağlamında, hem de çok sayıda ekonomistin iktidar ve nüfuz konumlarına gelmeleri bağlamında sağlam şekilde oturmuştu."[144] İkinci Dünya Savaşından sonra, savaşın yıkımına uğrayan ülkelerin ve yeni bağımsızlık kazanan sömürgelerin karşısındaki tüm sorunların ekonomik bir cevabı olduğu düşünülen o dönemde bu nüfuz can alıcı bir düzeye geldi. Ekonomi alanının egemenliği aynı zamanda gündemini büyük ölçüde o yeni "az gelişmişlik" sorunu etrafında oluşturan, yeni kurulmuş Birleşmiş Milletler'de de kendini gösterdi. Nettl ve Robertson'un ifadesiyle:

> Dolayısıyla, savaş sonrası ekonomik gelişme özlemlerini belli bir durumun doğal bir sonucu olarak görmek bir yana, bunlar muhtaç toplumların fark edilen ihtiyaçları veya değer sistemleriyle pek de alakalı olmayan nedenlerle, belli yön ve biçimlerde gelen, son derecede özel türde dış güdülerin sonuçları olarak görülebilirler. (Burada özerk şekilde oluşturulan bağımsızlık düşüncesi veya değeri ve bu madalyonun diğer yüzü emperyalizm ile telkinle gelen az gelişmişlik veya *atimia*[145] arasında net bir ayrım yapmakta yarar var). Bu bizi doğrudan kendisine ait ve halen muğlak olan değer sistemine sahip bir uluslararası tabakalaşma sisteminin varlığı düşüncesine götürüyor ...[146]

143 Nettl ve Robertson, "Industrialization, Development and Modernization," s. 276.

144 Agy.

145 Yun. Siyasi haklardan yoksun bırakılmışlık durumu—çn.

146 Agy., s. 277.

Başka bir deyişle, normatif standartların odağı ekonomiye kayarken toplumsal tabakalaşma sistemin bir gerçeği olarak varlığını sürdürmeye devam etti. Nettl ve Robertson, yukarıdaki pasajda dikkatimizi toplumsal olarak yaratılmış bir kategori olarak "az gelişmişliğin" İkinci Dünya Savaşından önce var olmadığı gerçeğine çekiyorlar. Yukarıda da gördüğümüz gibi, İkinci Dünya Savaşından önce bu "az gelişmiş" ülkeler medeniyet yolunun daha alt evrelerinde olarak tarif ediliyorlardı. Ondan önce, on dokuzuncu yüzyılda aynı ülkeler "barbar" veya "yarı medeni" varlıklar olarak zamanda donup kalmış kabul ediliyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, leke standartlarında ekonominin egemen olması yukarıda öngörülen sonuçlara yol açmıştır. Bir yandan, ekonomik gelişme ölçütü daha "nesnel" bir ölçek anlamına geldiğinden, uluslararası toplumun İkinci Dünya Savaşı sonrası tekrar yapılanması daha kapsayıcı oldu. Almanya ve Japonya gibi eski düşmanlar ile İspanya ve Arjantin gibi liberal olmayan devletler bile San Francisco görüşmelerinde bazı çevrelerin baştaki itirazlarına rağmen, saflardan atılmadı.[147] Ian Clark'ın dikkati çektiği gibi, savaş sonrası düzen kurulurken amaç "Kendisini küresel devletler sisteminin gittikçe daha açık siyasal piyasasının aşırılık ve zorluklarına maruz kaldığını gören Batılı devletler bloğu için bir tür toplumsal ve ekonomik 'korunma'"[148] sağlamaktı. Dahası, "ulusal bağımsızlık hareketlerinin" ... geleceğe umutla bakmalarını sağladığından[149] 'gelişme' üzerindeki ekonomik vurgu sömürge tasfiye sürecini göreli olarak sorunsuz olmasına katkıda bulundu."[150]

Ancak, öte yandan, bu yeni nesnel, ekonomik başlık eski değer sistemlerinden güçlü izler taşıyordu.[151] "Medeniyet" üzerine tartışmalar artık

147 Simpson, agy., s. 264-8.

148 Clark, "Another 'Double Movement'," s. 238.

149 Simpson, agy., s. 268.

150 Blaney ile Inayatullah'ın haklı olarak dikkati çektikleri üzere, "modernleşme kuramının bir sömürgecilik sonrası kuramı, kısmen yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışına bir tepki olarak geliştiğini anımsamak önemlidir." *Problem of Difference,* s. 96.

151 Ayrıca bkz. Dallmayr, *Beyond Orientalism,* s. 149-50.

demode olmakla beraber, "gelişmişlik" ve "az gelişmişlik" kavramlarının ardında yatan "modernizasyon kuramı" da bir ülkenin geçmesi gereken belli evreler olduğu düşüncesini sürdürüyordu.[152] Vurgunun medeniyet yerine gelişme üzerinde olması alt basamaklardaki (dışarıdaki) ülkelere kuramsal olarak daha elle tutulur bir çalışma zemini sağlıyordu, ama tıpkı medeniyet düşüncesi gibi modern gelişme kavramı da tümüyle Batı deneyiminden elde edilmişti. Francis Fukuyama, modernizasyon kuramının on dokuzuncu yüzyıl evrensel tarih geleneğinin son ürünü olarak düşünülebileceğini, zira şu düşünceyi barındırdığını ifade ediyor: "Sınai gelişme belli bir gelişme çizgisini izlemişti ve zaman içinde farklı ülke ve kültürlerde belli biçimde toplumsal ve siyasal yapılar yaratacaktı."[153] Burada ima edilen, "yalnızca Batı'nın siyasal gelişimi geçerli bir örnek teşkil eder",[154] düşüncesiydi. Toplumsal tabakalaşma konusunda duyarlılık abidesi olmayan Samuel Huntington bile modernizasyon kuramının eski bir öykünün yeni hali olduğunu görmüştü: "Tabii ki, bu kategoriler geçen yüz yıl boyunca Batı toplumsal düşüncesinin ortak bir özelliği olan, daha ilkel ve daha ileri toplumlar arasındaki bir Büyük İkiliğin en son tezahürüdür."[155] Gelişim evrelerine ait modernizasyon çerçevesini bir leke kuramı olarak tanımlamak en doğrusu olacaktır, çünkü bu görüşlerin altında "gelişmenin" sistemsel bir mesele değil bireysel devletlerin sorunu olduğu varsayımı yatar.

Aslında, ekonomi üzerine bu vurgunun baskınlığına rağmen, modernlik/gerilik ve/veya gelişmişlik/az gelişmişlik kavramları "dışarıdaki" devletlere yakıştırılan her türlü yetersizlikler için kullanılan ve her şeyi içine alan sınıflandırmalardır. Geri kalmış/tarımsal toplumların başlıca özellikleri güya farklılaşmacı tabakalaşma, basit mesleki roller, tanımlayıcı norm kalıpları ve kısıtlı hareketlilikti; oysa modern/sanayileşmiş toplumlar eşitlikçi, karmaşık mesleklere, evrensel normlara ve yüksek oranda toplumsal

152 Örneğin, bkz. Huntington, "Political Modernization"; Tipps, "Modernization Theory."

153 Fukuyama, *End of History*, s. 68.

154 Agy.

155 Huntington, "The Change," s. 285.

hareketliliğe sahipti.[156] Sovyet Bloğu'ndaki görüş de çok farklı değildi. Wallerstein, Stalin'in gelişim evrelerinin kolaylıkla Rostow'unkilerin yerine geçebileceğini ve "Stalinist bürokratların ve Batılı uzmanların kim en etkili Saint-Simoncu olacak diye yarıştıklarını"[157] söylüyor. Huntington'un da belirttiği gibi, modernizasyon kuramcıları arasındaki yaygın inanış "Modern ve geleneksel toplumlar arasındaki esas farklılık ... modern insanın doğal ve toplumsal çevresi üzerinde sahip olduğu daha büyük denetimdir"[158] yönündeydi ve Marksist model de aynı inancı paylaşıyordu. Dolayısıyla, savaş sonrası uluslararası normlarının "dışarıdaki" devletlere üstesinden gelmeleri gereken doğal ortamlar üzerinde denetim sağlayamamış olmayı yakıştırarak yine egemenlik benzetimi yaptıklarını görmek zor değildir. Buna karşın, "yerleşik" devletler kendi kaderlerinin efendisi gibi görünüyorlardı.

Soğuk Savaş Sonrası: Yönetim

Çoğu araştırmacı uluslararası sistemdeki normatif kaymayı, Soğuk Savaşın sonuna koyar, ama 1970 ve 80'lerdeki gelişmelerin de ekonominin sahneden indirilmesinde payı olduğu iddia edilebilir. 1970'lere gelindiğinde, "Üçüncü Dünya'daki" "gelişmenin" öngörülen ilerleme evrelerinden geçemeyeceği belli olmuştu. Bunun sonucunda, Bağımlılık Ekolü ve Wallerstein'ın Dünya Sistemi kuramı modernizasyon kuramını sorgulamaya başladı. Ancak bu yaklaşımların ikisinde de vurgu hâlâ her şeyden önce ekonomik etmenler üzerindeydi. O sırada, "yerleşik" ülkelerin ekonomik tahakkümüne "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen"[159] çağrısı gibi çabalarla meydan okunuyordu. Nihayetinde başarısız olsa da, bu çağrılar, egemen gelişme evreli uluslararası leke kuramı konusunda kuşkuların arttığını gösteriyordu.

Petrol krizi ile ardından 1980'lerde çok sayıda "gelişmekte olan" ülkenin ekonomilerinin çökmesi de uluslararası eşitsizliğe getirilen ekonomik

---

156 Agy., s. 286. Huntington burada Parsons, Shils ve Sutton'un modernleşme kuramlarını inceliyor.

157 Wallerstein, "Development of the Concept of Development," s. 111.

158 Huntington, "The Change," s. 286.

159 Örneğin, bkz. Bhagwati, *New International Economic Order,* Cox, "Ideologies and the NIEO."

çözümler konusundaki hoşnutsuzluğa katkıda bulundu. Ancak, 1980'lerde bu hayal kırıklığı Kuzey-Güney sorununun köklerinin yapısal güç dengesizliğinde değil ekonomik yaklaşımlarda olduğu yönünde "çekirdek" tarafından yoğun şekilde desteklenen düşünce tarafından törpülenmişti (veya ertelenmişti). Doğu Asya ekonomilerinin göreli başarısından çıkarılan zorlama neoliberal derslere[160] geçici süre için de olsa Sovyetler Birliği'nin çöküşü de yardımcı olmuştu. Francis Fukuyama'nın ilan ettiği "Tarihin Sonu" gelişme konusundaki devlet merkezli yaklaşımların kesin olarak gözden düştüğü anlamına geliyordu.

Demokratik yönetim[161] 1990'ların normatif sloganı haline geldi. Yukarıda anlatılan ekonomik dengesizliğe önerilen çözüm olarak "gelişme" evrelerinden neoliberal yaklaşımlara kayma sosyo-siyasal/kültürel göstergelere normatif bir dönüşe katkıda bulundu. Kimi gözlemciler bunun sonucunda "iki süper gücüyle Doğu-Batı ayrımının yerini Kuzey ile Güney arasındaki ayrım aldı"[162] sonucuna varmışlardı, ama Doğu-Batı ayrımına biçilen son da biraz zamansızdı. Daha önceki dönemlerin iki uçlu ayrımlarının yerini tüm normatif ölçeklere göre batılı çekirdeğin egemen olduğu tek bir küresel toplumsal hiyerarşinin aldığını ileri sürmek çok daha akla yatkındır.

Ian Clark Soğuk Savaştan sonraki dönemin elle tutulur yeni ilkeler getirmediğini ve "içindeki çekirdek devletlerce belirlenen, daha açıkça normatif tarzda bir uluslararası topluma doğru giden bu 'çifte hareketin' ilerlemesinde önemli bir aşama,"[163] olarak görülmesinin daha doğru olacağını belirtiyor. Soğuk Savaş sonrası düzenin meşrulaştırıcı ilkelerini "elden geçirilmiş" bir Medeniyet Standardı olarak görüyor.[164] Bu meşruluk ilkeleriyse şunlar: "Çok taraflılık ve küresel ekonomiye bağlılık ilkeleri; güvenliğin kolektifleşmesi ve bir dizi liberal haklar değerlerine bağlılık."[165]

160 Clark, agy.

161 Simpson, agy., s. 281.

162 Castles, agy., s. 203.

163 Clark, agy., s. 238.

164 Ayrıca bkz. Kingsbury, "Sovereignty and Inequality," s. 90.

165 Clark, agy., s. 238.

Bu yapıdaki yeni Medeniyet Standardı, Doğu Avrupa'nın eski komünist ülkelerinin uluslararası toplumun çekirdeği ile bütünleşmesine yardımcı olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası sistemde uluslararası hiyerarşilerin yeni maskeler altında varlıklarını sürdürdüklerini gören tek yazar Clark değildir. Goldgeier ve McFaul'a göre yeni uluslararası düzen "iki dünyanın öyküsü" olarak ele alınabilir. Öykülerinde, çekirdek güvenli, zengin ve demokratikken çevre bağımlı, öngörülemez[166] ve çatışmaya meyillidir.[167] Wallerstein da benzer eğilimler gözlemliyor[168] ve çekirdek ile çevre arasında kutuplaşmanın artacağını öngörüyor.[169] Blaney ve Inayatullah'a göreyse, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki "dünya siyasetinin biçimi" en iyi şekilde "modernizasyon kuramının içeriğini yeni bir uluslararası biçime dönüştüren bir ikilik olarak anlaşılabilir: Bir barış, demokrasi bölgesi ve bundan ayrı bir anarşi, kargaşa, otoriterlik ve (iyimser bir bakışla) gelişme bölgesi bağlamında."[170] Bu ikilik geçmişteki aynı toplumsal bölünmeleri "Batılı liberallerin kültürel kavrayışlarının ... bugünün 'barbarlarına' göre normal veya doğal olarak inşa edilmiş halleri"[171] yoluyla yaşatmaya devam eder.

Özetlemek gerekirse, uluslararası sistem tarihindeki başlıca dönemlerin hepsinde belirgin belli bir normatif çerçeve vardır. Bu normatif çerçeveler bize birkaç şey gösteriyor. Birincisi, ülkeler arasında, yani "yerleşik" (çekirdek) ve "dışarıdaki" (yarı çevre ve çevre) ülkeler adını verebileceğimiz ülkeler arasında Elias'ın Winston Parva'da gözlemlediğine benzer asimetrik

166 Goldgeier ve McFaul, "Tale of Two Worlds," s. 469.

167 Iver Neumann, Holm ve Sorensen'in bir kitabını benzer yönlerden "barış bölgeleri" ile "çatışma bölgeleri" arasında ayrım yaptıkları için eleştiriyor: "Bu sınıflandırmada, altındaki esas düşüncenin modernlik öncesi, modern ve postmodern devletler birlikte var olabilecekleri, ancak bunların aynı zamanda gelişimsel aşamalar olduğunu gösteren teleolojik bir yanı vardır." Bkz. "Review," s. 351.

168 Wallerstein, "World-System after the Cold War," s. 5.

169 Ayrıca bkz. Hurrell ve Woods, *Inequality*, s. 1.

170 Blaney ve Inayatullah, *Problem of Difference*, s. 116, aktarılanlar: Singer ve Wildavsky, *Real World Order*, s. 1-3 ve Russett, *Controlling the Sword*, s. 120.

171 Agy., s. 117.

bir güç dinamiğinin varlığının göstergeleridir. Normatif çerçeveler, her zaman için "yerleşiklerin" var olan niteliklerinden elde edilmiş değerleri temsil ederken, aynı zamanda o niteliklerin idealize edilmiş hallerini temsil eder. Başka bir deyişle, dışarıdakileri ideal bir standarda göre değerlendirip böylece o standarda ulaşmada başarısız olacaklarını garanti ederek, istenen niteliklere yakın nitelikler içindeki yerleşikler kendilerini güvende hissederler. Örneğin, çevre ülkelerde seçim süreçlerindeki aksaklıklar Batı demokrasilerindeki benzer olaylara göre çok daha ciddi bir sorun olarak görülür. Güvenlik meselelerinde de benzer bir çarpıtma vardır; Batı'daki mevcut algı çevre bölgelerin terör şiddetine çok daha açık olduğu yönündedir.[172] Çekirdek dışında ne ölçekte olursa olsun terörist saldırılar uzun aylar boyunca panik içinde iptal edilen turist rezervasyonlarına sahne olurken, kimse büyük terör olaylarından haftalar sonra New York veya Londra'dan geçmekte tereddüt etmez.[173]

Aynı lekeleyici sonuç tüm istenmeyen, ama biraz da olsa arzulanan veya ilgi çekici niteliklerin dışarıdaki devletlere yansıtılmasıyla da sağlanabilir. Bu tavır, on dokuzuncu yüzyıl medeniyet standardında özellikle belirgindir. Doğu güya statik, despotik ve medeniyetsizdi, ama aynı zamanda keyfine düşkün ve şehvetliydi. Ne var ki, Batı'da çok kültürlü eğilimlerin yükselişiyle bu tavrın başka bir versiyonu geri gelmiştir. Günümüzün Batılı turisti, çekirdek dışındaki yerlileri "otantiklik" arayışını tatmin etmekten sorumlu tutar ve Doğulu/Güneyli olmak yerel halkın adına ahlaki bir eksiklik olması yetmezmişçesine, batılı konforların "taklitleriyle" karşılaştığında hayal kırıklığı yaşar. Buna göre, zamanda herhangi bir noktada, bir ülkenin tarifine iliştirildiğinde leke yaftalarıyla aynı özellikleri sergileyen uluslararası karşıt-normlar vardır. Bir sonraki kısımda, böyle dışarıdaki statüsüyle bağdaştırılan leke yaftalarının varlığının devletlerin davranışlarını nasıl etkilediğini ele alacağım.

172 Bkz. Bankoff, "Regions of Risk."

173 Öyle ki, 11 Eylül'den bu yana gerçekleşen terörist saldırılar sayılırken, Ürdün ve Endonezya gibi yerlerdeki saldırılar sanki bunlar Londra veya Madrid'dekiler kadar olağanüstü olaylar değilmişçesine listeye alınmaz.

Leke Yaftaları Davranışları Nasıl Etkiler

Lekelenebilecek niteliklere sahip olmanın bir aktör için çeşitli sonuçları vardır. Birincisi, normallerin gözünde lekeli aktör insandan aşağı bir şeydir. Böyle görüldüğü için "yaşamındaki fırsatları azaltan ... çeşitli türlerden ayrımcılığa"[174] tabi tutulur. İkincisi, Goffman'a göre, böyle durumlarda ayrımcı davranışlar genellikle bir "leke kuramı" tarafından desteklenir. Normaller tarafından oluşturulan bu ideolojinin amacı "aşağılığını açıklamak ve [lekeli failin] temsil ettiği tehlikeyi açıklamak, kimi zaman düşmanlıkları başka farklara dayanarak rasyonelleştirmektir."[175] Yukarıda da ifade edildiği gibi, lekeli bireye başka kusurlar da yakıştırılır ve bazen böyle kusurlar "arzulanır ama arzulanmayan nitelikler"[176] olabilir. Lekelenmiş insan lekesi konusunda savunmaya geçerse, bu tepkisi çoğunlukla "kusurunun doğrudan ifadesi" ve "dolayısıyla ona davranma şeklimizi haklı gösterecek bir gerekçe"[177] olarak anlaşılır. Başka bir deyişle, lekeli birey kapana kısılmıştır. Lekeye karşı çıkması sadece onunla bağdaştırılışını pekiştirecektir; öte yandan, karşı çıkmazsa o bağdaştırmayı kabul etmek anlamına gelecektir.

Bu durum lekelenmiş aktör için varoluşsal bir ikilem yaratır, zira kendisi de kendisini yargılamakta kullanılan standartların etkisi altındadır. Kendisini lekeleyen toplumun bir bireyi olarak

> ... başkalarının eksikliği olarak gördüklerine son derece duyarlıdır, bu da kaçınılmaz bir şekilde, sadece bir an için bile olsa olması gerektiğinden daha azı olduğunu kabul etmesine yol açar ... Bireyin kendi niteliklerinden birine sahip olmanın kirletici bir şey olduğu algısı nedeniyle ve kolaylıkla sahip olmadığını görebildiği için utanç ana ihtimallerden biri haline gelir.[178]

Diğer bir deyişle, üyesi olduğu toplumun normatif standartlarını içselleştirmiş bir aktör kendini soyutlasa da, o standartları adil olmadıkları

174 Goffman, *Stigma,* s. 5.

175 Agy.

176 Agy.

177 Agy., s. 6.

178 Agy., s. 7.

için reddetse de lekelenmekten kaçamaz. Bu standartları içselleştirdikten sonra, kendini soyutlama veya ret seçenekleri, en az o lekeyi kabul etmek kadar lekeye bir tepkidir.

Dolayısıyla, içselleştirme gerçekleştikten sonra (ki bu bireylerde genelde çocukluktaki toplumsallaşmada olur) leke failin davranışlarının ardındaki itici güç haline gelir. Goffman'ın da işaret ettiği gibi, lekeli failin yaşamdaki durumunun ana özelliği "kabullenmedir": "Onunla etkileşime geçenler, toplumsal kimliğinin kirlenmemiş yönlerini, onları gösterme beklentisine soktuğu ve o kişiyi de görme beklentisine soktuğu, saygı ve aldırışı ona göstermekten imtina ederler; kendi niteliklerinden bazılarının bunu gerektirdiğine karar vererek bu inkârı onamış olur."[179] Diğer bir deyişle, lekelenmiş fail iki tür "kabul" meselesiyle uğraşır: Daha geniş anlamda toplumdan beklediği ve kendisinden beklediği. Ancak bu ikisi yakından bağlantılıdır; toplum tarafından eşit kabul görmeden kendini kabul etmesi mümkün olmayabilir ve kendisini kabul etmeden, "itibarsızın"[180] uyumsuz yaşamını yaşamak zorunda kalabilir.

Leke içselleştikten sonra ondan kaçış yoktur; bundan sonraki tüm eylemler bu ilk durumun bir ürünüdür. Lekelenmiş devletler de lekelenmiş bireyler gibi, toplumsal statüde azalma ve belirsiz bir ontolojik ortam türünde ek toplumsal kısıtlamalarla karşı karşıya kalır. Dolayısıyla, bundan sonraki stratejilerini bu tür toplumsal kısıtlamalarla baş etme mekanizmaları olarak görmek doğru olacaktır.

Lekelenmiş aktörün karşısındaki en gerçekçi iki tercih ya normalleşmeye çalışmak ya da lekeyi kabul etmektir. Bu iki tercihin içinde de yine iki alternatif vardır. Normalleşmeye kişinin itibarsızlaştırıcı niteliklerini düzelterek ulaşılmaya çalışılabilir. Goffman'ın buna verdiği örnek fiziksel kusurları ortadan kaldırmak için estetik ameliyat olan veya normalde böyle bir eksikliği olanlara kapalı alanlarda mükemmelleşmek için özel çaba harcayan birisidir.[181] Veya kişi "geçiş" yoluyla normalleşmeyi deneyebilir. Bireylerde açıkça kendini düzeltme ile geçiş arasındaki tercih genellikle

179 Agy., s. 8.

180 Agy.

181 Agy., s. 10.

lekeleyici özelliğin niteliğine göre belirlenir: Hemen fark edilir bir özellikle geçiş mümkün olmayabilir. Bunun anlamı fiziksel gerçeklikle daha az ilgili olan leke sınıflarının "geçiş" stratejisine daha müsait olduğudur. Bunun en bariz örneği fiziksel bir boyutun iki yönlü tarifiymiş gibi görünen (örneğin ten rengi), ama aslında ten renginden sosyo-ekonomiye dek uzanan bir değişkenler öbeği için kullanılan genel yafta olan ırksal kategorilerdir. Bu tür bir değişkenler öbeği sınırlar konusunda yoğun bir muğlaklığa yol açar ve sınırın her iki tarafından niteliklere sahip bireyler için "geçiş" seçeneğini mümkün kılar.

Bunun devletler için bir benzetim olarak kullanılması o kadar da zorlama değildir. Tabii ki, devletlerin kendi çevrelerini terk edip başka bir yerde yeni bir kimlik yaratma seçenekleri yoktur. Bu nedenle, devletler arasındaki leke yaftalarıyla baş etme yönündeki baskın strateji, yukarıdaki ilk seçenek olan doğrudan, düzeltici eylem seçeneğidir. Yine de uluslararası düzeyde de "geçişe" benzer tarihsel örnekler vardır. Örneğin, Toynbee'nin değindiği yirminci yüzyılın başındaki Yunanistan örneğinde (bkz. yukarıda s. 119) o yüzyılın sonlarına doğru pek çok Doğu Avrupa devletince de tekrarlanacak "geçiş" stratejinin izlerini görebiliriz. Ülkelerde, "geçiş" genellikle beraberinde çekirdekle farklılığın olduğu bazı tarihsel dönemlerin sumen altı edilmesini ve ortak miras olan bir döneme dayanarak ulusal kimlik oluşturulmasını getirir. Dolayısıyla, mesela Yunanlılar 500 yıllık Osmanlı "kesintisi" ulusal kimlik oluşumları açısından ilgisizmişcesine (bir "Öteki" olması dışında) davrandılar ve Avrupa ile Antik Yunan mirası üzerinden bir bağ kurdular. Demir Perde'nin çökmesinden sonra Doğu Avrupa ülkeleri de komünist geçmişlerine karşı benzer bir yaklaşım içindeydiler. Buna, "geçişe" çirkin ördek yavrusu yaklaşımı adını verebiliriz: Potansiyel olarak lekeleyici niteliklere düzeltilmesi gerekli şeyler yerine kolaylıkla bırakılabilecek, özde olmayan dış dayatmalar olarak yaklaşılır. Tüm bunların altında bizim çirkin ördek yavrumuz aslında güzel kuğulardan biridir ve doğal olarak seçkin spor kulübündeki en iyi gölette yüzmeye hakkı vardır.

Çekirdekle ortak miras iddiasında bulunamayan ülkeler için pek geçerli bir tercih olmayan "geçiş" konusunu bir yana bırakırsak, lekelenmişliğinin üstesinden gelmek isteyen bir ülkenin elindeki daha geçerli seçenek "düzeltmedir." Ancak, Goffman bunun başarılı olduğunda bile yalnızca yarım bir

çözüm olduğu konusunda uyarıyor: "Böyle bir onarımın mümkün olduğu yerlerde, çoğunlukla sonuç tam normal statüsünün kazanılması yerine kişinin belli bir kusura sahiplikten geçmişinde belli bir kusuru düzeltmiş olan bir kimse olmaya dönüşmesidir."[182] Bu birkaç açıdan özerkliğe engel oluşturur: Bir zamanlar itibarsızlaştırıcı bir niteliğe sahip olmuş olma damgası varlığını sürdürür (ve kişinin kolayca o duruma tekrar düşebileceği düşüncesine işaret eder); bir sahtelik hissi (dışarıdan dayatılan ama içerden hissedilen) kalır ve ontolojik güvenliği tehdit eder ve başka amaçlara koşulabilecek kaynaklar bu beyhude "lekeyi" düzeltme uğrunda harcanır. Bauman'ın ifadesiyle: " ... yabancı, yabancı olmayı bırakamaz. Olabileceği en iyi şey bir eski yabancı, 'onaya tabi bir arkadaş' ve sürekli yargılara maruz kalan, dikkatle izlenen ve sürekli olduğundan başka biri olması için baskı yapılan birisi olmaktır."[183]

Öte yandan, söz konusu devletin lekesini benimsemesi ihtimali de vardır. Goffman bu tür iki yaklaşım sayıyor: Bir yandan, "utanç verici farklılığa sahip kişi gerçeklik adı verilen düzenden kopabilir ve inatla toplumsal kimliğinin niteliğine dair sıra dışı bir yoruma başvurmaya çalışabilir."[184] Diğer yandan, "geçirdiği zorlukları gizli bir lütuf olarak görebilir."[185] Sovyetler Birliği, çekirdek dışında liderlik iddiasında bulunmak adına "Doğululuk" sıfatını benimsemişti; yukarıdaki ilk stratejiye karşılık gelen bu yol günümüzde İran tarafından da kullanılıyor. Diğer bir deyişle, devletler bu stratejiye başvurduklarında uluslararası sistemin egemen normlarını reddederler ve kendi "gerçeklik" versiyonlarını onun yerine koyarlar. Geçmişteki lekeleri bir "lütuf" görme yönündeki ikinci stratejiyse günümüzde Türkiye ve Japonya gibi Doğu ile Batı arasında bir köprü olma iddiasındaki ülkelerce kullanılır.

Goffman kişinin lekelenmesinin (veya lekeleyici niteliğinin varlığını öğrenmesini) tam ne zaman olduğunun failin daha sonraki eylemlerini belirlemek açısından yaşamsal olduğunu ileri sürer. Başka bir deyişle, aleyhlerine bu durumun farkında olarak büyüyenlerle yaşamın ileri yıllarında lekelenmiş olduklarını öğrenenlerin tepkileri farklıdır. Goffman, bu ikinci

182 Agy., s. 9-10,

183 Bauman, agy., s. *72.*

184 Goffman, agy., s. 10.

185 Agy., s. 11.

gruplar arasında da ayrım yapıyor: Kimileri yaşamda ileri bir noktada her zaman için itibarsız olduklarını öğrenirler, bu da "geçmişe bakışta kökten bir düzenleme"[186] gerektirir; diğerleriyse yeni bir topluma katıldıkları için lekelenirler ve "çevrelerindekilerce doğru ve geçerli olduğu hissedilen yeni bir var olma yolu öğrenmek durumunda kalırlar."[187] Tepkiler arasındaki ana fark aktörün kimliğinin o lekenin varlığı çevresinde mi oluştuğu, yoksa lekenin zaten oluşmuş (veya yarı oluşmuş) bir kimliğe mi yapıştığı ile ilgilidir.[188] Bu ikinci gruptaki aktörler lekelerini paylaşan diğer insanlarla daha zayıf bir bağa sahiptirler ve lekeleriyle baş etme ihtimalleri daha yüksektir.[189]

Lekelenmenin zamanlaması uluslararası sistemde de önemlidir. Sömürge geçmişi olan ülkeler ulusal kimliklerini büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başlarındaki lekelenmeden sonra oluşturmuşlardır. Ancak, sömürgeleşmemiş ülkeler daha çok lekeyi yetişkinlikten sonra edinenlere benzer. Lekenin farkına varılması, ülke kurumsal bir kimlik, dünya görüşü ve kendine ait bir habitus meydana getirdikten sonra gelir. Türkiye, Japonya ve Rusya gibi ülkeleri "Doğu'nun" geri kalanından ayıran budur.

Devletler, Habitus ve Leke

Buraya kadar devlet kimliklerinin de tıpkı bireyler gibi lekelenebileceklerini söyledim. Nasıl lekeleyici bir nitelik kişinin toplumda ayakta kalmaya yönelik uzun vadeli yaklaşımını biçimlendiriyorsa, lekelenme de devletlerin uluslararası sistem içindeki uzun vadeli stratejilerine şekil verir. Ancak devletler insan değildir[190] ve "psikolojik kişilikleri" yoktur. O zaman leke yaftası nasıl bir mekanizmayla devletin davranışlarını etkiler?

---

186 Agy., s. 34.

187 Agy., s. 35.

188 Doğal olarak, kimlik oluşumu devam eden bir süreçtir.

189 Goffman, agy., s. 92-5.

190 "State as a Person"da Wendt ülkelerin de arı kovanları gibi başka süperorganizmalara benzer bir kolektif bilince sahip olabilecekleri ihtimalini değerlendiriyor. Bu savı fizikalizmle bağdaştırmada zorlanıyor, ama çoğu kez "devletlerden duyguları varmış ve dolayısıyla bilinçlilermiş 'gibi'" (s. 313) söz ettiğimize de dikkat çekiyor.

Devletin toplumsal kısıtlamalara tepkileri oluştuktan sonra uluslararası eylemleri açısından devletlere bireyler gibi yaklaşabileceğimizi söyleyerek bu sorunun etrafından dolaşabiliriz. Bu nokta toplumsal nitelikli strateji ve güdülenimler için geçerli olduğu kadar, maddi yeterliliğe dayalı stratejiler için de geçerlidir. Devletlere insanmışçasına yaklaşmamız durumunda da argüman geçerlidir. Gerçekçiler devletlere sadece fiziksel güvenliklerini düşünen tekil bir aktör gözüyle bakarlar ve dolayısıyla "insanmışcasına" bakışı toplumsal davranışlara uygulamazlar. Ne var ki, fiziksel güvenlik varsayımı devlet davranışlarının daha "toplumsal" yönlerine dair varsayımlardan daha sorunsuz değildir: "Fiziksel güvenlik devletlerin 'vücut' gibi ölebilecek bir şeyleri olduğunu varsayar."[191] Başka bir deyişle, devletleri tekil aktörler olarak ele alan bir Uİ kuramı bulgusal sıçramalara muhtaçtır. Bu yüzden, devletlerin kişileştirilmesinin kendi çıkarını gözetmeye dair bir Hobbescu doğa hali kuramının uygulanışıyla kısıtlı kalması için bir neden yoktur.

Lekenin devlet kimliğini nasıl etkileyebileceğini kavramsallaştırmanın bir yolu da *habitus* kavramından geçer. Yukarıda normallik ve leke algılarının bir grubun karizma ve özimgesini nasıl etkileyebileceğinden söz etmiştim. Bu tür anlayışlar grup üyelerinin habituslarının parçası haline gelir. Bir bireyin habitusu "geçmişine ait ve bugününde işlemeye devam eden, algısını, düşüncesini ve eylemlerini biçimlendiren ve dolayısıyla toplumsal uygulamalarını devamlı şekillendiren faal bir kalıntı veya tortudur. Tümü de bilinç düzeyinin altında işleyen mizaçlardan, planlardan, teknik bilgi türlerinden ve beceriden meydana gelir."[192] Bir bireyin habitusu o kişinin belli bir duruma tepkisini işlevselci bir şekilde düzeltmez, ama kişinin durum algısının sınırlarını etkiler: "Toplumsal failler bir oyundaki

---

Devletin bilincini kavramanın bir yolu anlatılardan meydana gelen bir devlet öznelliği ve hafızası biçiminde olabilir. Devletlerin kolektif bilinçleri olsaydı, o zaman tanınma eylemiyle bağlantılı, aşağılanma ve özsaygı gibi çeşitli insani duyguları da hissederlerdi. Bu konu üzerine kapsamlı bir tartışma için, ayrıca bkz. Ringmar, "On the Ontological Status"; Hall, "Getting Emotional"; Wight "State Agency"; Neumann, "Beware of Organicism"; Jackson, "Hegel's House."

191 Mitzen, "Ontological Security," s. 351.

192 Crossley, "The Phenomenological Habitus," s. 83; aktardığı Bourdieu, *Distinction,* s. 466.

oyunculara benzer" ve "habituslar da bu failleri kültürel ahmaklara dönüştürmeden veya stratejik yetilerini etkilemeden belli yönlerde davranmaya yatkınlaştırırlar."[193] Üstelik, bu kavram üzerinde çalışmış olan Bourdieu ve diğer sosyologlara göre, bir habitus hiçbir zaman soyutlanmış, bireysel bir yaratım olamaz: "Bireyin tarihi hiçbir zaman sınıfının veya grubunun kolektif tarihinin belli bir ayrıntısından başka bir şey olmadığından, *her bir bireysel mizaçlar sistemi* diğer tüm grup veya sınıf habituslarının *yapısal bir çeşidi* ve o sınıfın içinde veya dışındaki gidişatların ve konumların arasındaki farkı ifade eder gibi görülebilir."[194] Elias da habitusu daha geniş kapsamlı grupla bağdaştırıyor: Çığır açıcı çalışması *The Germans*'da bu kavramın etrafına bütün bir açıklamayı yerleştiriyor. O çalışmada, Elias'a göre "ulusal" grubun bireysel habitusları biçimlendirmede özellikle etkili olduğu anlaşılıyor:[195] "Bir ulusun kaderi o toplumun en farklı üyelerinin aynı nitelikleri kazanmasından, aynı ulusal habitusa sahip olmasından sorumlu kurumlar halinde billurlaşır."[196] Elias'a göre, ortak dil bu tür kurumlara bariz bir örnektir.

Daha bu ilk örnekte dahi[197] *devletin* "ulusal habitusun" biçimlendirilmesine vesile olması gerektiği iması vardır. Aslında, Elias buradan hemen sonra şöyle bir serzenişte bulunuyor: "Günümüzde bir ulusun mevcut toplumsal ve ulusal habitusunu 'tarihi' olarak adlandırılan şeye ve özellikle de geçirmiş olduğu devlet oluşum sürecine bağlamak yaygınlık kazanmamıştır."[198] Bunun başka türlü olması gerektiğini iddia etmek tarihin özcü veya işlevselci bir anlayışını savunmak değildir, onun yerine

193 Agy., s. 84.

194 Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice*, s. 86.

195 Elias bu kavramı Bourdieu'dan önce kullanmıştır, ama iki yaklaşım birbirleriyle çelişmez. Elias bu kavramı bir "ikinci doğa" veya "gömülü toplumsal öğrenimi" ima etmek için kullanıyor. Dunning ve Mennell, "Preface," s. ix.

196 Elias, *The Germans*, p. 18.

197 Elias bu örnekten sözederken açıkça bu bağlantıya işaret etmiyor, ama ortak bir dilin (en azından bugün anladığımız şekliyle) büyük ölçüde ortak bir devleti varsaydığı belgelenmiştir. Bkz. Connor, "Illusions of Homogeneity."

198 Elias, agy., s. 19.

belli grup anlayışlarının (oluştukları zamanda bile doğruluklarından bağımsız olarak) (neredeyse) sonsuz şekilde tekrar üreyebileceklerinin ve günümüzün davranışlarını etkileyebileceğinin farkına varmaktır. Bu ulus-devlet çağında modernlik için özellikle geçerlidir.[199]

Kuşkusuz geçmiş olaylara verilen her tepki ulusal habitusta silinmez izler bırakmaz: Genel olarak, devlet oluşumunu etkilemiş önemli olaylar ulusal habitus üzerinde daha sonraki gelişmelere göre daha etkilidir. Devlet oluşumu veya modern devlet oluşumu ulusun kavramsallaştırılabilmesini mümkün kılan şeydir. Dolayısıyla, devlet oluşumu kabaca çocuğun toplumsallaşmasına denk düşünülebilir. Elias, Almanlar üzerine çalışmasında Alman devletinin oluşumundaki Alman habitusunu anlamada özel öneme sahip dört tuhaflığa dikkati çekiyor: (1) Cermen dilleri konuşan halkların Latinceden türeyen dilleri konuşanlarla Slav dilleri konuşanlar arasında "ortada" bulunmaları; (2) daha büyük bir geçmişin gölgesinde yaşamanın zorluğu; (3) Alman devlet oluşumundaki kesintiler; (4) Alman birliğinin barışçıl yerine askeri yollardan sağlanmış olması (bu durum askeri ve bürokratik soyluların burjuva orta sınıf karşısındaki yüksek statülerini pekiştirmişti).

Bu kitabın amacı Türkiye, Japonya ve Rusya'nın ulusal habituslarını incelemek değildir, ama buraya kadar sunduğum argümanlar kolaylıkla Elias'ın sağladığı çerçeveye yerleştirilebilir. Başka bir deyişle, bu üç eski imparatorluğun ulusal habitusları arasında iki ortak nokta vardır: (1) Modern devlet oluşumun başından itibaren nispi "gerilik" sonucu lekelenme deneyimi ve (2) daha büyük bir geçmişin gölgesinde yaşama zorluğu.[200] Tabii ki, farklar da var: Örneğin, Japonya'nın coğrafi konumu onu Türkiye ile Rusya'dan ayırıyor. Rusya'nın Hıristiyan geçmişi onu Türkiye ve Japonya'dan farklı kılıyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan milletlerce "sırtından vurulması" sonucu geçirdiği travma Türkiye'yi (kendi

199 Yukarıda tartıştığımız ontolojik güvenlik kavramı da aynı argümanı yansıtır.

200 Elias'ın ifadesiyle, "en üst düzeyden bir konum üzerindeki iddialarını kaybeden devletlerin ve diğer toplumsal birimlerin üyelerinin ... çoğu zaman bu durum değişikliği ile buna bağlı özsaygı kaybını kabullenmelerinin uzun bir zaman, hatta yüzyıllar aldığı kanıtlanmış bir gerçektir." Agy., s. 19.

travmalarına sahip) Rusya ve Japonya'dan ayrı tutuyor. Ancak sistemsel bakış açısından devlet kimliği olarak düşünüldüğünde, yukarıda belirttiğim iki benzerlik en belirleyici olmuştur.

Strateji Tercihlerinin Açıklanması

Ulusal habitus kavramı karar vericilerin ve genel nüfusun dünya görüşünü biçimlendiren ortak bir lekelenmişlik hissini büyük ölçüde açıklar, ancak stratejik tercih analizleri her zaman için ülke kimliğine yurtiçi düzeyde karşı çıkanlar olması nedeniyle karmaşıklaşır.

Devletin çıkarları konusundaki iç çekişmeler üç mücadele alanına ayrılarak açıklanabilir: Siyasal, ekonomik (maddi) ve toplumsal (kültürel).[201] Ekonomik ve toplumsal alanlar kendi sermaye ve sınıf türlerini yaratırlarken, siyaset kaynakları bu diğer alanlarda olan çıkarların çatışma alanıdır. Zaman zaman, iç siyaset alanına ekonomik mücadele egemen olacaktır ve o durumlarda devlet sınıfları diğer devletlerdeki savaş taraftarlarıyla birbirine düşürecektir. Başka zamanlarda, toplumdaki bölünmeler toplumsal sermaye konusunda olacaktır, ki bu durumlarda devletin kimliği bile tehlikede olabilir. Bu dönemlerde, devletin seçkinleri ülke içi toplumsal tabakaları (veya statü grupları)[202] sınıflara, savaş taraftarlarına veya diğer devletlerle birbirine düşürecektir.[203]

Bu kitabın kapsamı içinde evrensel bir iç çekişme ve devletin özerkliği kuramı sunmam mümkün değil. Burada yapabileceğim bazı bağlamlarda devletin uluslararası stratejisi üzerine çekişmelerin ekonomik alan yerine esas olarak ülke içi toplumsal-kültürel alanda olacağına dikkatleri çekmektir. Söz konusu bağlamlarda, devletin kimliğine dair anlayışlar konusundaki

201 Burada disipliner teamüllere uyarak Bourdieu'nun ayrımını basitleştiriyorum: Bourdieu, toplumsal, kültürel ve sembolik alanlar arasında ayrım yapmıştı.

202 Toplumsal statü grupları ve ekonomik sınıflar genellikle çakışırlar, ama bire bir aynı değillerdir. Örneğin, yüksek eğitim düzeyi bireylere toplumsal sermaye sağlar; bu da ekonomik sermaye ile değiştirilebilir.

203 Bu ikilik bile yanlıştır, çünkü bu mücaelelerin her ikisi de sürmektedir ve her zaman mevcuttur. Yine de, toplumsal analiz yaparken birine odaklanırken diğerini bir kenara koyabiliriz.

toplumsal bölünmeler sonucu, ekonomik temelli bölünmelerden daha çok belirleyecektir. Devletin uluslararası sistemde yaşadığı büyük yenilgilerin ve/veya devletin çöküşünün toplumsal alanda devletin kimliğini belirleme konusundaki mücadelelerin siyasal alanda özel bir önem kazandığı türde bağlamları yarattığını düşünüyorum. Genel bir anlamda, devlet kimliği ülke içinde her zaman çekişme konusu olur. Her toplumda her zaman devletin hedeflerinin veya normatif ideallerin tanımlanma şekillerinden memnun olmayan gruplar vardır. Ancak, askeri yenilgi ve/veya devletin çöküşü gibi birtakım sarsıcı olaylar geleneksel düzenin meşruluğunu baltaladıklarından özellikle keskin çekişme dinamikleri yaratırlar.

Bir devletin uluslararası sistemde rekabet edebilmesi ve saygı görmesi belli bir dönemde ülke içi normlarının sistemin normatif idealine ne kadar yakın olduğuna bağlıdır. Lekelilik saygı görmeye ve eşit davranılmaya bir engeldir. Bu durumda, devletin uluslararası sistemdeki prestijinin en azında kısmen devletin, sistemin toplumsal kısıtlamalarına ne kadar uyduğuna bağlıdır. Bir anlamda devletin egemenlik projesi, ulusal statüden kaynaklanan beklentilerin karşılanmasına bağlıdır. Dolayısıyla, askeri yenilgi sonrası yeniden ayarlama döneminden çıkan grupların bu vaadi yerine getirmesiyle orantılı olarak meşruluğunu devam ettireceği, bunun da uluslararası sistemin toplumsal normlarına bağlı olduğu sonucuna varabiliriz.[204]

Yukarıda uluslararası lekelenmeyle baş etmeye çalışan bir devletin karşısında geniş anlamda iki strateji olduğundan bahsetmiştim: Normallik çabası (geçiş veya düzeltmeyle) veya lekenin kabulü (genel anlamda normatif gerçekliği veya özellikle o lekenin değerini "gizli lütuf" olarak tekrar yorumlayarak). Buraya kadar kullandığımız diğer terminolojiyle ifade edecek olursak, böyle bir devlet ya "yerleşiklere" katılmaya çalışabilir ya da sistemde bir dışarıdaki olarak kalacağını kabul edebilir.

Yukardan bir failin lekelenmeye tepkisini etkileyen birkaç etmen olduğu sonucunu çıkarabiliriz: Lekelenen aktörün geçmişi (habitus), aktörün hayal gücü, aktörün şu andaki kabiliyeti ve daha geniş anlamda normatif çerçeve. Sırayla her birine bakalım.

204 Ayrıca bkz. Wendt, *Social Theory*, s. 235-7.

Habitusun bu konudaki etkisi geçmişte iktidar sahibi olanların bunu kaybetmiş olmaktan duydukları hoşnutsuzluktan gelir. Nietzsche'nin bakış açısından *ressentiment* duyan kişinin fiziksel olarak güçsüz olan ama yine de kendi hakkı gibi gördüğü için siyasal üstünlük özlemi içindeki biri olduğu anlamı çıkarılabilir.[205] Ahlaktaki *köle* ayaklanması *kölelerle* başlamaz, toplumun zirvesindeyken *soyluların* kaba kuvvetine yenilen (ama hâlâ iktidarın kendi hakkı olduğunu düşünen) *rahiplerle* başlar: "Kendisi değerler belirlemeye alışık olmadığından, kendisine efendilerinin yakıştırdığından daha fazla bir değer vermemişti."[206] Dolayısıyla köle değersiz (ya da lekelenmiş) bir yaşamı kabullenmiştir. *Ressentiment* duygusu çevresinde düzenlenmiş bir değer sisteminden yararlanan ama bunu icat edecek kadar yaratıcı olmayan kölenin aksine, *ressentiment* değerlerinin yaratıcısı rahip iktidara alışık, ama artık gücünü fiziksel olarak daha güçlü birisine kaybetmiş bir kişidir.

Devletlerde, kendi nüfuz alanlarının efendisi olmaya alışık ülkelerin (ve o ülkelere adını veren ulusların) yenilgide çok daha fazla acı çekmeleri muhtemeldir. Birincisi, herkes gibi imparatorluğun kaybı ve askeri yenilgiyle kaçınılmaz olarak gelen doğrudan fiziksel güvenlik tehdidine maruz kalırlar. Ancak, asıl ıstırap kurum kimliğinin diğer daha toplumsal yönlerindedir. Devletin ontolojik güvenliğiyse özellikle tehlikededir. Bir tehdit olmaktan kaybeden olmaya geçiş, tanım gereği sistemde istikrârlı bir toplumsal kimliğe sahip olma arzusuna ters düşer. İlişki rutinleri hasar görür veya bozulur. Ontolojik güvenliğin maruz kaldığı bu tehdit "kolektif özsaygı" konusundaki ulusal çıkarla pek uyuşmaz. Dolayısıyla, devlet yenilgiden ve imparatorluğun çöküşünden önce ne kadar güçlü ve/veya prestijliyse, yeni uluslararası ortama uyum sağlamasının o kadar uzun süreceğini varsayabiliriz.

Geçmişin başka bir önemi daha vardır. Yenilenlerle galipler, yani normallerle lekeliler arasında yeterli tarihsel yakınlık varsa, bu yenilgi yeni bir kimlik söylemi yaratmak için gerekli o ortak zeminin tekrar keşfi için

---

205 Reginster, "Nietzsche on Ressentiment."

206 Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, s. 261. [*İyinin ve Kötünün Ötesinde Bir Gelecek Felsefesini Açış*, çev. Ahmet İnam, 6. Basım, 2011. İstanbul: Say Yayınları].

bir fırsat olabilir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, (kimi) yeni rejimlerin elindeki strateji seçeneklerinden biri lekelenmenin önceki rejimin neden olduğu bir geçici anormallik olduğunu ve ulusun kendisinin üzerinde olmadığını iddia ederek "geçiş yapmaktır." "Geçiş" "düzeltmeden" o kadar farklı değildir; daha doğrusu bu özde değil yüzeyde bir farktır. Her iki strateji de normatif standartların reddedilmeyip benimsenmesini içerir. Ülke içi toplumda, geçiş yapanlar farklı veya itibarsızlaştırıcı nitelikleri hemen anlaşılmayan aktörlerdir; diğer bir deyişle, normallere yeterince *benzer* şekilde görünen ve davrananlardır. Yerleşiklere yeterince benzer olan (coğrafya, din, ırk, vb. bağlamında) devletler de geçişe benzer stratejiler denemişlerdir.

Ne var ki, böyle bir yakınlık başka şekilde de işler. Eğer, herhangi bir nedenden dolayı (genelde normatif hiyerarşinin durumundan kaynaklı) geçiş denenmezse veya istenen sonucu vermezse, bu nedenle hayal kırıklığı içinde olan aktörler *ressentiment* veya basit ret stratejilerine girişmeye daha meyillidirler. Nasıl Musa başlangıçta Firavun'un maiyetinin bir parçasıysa, çekirdeğe daha yakın devletlerin (içeridekilerin arasındaki dışarıdakilerin), lekelenmişlerin derdini mesele haline getirme eğilimleri daha fazladır. Bunu yaparak güya mücadele ettikleri tabakalaşmanın ta kendisinden faydalanmış olurlar; onları yerleşiklerin altına yerleştiren o normatif düzen aynı zamanda onları lekelenmiş dışarıdakiler arasında bir lider yapar.

Dolayısıyla, daha geniş anlamda normatif çerçevenin yukarı hareketlilik vaadi bağlamında esnekliği strateji tercihinde de bir fark yaratır. Hazır *ressentiment* konusundan söz ederken, Scheler'in *arriviste*[207] tanımını da hatırlayalım: "Yaşamı boyunca var gücüyle soyluların değerleriyle bağdaştırılan mal ve konumların peşindedir, ama bunları kendi değerleri için istemez."[208] Onun yerine, *arriviste*'nin derdi "diğerlerinden daha saygın olmaktır."[209] *Arriviste* toplumda yükselmeye çalışır: "Durmaksızın başkalarıyla karşılaştırmalar yoluyla kendi değerine dair bir his oluşturmalıdır. Kendisiyle tatmin olma duygusu aşağıya bakıp, geçtiklerine bakılarak

207 Fr. Sonradan görme, yeniyetme, o alana yeni girmiş birisi—çn.

208 Morelli, "Ressentiment and Rationality."

209 Agy.

sağlanır, ama bu duygular geçicidir."[210] Scheler'e göre, *ressentiment* insanını *arriviste*'den ayıran bir iktidarsızlık hissidir. *Arriviste*'nin stratejisi düzeltici eylemlerle basamak basamak yükselmenin mümkün olduğu inancına dayalıdır. Hiyerarşide yukarı hareketlilik yoksa veya bir nedenden dolayı dışlama kıstasları aktöre hiç katılma ümidi bırakmayacak şekildeyse, *arriviste* stratejisi sürdürülemez hale gelir.

Seçenek olayları olduğu gibi kabul ederek yaşamakla durumun gerçekliğini reddetmek arasındaysa aktörün hayal gücü de bir dereceye kadar etkilidir. Devlet merkezli konuşmak gerekirse, yenilginin yenilgiden başka bir şey olarak, hatta belki bir ahlaki zafer gösterilmesine imkân veren bir alternatif değer sisteminin var olup olmaması da önemlidir. İşte *ressentiment* değer sistemleri bunu yapar; zaaf, yani leke bir lütfa dönüşür. Her ne kadar Nietzsche'nin de bizi uyardığı gibi *ressentiment* değerleri gerçek, elle tutulur değerler yerine varolan değer taleplerinin ters yüz edilmiş veya olumsuzlanmış halleri olsalar da, anlamlı bir ideoloji olarak ifade edilip edilemeyecekleri (örneğin, İslami kökten dinciliğin mevcut türleri gibi) yine de önemlidir. Öfke içinde çocuk parkından çıkıp giden bir çocuğun en fazla birkaç kısa süreli takipçisi olacaktır; kendisini ve başkalarını çocuk parkının kendisinin kirli ve istenmez olduğuna ikna edebilen bir çocuksa o duruşu daha uzun süre koruyabilir.

Aktörün mevcut kaynakları da rol oynar, ama bu sınırlıdır. Hem geçiş ve düzeltme, yani *arriviste* stratejileri, hem de yerleşiklere karşı *rahipçe* bir *ressentiment* saldırısı düzenlemek maddi kaynaklar gerektirir. Kaynakların aşırı durumlarda fark yarattığını düşünebiliriz: Kaynak olmadan herhangi bir stratejiye girişilemez ve kişi tipolojideki *köle* konumuna iner; bol kaynak olması durumunda ideolojik gerekçe olmadan bile ret stratejisi sürdürülebilir. Devletin maddi performansı ne kadar yüksekse, egemen normu uygulama veya lekelenmeden kaçınma ihtiyacı da o kadar azdır, zira ülke içi meşruluk bir dereceye kadar elle tutulur maddi sonuçlar sunarak da sağlanabilir. Bunların ortasındaysa, bir kere seçildikten sonra hem *arriviste*, hem de *rahipçe* stratejiler aynı derecede sürdürülebilirdir (tabii, tüm diğer etmenlerin sabit kalması şartıyla), çünkü genellikle kendi kaynaklarını ya-

210 Agy.

ratırlar: İlki ayrıcalık ve haklara erişim (başarılı olduğu oranda) sağlarken, ikincisi kişinin lekeliler ve dışlanmışlar arasındaki konumunu yükseltir.

Özetlersek, dışarıdaki devletlerin elindeki geniş anlamda iki strateji şunlardır: Uluslararası normatif düzeni benimse ve leke sorunuyla bunu iç kaynaklı olarak göstererek baş et veya uluslararası normatif düzeni reddet ve leke sorununa dış kaynaklı bir mesele gibi yaklaş. Geçiş ve düzeltme stratejileri ilk seçeneğin türleridir. *Ressentiment* ve ret ise ikincinin türleridir. Bunların arasında bir strateji varsa, bu daha iyi bir ad bulana kadar *arriviste rahip* seçeneğidir; yani yerleşik normatif düzene meydan okuyarak değil, onun için bir kapı muhafızı ve yayıcı görevi görerek saygınlık arayan aktörün stratejisidir. Dışarıdaki her ülkede bu seçeneklerden tümünün taraftarı olan gruplar her zaman vardır, ama devlet kimliğini sorguya açan sarsıcı olaylardan sonra bu gruplar ulusal tartışmalara hâkim olurlar. Daha geniş uluslararası bağlama ve ülkenin mevcut koşullarına bağlı olarak (yukarıda saydığımız gibi), bu tepkilerden hangisinin ülke halkına daha çekici geleceği değişir. Bundan sonraki bölümlerde, Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye, İkinci Dünya Savaşından sonra Japonya ve Soğuk Savaştan sonra Rusya vakalarında bu dinamiğin nasıl işlediğini göstereceğim.

İKİNCİ KISIM

İMPARATORUN HABERİ

Denir ki: İmparator sana, sen tek kişiye, sen zavallı kuluna, imparator güneşinin önünden çok, çok uzaklara kaçan sen minicik gölgeye, işte doğruca sana ölüm döşeğinden bir haber yollamıştır. Yatağının başucunda haberciye diz çöktürmüş ve kulağına fısıldamıştır haberi; hatta pek önem verdiği bir haber olduğundan, haberciye yineletip kulağına söyletmiştir. Sonra da başını sallayarak söylenenin doğruluğunu onaylamıştır. Ve ölümünü izleyen bütün kalabalık önünde—aradaki duvardan engeller yıkılıp sarayın yukarılara doğru geniş kavislerle uzayıp giden dış merdivenlerinde, devletin büyükleri halka yapmış dikilmektedir—, bütün bu seyirci kalabalığı önünde haberciyi salmıştır imparator. Haberci, hemen yola koyulmuştur; güçlü kuvvetli, yorulmak bilmez biridir; bazen bu kolunu, bazen öbür kolunu uzatarak kalabalık arasından yol açar kendine. Bir direnişle karşılaştı mı, güneş resmi bulunan göğsünü gösterir; hiç kimseye nasip olmayacak bir kolaylıkla ilerleyip durur. Ancak, kalabalık da işte öylesine büyüktür, odaların sonu gelmez bir türlü. Kalabalıktan bir kurtulsa, nasıl da kuş gibi uçacak ve sen de Allah bilir çok sürmeden onun şahane yumruk seslerini kapında duyacaksın. Ama işte nasıl boşuna çırpınıp durmakta, hâlâ sarayın en içteki odalarından güçlükle yol bulup geçmeye çalışmaktadır ve asla bu odaların üstesinden gelemeyecektir; gelse de bir şey kazanılmış olmayacak, bu kez merdivenlerden inmeye çalışacaktır. Merdivenleri de inse yine bir şey elde edilemeyecek, bu kez avlulardan geçmesi gerekecektir ve avlular bitecek, birinci sarayı içine alan bir ikinci saray çıkacaktır karşısına; ardından yine merdivenler, yine avlular ve bin yıllar boyu böylecek sürüp gidecektir. Sonunda en dış kapıdan kendini dışarı atabildi diyelim—ama dünyada, dünyada olmaz böyle bir şey—bir de bakacak ki, daha yeni duruyor karşısında başkent, dünyanın merkezi başkent, dağ gibi bir pislik tortusu altında başkent; kimse bir yol bulup geçemez içinden, hele bir ölünün haberiyle asla! Sana gelince: Pencerenin önünde oturur, akşam olunca imparatorun haberini düşlersin.

Franz Kafka, *İmparatorun İletisi* (1919)*

---

* *Bütün Öyküler*, çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi, 2. basım, 2010, s. 191-2.

"Barbarlar": Türkiye (1918-1938)

Böylece çok önemli bir şey daha öğrenmiş oluyordum: Demek Küçük Prens'in gezegeni olsa olsa ev büyüklüğünde bir yerdi.

Ama buna çok şaştım denemez. Çünkü; Dünya, Jüpiter, Mars, Venüs adları verilen büyük gezegenlerin dışında daha yüzlerce gezegen bulunduğunu, bazılarının teleskopla bile güç görülecek kadar ufak olduğunu okumuştum. Gökbilimciler bunlardan birini buldular mı, ad yerine bir numara takarlar. Sözgelimi: "Asteroid 325" deyiverirler. Küçük Prensin geldiği gezegenin "Asteroid B-612" olduğu konusunda yabana atılmayacak kanıtlarım var. Bu gezegeni bir zamanlar telesekopla bir kez gören biri olmuş: 1909'da bir Türk gökbilimcisi.

Bu konuda hazırladığı raporu Uluslararası Gökbilimciler Kurultayına sunmuş. Ama başında fes, ayağında şalvar var diye sözüne kulak asan olmamış. Büyükler böyledir işte.

Bereket versin, Asteorid B-612'nin onurunu kurtarmak için bir dediği dedik Türk önderi tutmuş bir yasa koymuş: Herkes bundan böyle Avrupalılar gibi giyinecek, uymayanlar ölüm cezasına çarptırılacak. 1920 yılında aynı gökbilimci bu kez çok şık giysiler iinde Kurultaya gelmiş. Tabii bütün üyeler görüşüne katılmışlar.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY, *KÜÇÜK PRENS*, BÖLÜM 4[1]

Giriş

Bir Türk gökbilimcinin edebiyattaki en sevimli kişiliklerden birinin gezegenini keşfettiği 1909 yılında, Lord Robert Cecil notlarına şöyle yazmıştı: "Jön Türkler, özgürlük, eşitlik diye bağırmaya başlayınca, herkes Türklerden özür dileyip dost oldu. Oysa, bunlar Hıristiyan okullarına

1 *Küçük Prens,* çev. Cemal Süreya, s. 20-2. İstanbul: Cem Yayınevi, 1989.

baskı yapıyorlar. Tren yollarına jandarmalar koymuşlar, paralarını hep silaha yatırıyorlar. Aynı maskara Osmanlılık devam ediyor. Fanatik cahil insanlar, barbar millet, kapitülasyonların da kalkmasını istiyorlar. Türkler her zaman Türk kalacaklar, hiçbir zaman Avrupalılaşamayacaklar, bir tek özellikleri iyi asker olmalarıdır."[2] Türkiye'nin hiçbir zaman Avrupalı olup olmayacağı sorusu hâlâ tartışmaya açıktır, ama Cecil'in Türklerin askeri yeteneklerine dair değerlendirmesi sonraki on yıl içinde doğrulanacaktı. Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşında yenilmiş ve kısa süre sonra topraklarının çoğu işgal edilmişti; ancak Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türkler üç yıl içinde galiplerin planlarını altüst ederek işgalci orduları çekilmeye zorladılar ve 1922'de büyük güçlerle kendi koşullarında bir anlaşma sağlamak üzere pazarlık masasına oturdular. 1938'e gelindiğinde, Lord Robert Cecil bu anlaşmadan doğan devletin ne kadar Avrupa dostu olduğunu görünce şaşırmış olmalı. 1922'de, böyle bir sonucu tahmin etmek imkânsızdı.

Batı'ya karşı böyle beklenmedik bir zaferden sonra Türklerin ne yapacağını tahmin etmek zordu. 1922'de, Yunanistan başbakanı Venizelos Britanyalıları uyarmıştı: "Mustafa Kemal'i Müttefiklerin üzerine yürümekten durdurabilecek hiçbir şey yoktu. O zaman artık kendini iyice bir şey sanmaya başlamış olurdu. Bu şartlarda muhtemelen Suriye'deki Fransızlara gücü yeterdi ve onları denize dökerdi. Kuşkusuz daha sonra Konstantinopolis'e yönelir ve Çanakkale Boğazı'nı kapatırdı."[3] Britanyalıların, "Türk İmparatorluğu'nu böyle yeniden kurduktan sonra, MK'nin [orijinal metindeki yazılışı] Arap ülkelerinin tekrar fethi sorununun fiilen üzerine gitmekten ve Doğu'da [Britanya İmparatorluğu'na] karşı her türlü düşmanca harekete girmekten çekineceğini,"[4] mi sandıklarını soruyordu. Bunu sormakta haksız değildi: Britanya İmparatorluğu'nun yeni Türk yönetiminin gideceği yön hakkında endişelenmek için iki nedenleri vardı.

---

2 Uğurlu, *Türkiye'nin Parçalanması,* s. 128.

3 E. Crowe'un M. Venizelos ile bir sohbetinden, 25 Mayıs 1922, Şimşir, *İngiliz belgelerinde,* s. 270

4 E. Crowe'un M. Venizelos ile bir sohbetinden, 25 Mayıs, 1922. Agy.

Birincisi Türklerin ellerindeki Müslüman dünyasının lideri konumundaki Halifelik makamını Britanya İmparatorluğu'nun Doğu sömürgelerinde isyan başlatmak için kullanmaları ihtimaliydi. İstiklal Savaşı sırasındaki Britanya raporlarında bu kaygı sürekli ifade ediliyordu. Örneğin, 1922'de, Britanyalı bir subayın raporu şöyleydi:

> Bu ziyaret sırasında Hindistan ve Mezopotamya'da Britanya'ya karşı büyük bir Müslüman hareketi olduğuna ikna oldum, bu zamana kadar Milliyetçi Türkler ... Kemal bu zamana kadar İngiltere'ye bu güçlü İslam silahıyla saldırmaktan kendini alıkoydu ama ... yemekte Kemal bana eğer bu sefer barış elde edilemezse, bu silahı kullanacağını ve bunun çok büyük etkilere, büyük savaşlara ve kan dökülmesine yol açacağını ifade etti.[5]

Fransa'nın da paylaştığı bu endişe çeşitli tartışmalardan görülebiliyor[6] ve bir dereceye kadar Britanya'nın Asya sömürgelerinden Ankara ile anlaşmaya varılması yönündeki baskıyla da güçleniyordu.[7]

Diğer kaygı Türklerin Moskova'daki Bolşevik rejimle kurdukları yakın ilişkiden kaynaklanıyordu. İstiklal Savaşı boyunca, Britanya istihbaratı Ankara'nın Bolşeviklerden aldığı mali yardımlardan bahsediyordu ve Mustafa Kemal'in ateşli konuşmaları da Ankara'nın Moskova'nın uydusu olma yönünde ilerlediği endişelerini yatıştıracak türden değildi:

5 Tümgeneral Sir Charles Townsend'in raporu, 27 Temmuz 1922. Agy., s. 384.

6 Bazı örnekler: Avam Kamarası'nda tartışmalar ve başbakan Lloyd George'un Britanya Yakındoğu Politikası üzerine konuşması (4 Ağustos 1922); Britanyalı Bakanın Fransız Cumhuraşkanı ile Britanya Dışişleri Bakanı arasında Quai d'Orsay'de yapılan görüşmeye dair notları (20 Eylül 1922); H. Rumbold'un Kedleston Markisi Curzon'a mektubu (22 Mayıs 1922). Agy.

7 Örneğin, Hindistan'daki Merkez Hilafet Komitesi'nin Başkanı: "Türkiye'ye karşı savaş için İngiltere'nin dominyonlara çağrıda bulunduğu haberi Hindistan Müslümanlarında dehşetli infial yarattı. Lloyd George, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı konusunda Hindistan Müslümanlarına vermiş olduğu sözü yeniden çiğnemekle, kötü niyetini bir kez daha ortaya vurdu. Türkiye'ye ile yeni bir savaş İngiltere'nin prestijini artırmak şöyle dursun, bütün İslam dünyasını kızdıracaktır." (19 Eylül 1922), Şimşir, *Doğunun Kahramanı,* s. 66.

> Mustafa Kemal'in [Aralov'a] cevabı özellikle Kuzey'den Güney'e tek bir Doğu savunma hattı meydana getirdiklerini söylediği Türk ordusu ile Rus ordusunun birliğine yaptığı vurgu açısından kayda değerdi; Türkiye karşısındaki güçlerin Rusya'yı yok etmeye çalışanlarla aynı güçler olduğunu anlamıştı ve tüm Doğu ulusları da Türkiye ile aynı konumdaydı, yani aynı düşmanla karşı karşıyaydılar; Türkiye'nin Doğu ile ilişkileri Batı'yı aldatma amaçlı değildi, zira dünya bugün Doğu ve Batı diye iki ayrı kısma ayrılabilirdi ve Doğu'daki uzun savunma hattı ancak Doğulu halkların tam dayanışmasıyla tutulabilirdi.[8]

Savaş bittikten sona bile, neredeyse on yıl boyunca Ankara Türk yönetimi her an Bolşeviklere katılabilirmiş gibi görünüyordu.[9]

Türkler de en iyi yolun hangisi olduğu konusunda kendi aralarında bölünmüşlerdi. 100 yıldır kurtuluşa çıkacak yolun hangisi olduğunu tartışıyorlardı: Bu süreçte Yeni Osmanlıcılık, Panturanizm, Panislamizm, Britanya desteği, Batılılaşma, Amerikan mandası, teokrasi, komünizm ve diğer ideolojiler ortaya atılmıştı. İstiklal Savaşından sonra üç ana grup çıkmıştı: Tam Batılılaşma isteyenler, Bolşeviklik önerenler ve İslamcılık önerenler. Batılı güçlerin korkuları temelsiz değildi. Yeni Türkiye'nin kaderi henüz belirsizdi.

Ve dedikleri gibi, gerisi tarih. 1938'de Atatürk öldüğünde Türkiye Britanya'nın müttefiki olmuş ve Moskova'dan uzaklaşmıştı. Padişahlık ve Halifelik kaldırılmıştı. Türkiye hiçbir zaman Doğu'da sorun yaratmaya çalışmadı, hatta tam tersine kuruluşuna öncülük ettiği Sadabad ve Balkan paktlarıyla etkin bir barış gündemini destekledi. 1933'te eski Fransız başbakanlardan M.E. Herriot'un belirttiği gibi: "Zahiren Asya'ya atılmış olan Türkiye dikkati calip bir hareketle intizam, sulh ve terakki arzusuyla Avrupa'ya iltihak ediyor (katılıyor)."[10] 1930'larda Türkiye bölgesel düzen

---

8 Britanya Gizli Servisi, İstanbul Şubesi'nin bir raporu (21 Nisan 1922). Şimşir, *İngiliz Belgelerinde.*

9 Milletvekili Sir Charles Townsend'in Avam Kamarası'ndaki bir konuşmasından alıntılar (30 Mayıs 1922): "Türkiye'nin Rusya ve Almanya ile bir ittifaka zorlanması durumunda, burada bunun Hindistan İmparatorluğumuz, Irak ve başka her yer için ne anlama geleceğini herkes görüyor." Agy

10 Uğurlu, *Yabancı Gözüyle,* s. 150.

paktlarında o kadar etkindi ve ülke içinde de Avrupalılaşma sürecine o kadar bağlıydı ki, ülkenin daha on, on beş yıl önce Avrupa'nın başının belası olan aynı insanlarca yönetildiğine inanmak imkânsızdı.

Türkiye'nin 1932'de Milletler Cemiyeti'ne resmen davet edilmeyi beklemesi gibi beklenmedik dış siyaset tercihlerinden 1924'te Halifeliğin kaldırılması gibi ülke içi reformların geniş kapsamına dek Türkiye'nin iki savaş arası dönemdeki davranışlarını uluslararası sistemdeki yerleşik-dışarıdaki dinamiğini kavramadan anlamak mümkün değildir. Türkiye'nin bu dönemdeki eylemlerinin ardındaki ana güdü ülkenin bir imparatorlukken giremediği "medeni uluslar" topluluğuna katılma ve gerilik, barbarlık ve Doğululuk lekelerinden kurtulma yönündeki baskın arzusuydu. Mustafa Kemal'in bir Fransız gazeteciye sorduğu gibi: "Medeniyete girmek arzu edip de, Batı'ya yönelmemiş millet hangisidir?"[11] Modern Türkiye bağımsızlığını savaşla kazanmıştı, ama Türkiye'nin bir dışarıdaki olarak kalması durumunda bağımsızlık özerklik sağlayamazdı. İki savaş arası dönemde uluslararası sistemde hareket eden ve Türkiye içinde farklı yolları tercih eden gruplarla çatışan Türk liderlerin aklında hep bu ders vardı.

Üçüncü Bölüm bu tercihleri ve sonuçlarını üç ana kısımda ele alıyor. İlk kısım Türk vakasının kısa bir tarihsel arka planını bize veriyor: Osmanlı'nın son dönemleri ve on dokuzuncu yüzyıl uluslararası toplumunun Osmanlılara yüklediği yükler inceleniyor. İkinci kısımda Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te bağımsızlıktan 1938'de Mustafa Kemal'in ölümüne (ve 1939'da İkinci Dünya Savaşının çıkışına) dek yaptığı beklenmedik tercihlerin öyküsünü kuruyor. Üçüncü Kısım İkinci Bölümde sunulan lekelenme çerçevesinde bu tercihleri ele alıyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Lekelenmesi

Ben, sultanlar sultanı, şahlar şahı, dünya üzerindeki krallara taçlarını veren, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz ve Karadeniz'in, Rumeli ve Anadolu'nun, Karaman'ın ve Rum'un, Dulkadir'in, Diyarbakır'ın,

11 Fransız Gazeteci Maurice Pernot ile röportaj (29 Ekim 1923), Atatürk, *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* cilt 16, s. 23. Ayrıca bkz. Yılmaz, *İngiliz Basını.*

Kürdistan'ın, Azerbaycan'ın, İran'ın, Şam, Kahire, Halep, Mekke ve Medine'nin, Kudüs'ün, tüm Arabistan'ın, Yemen'in ve büyük ecdadımın, (Allah onların buhranlarını nurlandırsın) kaahir kuvvetleri ile feth eyledikleri ve Cenab-ı Hakk'ın bana nasip eylemiş olduğu, ateş saçan kılıcımızla zafer kazanarak feth eylediğimiz nice diyarın Sultanı ve Padişahı başka birçok toprağın sultanı ve hükümdarıyım, sen ki, Fransa vilayetinin beyi Françesko'sun. (Osmanlı Sultanı I. Süleyman'ın Fransa Kralı I. François'ya mektubunun açılış kısmı, 1525)

> Bab-ı Âli Hıristiyan dini ve kiliselerinin güvenliğinin sağlanacağı sözünü verir: Ayrıca, Rusya İmparatorluğu'nun bakanlarının şartlar ne olursa olsun Konstantinopolis'te kurulu aşağıda adı geçen Kilise'nin ve ona hizmet edenlerin lehine Bab-ı Âli'ye her şekilde başvurmasına izin verir ve komşu ve samimi şekilde dostane bir gücün saygın bir kişisinden gelen o şikayetleri dikkatle dinleme sözü verir. (Madde 7, Küçük Kaynarca Anlaşması, 1774)

Osmanlı İmparatorluğu'nca ilk kapitülasyon ayrıcalıkları yukarıdaki mektubun hitap ettiği Fransa kralı François'ya tanınmıştı. İlk kapitülasyonların amacı Osmanlı İmparatorluğu içi ticaretten tek başına kâr etmesini sağlayarak diğer Avrupalı rakipleri karşısında Fransa'ya bir avantaj sağlamaktı. Mektubun açılış paragrafından da anlaşılabileceği gibi, on altıncı yüzyıldaki Osmanlı yöneticilerinin Avrupa karşısındaki konumları hakkında hiçbir endişeleri yoktu.[12] Bu mektup ve o dönemden benzerlerini on sekizinci yüzyıl sonlarından veya on dokuzuncu yüzyıldan kalma belgelerle karşılaştırmak ilginç sonuçlar doğurur. Örneğin, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Anlaşması'nın dilinde çarpıcı bir tezat vardır. Bu anlaşma Rusya'yla altı yıldır süren bir savaşı bitiriyor ama gelecekteki savaşlara zemin hazırlıyordu. St. Petersburg tarafından Rusya'ya Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan Ortodoksların tek vasisi olarak hareket etme hakkı verdiği yönünde yorumlanacaktı. 1853'teki Kırım Savaşının çıkış nedeni İstanbul'un bu iddiayı tanımayı reddetmesiydi.[13]

12 Ayrıca bkz. Bull, *Anarchical Society*, s. 14; Naff, "Ottoman Empire," s. 143-4.

13 Davison, *Essays in Ottoman and Turkish History*, s. 30. [*Osmanlı Türk Tarihi (1774-1923)*, çev. Mehmet Moralı, 2004. İstanbul: Alkım Kitabevi].

Rusya'nın bu anlaşmayı neden böyle avantajlı bir iddiayı desteklemek için kullandığını görmek zor değil. Madde 7'nin dili biraz tuhaf: Rusya'yı dostane bir güç olarak niteliyor ve sanki Bab-ı Âli, Kilise ile ilgili konularda kendisine danışmanlık yapacak birini arıyormuş gibi bir ifade var. Rusya'nın Madde 7 ile iddia ettiği güç normalde askeri zaferle sağlananlardan o kadar farklı ki kimi tarihçiler bu anlaşmaya "Rus becerisinin ve Türk aptallığının"[14] ürünü olarak yaklaşıyorlar. Metternich gibi başka gözlemcilerse anlaşmada Rusya'ya verilen haklara dair daha kısıtlı bir yoruma sahip (daha önce başka güçlere de ayrıcalıklar tanınmıştı).[15] Yine de, kapitülasyonların ayrıcalıkları sayesinde Batılı güçler imparatorluk içindeki ticari işlemlerin neredeyse tümünü kontrol ediyorlardı ve Müslüman olmayan gruplar lehine sık sık içişlerine karışıyorlardı.

Tüm bu durumu, Osmanlıların zayıflayan maddi yeterliliklerinin sonucu değişen güç dinamiklerine bağlama fikri çekicidir. Osmanlılar önemli ticaret yollarının kontrolünü kaybetmişlerdi ve askeri ilerlemeler konusunda Avrupa'nın gerisinde kalmışlardı. Ancak, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılların gelişmelerini sırf maddi güce bağlamak önemli bir noktayı gözden kaçırmak anlamına gelir: Osmanlıların, savaş meydanındaki mağlubiyetlerine ek olarak Avrupa uluslararası düzenine katıldıkça karşılaştıkları (ve içselleştirdikleri) yeni lekelerin onlara dayattığı yükler tarafından zayıflatılma derecesi.[16]

Örneğin, Osmanlı millet sisteminin on dokuzuncu yüzyıla kadarki tarihine bakacak olursak,[17] Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan grupların neden özel korumaya ihtiyaç duydukları pek açık değildir.[18]

---

14 Agy., s. 29.

15 Agy.

16 Cemil Aydın, *Anti-Westernism in Asia* kitabında bunu ikna edici şekilde anlatıyor.

17 İlk fetihlerin insani bedellerini bir yana bırakırsak, imparatorluğun Hıristiyan milletlere karşı en acımasız eylemleri on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşmişti.

18 Veya Sultan'ın diğer tebasından daha fazla korumaya. Bkz. Göçek, *Rise of the Bourgeoisie;* Göçek, *Social Constructions of Nationalism;* Braude ve Lewis, *Christians and Jews;* Shaw, "Financial and Administrative Organization"; Shaw, *Sultan 3. Selim;* Davison, "Turkish Attitudes."

Bu grupların lehine içişlerine yapılan müdahaleler için gerekçe genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlakıyetçi bir rejimle yönetilmesi[19] ve sınırları dahilindeki bireysel haklar için anayasal bir koruma olmaması gerçeğiydi.[20] Osmanlı yöneticilerinin bu eleştiriyi yatıştırmak adına attıkları her adım, ironik bir şekilde onları Avrupa toplumunun normatif düzenini içselleştirmeye daha da yaklaştırmıştı.

Bab-ı Âli, 1839'de Saray ile tebaası arasında bağlayıcı bir anlaşma olması amaçlanan Tanzimat Fermanı'nı yayımlamıştı. Bu ferman ile Sultan yetkisinin sınırları olduğunu, yaşamın, mülkiyetin ve bireylerin haysiyetinin kutsallığını kabul ediyor ve hükümetin kendi iradesine göre değil yazılı yasalarla belirlenen "temel ilkeler" çerçevesinde kurulacağını ilan ediyordu.[21] Bu "temel ilkelerin" ne olduğu net olmadığından Osmanlı Yüce Divanı bunların şeriat yasalarından elde edileceğini ifade eden bir karar yayımlamıştı. Bu karar gayrimüslim tebaanın hakları sorusunu gündeme getirdi. İslam'ın şeriat ilkelerinden elde edilen yasalar gerçekten onların da haklarını koruyabilir miydi? En sonunda, Tanzimat önlemeyi hedeflediği durumu daha da derinleştirdi; başta Britanya olmak üzere Batılı güçler Tanzimat Fermanı'nın nasıl uygulanacağının yetkili müfettişleri haline geldiler.[22]

Batı'dan gelen baskılar karşısında, Bab-ı Âli 1856'da Islahat Fermanı'nı yayımladı. Bu fermanda tüm Osmanlı tebaası yurttaş kabul ediliyordu. Müslüman ve Hıristiyanlara eşit davranılacaktı ve ortak mahkemeleri olacaktı. Hıristiyanlar yerel heyetlerde temsil edilecek ve orduda görev yapacaklardı,[23] ayrıca ifade özgürlüğü tanınıyordu. Britanya elçisinin özel isteği üzerine din değiştirmenin cezası olmayacaktı. Avrupalı tüccarlar ticarete daha fazla katılmaya davet ediliyordu. Dışişleri bakanı Fuat Paşa

19 Bkz. Hobson ve Sharman, "Enduring Place," s. 88'deki "Oriental Despotism" kuramı üzerine tartışma.

20 Davison, agy.; Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma.*

21 Berkes, agy., s. 188.

22 Engelhardt ve Ali, *Türkiye ve Tanzimat*, s. 130-3; Berkes, agy., s. 189.

23 Daha önceki düzende Hıristiyanların ayrı temsil edilen kendi milletleri vardı. Orduda görev yapmıyorlar ve askerlik görevinin yerine vergi ödüyorlardı.

karşı çıkanlara fermanı batılı güçlerin müdahalesinin artık son bulacağını söyleyerek savunuyordu.[24]

Ancak 1856 fermanı kimseyi tatmin etmedi. Millet sistemi büyük bir darbe aldığından ve otoriteleri sarsıldığından yerel Hıristiyan önderler mutsuzdu. Üst düzey bir Rum olan Doktor Stefanos Sultan'a dert yanıyordu: "Avrupa, Fransa, İngiltere, Prusya'daki mezhepler arası eşitsizlikler buradan az mı ki?" Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan milletlere neden bu kadar çok özel ayrıcalık verilme ihtiyacı olduğunu sorguluyordu.[25] Hıristiyan halksa askeri hizmet konusunda rahatsızdı. Britanya elçisi misyonerlik faaliyetlerini yeterince korumadığı için fermandan memnun değildi. Fransız elçisiyse reformlardan sonra Fransız eğitim yöntemleri ve Fransız Medeni Kanunu'ndan yaralanılacağının garantisi olmadığı için tatmin olmamıştı. Avusturya elçisi Metternich'ten Osmanlı yöneticilerine Türklerin Avrupalı olmalarına gerek olmadığı ve Avrupa'nın ne düşündüğüne bakmadan kendi yasalarını hazırlamaları gerektiği tavsiyesini getiriyordu.[26]

Metternich'in tavsiyelerine uyma gibi bir seçenek yoktu. Bunun nedeni kısmen artık Osmanlı İmparatorluğu'nun "Avrupa'nın Hasta Adamı" haline gelmiş olmasıydı. Ne var ki, bu genelde sanıldığı gibi sadece imparatorluğun kötü maddi koşullarının basit bir tarifinden ibaret değildi. Tam tersine, çifte standartlar ve yaşam tarzına müdahalelerle birlikte bu tür öznel değerlendirmeler ülkedeki idari sistemi zayıflatarak maddi yeterlilik kaybına katkıda bulunuyordu. Fransız gözlemci Ubicini *Lettres sur la Turquie*'de [Türkiye'den Mektuplar] Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslimlere tanınan hakların Britanya'daki Yahudilerin durumuyla karşılaştırıldığında açık bir tezat yarattığını söylüyordu. Gerçekte Avrupa devletler toplumu Winston Parva'daki yerleşik "eski köy" gibi davranıyordu.

On dokuzuncu yüzyıl gelişmelerinin altında yatan mesele, Osmanlı İmparatorluğu'nun yöneticilerinin, güya yüzyıl önce Rusya'nın yaptığı gibi medeniyet standartlarına uymaları durumunda içişlerinde rahat bırakılacakları ve imparatorluğun egemenlik haklarının tanınacağı yönünde

24 Berkes, agy., s. 191.

25 Agy.

26 Agy.

bir yanılsama içinde olmalarıydı.[27] Medeniyet standartlarını yakalamanın ekonomik ve askeri sorunları müdahale olmadan çözmeye uğraşabileceklerini sağlayacağına inanıyorlardı. Gerçekte, bu yanılsama onları Müslüman bir güce hiçbir zaman eşit davranmayacak on dokuzuncu yüzyıl Medeniyet Standardı'nı kabul etmeye ve aynı zamanda kendi elleriyle Osmanlı'nın toprakları üzerindeki zaten zayıflamış olan hâkimiyetini baltalamaya itti. Osmanlı İmparatorluğu egemenlik gücünün tümünü savaş meydanlarında kaybetmedi; o güç zaman içinde kendisinin Avrupalı güçlerin sözde uydukları Medeniyet Standardı'nı kabullenişi ve buna olan özlemiyle ufalanıp gitti. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa standartları uymak için ne kadar çok çabaladıysa, o kadar zayıfladı. Gerçekten de, Osmanlı İmparatorluğu uluslararası sisteme katıldıkça, modernlik normlarını içselleştirdikçe, yöneticiler kendi insan ve kurumlarından "utanır" hale geldiler ve kısıtlı kaynakları başarısız olmaya mahkûm öykünme çabalarına harcadılar.

Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki Batılı yargıların içselleştirilmesi yavaş yavaş oldu. Batı'nın etkilerine ilk maruz kalanlar gayrimüslim azınlıklar, özellikle de tercüman olarak görev yapan ve imparatorluğun düşünsel seçkinlerini oluşturan Rumlardı. Örneğin, Osmanlı tarihi üzerine "gerilemeci"[28] analizlerin (ki günümüze dek Türk tarih söylemine egemen olmuştur—aşağıda bunun üzerinde durulacak) ilk örneklerinden biri Dimitri Kantemir'in 1716 tarihli eseri *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*'dir. Toynbee de bu bağlantıya işaret ediyor: "Ancak, on yedinci yüzyılın son döneminde Doğulu Hıristiyanların Batı'ya karşı genel tavrı derin bir değişim geçirdi; bunun nedeni belki kısmen Batı'nın zulmüne dair acı anıların zamanla yok olması, belki de kısmen bu dönemde birden bire Batı'nın kendisinin din savaşlarını bırakmış olmasındandır."[29] Böylece Osmanlı Rumları, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılılaşmanın lokomotifi haline geldiler ve onların bu yeni dünya görüşünün etkisi Osmanlıların 1768-74 Rus-Türk Savaşındaki yenilgisi ve yukarıda bahsedilen Küçük Kaynarca Anlaşması'nı imzalamalarıyla daha da arttı. Toynbee'nin ifadesiyle:

27 Aydın, *Anti-Westernism in Asia*, s. 19.

28 Beinin, *Workers and Peasants*, s. 18-9.

29 Toynbee, *Türkiye*, s. 34.

> Osmanlılar için Batılı halklara yenilmek zaten aşağılayıcıydı ... Doğu Hıristiyanlarına yenilmek ve o halka onları Batılı Güçlerle aynı seviyeye koyacak ayrıcalıklar tanımak zorunda olmak çok daha aşağılayıcıydı ... Küçük Kaynarca Anlaşması'nın yarattığı şok o kadar büyüktü ki Osmanlı devlet adamlarını Batılı çizgilerde reformlara girişmeye itti; ama bu ilk Osmanlı reformları yüz yıl önce Petro'nun neslinde Osmanlı'nın kendi Doğu Hıristiyanı tebaasının yaptığı gibi ticari uçtan değil, Büyük Petro gibi askeri uçtan başladı.[30]

Toynbee, Türklerin askeri öykünme çabasını öngörüsüz olarak eleştiriyor ve Türkleri "Batı'nın askeri etkinliğinin Batı'nın genel üstünlüğünün nedeni değil, bir belirtisi olduğunu"[31] anlamamakla suçluyor. Ancak başka herhangi bir çağda, bu askeri rekabette hem doğru, hem de yeterli bir tepki olurdu.[32] Birinci ve İkinci bölümlerde ifade edildiği gibi, modernliğin başlangıcı denklemi değiştirmişti, ama Türkleri (veya Rusları) işin başında askeri öykünmenin yeterli olmayacağını anlamadıkları için suçlayamayız. Zaten işin sonunda bu pek de önemli değildi: Osmanlı İmparatorluğu Batılılaşmayı bir devlet projesi olarak kabul ettikten sonra, modernist ontolojinin her düzey ve sektörde içselleştirilmesi sadece zaman meselesiydi.

Yukarıda değinilen gerilemeci tarih geleneği bu sürece mükemmel bir örnektir. Türkiye'de liselerde hâlâ öğretilen bu geleneğe göre Osmanlı beş ayrı tarihsel evreden geçmiştir: Kuruluş (1299-1453); Yükseliş (1453-1566); Duraklama (1566-1699); Gerileme (1699-1774) ve Çöküş (1774-1922). Bu gelenek son dönemlerde tarihçiler tarafından[33] sözde "duraklama" döneminden sonra işleyen çok karmaşık süreçleri göz ardı etmekle suçlanır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son üç yüzyılı bazı ilerleme ve barış, bazı gerileme ve

30 Agy., s. 36 .

31 Agy., s. 37.

32 Aydın'ın da ifade ettiği gibi, "bir evrensel Batı imgesinin gelişimi sırf 'daha önceleri cahil' olan Osmanlı, Çin veya Japon entelektüellerin Avrupa medeniyetinin üstünlüğünü 'keşfetmelerinin' bir ürünü değildi." Agy., s. 15.

33 Örneğin, Armağan, *Osmanlının Kayıp Atlası,* Birinci Bölümde ele alınan ve alıntılanan İnalcık, Karpat ve Hodgson.

kargaşa dönemlerinin olduğu çok inişli çıkışlı bir gidişat gösterir.[34] Mesela, Batı'da gerçek anlamıyla Doğulu despotluk örneği olarak gösterilmesine rağmen, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki Osmanlı İmparatorluğu aynı zamanda Batı Avrupa'da modern devletin habercisi olan türde artan bir bürokratikleşme de sergiliyordu.[35] İroniktir ki, bu gelişme ileride, hatta Türklerin kendilerince Osmanlı'nın çöküşünün nedenlerinden biri olarak yorumlanmıştır.[36] Bu söylemin imparatorluğun resmi tarihine dönüştürülmesinde iki şey etkili olmuştur: İmparatorluğun kaybının travması ve Osmanlı'ya dair her konuda Batılı bakış açısının içselleştirilmesi. İlki resmi çöküşten sonra cumhuriyetçi rejimin neden bu söylemi tercih ettiğini, ikincisiyse bu görüşe daha çöküşten önce yaygın şekilde rastlandığını açıklar.

Başka bir deyişle, Osmanlı'nın geriliği söylemi 1923'ten sonra resmi tarih olmakla beraber, o tarihten önce de Batılı standartlar yaygın şekilde içselleştirilmişti.[37] Bu ilk önce gayrimüslim seçkinler arasında, daha sonra Müslüman nüfus içindeki eğitimli seçkinler,[38] özelikle de yeni yeni Batılılaşmış askeri öğrenciler arasında olmuştu.[39] Aydın'ın da belirttiği gibi, "Avrupa'daki üstün evrensel medeniyeti tanımalarıyla birlikte, Osmanlı seçkinleri kendilerinin Avrupalılardan daha az modern ve daha az medeni olduklarına ve bu nedenle aynı yönde ilerlemek için hızlı reformlara ihtiyaç duyulduğunu kabul ettiler."[40] On dokuzuncu yüzyıl boyunca, seçkinler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun aslında "Avrupa'nın Hasta Adamı" olduğu yönünde artan bir endişe vardı. Bu kavramın Türkiye için kullanılabilirliği[41] konusunda Toynbee'nin söyledikleri gayet ilgi çekicidir:

34 Ayrıca bkz. Birinci Bölümdeki tartışmalar.

35 Darling, "Finance Scribes"; Faroqhi, "Crisis and Change."

36 Armağan, agy., s. 75.

37 Aydın ana değişimin Viyana Kongresi'nden sonraki yirmi yıl içinde olduğunu ileri sürüyor. Agy., s. 16-17.

38 Örneğin, Aydın, agy., s. 18-21'da ele alındığı şekliyle Mustafa Sami Efendi ve Sadık Rıfat Paşa'nın eserleri.

39 Agy., s. 72. Ayrıca bkz. Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında.*

40 Aydın, agy., s. 24

41 Ayrıca bkz. Stavrianos, *Ottoman Empire.*

> Türk'ün "Hasta Adam" olarak resmedilişinin ilginç bir tarihi vardır. Bu Batı'nın hayalinde Batılı'nın günahkâr, Türk'ünse Tanrı'nın Kırbacı olduğu eski resmin yerini almıştır ... Bu ifade ... ilk olarak Çar I. Nikola tarafından 1853'te, St.Petersburg'daki Britanya elçisiyle bir konuşma sırasında kullanılmıştır. "Elimizde hasta bir adam var, çok hasta bir adam ... Her an elimizde can verebilir ...." O günden bugüne, bu sözde hastanın her an gerçekleşebilecek ölümü komşularınca sürekli beklenir; kimileri memnun bir beklenti içinde, kimileriyse endişe içindedir, ama herkes sayısız hayal kırıklığına rağmen varlığını devam ettiren dogmatik bir inançla bunu bekler. Bu 1876'da ve 1912'de beklendi ve en emin şekilde de 1914'te beklendi; şimdi de, Türk'ün muzaffer Müttefik Güçlere Lozan barış anlaşmasını dayatarak sağlığına ve gücüne dair en tartışmasız kanıtları verdiği bu zamanda bile, gizli dahili bir hastalıktan her an çözülebileceği kehâneti o eski kesinlikle yapılıyor ... "Hasta Adam" kuramının bu kalıcılığı Batı'nın Türkiye'ye yaklaşımının ne kadar güçlü şekilde önsel nosyonlarca belirlendiği ve ne kadar az derecede nesnel gerçeklere dayandığının bir göstergesidir.[42]

Toynbee bu kavramın en iyi ihtimalle abartıdan ibaret olduğunu gözlemlemekte haklıydı, ama bu yaftanın yol açtığı hasarı küçümsüyordu. Osmanlı hastalığının büyük bir kısmı, iyileşebilecek bir dertten hastanede yatan ama koğuşta ölümcül bir virüse yakalanan bir hasta gibi aslında hasta olduğu inancından kaynaklanıyordu. Aslında, Osmanlı'nın imparatorluğu bir arada tutma amacıyla giriştiği liberalleşme çabaları, yalnızca parçalanmayı hızlandırıyor gibi görünüyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki topraklarının neredeyse tümünü kaybetmişti. Bu liberalleşme reformlarına karşı bir tepki yarattı ve Müslüman seçkinler arasında Pantürkizm ve Panislamizm gibi çeşitli gerici ideolojik akımları güçlendirdi.

1856 fermanının başlıca iki sonucu oldu: Avrupa ile ticaretten en çok yararlanan[43] Hıristiyan gruplar arasındaki uluslaşma hızını artırdı ve artık

---

42 Toynbee, *Türkiye,* s. 9-10.

43 Buna karşın, hiçbir ölçüye göre bireysel haklar konusunda örnek olamayacak Çarlık Rusyası bir Avrupa gücü olarak sınırlarını Batı ticaretine kapatma hakkı vardı.

bu durumdan hoşnutsuz olan ve bu yeni Avrupa tarzı yönetim sisteminin sağlayacağı iddia edilen faydalardan pay alamayan Müslümanlar arasında bir tepkiye neden oldu.[44] Osmanlı İmparatorluğu'nun Paris Barış Konferansında gönülsüzce Avrupalı bir güç olarak kabul edilmesini sağladı. Ancak, bu kabul pratikte gerçek bir değişiklik getirmedi.

Osmanlı İmparatorluğu 1876'da anayasal monarşi (meşrutiyet) rejimini benimsedi ve ilk parlamentosunu topladı. 1877-78 Türk-Rus Savaşının utanç verici beceriksizliklerinden sonra, daha iki yıllıkken parlamenter rejim askıya alındı. 1908'deki Jön Türk ayaklanmasından sonra anayasa tekrar yürürlüğe kondu. Aradaki dönemde, Batılılaşma yanlısı Osmanlıların örnek aldığı yer Japonya olmuştu.[45] Japonya'nın seçici şekilde Batılılaştığı için başarılı olduğuna inanılıyordu.[46] O döneme gelindiğinde artık Osmanlı entelijensiyası ve yönetici sınıfı on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki uzlaşmacı önlemlerden çok farklı havadaki çeşitli ideolojik kamplara katılmıştı. Arnavutlar ve Kürtler gibi Müslüman halkları imparatorluk içinde tutmak için Sultan Panislamizme ve kendisinin halife konumuna vurgu yapmayı seçti. Askeri seçkinler ve Jön Türkler ise gittikçe revizyonist bir stratejiye yöneldiler.[47] Burada Goffman'a kulak verelim: "Leke-

44 Genel olarak Osmanlıdaki Müslümanların, özellikle de Türklerin geçmiş zaferleriyle Hâkime-i Milliye olma hakkını kazandıkları yönünde güçlü bir inançları vardı. Bkz. Akçam, *Türkiye'yi Yeniden Düşünmek*, s. 191; ayrıca bkz. Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, s. 127 [*Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Babür Turna, 3. Basım, 2009. Ankara: Arkadaş Yayınları]; Bozkurt, *Azınlık İmtiyazları*, s. 60-1.

45 Bu gelişme üzerine kapsamlı bir tartışma için, bkz. Worringer, "'Sick Man of Europe.'"

46 Berkes, agy., s. 370.

47 "Türkiye'nin despotu ile Rusya'nın despotu korkudan titreyerek saklanırken ... Uzakdoğu'da tıpkı Türkler gibi barbar olarak görülen bu hayranlık uyandırıcı halk ... Japonlar Uzakdoğu'nun tümünde maddi ve ahlaki nüfuzlarını geliştirip, 'kendilerini sarı dünyanın koruyucuları ya da efendileri yapmayı' hedefliyorlardı... Yarım yüzyılda ulaştıkları medeniyet çürümeye yüz tutmuş Avrupa medeniyetinden üstün hale gelmişti; katliamları kınamaları gerekmiyor, liberal sözcükler telaffuz eden ağızları susturmaları gerekmiyor, yurtseverleri sürmeleri veya bastırmaları gerekmiyordu. (...) Gerçekten de, bizim evrenselleştiğini gör-

lenmiş birey, sinmek yerine karışık bağlantılara düşmanca kabadayılıkla yaklaşmaya kalkabilir, ama bu da diğerlerinin kendi sorunlu karşılıklar kümesini yaratmasına neden olabilir."[48] Önemli nokta, hem uzlaşmacı hem de revizyonist önlemlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun başkalarınca (ve kendince) zorba, geri, yarı medeni bir devlet olarak nitelenmesine tepki olarak oluşturulmalarıdır.

İmparatorluğun parçalanması devam ettikçe, normalde Sultan'ın aşırılıklarını törpüleyebilecek Osmanlı entelijensiyasının kendisi de radikalleşti: "Liberal deneyin başarısızlıkla sonuçlandığına karar veren liderleri [İttihat ve Terakki Partisi liderleri] İslam ve Türk etniğine dayanan yeni bir imparatorluk yaratmayı hedefleyen yabancı düşmanı ve şovenist bir tür milliyetçilik olan Pantürkizme döndüler."[49] 1908'de parlamento tekrar açıldı ve İttihat ve Terakki Partisi (İTP) hükümetin dizginlerini eline aldı. Daha sonra gelişecek kitlesel Ermeni katliamları gibi olayların ışığında İTP'nin Pantürkizmi ne kadar kötü görünürse görünsün, bu ideolojinin on dokuzuncu yüzyılın sonunda ortaya çıktığı ve dolayısıyla büyük ölçüde Birinci Bölümde anlatılan dinamiklerce biçimlendirildiği kabul edilmelidir.

İTP'nin stratejisi Osmanlı'nın lekelenmesinin ve aynı anda imparatorluğun çözülmesinin getirdiği genel güvensizliğin üstesinden gelme yönünde son bir çaba olarak görülebilir. Her ne kadar geriye dönüp baktığımızda anlaşılması zor olsa da, İTP'nin liderlerinin bu tarihte bile ülke içinde doğru önlemler alındığı sürece imparatorluğun çözülüşünün durdurulabileceğine inançları tamdı. Dış ilişkilerde, Jön Türkler başta Birinci Dünya Savaşı olmak üzere bir dizi yıkıcı savaşa giriştiler.[50] Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'daki kayıp toprakları geri alma arzusu kısmen Doğu'da kalan topraklarını elinde tutma isteğine bağlıydı. İmparatorluğun Müslüman tebaası arasındaki statüsü Avrupa'ya denk durabilme

---

mek istediğimiz bu 'sarı' medeniyettir." *Mechveret Supplement Français*, İTP'nin yayın organı *Meşveret*'in Fransızca eki, 1905, aktaran Worringer, "'Sick Man of Europe'," s. 207.

48 Goffman, *Stigma*, s. 18.

49 Melson, "Paradigms of Genocide," s. 157.

50 Bkz. Balkan Savaşları.

potansiyeline bağlıydı.[51] Jön Türkler ve diğer Osmanlı önderleri 1913'te hâlâ imparatorluğun kurtarılabilir olduğuna inanıyorlardı.[52] Ne yazık ki, müttefikleri Almanya ve Avusturya-Macaristan ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu da 1918'de yenilgiye uğramıştı. 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkesi imzalandı. Kısa süre sonra imparatorluğun kalan topraklarının büyük kısmı işgal altındaydı. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'ya denk konumunu tekrar kazanma çabasında çok büyük bir başarısızlığa uğramıştı.

Türkiye'nin Yeniden Normallik Arayışı

> Bizden Belgrad'ı aldıkları zaman, düşman delegeleri Niş kasabasını da istemişlerdi. Osmanlı delegesi ayağa kalkarak: "Ne hacet," dedi, "İstanbul'u da size verelim." Babalarımız için Niş o kadar yakındı. Biz eğer Vardar'ı, Trablus'u, Girid'i ve Medine'yi bırakırsak, Türk milleti yaşıyamaz sanıyorduk.[53]

İstiklal Savaşı (1918-1922)

Mondros Ateşkesi (1918) ile Sultanlık'ın kaldırılışı (1922) arasındaki dönemdeki gelişmeleri anlamak iki savaş arası dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin elindeki dış siyaset seçeneklerini bir bağlama oturtmak için kesinlikle

51 Örneğin, bkz. Britanya Mısır Yüksek Komiseri Earl Kitchener'dan Britanya Dışişleri Bakanı Edward Grey'e mektup (3 Kasım 1913): "Türklerin çöküşü mutlak görünüyor. Bundan böyle Avrupa'da ya da başka bir yerde eski konumlarını koruyamazlar. Kahireli bir Müslüman bana eğer Türkler güçleriyle Avrupa'da tutunamazlarsa o zaman artık İslam'ı yönetme haklarını da kaybedeceklerini söyledi. Halk Türkleri pek sevmese de bir Müslüman gücün yenilgisi karşısında son derece mutsuz." (Şimşir, *İngiliz Belgelerinde).*

52 İstanbul'daki Britanya Büyükelçisi Gerald Lowther'dan Britanya Dışişleri Bakanı Edward Grey'e mektup (6 Ocak 1913): "Türkler hâlâ acı gerçekle yüzleşemiyor. Hâlâ pazarlık yapabileceklerini zannediyorlar," Agy.. Edward Grey'den Gerald Lowther'a mektup (11 Ocak 1913): "Osmanlı Büyükelçisi Reşit Paşa ile görüştüm. Türklere İstanbul'u kurtarmak istiyorlarsa Edirne'yi vermeleri gerektiğini ve bir savaş durumunda her şeyi kaybedeceklerini söyledim. Bütün sözlerim boşunaydı. Reşit Paşa Osmanlı delegasyonunun konferansı terk edeceğini iletti," agy.

53 Atay, *Zeytindağı,* s. ii.

gereklidir. İstiklal Savaşının dört yılı boyunca,[54] Batılı güçler Türklerin ölümcül düşmanlarıyken, Bolşevikler ile Asyalı Müslümanlar maddi ve manevi destek veriyordu.

Mondros'tan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun kalan toprakları (Anadolu), yani resmen paylaşılmamış olan topraklar işgale uğradı. Bunun görünürdeki gerekçesi Ateşkes'in Üçlü İtilaf devletleri ve müttefiklerine yöredeki gayrimüslimlerin güvenliğini sağlamak için Türkiye'nin çeşitli kısımlarını işgal etme yetkisi veren 18. maddesiydi. Zaten Arabistan ve Suriye-Lübnan tarafında bulunan Britanyalılar gemilerini İstanbul'a getirdiler; Yunan güçleri Batı Anadolu'nun denetimini ele geçirdi; İtalyanlar Akdeniz bölgesindeydi; Fransızlarsa Güneydoğu'ya girdiler.

1918'te İstanbul'daki Türk liderler ve entelijensiyası bu yenilgiden sonra bir nevi bağımsızlık sağlamanın en iyi yolunun ne olacağı konusunda bölünmüşlerdi. Bir grup ABD başkanı Woodrow Wilson'un ana hatlarını çizdiği kendi kaderini tayin ilkelerine başvurulması taraftarıydı. Ancak Wilson Türkiye'yi kendi kaderini tayin hakkına sahip bir ulus olarak tanımadığı için bu yaklaşımın ne kadar etkin olacağı açık değildi.[55] Bir diğer grupsa Batılı devletlerden birine manda statüsü için başvurma taraftarıydı ve bu konuda en popüler tercih Amerika Birleşik Devletleri'ydi. Başka bir grupsa tek kurtuluşun Türklerin Halifelik makamını ellerinde tutmalarında olduğuna inanıyordu. Kimileri Britanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalanlara yardım edeceğine ve koruyacağına, çünkü Britanya sömürge yönetimi altındaki geniş Müslüman nüfusları denetim altında tutmalarına

54 Bu döneme Türk tarihinde verilen ad budur. Batılı anlatılardaki alternatifler (Yunan-Türk Savaşı, Türk-Ermeni Savaşı, vb.) eksik bir tablo çizdiğinden ve daha da önemlisi, Batılı güçlerin savaştaki rollerini yok saydığından Türk terminolojisini kullanmakta bir sorun görmüyorum.

55 "Her ne kadar ABD, Türkiye'ye karşı dikkatli bir tarafsızlık politikası sürdürmüş olsa da, Başkan Wilson'un yurttaşlarına savaşta hem düşüncede hem de eylemde tarafsız olmaları çağrıları, anlaşıldığı kadarıyla Türkler için geçerli değildi ... Woodrow Wilson 1912'de seçildikten kısa süre sonra atamalarla uğraşırken, Albay House Türkiye'ye Büyükelçi olarak Henry Morgenthau'yu önerdi; Wilson buna, 'Türkiye diye bir yer olmayacak,' diye cevap verdi, House'un buna yanıtı, 'O zaman bırakın gidip arasın,' oldu." Evans, *United States Policy,* s. 29.

yardımcı olacak dost bir halifenin işlerine geleceğine inanıyordu. Diğer bir deyişle, Bab-ı Âli Avrupalıların gücüne karşı koyma yönündeki her türlü ümidi terk etmişti ve artık koşullar ne olursa olsun kendi varlığını devam ettirmenin yollarını arıyordu.

Ateşkes ile Osmanlı Ordusu dağıtılmıştı. Bu arada Anadolu'da direniş hareketleri belirmeye başladı. Osmanlı Ordusu'ndaki görevinden istifa eden Mustafa Kemal, birtakım zekice manevralarla[56] direniş hareketlerinin tümünü kapsayan konseyin kontrolünü ele almayı başardı ve çeşitli cephelerdeki tüm milisleri 1919'un son çeyreğinde kendi önderliği altında birleştirdi. Bolşeviklerle de bu dönemde görüştü ve bağımsız bir Türkiye'nin komünizme dostça yaklaşabileceğini ima ederek biraz destek garantisi aldı.[57] Karşılıklı dostluk ilan eden Kars Anlaşması'nın 1921'de imzalanması Doğu Cephesi'ni kesin olarak kapatmış oldu.

Britanyalılar Sultan'ın İstanbul hükümetini Anadolu'daki direniş hareketleri gayri meşru ilan etmeye zorladılar. Mustafa Kemal ve ona katılan herkes İstanbul hükümetince hain ilan edildi. Buna karşılık, Mustafa Kemal Sultan'ın Batılı güçlerin tutsağı olduğunu ve meşru bir hükümetin yalnızca işgale uğramamış bölgelerde kurulabileceğini ileri sürdü. Kendisini destekleyen herkesi Ankara'ya çağırdı. Osmanlı parlamentosu Kemal'i destekleyen bir karar alınca, Britanya güçleri İstanbul'un resmi kontrolünü ele aldılar, parlamentoyu lağvettiler ve kentten kaçamamış tüm milletvekillerini tutukladılar (Mart 1920). Bu Britanya adına stratejik bir hataydı. Kısa süre sonra, 23 Nisan'da milliyetçiler Ankara'da kendi meclislerini açtılar ve Mustafa Kemal de Osmanlı parlamentosu anayasaya aykırı şekilde kapatıldığından, Türk halkının gerçek temsilcilerinin Ankara Meclisi olduğunu iddia edebildi. Ankara hükümetinin meşruluğunu İslam dünyasına destek çağrısı yaparak daha da sağlamlaştırdı. Anadolu direniş hareketinin Halife'yi Batılı güçlerin ellerinden kurtarmaya çalıştığını ileri sürdü.[58]

---

56 Daha önce köktendinci bir kalabalığın Sultan'ı tahttan indirmeye kalkıştığı meşum 31 Mart isyanının bastırılmasında ve Birinci Dünya Savaşındaki ünlü Gelibolu Muharebesi'nde büyük bir asker olarak ünlenmişti

57 Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetlerle.*

58 Aydemir, *Tek Adam.*

Osmanlı İmparatorluğu kaynaklarını yirminci yüzyılın başındaki savaşlarda büyük ölçüde tüketmiş olduğundan,[59] Anadolu direnişi işgalci ordulara karşı savaşında yerel maddi kaynaklardan yararlanamazdı. Askeri masraflar kısmen Bolşevikler[60] ve Asyalı dost Müslüman gruplarca karşılanmıştı.[61] Savaş boyunca, Mustafa Kemal Ankara hükümetinin Bolşeviklere güven ve dostluğunu dile getirmeye devam etti: "Her iki ordu kapitalist Avrupa'nın Asya'daki iştahını söndürmek için kan döküyor. Dolayısıyla iki ordunun davasında, ruhunda ve emelinde birlik var. ... biri kızıl ihtilal bayrağının zaferini, diğeri al Türk bayrağının namus ve şerefini kurtarmışlardır."[62] İstiklal savaşı süresince Britanyalılar bu ittifakı bir mantık evliliği olarak gördüler.[63] Daha çok Türkiye'ye karşı Yunanistan'ı desteklemelerinin Hindistan'da nasıl görüleceğini düşünüyorlardı.[64]

Türkler Fransız ve İtalyanları fazla savaşmadan çekilmeye ikna edecek kadar güçlü bir ordu örgütlemeyi başardılar. Kars Anlaşması'ndan sonra

59 İtanlyanların Trablus'u işgali; iki Balkan Savaşı; Birinci Dünya Savaşı.

60 Britanya Gizli Servisi, İstanbul Şubesi'nin raporu (21 Nisan 1922): "Ankara Hükümeti'nin Mali Durumu: ... Yeni bütçe oluşturulurken, Ankara Hükümeti'nin Maliye Bölümü bütçenin aşırı gibi görünmemesi için özel bir çaba içindeydi ve toplam harcamalar 25 milyon Türk lirası olarak öngörülmüştü. Bu miktarın Ukrayna Hükümeti'nin vaat ettiği 2 milyonluk altınla karşılanacağı öngörülüyordu. Vergilerden on milyon Türk lirası bekleniyordu, beş milyonluk fark da her köy ve bölgeye getirilenler dahil özel savaş katkısı yükümlülükleriyle karşılanacaktı." Şimşir, *İngiliz Belgelerinde.*

61 M.M.H.J. Chotani, Merkez Hilafet Komitesi, Bombay, Ankara'ya Hollanda Bankası aracılığıyla 50.000 sterlin gönderdi (18 Şubat 1922); A.H.S. Khatri, Merkez Hilafet Komitesi Onursal Genel Sekreteri, Bombay, halihazırda 90.000 sterlin gönderilmiş olduğunu ve 10.000 sterlinin daha yolda olduğunu yazıyordu (14 Eylül 1922). Şimşir, *Doğunun Kahramanı.*

62 Bolluk, *Kurtuluş Savaşının,* s. 122, 124.

63 Dışişleri Bakanı'nın Yunanistan ile Türkiye arasındaki arabuluculuğa dair raporu, Şimşir, *İngiliz Belgelerinde.* Ancak savaş bittikten ve hem Ankara hem de Bolşevik hükümetleri kalıcılıklarını ispatladıktan sonra Baritanyalılar bu ittifakın kalıcılığı hakkında kaygılanmaya başladılar.

64 Örneğin bkz. Avam Kamarası'ndaki tartışmalar ve Başbakan Lloyd George'un Britanya Yakındoğu Politikası üzerine konuşması (8 Nisan 1922), Şimşir, agy.

Doğu Cephesi kapanmış olduğundan Ankara hükümeti tüm gücünü Batı Cephesi'ne yoğunlaştırabildi ve Yunan güçlerini 1921-1922'de birkaç çarpışmadan sonra yendi.[65] Yunanistan birkaç hafta içinde Anadolu'daki tüm askerlerini geri çekti ve İstanbul'daki Britanyalılar tek işgalci güç olarak kaldı. İki taraf ateşkes için Mudanya'da bir araya geldi. Bu sırada, Yunanistan çekilmeye devam etti ve Doğu Trakya'yı Türklere bıraktı. Mustafa Kemal, Batılı güçlere Türklerin Türk çoğunluğa sahip tüm topraklar denetimleri altına girinceye kadar savaşmaya kararlı olduklarını belirtti.[66] Ekim 1922'de ateşkes imzalandı.

Osmanlıların Sonuncusu ve Modern Türkiye'nin Doğuşu (1922-1923)

> "İsmet," diyordu [Lord Curzon], "bana en çok bir müzik kutusunu hatırlatıyorsun. Her Allahın günü aynı eski melodiyi çalıyorsun. Ta ki bizi hasta edene dek: Hükümranlık, hükümranlık, hükümranlık ..." (Lozan'daki Amerikan gözlemcisi Joseph C. Grew'un anılarından, s. 66)

Ankara hükümeti Mudanya Ateşkesi'nde koşullarının çoğunu kabul ettirdi ve Birinci Dünya Savaşından sonra işgale uğrayan Anadolu topraklarının büyük kısmını geri aldı. Bununla karşılaştırıldığında, İstanbul hükümeti işgale karşı koyma konusunda isteklilik göstermemişti ve çoğu direniş hareketini sabote etmişti. Dolayısıyla İstanbul hükümeti meşruluğunu kaybetmişti. Ankara'daki parlamento 1 Kasım 1922'de Sultanlığı kaldırdı ve Türkiye'nin bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. Son sultan Mehmed Vahdeddin ve hanedanın geri kalan üyeleri İstanbul'u bir Britanya savaş gemisiyle terk etti. Halifelik makamı Sultanlıktan ayrıldı

65 Bu arada İstanbul hükümeti Sevr Anlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşma Türklere sadece Anadolu'nun ortasındaki işgale uğramamış bölgeyi bırakıyordu. Ankara hükümeti anlaşmayı tanımayı reddederek İstanbul hükümetinin artık anlaşma imzalama yetkisi olmadığını ve bu anlaşmaların geçerli olabilmesi için Türk parlamentosunun onaylaması gerektiğini ilan etti.

66 Osmanlı parlamentosunun son kararında yer alan Misak-ı Milli'de belirtildiği şekliyle. Türkiye'nin mevcut sınırları Musul ve Batı Trakya hariç ve Antakya eklenmiş olarak Misak-ı Milli sınırlarıyla aynıdır.

ve bir süre için korundu. Modern Türkiye'nin yeni sınırlarını tanıyan Lozan Anlaşması 1923'te imzalanana dek Britanya güçleri İstanbul'da kalmaya devam etti.

Barış anlaşması için 20 Kasım 1922'de Lozan'da bir konferans toplandı. Mustafa Kemal baş müzakereci olarak ikinci adam İsmet Paşa'yı gönderdi. Batılı güçleri bir sürpriz bekliyordu: İsmet Paşa daha baştan Türkiye'nin eşit muameleden aşağısını kabul etmeyeceğini belli etti. Batılı güçlerin aklındaki bu değildi. Örneğin, Fransız gazeteleri konferans öncesinde kapitülasyonların zaman içinde kaldırılması gerektiğini, ancak Türk mahkemelerinin Avrupalı mahkemelerinin düzeyinde olmadığını ve karara varmak için acele edilmemesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunuyordu.[67] Britanya delegasyonu konferans boyunca pazarlıkları kontrol edeceğinden emin görünüyordu.[68]

İsmet Paşa son askeri zaferlere rağmen Batılı güçlerin Ankara hükümetine veya Türkiye'ye saygı duymadıklarının farkındaydı. Bu yüzden konferansa önemli bir sembolik hareketle başladı. Britanya delegasyonunun başı Lord Curzon tüm delegelere hoş geldin konuşması yaptıktan sonra, İsmet Paşa da ayağa kalktı ve uzun bir konuşma yaptı.[69] Konferansın ilk günlerinde İsmet Paşa Türkiye'nin kapitülasyonlara daha fazla katlanmayacağını ve içişlerine yabancıların karışmasına da artık izin vermeyeceğini ilan etti: "Türkiye müstakil yaşamak isteyen ... bir millettir. ... Ecnebi emval ve emlaki, ecnebi hakları Türkiye'nin umumi kanunlarıyla teminat altındadır."[70] İronik bir şekilde, Türklerin kapitülasyonların kaldırılması taleplerine en şiddetle karşı çıkan Japon delege Hayaçi oldu. Hayaçi, İsmet Paşa'ya Japonya'nın da zamanında kapitülasyonlardan çektiğini ve Türk taleplerini anlayabildiğini söyledi. Ancak, Japonya'da bile kapitülasyonlar

67 Karacan, *Lozan*, s. 61-2.

68 Agy., s. 50.

69 Joseph C. Grew bunun çok kötü bir izlenim bıraktığını, ama konferans devam ettikçe İsmet Paşa'ya saygı duymaya başladığını, hatta bunun Amerika Birleşik devletleri ile Ankara hükümeti arasında tek taraflı bir anlaşma için şahsen bastıracak düzeye geldiğini bildiriyor. Bkz. Grew, *Turbulent Era*, Grew, *Lozan Günlüğü*.

70 Karacan, *Lozan*, s. 104.

gerekli idari ve hukuki reformlar yapılmadan kaldırılmamıştı.[71] İsmet Paşa buna ikna olmadı; Türkiye'nin "Yunanistan'da, Balkan devletlerinde *bile*"[72] işletilmeyen kapitülasyonları devam ettirmesi ihtimali olmadığını söyledi. Yunanistan gibi eski Osmanlı topraklarını kapitülasyonlardan sakınırken Türkiye'de uygulanan bir uluslararası sistemin adil olmadığını ekledi: "Konferansa müsavi muamele göreceğimiz teminatı üzerine geldik. Eğer hâkimiyetimizden sık sık bahsetmeye lüzum gördüysek, hâkimiyetimize halel verecek mahiyette yapılan tekliflerle buna mecbur edildik. Müstakil hiçbir devlet, *hatta Yunanistan dahi* bu yolda tekliflere maruz kalmamıştır! Türk milleti her şeyden evvel diğer müstakil devletler gibi muamele görmeye haklıdır, layıktır."[73] Konferans boyunca Türk delegasyonunun görüşü Türk yasalarının Avrupa standartlarına uygun olduğu ve Türkiye'nin içişlerine müdahaleye gerek olmadığı yönündeydi. Konferans çıkmaza girmişti. 29 Aralık 1922 tarihli *The Times* gazetesindeki bir yazıda şöyle deniyordu: "Ya Türkler önlerine konan mantıklı talepleri ve ülkelerinin gelişmesi için gerekli desteği kabul ederler ya da Türkiye'yi Asya çöllerindeki tamamen soyutlanmış bir ülke durumuna indirgerler." Bu karamsar tahminlere rağmen, Türk delegasyonu tam egemenlikten ve eşitlikten aşağısını kabul etmiyordu.[74] Şubat 1923'te konferans görüşmeleri askıya alındı.

71 Goffman, agy., s. 107: "Lekelenmiş birey 'kendi türünden olanları' lekeleri görünür ve rahatsız edici olacak derecede tabakalaştırma eğilimi sergiler. Daha sonra normallerin kendisine karşı takındığı tavırları kendisi de kendisine göre daha sıkça lekelilere karşı takınabilir."

72 Karacan, agy. s. 106; italikler eklenmiştir.

73 Agy., s. 154; italikler eklenmiştir.

74 Joseph C. Grew'un anılarından, 5 Şubat 1923, s. 94: "Child, Bristol ve ben neredeyse anında soluğu Curzon'un odasında aldık ... Bir anda Curzon ortaya çıktı, öfkeli bir boğa gibi odaya daldı, bize bir bakış fırlattıktan sonra yumruklarını havada sallayarak aşağı yukarı dolaşmaya koyuldu. Kan ter içinde kalmış durumda bakışları hepimizin üzerinde geziniyordu. Bağırmaya başladı: "Tam burada dört ölümcül saat boyunca oturup durduk ve İsmet söylediğimiz her şeye aynı sıradan bayatlıklarla cevap verdi: Bağımsızlık ve hükümranlık. Elimizden gelen her şeyi yaptık. Bombard dahi masaya yumruğunu indirerek İsmet'e, bunun savaş tahrikçiliğinden öteye gitmediğini söyledi."

Nisanda görüşmeler tekrar başladıktan sonra bile bazı sorunlar vardı. Britanyalılar 70 yıl boyunca salgın hastalıkları Avrupa'dan uzak tuttuğunu söyleyerek İstanbul'daki Sağlık Yüksek Komiserliği'nin çalışmaya devam etmesini istiyordu. İsmet buna bu komiserlik için en uygun yerin Arabistan veya Hindistan olduğunu; Türkiye'nin savaş sırasında mükemmel bir sağlık sistemi geliştirdiğini ve Türk tıp okullarının Avrupalılardan aşağı olmadığını söyleyerek karşılık verdi.[75] Anlaşmanın 24 Temmuz 1923'te imzalanmasıyla Türkiye Batılı güçleri taleplerinin çoğunu kabul etmeye zorlamıştı.[76] Abartıya meyilli bir Amerikalı gazeteci Batı'nın Doğu karşısında hiç bu kadar eğilmek zorunda kalmamış olduğu gözleminde bulunmuştu.[77]

Egemen Türkiye: Şimdi Ne Olacak (1923-1938)

Egemenliğin tanınmasından sonra Ankara hükümetinin gideceği yön baştan belli değildi. Batılı güçlerin korktuğu ihtimallerden biri Halifeliğin gücünü kullanarak Asyalı Müslümanları etkilemeye çalışmasıydı. Batı'ya göre tatsız bir diğer ihtimalse İstiklal Savaşı boyunca ima ve vaat edildiği gibi komünizmin benimsenmesiydi. Bu korkuların ilki kısa süre sonra boş çıktı.

Türkiye'nin "Doğu" ile İlişkileri: 1923-1938

Yukarıda değindiğimiz gibi, Ankara hükümeti İstiklal Savaşı boyunca Müslüman dünyasından yaygın destek gördü. Son savaş kazanıldıktan sonra, Ankara'ya dünyanın her köşesindeki Müslüman topluluklardan

75 Karacan, agy., s. 180. Ayrıca burada Asya/Doğu'nun hastalıkla bağdaştırılışının bir örneğini görüyoruz.

76 Madde 28: Sözleşmeye imza atan yüce tarafların hepsi, bu bağlamda, Türkiye'deki kapitülasyonların her yönüyle tamamen kaldırılışını kabul eder.

77 Atay, *Çankaya*, s. 338. Aynı sayfada Atay, Türk Ordusu'nun İstanbul'a girişini seyreden Teğmen Armstrong'un şu sözlerini aktarıyor: "Ruhumun isyan ettiğini duyuyorum. Türkler sanki Kanuni Sultan Süleyman devrindeymişler gibi düşünüyorlardı. İngiltere İmparatorluğu şerefinin bütün Asya'ya karşı, çamurlara yuvarlanması gururumu yaralıyordu."

tebrik telgrafları[78] ve ziyaretçiler yağdı.[79] İstiklal Savaşı boyunca ve hemen sonrasındaki yazışmalarda iki ana tema vardı: Türklerin İslam adına savaşıyor olmaları ve Türklerin sömürgeci müdahaleye karşı savaşıyor olmaları. Her ikisi de haklı davalar olarak görülüyordu.[80]

Ancak Ankara'daki Müslüman temsilciler Türkiye'deki Halifelik'in kaldırılması tartışmalarından haberdar olunca ilişkiler soğumaya başladı. Belki de Ankara hükümeti Lozan'daki pazarlıklar sırasında Müslüman toplulukların desteğine ihtiyaç duyduğu için 1922'de Sultanlık kaldırıldığında ve 1923'te cumhuriyet ilan edildiğinde Halifelik makamı korun-

---

78 Birkaç örnek: Hilafet Komitesi'nin Başkanı'ndan mektup (10 Eylül 1922) – "Delhi'de yapılan mitingde aşağıdaki kararlar alındı: Delhi halkı, Kemalistlerin Anadolu'da kazandıkları kesin zaferi yürekten kutlar."; Hilafet Komitesi'nin Başkanı'ndan Mektup (11 Eylül 1922) – "Parlak zaferi ve İzmir'in kurtarılması dolayısıyla Gazi Mustafa Kemal'e ve Mücahitlerine Sind Müslümanlarının en içten tebriklerini iletmenizi dilerim ..."; Johannesburg Hintli Cemaati'nden Mektup (14 Eylül 1922) – "Biz, Güney Afrika'da yaşayan Hindu ve Müslüman bütün Hintliler, sizi, arkadaşlarınızı ve kahraman, yenilmez, asil Türk ordusunu kutlarız ..." Bombay, Celalabad, Surat, Baliya bölgesi, Baliya ve diğer topluluklardan mektuplar için bkz. Şimşir, *Doğunun Kahramanı,* s. 42-57.

79 "Avam Kamarası'nda tartışmalar ve Başbakan Lloyd George'un Britanya Yakındoğu Politikası üzerine konuşması (4/8/1922): Üstteğmen Kenworthy: ... Artık Türk milliyetçilerin başkenti olan Ankara'da dünyadaki tüm Müslüman topluluğundan bir temsilci var ..." Mustafa Kemal *Islamic News* gazetesinin sahibi Hintli gazeteci Abdulkayyum Malik'e röportaj veriyor (26/8/1923): "Biz Türkler en karanlık günlerimizde bize yardım eden Hintli kardeşlerimize müteşekkiriz." Şimşir, *İngiliz Belgelerinde*., s. 329.

80 Yalnızca Müslümanlardan da değil: Britanya Saraybosna Konsolosu'ndan C.A. Young'a rapor (Belgrad) 25/9/1922: ... 12 Eylül'de Hırvat Köylü Partisinin yayın organı olan "Hrvatska Sloga'da" şu pasaj geçiyordu. "Dünya Kemal'de varoluş mücadelesi veren bir ulusun başkahramanını görüyor. Türklerin çektiği acıları tüm Ezilenlerin yüreğini sızlatıyor. Kemal'in zaferini coşkuyla karşılamamız yalnızca pek çok Hırvat'ın Müslüman olmasından değil, bunun aynı zamanda doğrunun kötülüğe karşı, hukuğun hukuksuzluğa karşı, ulusal ruhun emperyalizm ve ezilmeye karşı zaferi olmasından kaynaklanıyor," Şimşir, *İngiliz Belgelerinde.* Ayrıca bkz. " 15 Eylül 1922 tarihli "Jugoslawski List'ten" (Yugoslavya Hükümet yanlısı yayın organı) alıntı," Uğurlu, *Yabancı Gözüyle.*

muştu. Ankara Doğulu toplulukların temsilcilerini çekmeye ve onlara ilham kaynağı olmaya devam etti.[81] Askeri zaferden sonraki ilk birkaç yılda Ankara hükümetine resmi sadakatlerini bildirmeye gelenler[82] veya Mustafa Kemal'in yeni Halife olmasını önerenler bile oldu. [83]

Yine de, Mustafa Kemal'in de bastırmasıyla Türk parlamentosu 3 Mart 1924'te Halifelik makamının kaldırılması yönünde oy kullandı. Bu tartışmalı kararın nedenlerini[84] daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağız. Bu noktada Britanya gazetelerinde bu kararın Türkiye adına stratejik bir hata olduğu görüşünün belirtildiğine dikkati çekelim. *The Times* ve *The Economist* bunun Sünni Müslüman toplulukla ve yeni Ankara hükümetine hayran olan Mısır, Afganistan ve Irak gibi Müslüman devletlerle ilişkilerini bozacağı görüşündeydi.[85] Sonunda, Britanya yönetimi altındaki Müslüman topluluklarla ilişkiler neredeyse tamamen ortadan kalkarken, Türkiye egemen Müslüman ülkelerle dostane ilişkiler kurmayı başardı.[86]

81 *The Westminster Gazette,* 9 Temmuz 1923, Yılmaz, *İngiliz,* s. 69.

82 "Kemal'in Moskova temsilcisi Upmal ile toplantısından alıntılar (1/1/1921): Mustafa Kemal: [Yemenliler] Kendilerini Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası görerek buraya geldiler. Ankara hükümetine güvenlerini bildirdiler. Onlara önceki tebaalığını istemediğimizi söyledim. Halk hareketi oluşturarak kendilerinin örgütlenmesini ve ondan sonra iki devletin federasyonu konusunu konuşabileceğimizi belirttim. Evet, Bağdat'ta milliyetçi bir hükümet oluştu. Onlar da yardım için bana geldiler. Onları cesaretlendirecek büyük bir gücümüz olmadığından, sadece manevi destek için Girzor üzerinden Musul'a küçük bir müfreze gönderdim..." Mehmet Perinçek (2005) *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri.*

83 Atay, agy., s. 377.

84 "Britanya Gizli İstihbarat Servisi Bilgilerinin Genel Gözden Geçirilmesi, Nisan-Ağustos 1922 Dönemi: ... Yılın başlarında Ankara'da bir Panislami Konferans düzenlemek için toplanan Müslüman ülke temsilcilerinden bir kısmının bu konferansın amaçlarından birinin Halifelik'te yapılacak değişiklikleri tartışmak olduğunu öğrenince katılmayı reddetti." Şimşir, *İngiliz Belgelerinde,* s. 349.

85 *The Times,* 5 Mart 1924; *The Economist,* 8 Mart 1924, Yılmaz, *İngiliz* içinde.

86 Mustafa Kemal'in 1938'de ölümünden sonra Müslüman dünyası boyunca yoğun şekilde övülmüştü, örneğin: Tüm Hindistan Müslüman Birliği başkanı Cinnah ile basın toplantısı: O (Atatürk) Çağdaş İslam dünyasında en büyük Müslüman idi ve eminim ki bütün islam dünyası o'nun ölümüne derin yas tutacaktır.

Britanya'dan bağımsızlığını 1919'da kazanan Afganistan, Sovyetler Birliği ile birlikte bir dostluk anlaşmasıyla Ankara hükümetini tanıyan ilk devletlerdendi. Söz konusu anlaşma Doğulu ulusların emperyalizme karşı uyanışını ilan ediyordu.[87] İran da kısa sürede Türkiye ile diplomatik ilişki kurdu. 1920'ler boyunca karşılıklı dostlukları çeşitli anlaşmalarla onaylandı. 1935'te Türkiye, İran ve Irak bir araya gelerek üçlü bir anlaşma imzaladılar ve Afganistan'da kısa süre sonra buna katıldı. İki yıl sonra Sadabad Paktı imzalandı.[88] Taraflar birbirinin egemenliğini tanıdı ve ortak ilgi konularında birbirine danışma ve tartışmaları Milletler Cemiyeti'ne götürme sözü verdi.

Türkiye'nin Balkanlarla ilişkileri[89] de 1923 sonrasında benzer barışçı bir çizgi izledi. Türkiye 1923'te Arnavutluk'la, 1925'te Bulgaristan ve Yugoslavya ile dostluk anlaşmaları imzaladı. Yunanistan'la da dostça ilişkiler kuruldu.[90] İlk Balkan Konferansı 5 Ekim 1930'da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ın katılımıyla toplandı. Katılımcılar bir Balkan Paktı'nın kurulmasını tavsiye eden ortak bir deklarasyon yayımladılar. Balkan Paktı üyeleri arasında savaş yasaklanacak; ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal işbirliği teşvik edilecekti. İkinci Balkan Konferansı Ekim 1931'de toplandı ve Türkiye Balkanlar'da statükonun koruması konusunda faal bir rol oynadı.[91] Sonraki iki konferansta

---

Bütün dünyaya ve özellikle Uzakdoğu İslam Devletlerine örnek olan modern Türkiye'nin kurucusu ve yaratıcısı olarak O'nun yapmış olduğu olağanüstü ve çeşitli hizmetler hakkındaki takdir duygularını insanın bir basın toplantısında dile getirebilmesi imkânsızdır. Bütün zorluklara rağmen O'nun kendi halkını kurtarışının ve yüceltişinin bir benzeri dünya tarihinde görülmemiştir. (Şimşir, *Doğunun Kahramanı,* s. 439)

87 Dilan, *Türkiye'nin,* s. 73.

88 İkinci Dünya Savaşında İran'ın işgal edilmesiyle pakt anlamını yitirdi.

89 Balkanlar aslında Doğu olmamakla beraber, tarihte bu noktada Batı da pek sayılmazlardı. Toynbee Balkan ülkelerinin "Yakındoğu'nun" bir parçası kabul ediyordu.

90 1920'lerin sonlarında bir Türk-Yunan "AB'si" üzerine tartışmalar. Bkz. Clark, *Twice a Stranger,* s. 201.

91 Dilan, agy., s. 89.

Türkiye ve Yunanistan Bulgaristan'ın revizyonist amaçlarını engellemek için işbirliği yaptılar. 1933'te Türkiye ile Yunanistan *Pacte d'Entente Cordiale*'i [Samimi Anlaşma Paktı] imzaladılar. Taraflar birbirinin sınırlarına saygı göstermeyi ve uluslararası konferanslarda birbirinin çıkarını korumak için (gerekirse ortak temsilci göndererek) anlaştılar. Türkiye, Romanya ve Yugoslavya ile de işbirliği anlaşmaları imzaladı. Bu üç anlaşma Arnavutluk ve Bulgaristan'ın alınmadığı Balkan Paktı'nın temelini oluşturdu. Balkan Paktı 1934'te kuruldu ve 1936'ya kadar başarılı[92] şekilde işlevini sürdürdü. 1937'den sonra Almanya'nın ve İtalya'nın Doğu Avrupa'daki eylemleri, Türkiye'nin aksi yöndeki çabalarına rağmen paktın çözülüşünü getirdi. Paktın son toplantısı 1940 yılında yapıldı.

Ankara-Moskova İlişkileri: 1923-1938

Daha önceki kısımlarda da belirttiğimiz gibi, 1923'te Türkiye Cumhuriyeti ilan edildiğinde, Moskova ile Ankara arasındaki ilişkiler tarihteki en yakın noktasındaydı. İki taraf iki savaş arası dönemde nispeten dost kalmaya devam ettiler. 1925-1938 arasında dışişleri bakanı olan Tevfik Rüştü Aras anılarında şunları yazmıştı: "Türkiye-Sovyet Rusya'sı dostluğu, iki cihan muharebesi arasında geçen iviçaçlı, karışık, bin bir türlü milletlerarası münasebetlerin imtihanlarından daima kuvvetlenmiş çıktı. Devletler arasındakı devamlı dostluklar için Türkiye-Sovyetler Rusya'sı dostluğu nümune olarak gösterildi."[93] Bu dostluk 1923'te Türklerin bağımsızlık kazanmalarına önemli katkılar sağlamış bir etmen olmakla beraber, Moskova'nın Aras'ın iyimser ifadelerine katıldığına inanmak zor; bu Bolşeviklere beklediklerinden çok daha az şey sağlayan bir "dostluktu". Öyle ki, iki savaş arası yıllar boyunca iki devlet arasındaki bağlar zamanla zayıfladı ve İkinci Dünya Savaşından sonra tümüyle koptu.

Daha önce değindiğimiz üzere, İstiklal Savaşı süresince Ankara hükümetinin üyeleri sık sık tam egemenlik sağlandıktan sonra sosyalizmi

92 İtalya'nın Etiyopya'yı işgali ve Boğazlar'ın Statüsü konulu Montreux Konferansında beraber hareket ettiler.

93 Aras, *Atatürk'ün,* s. 33.

benimseyeceklerini ima etmişlerdi.[94] Hatta Halifelik makamını[95] dış ilişkilerde Bolşeviklerin lehine kullanma sözü verdiler. Mustafa Kemal, Tevfik Rüştü Aras'ı diplomatik bir görev için Moskova'ya yolladığında ona şöyle demişti: Atatürk, "Bizi dünya tanımazsa, komünistlerle birlikte olur, kurulan yeni dünyada yerimizi alırız. Fakat memlekete yabancı eli sokmayız. Görüşümüzde samimiyiz, bu bir oyun değildir. Ama ne olursak biz oluruz, asla yabancı eli karıştırmayız" diyordu.[96] Bolşevikler Mustafa Kemal'in heyecanına Anadolu direnişine askeri ve mali destek vererek karşılık verdiler. Dahası, Ankara'nın uluslararası konferanslara alınması için lobi yaptılar.[97]

---

94 "Ankara Hükümeti'nin resmi yayın organı Hâkimiyet-i Milliye'nin başyazısından (8 Mart 1921): ... Sosyalizmin pek çok esaslarını, millî irademizi bozmadan alır, tatbik ederiz. Mesela şirketleri yavaş yavaş millîleştiririz. Hükümet inhisarını halk lehine çoğaltırız. Özel deyimiyle, bir nevi devlet sosyalizmi oluruz." (Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetlerle*, s. 37); "(...) vatanımızı parçalanmak ve milletimizi İngiliz boyunduruğu altında görmek gibi uğursuz bir ihtimal karşısında Bolşevik prensiplerini fiilen uygulamada kurtuluş çaresi tahmin olunursa, uygulama yönünden zorluklar bulunmasına rağmen bugün olduğumuz kuvvete dayanarak, o hususa da girişmek lazım gelebilir." (s. 42); "Mustafa Kemal'in Ttcerin'e yazdığı mektup ... Kesin olarak inanmaktayım ve bu inancımı yurttaşlarım da paylaşmaktadır ki, bir taraftan Batılı emekçiler, diğer taraftan köleleştirilen Asya ve Avrupa halkları, bugün milletlerarası sermayenin, onları birbirine kırdırmak ve köleleştirmek ve efendilerinin azami kârı için onları kullandığını anladıkları ve sömürge politikalarının bir cinayet olduğu bilinci dünya emekçi kitlelerinin kalbine yerleştiği gün burjuvazinin iktidarı son bulacaktır" (s. 75).

95 Mustafa Kemal ile Doğu Halkları Propaganda ve Eylem Görevlisi Yoldaş Esba arasındaki görüşmenin tutanağından alıntı (29 Ocak 1921): "Halife'nin kontrolünü elimize geçirirsek onu tüm Müslümanları Batı'ya karşı birleştirmek için bir silah olarak kullanabiliriz. Bu ayrıca İslami düşüncelerin devrim ilkeleriyle çelişmeyecek şekilde tekrar yorumlanmasını da gerektirir. Bence tüm Müslüman devletler bağımsızlıklarını kazandıklarında ve halk egemenliğinin tadına vardıklarında, Halife'ye olan bağlılıkları da yok olacaktır ... Biz Türkler dünyadaki en çok haksızlığa uğramış halklardan biriyiz. Dolayısıyla, Enternasyonel desteğimize güvenebilir. Batı emperyalizmine karşı mücadelemizle 3. Enternasyonel'in düşüncelerini eylemlerimizle destekliyoruz." Agy.

96 Aras, agy., s. 205.

97 Agy.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara sosyalizmi benimsemek yerine devlet planlamalı karma ekonomiyi tercih etti. Ancak dış ilişkilerde iki devlet başlarda yakın durmaya devam ettiler. Türkiye, 1932'de Milletler Cemiyeti'ne katılmak gibi önemli dış siyaset kararlarında Sovyetler Birliği'ne danıştı. Ne var ki, 1930'lara gelindiğinde bu ilişkilerde çatlaklar belirmeye başlamıştı.

Sovyet elçilerinin raporlarında[98] Mustafa Kemal'in iki rejimin daha çok birbirine benzemesi yönündeki sürekli ifadelerine yer veriliyordu. Ancak 1930'lara gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti neredeyse on yılını doldurmuş ve henüz Moskova'ya vaatlerinden elle tutulur hiçbirini yerine getirmemişti. Sovyet Elçisi'nin Kasım 1933 tarihli bir telgrafında Türkiye'nin Sovyet kartını Batı'daki gücünü artırmak ve Balkanlar'daki konumunu sağlamlaştırmak için kullandığı kuşkusuna yer veriliyordu.[99] Sovyet Temsilcisi Yoldaş Karahan ile Mustafa Kemal arasındaki 29 Kasım 1935 tarihli bir görüşme de ilişkideki bu gerilimin izlerini taşıyordu. Yoldaş Rozengolts, Stalin'e çok gizli raporunda görüşmeden bu sahneyi aktarıyor:

> Kemal... Türk bağımsızlığının yıldönümünde neden kutlanmadığını sordu. Karahan kendisine Yoldaş Kalinin'in gönderdiği tebrik telgrafını hatırlattı. Kemal, hoşnutsuz bir ses tonuyla, "Evet, onun farkındayım ve hatta geri cevap da yazdım, ama aracıların getirdiği mesajlardan bahsetmiyorum. Ben yalnızca Türkiye'nin Cumhurbaşkanı değil, aynı zamanda Türk Halkı'nın lideriyim." Ve Karahan'a bakarak sordu: "Sizin lideriniz kim?" Karahan Yoldaş Stalin'in liderimiz olduğu cevabını verdi. "O zaman neden bana şahsen bir telgraf göndermedi? Başka herkes gönderdi. Beni tanımak istemediğini göstermeye çalışıyor." Karahan ona Stalin'in kutlama mesajları göndermesinin uygun olmadığını söyledi ... Hâlâ aynı hoşnutsuz ses tonuyla konuşmaya devam ederek, Sovyetler Birliği'nin dostu olduğunu, bu dostluğun yaşadığı sürece devam edeceğini, ama bu dostluğu ancak eşitlerin dostluğu olması durumunda kabul edeceğini ve aracıların buna zarar verdiğini anlattı ... [Karahan onu telkin etmeye çalıştı] ... Kemal, Karahan'ın

98 Sovyet Elçisi Aştahov'dan Dışilişkiler Halk Komiserliği'ne (3 Nisan 1933), Perinçek, agy.

99 Sovyet Elçisi Aştahov'dan Dışilişkiler Halk Komiserliği'ne (10 Kasım 1933). Agy.

> sözünü kesti: "Bu dostluğu yalnızca eşit ilişkiler varsa kabul ederim; başka türlüsünü kabul edemem. Güçlü ve iyi donanımlı bir ordunuz olabilir, ama ondan korkmuyorum. Bu dünyada siz dahil hiç kimseden korkmam ..."

İki taraf da birbirine güvenmeyi bırakmıştı. Ekim 1939'da Türkiye Britanya ve Fransa ile bir karşılıklı işbirliği anlaşması imzaladı ve bu Moskova'nın hiç hoşuna gitmedi. Mustafa Kemal'in ölümünden yalnızca bir sene sonraki bu anlaşma, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki dostluğun fiilen bittiğini gösteriyordu.

Avrupalıların Modern Türkiye'ye Dair Düşünceleri

Lozan Konferansından sonra Türkiye ile Batılı güçler, özellikle de Britanya arasındaki ilişkiler tatsız idi. İlk başta, Musul vilayetinin statüsü konusundaki karara bağlanmamış tartışma vardı.[100] İkinci olarak da Batılı gözlemciler Ankara hükümetinin Türkiye'de hızla yapmakta olduğu reformlara kuşkuyla bakıyorlardı. Diplomatik ilişkiler 1926'da Musul sorununun çözülmesine kadar gelişmeyecekti. Türk reformları konusundaki algılar da 1930'lara doğru değişmeye başladı.

1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara hükümeti Türkiye'de yaşamın her yönünde kökten reformlara girişti. Bu değişimlerin amacı Türkiye'nin "medeni uluslar" topluluğuna katılmasına yardımcı olmaktı. Başta Avrupa basını bu reformlara, özellikle de tepeden inme oldukları için kuşkuyla bakıyorlardı. İlk yıllarda basın ve kitaplarda Türkiye hakkında iki tür görüşe rastlıyoruz. İlk görüş Türkiye'deki modernizasyon çabalarının başarılı olmayacağını,[101] Mustafa Kemal'in bu çabalar içinde baskıcı ve

100 Britanya Musul vilayetinin coğrafi ve stratejik nedenlerden ötürü Britanya mandası altındaki Irak'a ait olduğunu iddia ediyordu. Türkiye ise vilayette çoğunluğun Türklerde olduğunu dolayısıyla Türkiye'e ait olduğunu ileri sürüyordu. Milletler Cemiyeti, Musul vilayetinin en azından 25 yıllık bir manda süresi için Irak'ta kalmasını tavsiye etti ve bölgedeki Kürtlere kısmi yöresel özerklik tanınmasını istedi. Milletler Cemiyeti'nin Musul kararından bir gün sonra Türkiye Moskova ile yeni bir dostluk anlaşması imzaladı. Örneğin bkz. Dilan, *Türkiye'nin*, s. 38.

101 *The Spectator* (8 Mart 1924); *The Spectator* (5 Ağustos 1925), Yılmaz, *İngiliz*, s. 75, 78.

otoriter davrandığı yönündeydi;[102] ikinci daha sıcak yaklaşımsa Türkiye'nin denemeleri için tebrik edilmesi gerektiği[103] yönündeydi (yine reformların hedefine ulaşamayacağı iması ile birlikte).[104] Britanya basını genel olarak Türkiye'nin Musul sorununun çözümünden önceki dış siyasetini revizyonist ve Jön Türklerinkinden farksız olarak görüyordu.[105] Bu görüş Türkiye-Irak sınır anlaşmazlığını çözüme ulaştıran Ankara Anlaşması'nın imzalanmasından sonra kısmen yumuşadı.

Örneğin *Daily Telegraph* (31 Aralık 1927) yeni Türkiye'nin tam bağımsız olduğunu ve askeri prestijinden memnun olduğunu yazıyordu. Ancak, *Telegraph*'a göre Türkiye daha fazlasını istiyordu, çünkü Türkiye Avrupa'nın nüfuzuna direnen bir hareketin lideri haline gelmişti ve Avrupa ile tam eşitlik istiyordu. Dahası, Türkiye Müslüman dünyasının kendi liderliğini tanımasını istiyordu. Öte yandan, *The Times*'a göre Türkiye zaten kendi çabaları sayesinde Avrupa ile Asya arasında özel bir yere sahipti. Türkiye Asya'da Batı Avrupa medeniyetinin bir temsilci olarak görülüyordu. Bu arada, *The Times*'ın ifadesine göre, Avrupa da bu ülkenin başardıklarını, bazı çekincelerle birlikte takdir ediyordu.[106] Önde gelen Britanyalı tarihçi Arnold Toynbee de aynı görüşteydi: "Modern Türk tarihinin temel gerçeği, bizimkinden çok uzak bir tarihsel geçmiş ve toplumsal sistemden yola çıkan Türklerin, son zamanlarda insani açıdan mümkün olan en hızlı şekilde aradaki zorlu mesafeyi aşarak bizim olduğumuz noktaya doğru geldikleridir."[107]

1930'lara gelindiğinde, Avrupa'daki Türkiye hakkındaki görüşler daha da olumlu hale geldi. Örneğin, 1930'da, *Contemporary Review* Türkiye ve Japonya'nın Asya'nın en modern ülkeleri olduğunu ileri sürüyordu. 2 Kasım 1933'te yayımlanan *Near East and India*'da Türkiye'nin ortaçağlar-

102 *The Morning Post* (23 Temmuz 1926). Agy., s. 79.

103 *The Times* (17 Ekim 1925). Agy., s. 77.

104 Başka örnekler ve eğilimler üzerine ayrıntılı tartışmalar için bkz. agy. Ayrıca Britanyalı araştırmacılar arasında Türkiye'deki gelişmeler üzerine bir tartışma için bkz. Toynbee ve Ross, "Modernisation of the Middle East."

105 Yılmaz, *İngiliz*, s. 157.

106 25 Temmuz 1928, s. 13.

107 Toynbee, *Türkiye*, s. 8.

dan modernliğe sadece on yıl içinde geçtiği ve artık Türkiye'nin Yakın ve Ortadoğu'da güçlü bir "sınır muhafızı" olduğu gözlemi yapılıyordu. Gerçekten de, 1930'lar boyunca Türkiye uluslararası barış konusuna adanmış bir arabulucu olarak görülüyordu.[108] 1937'de, *The Morning* Post[109] Türkiye'yi Avrupa'daki en barışçı ülke ilan etmişti. Böylece, Kasım 1938'de Atatürk öldüğünde, Lord Balfour'un Atatürk'ü "korkunç Türklerin en korkuncu"[110] ve Türkiye'yi bir eşkıyalar ülkesi[111] olarak nitelediği günler geçmişte kalmıştı.

Milletler Cemiyeti

Milletler Cemiyeti'nin 1920'lerde Türkiye'nin aleyhine verdiği kararlara rağmen[112] Türkiye 1928'de Cemiyet'in Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonu'nda çalışma davetini kabul etti. Ayrıca Türkiye 1929'da Briand-Kellogg Paktı'nı onayladı, Uluslararası Afyon Kongresi'ne katıldı ve Cemiyet'in önerdiği çeşitli insani ve hukuki değişiklikleri uyguladı.[113] Cemiyet ile böyle dostane ilişkiler kurulması üzerine 1930'ların başında Türkiye'nin neden Cemiyet'e katılmadığı sorusu gündeme geldi. Dışiş-

108 Yılmaz, *İngiliz, The Times,* 29 Ekim 1932, s. 9; *Daily Telegraph,* 1 Aralık 1933, s. 21; *The Listener,* 29 Kasım 1933, s. 820; *The Economist,* 8 Nisan 1936, s. 122; *Fortnightly Review,* cilt 141, Mart 1937, s. 328-9.

109 24 Mart 1937, s. 12.

110 *Time Magazine* (21 Kasım 1938): Atatürk'ün Ölüm İlanı.

111 Güçlü, "Turkey's Entrance."

112 Bu dönemde Türkiye Cemiyet'e büyük bir kuşkuyla bakıyordu. Örneğin bkz. Isaac F. Marcosson'un Mustafa Kemal'le mülakatından alıntı, *Saturday Evening Post* (13 Temmuz 1923): "Mustafa Kemal: Cemiyet'in hatası, belli bazı milletleri yönetmek, diğer milletleri de yönetilmek üzere ayırmış olmasıdır." *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (1924) cilt 16. Ana anlaşmazlık konuları şunlardı: Nüfus mübadelesi, "Etabli" sorunu ve Musul sorunu. Bkz. Güçlü, "Turkey's Entrance."

113 Böyle reformların nasıl karşılandığına dair bir örnek: "Bir diğer ilerleme örneğiyse Japonya'nın kısa süre önce evlilik yaşını on altıya, Türkiye'ninse kızlar ve erkekeler için evlilik yaşını on beşe çıkarmış olmasıdır. Bu evlilik yaşını on ikide tutmaya devam ederken kendilerini bu yaşta evliliklerin nadiren gerçekleştiğini söyleyerek avutan ama çizdikleri örneğin daha küçük veya *daha az medeni ülkeler* üzerindeki muhtemel etkileri göz ardı eden çeşitli Avrupa ülkeleri için hiç de kötü *bir örnek* değildir." Crowdy, "Humanitarian Activities," s. 161 (italikler eklenmiştir).

leri Bakanı Aras'ın 1931'deki bir ifadesine göre Türkiye Cemiyet'e henüz katılamazdı, çünkü Türkiye'nin Milletler Cemiyet Konseyi'nin üyesi olup olamayacağı net değildi: Bu durum Türk siyasetinin bağımsızlıktan beri temeli olan eşit haklar ve eşit muamele ilkesine karşı geliyordu. Ancak, bir yıl sonra Aras, Türk dış siyasetinin Cemiyet'in ilkeleriyle uyumlu olması durumunda Türkiye'nin katılmaktan memnuniyet duyacağını söylüyordu.

Aras'ın bu ifadesinden sonra Milletler Cemiyeti Kurulunun Özel Temmuz Toplantısı oybirliğiyle Türkiye'nin katılmaya davet edilmesi yönünde karar aldı. Tüm üyeler Türkiye'nin Avrupa ile Asya arasındaki stratejik önemine vurgu yaparak Türkiye'nin Cemiyet'e alınması yönünde görüş belirttiler.[114] Böylece Türkiye 1934'te Konsey'e seçildi ve Avrupa'da statüko ve barışın korunmasına adanmış gayet faal bir üye haline geldi.

Türkiye 1932'de Cemiyet'e katıldıktan sonra Batılı güçlerle, özellikle de Britanya ve Fransa ile bir yakınlaşma dönemine girdi. Britanya 1936 Montreux Konferansında Türkiye'yi destekledi ve Boğazlar sorununun Türkiye'nin lehine çözümlenmesini sağladı. Aynı yıl, Kral VIII. Edward İstanbul'u ziyaret etti ve bir ticaret anlaşması imzaladı. 1938'de Avrupa'daki durum gerginleştikçe Türkiye, Britanya ve Fransa ile ittifak pazarlığına girişti. Sonunda, Almanya'nın Türkiye'yi ürün ve kredilerden mahrum bırakma tehditlerine rağmen 1939'da Türkiye'yi Müttefiklerin saflarına katan üçlü bir anlaşma imzalandı.

Modern Türkiye'yi Biçimlendirmek

Türkiye 1870-1920 arasında topraklarının yüzde 85'ini ve nüfusunun yüzde 75'ini kaybetti.[115] Bu gerçeğin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılı güçlerin içişlerine müdahale deneyimlerinin 1923 sonrası Türk düşüncesinde iki etkisi oldu: Toprak bütünlüğü konusunda açık bir paranoya ve uluslararası sistemde saygın olma yönünde güçlü bir arzu. Savaş arası dönemde bu iki tavır yakından birbiriyle bağlantılıydı (ve bağlantılı olması gerekiyordu). Ancak, ilk başta Türklerin kendileri de ülkenin arzuladığı bu statünün nasıl sağlanacağı konusunda bölünmüşlerdi.

114 Güçlü, agy.

115 *Osmanlı Arşivleri.*

İstiklal Savaşı sırasında Türk parlamentosunun ilk toplantısında Meclis'te üç ana taraf vardı. Mustafa Kemal'in önderliğindeki en büyük grup koşullar gerektirdikçe hem Batı ile hem de Rusya ile pazarlık yapılan pragmatik bir yaklaşım yanlısıydı. İkinci grup Doğu'ya yayılma yanlısıydı. En küçük grupsa Türkiye'nin Moskova'nın da yardımıyla Orta Asya Türki Cumhuriyetleri üzerinde faal bir nüfuz kurmasını istiyordu.[116] Bu gruplar kabaca Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde baskın olan üç ideolojik harekete karşılık geliyordu: Türk Milliyetçiliği ve seçici Batılılaşma (Japon modeli), Panislamizm ve Panturanizm. Mustafa Kemal hedeflerini gerçekdışı bulduğundan Panislamizm ve Panturanizmi reddediyordu.[117]

Askeri zaferden sonra, ülke içinde izlenecek siyaset konusunda parlamentodaki ana ayrım, bir tarafta eski Osmanlı sistemine tamamen veya kısmen korunarak devam edilmesini isteyenlerle diğer yanda yeni Batılı bir sistem benimsenmesini isteyenler arasındaydı.[118] Sonunda Batılılaşma yanlısı güçler kazandı. Bunun iki nedeni var: Birincisi, Mustafa Kemal'in şahsi nüfuzu ve ikincisi, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki deneyimleri ve uluslararası toplumun çağdaş standartları ele alındığında, Batılılaşma taraftarlarının daha ikna edici olmalarıydı.

Türkiye'de anaakım tarihsel yaklaşımlarda Mustafa Kemal (Atatürk) neredeyse tek başına Türkiye'deki reformların ardındaki itici güç olarak kabul edilir. Bu abartılı olmakla beraber, biraz gerçeklik payı da vardır. Atatürk, İstiklal Savaşı sırasında yeni Türk ulusunun önderi olarak gücünü sağlamlaştırmıştı. Savaş dönemi parlamentosunca başkan olarak atanmış ve güçlerini kullanmada geniş yetkiler tanınmıştı. Cumhuriyet kurulduktan sonra Cumhurbaşkanı seçildi. Suikast girişimleri ve iki kısa çok partili sistem macerası bir yana bırakılırsa, Atatürk kayda değer bir muhalefetle karşılaşmadı. Dolayısıyla, şahsen Batılılaşmaya bağlı olması ve bu reformların çoğunun bizzat kendisi tarafından planlanmış ve uygulanmış olması Türkiye'nin neden Batılılaşma yolunu seçtiğini açıklamada önemli role sahiptir.

---

116 İstanbul Müttefik Güçler Başkomutanlığının raporu; No. C.R.A.F. 543, 5 Ekim 1921, Şimşir, *İngiliz Belgelerinde.*

117 Atatürk, *Söylev.*

118 Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet,* s. 34.

Ancak, Atatürk'ün şahsi eğilimleri bu tercih için yeterli nedensel açıklama sağlamaz. İlk olarak, Türkiye'deki resmi söylemin ölümünden beri yaptığı gibi her şeyi Atatürk'ün gücüne bağlamak, Atatürk'ün kendisinin neden bu yolu seçtiği sorusunu cevapsız bırakıyor. İkincisi, böyle bir söylem o dönemdeki Türk siyasetinin karmaşıklıklarını göz ardı eder. Atatürk bir Stalin değildir ve parlamentonun ilk toplantıları resmi parti yapıları mevcut olmamasına rağmen yaşanan hararetli tartışma ve münakaşalarla dikkati çekiyor."[119] Sistem demokratik değildi, ama Atatürk zulüm yerine ikna ile yönetmeyi tercih ediyordu. Örneğin, *Söylev*'i (*Nutuk*) yazması ve üç ay süresince bunu Türk parlamentosuna okumasının nedeni budur. *Söylev* Birinci Dünya Savaşının sonundan 1927'ye kadarki dönemde Atatürk'ün amaçlarını, planlarını ve kararlarının bir kaydıdır.[120] Çağdaşlarına ve gelecek nesillere eylemlerinin gerekçelerini açıklamayı ve meşru göstermeyi amaçlayan çok detaylı bir anlatıdır. Dolayısıyla, Atatürk'ü dinleyenlerin Batılılaşma programını neden ikna edici bulduklarını sormalıyız. Dahası, sadece ikna olmakla kalmadılar; genel nüfus Atatürk'ün programınca o kadar harekete geçirildi ve Atatürk'ün ölümünden sonra da aynı yoldan gitmeye öyle devam etti ki, çağdaş Türkiye hâlâ iki savaş arası dönemin dünya görüşünün izlerini taşır. Bunun nedeni Batılılaşma/modernleşmenin kuşkucu ve muhaliflere uluslararası sistemde var olmanın ve güçlenmenin tek yolu olarak sunulmasıdır. Planlanan reformlar üzerine tartışmalarda ve bu reformların gerekçelerinde ortak bir yön vardır: Batılılaşma cephesi sürekli olarak bir yanda (Batılı) medeniyet ile diğer yanda özerklik, egemenlik ve güç arasında yakın bir bağ kurdu. Bir ülkenin bunlardan ilki olmadan sonrakilere sahip olamayacağı ileri sürüldü.

"Yalnızca Tek Bir Medeniyet Vardır"

1923'te tüm yasa ve kuralların Batı modeline uygun olması düşüncesi yalnızca kabinede (ve büyük ölçüde parlamentoda) taraftar bulmakla kalmadı, aynı zamanda Türk Ocakları[121] gibi örgütlerin liderleri arasında da kabul

119 Agy.

120 Atatürk, *Söylev*.

121 Türk Ocakları açıkça ulus inşası amacını benimsemiş mahalli bir gençlik örgütüydü. Üstel, *Türk Ocakları*.

gördü.[122] Bunun bir devletin uluslararası sistemde hayatta kalmasının tek yolu olduğu ilkesi, Türk siyasetinin ana ekseni haline geldi.[123]

Örneğin, Adalet Bakanı Mahmut Esat 1924'te şöyle diyordu: "Modern medeniyete katılma yolunu izlemeye adanmış olan Türk Ulusu, Modern medeniyeti kendi ihtiyaçlarına göre uyarlayamaz; bedeli ne olursa olsun bu medeniyetin taleplerine uyum sağlamak zorundadır."[124] Batılılaşma yanlısı Türklere göre modern medeniyet, rasyonellik ve aydınlanma ilkelerine dayanıyordu. Bu iki ilkeyi barındırmayan tüm Osmanlı kurumlarının terk edilmesi gerekiyordu. Sultanlığın gitmesi gerekiyordu, çünkü halkın iradesine aykırıydı. Halifelik yalnızca teokratik sistemlerde var olabilecek bir makamdı ve dinin rasyonel olmadığı barizdi,[125] dolayısıyla Halifeliğin de kaldırılması gerekiyordu. Dinin Avrupa'daki gibi özel alanla kısıtlı tutulması gerekiyordu. Kamusal yerlerde dini kıyafetler yasaklandı ve dini okullarla örgütler kapatıldı. Esas olarak, alfabeden eğitim sistemine, medeni yasadan giyime kadar her şeyin değişip Avrupa'daki gibi "rasyonel", "pratik", "modern" hale gelmesi gerekiyordu.[126]

Bu reformların ardındaki rasyonelleştirmelerin dikkat çekici yönü nasıl bir yandan da milliyetçi bir söyleme dayandırıldıklarıdır. Milliyetçi Türk Ocakları örgütünün milliyetçilik ve Batılılaşma ilkelerine göre hareket etmesi hedefleniyordu. Kurucuları Hamdullah Suphi bu ikiliği açıklıyor:

> Türk Ocağı ... ilerici ve çağdaştır. [Bir üye] bu örgütün Batı'nın Doğu'daki elçisi olduğunu bilir. Türk Ocağı ... Batılılaşmadır. Türklüğümüzün farkına ancak Avrupalılığa yaklaştığımızda vardık ve Avrupalı hissettiğimiz sürece Türk kalacağız. Biçimi değişse de tek bir medeniyet vardır. Ne var ki, Türk Ocağı Batılı medeniyet türünü arzular.[127]

122 Atay, *Çankaya;* Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet;* Özer, *Osmanlıdan Cumhuriyete;* Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma;* Özer, *Avrupa Yolunda.*

123 Berkes, agy., s. 469.

124 Agy., s. 470.

125 Özellikle de rasyonel olmamasına ek olarak "Doğulu" ve "geri" olan İslam.

126 Berkes, agy., s. 607.

127 Suphi, "Irk ve Milliyet," s. 7.

Örgütün 1926'da yayımlanan faaliyet programında da aynı duygular yinelenmişti. Program Doğu medeniyetinin yıkıldığını ve Türkiye'nin artık Batı'nın Doğu'daki elçisi olduğunu ileri sürüyordu.[128]

Atatürk de reformlara gerekçe gösterirken benzer temalardan yararlanıyordu. *Söylev*'de, temel ilkenin Türk ulusunun şeref ve gurur ile yaşaması olduğunu, bununsa yalnızca tam özerklikle mümkün olduğunu söylüyordu: "Ne denli zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlar önünde, uşaklıktan öte bir gözle görülmeye layık olamaz."[129] Atatürk'e göre, Osmanlı İmparatorluğu tüm haysiyetini kaybetmişti ve bu yüzden boynu eğik olarak görülüyordu.[130] Dahası, dış siyasetle[131] ülke içindekinin[132] karşılıklı uyumlu olması gerektiğini ileri

128 Bkz. Üstel, *Türk Ocakları* içinde "Türk Ocakları Mesai Programı."

129 Atatürk, *Nutuk (Söylev): Belgeler,* s. 43.

130 Atatürk'ün *Neue Freie Presse* gazetesi muhabirine Cumhuriyet konulu demeci (22/9/1923): "(...) Farz ediniz karşınızda iki adam var; bunlardan biri zengin ve emrine her türlü vasıtalar hazır; diğeri de fakir ve elinde hiçbir vasıta mevcut değil. Bu vasıta yokluğundan başka ikincinin manevi ruhunun da diğerinden hiç farkı ve geriliği yoktur. İşte Avrupa ile Türkiye yekdiğerine karşı bu vaziyettedir. Bizi geri olmaya mahkûm bir kavim olarak tanımakla yetinmemiş olan Batı, haraplığımızı çabuklaştırmak için ne yapmak lazımsa yapmıştır. Batı ve Doğu zihinlerinde yekdiğerine çatışan iki prensip söz konusu olduğu vakit, bunun en mühim kaynağını bulmak için Avrupa'ya bakmalı." *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (1924) cilt 16.

131 Yeni Cumhuriyet'in ilanından hemen önce Atatürk'ün Fransız gazeteci Maurice Pernot ile röportajı (29/9/1923): "Memleketler muhteliftir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lazımdır... Bu maksatlardan, Fransa'da pek büyük memnuniyetlerle malum olacak şey, siyasetimizin, ananelerimizin, menfaatlerimizin bizi fikir ve eğilim itibariyle bir Avrupa Türkiye'si, daha doğrusu Batı'ya yönelmiş bir Türkiye arzu etmeye meylettirmesi olacaktır... Biz daima Doğu'dan Batı'ya doğru yürüdük. Eğer bu son senelerde yolumuzu değiştirdikse, itiraf etmelisiniz ki, bu bizim hatamız değildir. Bizi siz mecbur ettiniz... Fakat vücutlarımız Doğu'da ise fikirlerimiz Batı'ya doğru yönelik kalmıştır. Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asri, dolayısıyla Batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de Batı'ya yönelmemiş millet hangisidir?" *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (1924) cilt 16.

132 "Beyler! Ulusumuz, kendinde bulunan nitelikleri ve değeri, Hükümeti'nin yeni adıyla, uygarlık dünyasına çok daha kolay gösterebilecektir. Türkiye Cumhuriyeti

sürüyordu.[133] Atatürk'ün resmi biyograficisi ve arkadaşı Atay, Atatürk'ün Denizkızı masalına inanmadığını söylüyor.[134] Atatürk ve cumhuriyetin ilk dönemlerindeki Batılılaşma taraftarları Türkiye'nin hangi medeniyete ait olduğu konusunda açık bir tercih yapmadıkça hiçbir sorunun çözülemeyeceğine inanıyorlardı. Onlara göre Türkiye bağımsız, özerk ve saygın olmayı hak ediyordu, ama ilk önce dünyaya medeni olduğunu göstererek bunu kanıtlaması lazımdı.[135]

Din, özellikle de Türkiye'nin dininin İslam olması "Medeniyete" katılmanın karşısındaki en büyük engel olarak görülüyordu. Bu nedenle Türkiye'nin Hindistan'daki Müslüman topluluklarıyla ilişkilerine mal olsa

---

dünya devletleri arasındaki yerine yaraşır olduğunu başaracağı işlerle kanıtlayacaktır." Atatürk, *Nutuk (Söylev): Belgeler*, s. 380.

133 Atatürk'ün Türk parlamentosuna Cumhuriyet Rejimi'nin ilanına dair konuşması (29/9/1923): "Efendiler! Asırlardan beri Doğu'da mağdur ve mazlum olan milletimiz, Türk milleti hakikatte yaratılıştan sahip olduğu hasletlerden yoksun kabul ediliyordu. Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, eğilim, idrak, kendi hakkında kötü zanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar incelemeden uzak, görünüşe aldanan insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz, sahip olduğu vasıfları ve liyakatini, hükümetinin yeni ismiyle medeniyet cihanına daha çok kolaylıkla göstermeye muvaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkiye layık olduğunu eserleriyle ispat edecektir." *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* cilt 16, s. 145.

134 Atay, *Çankaya*'da şöyle diyor: "... Mustafa Kemal Denizkızı masalına inanmıyordu. Ya balık, ya insan vardır. Mustafa Kemal geri bir memlekette medeniyet meselesi halledilmedikçe hiçbir meselenin halledilemeyeceğini biliyordu. Şarklı-garplıya inanmıyordu. Ya şark ya garp vardır"—çn.

135 Atatürk'ün Zafer Günü'nün 2. Yıldönümü Şerefine konuşması (30/8/1924): "Efendiler, milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi, bütün cihanda tam manasıyla medeni bir toplum olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hürriyet ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle orantılıdır. Medeni eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler, hürriyet ve bağımsızlıklarından tecrit olunmaya mahkûmdurlar. İnsanlık tarihi baştan başa bu dediğimi teyit etmektedir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, hayat şartıdır. Bu yol üzerinde duraklayanlar veyahut bu yol üzerinde ileri değil, geriye bakmak cehalet ve gafletinde bulunanlar, medeniyetin çoşkun seli altında boğulmaya mahkûmdurlar." *Atatürk'ün Bütün Eserleri.* cilt 16, s. 288.

da Halifeliğin kaldırılması gerekiyordu. İç siyasette, Halifeliğin kalması taraftarı olanlar rejimin asgari çabayla teokrasiye dönüştürülebileceğini, parlamentonun da Halife'ye danışma kurulu olarak hizmet edebileceğini düşünüyorlardı.[136] Bunun, özellikle de Halife'nin halkın iradesini temsil eden bir parlamentoyla desteklenmesi durumunda Türkiye'yi dünyada dini liderlik konumuna getireceğini ileri sürüyorlardı.[137]

Atatürk ve Batılılaşma taraftarları argümanlarını iki ana noktaya dayandırıyorlardı: Birincisi, bir teokrasi medeniyetler topluluğuna katılamazdı; ikincisi, Türkiye'de bir Halife'nin olması Türkiye'nin saygınlığını artırmaz, azaltırdı.[138] Atatürk, Batılılaşmış, medeniyetler topluluğuna katılmış modern bir Türkiye'nin Müslüman dünyasında, geçmiş bir çağı hatırlatan teokratik bir devlettense Batı'nın ve Batılı değerlerin temsilcisi olarak daha büyük bir saygınlığının olacağını iddia ediyorlardı.[139] Tekke ve zaviyeler de bu mantıkla yasaklanmıştı. Atatürk bu kararı şöyle açıklıyor:

> Türkiye Cumhuriyeti bir dervişler, tarikatçılar ve dini fanatikler ülkesi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat (yol) medeniyet tarikatıdır. Medeniyetin gereklerini ve taleplerini yerine getirmek insan olmak için yeterlidir. Tarikat önderleri sözlerimin doğruluğunu anlayacak ve tekkelerini kendi rızalarıyla kapatarak, müritlerinin artık bu olgunluğa ulaştığı gerçeğini kabul edeceklerdir.[140]

Din özel alana itildikten sonra, eski dini düzeni anımsatan her şeyin de peşinden gitmesi gerekiyordu.

Türk liderler ayrıca Batı'nın geçmişte Türklere karşı bu denli önyargılı olmasının nedenlerinden birinin giyim farklılığından kaynaklandığına inanıyorlardı. Dolayısıyla, gerçekleştirilen ilk reformlardan biri Türk kadın ve erkek kıyafetini Avrupa standardına uydurmak olmuştu. Özellikle

136 Berkes, agy., s. 449.

137 Agy., s. 456.

138 Atatürk, *Söylev,* s. 347-84.

139 Agy., s. 392.

140 Kastamonu konuşması, 30 Ağustos 1925, Erüreten, *Türkiye Cumhuriyeti,* s. 86.

şapkalar dikkatleri çekti ve Avrupa tarzı fötr şapka yeni rejimin simgesi oldu.[141] Atatürk'ün kendisi fesin cehalet, gerilik, köktencilik ve medeniyet nefretinin simgesi olduğunu ileri sürdü. Bunu bir kenara fırlatarak, Türkiye artık kendisini medeni uluslardan ayıran hiçbir şey kalmadığını gösterecekti.[142]

1924'te eğitim sistemi merkezileştirildi. Bunun ardından, 1926'da medeni kanun neredeyse tümüyle değiştirildi ve yeni medeni kanun Fransız ve İsviçre medeni kanunları örnek alınarak hazırlandı. Ceza yasaları İtalyan yasaları temel alınarak hazırlandı. İslami mahkemeler kaldırıldı ve çok eşlilik yasaklandı. Kadın erkek eşitliği kabul edildi. 1928'de, yeni Türk alfabesi benimsendi. Eskiden Arap harfleri kullanılırken, yenisi Latin alfabesi temel alınarak hazırlanmıştı. İslami ay takvimi Batı takvimiyle değiştirildi ve İslami ölçü birimlerinin yerini metre sistemi aldı. 1934'te yasayla Türkler soyadıyla tanıştı. Son olarak, 1935'te kadınlara oy kullanma ve seçilme hakkı tanındı. Cumhurbaşkanlığı boyunca Atatürk şahsen kadınları, geleneksel olarak kadınlara açık olmayan siyaset, havacılık ve doğa bilimleri gibi mesleklere girmeye teşvik etti. Ayrıca dünyaya Türk kadınının yeni Cumhuriyet yönetimi altında ne kadar medeni olduğunu göstermek amacıyla[143] Türk kadınlarının uluslararası güzellik yarışmalarına katılımını destekledi.[144]

141 Şapka Giyilmesi Konulu Yasa 25 Kasım 1925—Önsöz, yasanın gerekçesi: "Her ne kadar şapka meselesi kendi başına önemli olmasa da, Türkiye modern ve medeni ülkeler ailesine katılmayı hedeflediği için bizim açımızdan özel bir önemi vardır. Bugüne kadar fes ve türban Türkiye'yi diğer medeni uluslardan ayıran simgelerdi. Tüm modern ve medeni ülkelerin ortak noktasının şapka olduğu bellidir. Yüce ulusumuz da bu modern ve medeni başlığı giyerek herkese örnek olacaktır." Agy., s. 6.

142 Atatürk, *Söylev,* s. 409.

143 İlk Türkiye Güzellik Kraliçesi Avrupa'ya büyük törenlerle gönderilmişti. Bir sonraki yılın kraliçesi Keriman Halis Kâinat Güzeli seçilmişti. Türkiye dünyaya Türk kadınlarının ne kadar "modern" olduklarını ispatlamıştı. Neyse ki, Halis'in zaferinden sonra Türkiye yirmi, otuz yıllığına güzellik yarışmalarına ara verdi.

144 Türkiye'deki ilk güzellik yarışması *Cumhuriyet* gazetesince 1929'da düzenlenmişti. 1930 yarışmasıysa kazananı Paris'teki Avrupa Güzellik Yarışması'na göndermek

Yazı Tura: Lekelenme, Ulusal Habitus ve Egemenlik

> Türkiye'nin, bütün Doğu halklarının hayatında büyük önem taşıdığı fikriniz tamamıyla doğrudur. Bana göre Türkiye, Doğu ve Batı dünyasının sınırındaki coğrafi vaziyetiyle ilginç bir rol oynuyor. Bu hal bir yanıyla faydalı iken, diğer yanıyla tehlikelidir. Batı emperyalizminin Doğu'ya yayılmasını durdurabildiğimiz için, Türkiye'yi öncü olarak gören bütün Doğu haklarının sempatisini kazanmış buluyoruz. Diğer taraftan, bu vaziyet bizim için tehlikelidir. Çünkü Doğu'ya yönelen saldırının bütün ağırlığı öncelikle bizim üzerimizdedir ve Batı'nın bütün nefreti bizim üzerimizde yoğunlaşmış bulunuyor. Türk halkı bu konumu ile iftihar etmekte ve Doğu'ya karşı bu vazifesini yerine getirmekten mesut olmaktadır. (Mustafa Kemal, Yoldaş Esba ile konuşması, 29 Ocak 1921: Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetlerle,* s. 298)

> Türkiye bugün Asya kapılarında Avrupa medeniyetini müdafaa etmektedir. Fakat aynı zamanda Türkiye Asya'yı da Avrupa'nın bütün emperyalist ihtiraslarına karşı korumaktadır. Böylece Sadabad Paktı Ön Asya'nın tam bir politik kurtuluşunu gösteriyor. (Herbert Melzig, *Atatürk)*

Önceki kısımda, Türkiye'nin on yıl içinde nasıl Batı'ya, özellikle de Britanya'ya karşı büyük bir tehdit olarak görülmekten barış ve düzene bağlı bir devlet olarak görülmeye dönüştüğünü açıkladım. İki savaş arası dönemde, hem Doğu'da hem Batı'da dış siyaseti ve ülke içindeki reformlar nedeniyle, en azından yakın geçmişiyle karşılaştırılınca saygı duyulmaya başlandı. Bu sonucu uluslararası sistemde statü kaygısının Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşından sonraki iç ve dış stratejilerini ne kadar çok biçimlendirdiğini anlamadan açıklamak mümkün değildir.

---

amacıyla yapılmıştı. Gazete bunun dünyaya Türk kadınlarının ne kadar güzel olduğunu ve Türklerin beyaz ırktan olduklarını göstereceğini iddia ediyordu. Gerçek bir Türk güzeli şu niteliklere sahip olmalıydı: Kişilik, sağlık, makyajda ustalık, ahlaki beceri, bakımlılık, sevimli bir tavır, zevkli giyim, samimiyet, gerçeklik ve bedeni doğal olmayan şekillerde destekleyen herhangi bir diyet veya egzersizden uzak durma, *Resimli Ay*'dan alıntı (26 Ocak 1930). Özer, *Avrupa Yolunda,* s. 302-4.

Türkiye 1920'lerde yurtiçi sistemini uluslararası sistemde statü kaygısı nedeniyle seçti. Tercih "modernliğe" değer yükleyen ve bağımsızlık hakkını medeniyet düzeyine bağlayan normatif bir ideal bağlamında yapılmıştı. Bu yurtiçi tercihler de Türkiye'yi 1930'larda Batı'ya yaklaştırdı. Bu maddi kısıtlamaların bir rolü olmadığı anlamına gelmez, ama nihai olarak sonucu Batı'nın lehine çeviren Türkiye'nin medeni uluslar topluluğuna üye olarak bağımsızlığını garanti altına alma saplantısıydı. Batılı güçler ve müttefiklerine karşı savaş meydanında zafer kazanmış olan Türkiye'nin bağımsızlığı herhangi bir işgal tehlikesinden değil, uluslararası sistemde bir dışarıdaki olarak lekeli statüsünden dolayı tehdit altındaydı. Türk liderlerinin düzeltmek istedikleri işte bu durumdu.

Türkiye, Batı ile eşit statü istemesi yeni Türk ulusunun habitusunun imparatorluk geçmişince biçimlendirilmiş olmasından kaynaklanıyordu. Eskiden imparatorluk olan vakalarda, uluslararası kabul yönünde yurtiçi beklentiler özellikle yüksek olur, çünkü ontolojik güvenliğin sağlanması dünya ile ilişkilerin mümkün olduğunca korunmasını gerektirir. İmparatorlukların hiyerarşik dünya görüşleri vardır.[145] On dokuzuncu yüzyıldan sonra Türkiye'nin ontolojik güvenliği sürekli olarak uluslararası sistemde prestijli (veya "normal") bir konumu olmayacakmışcasına tehdit edilmişti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi ve çöküşü de bu sorunu daha derinleştirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı durumundaki Türkiye'nin yeni rejiminin, bunun en iyi yolunun ne olduğu konusunda hemfikir olmasalar da, Türkiye'nin uluslararası sistemde daha yüksek bir konumu olması gerektiği inancıyla birleşmiş bir yurtiçi seyirciye meşruluğunu kanıtlaması gerekiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olan Türkiye'deki yurtiçi seyircisi (veya en azından entelijensiya) Avrupa ve Batı'nın statü standartlarını Doğulu devletlere tekbiçimli veya nesnel şekilde uygulamadığının farkındaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitülasyonlar ve azınlıklar lehine dış müdahalelerle tecrübeleri Türk liderlere bu standartların Türkiye'ye

145 Türklerin Osmanlı dünyasındaki yerlerine dair görüşleri için, bkz. Bozkurt, *Azınlık İmtiyazları,* s. 60-1; Lewis, *The Emergence of Modern Turkey,* s. 127; Akçam, *Türkiye'yi Yeniden Düşünmek*, s. 191.

egemenlik hakları tanımamak ve maddi gücünü zayıflatmak için kullanıldığını öğretmişti. Diğer bir deyişle, on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tavrın adaletsiz ve ayrımcı olduğuna dair genel bir his vardı. Bu inanç Lozan'daki Türk delegasyonunun tüm argümanlarında ve Türkiye'nin yabancı varlığına ait geriye kalan tüm kurumların ülkeden çıkarılması konusundaki ısrarında açıkça kendini gösterir. Dahası, Türkiye'nin lekelenmesi yalnızca Türk liderlerin imparatorluğun çözülmesini engelleme konusundaki başarısızlıklarını gerekçelendirmek için veya gelecekteki yetersizliklerine bahane olarak uydurdukları bir şey de değildi. Türkler, Toynbee'nin ele aldığı (bkz. yukarıda, s. 157-9) türde önsel nosyonların uluslararası sistemde normal işleyişlerinin ve ontolojik güvenliklerinin karşısındaki bir numaralı engel olduğunun da gayet farkındaydılar

Türkiye, Batı'ya medeni uluslar ailesinden olmayı hak ettiğini gerçek, gözle görünür adımlarla kanıtlaması gerektiğini kabul etmiş, ama bir yandan da bunun Türkiye'nin kendi ve dahası yapmaya kadir olduğu bir tercih olduğunu ifade etmişti. Türkler geçmişte içsel değil, yüzeysel nedenlerle haksız yere saygı görmediklerine inanmak istiyorlardı: Medeni gerilik lekesi düzeltilemez bir kusur değildi. Türkiye'nin liderleri ve halkı yirminci yüzyıl başlarının modernlik standartlarını, modernlik düşüncesinin altında "en çok hak edenlerin" ilerleyecekleri ilkesi olduğu için benimsemişlerdi.[146] Bu mantığın vaat ettikleri yüzünden, normatif idealin içeriği sorgulanmamıştı. Türk önderler Türk ulusunun Batı ile ahlaki ve içsel eşitliğinde ısrar ettiler ve Türkiye'nin düşük konumunu ve yenilgisini tarihsel rastlantılar, Batı'nın hatası ve Osmanlı meselelerinde dinin abartılı etkisi gibi etmenlerin karışımından kaynaklanır şekilde açıkladılar.

Şapka yasası türü kozmetik değişiklik saplantısı bu gözle bakıldığında anlam kazanıyor. Âdeta Türkiye içsel ve *doğal* olarak "medeni uluslar" ailesine ait olan bir insanken, sadece yanlış türde bir şapka giydiği için öte-

146 Bauman'ın da ifade ettiği üzere, "Etnik-dini-kültürel yabancılar çok kereler bireysel kendini geliştirme ve dönüştürme çabalarının ödülü olarak liberal grupça özgürleşme görüsünü (kolektif bir lekenin silinmesini) benimsemeye meyillidirler." *Modernity and Ambivalence,* s. 71.

kileştirilmişti. Batılılaştırıcı reformların tümü, bütün güçlü, medeni ülkeler böyle yaptıklarına ve Türkiye de doğal olarak bu gruba ait olduğuna göre Türklerin de aynı biçimleri benimsemesi gerektiği söylenerek gerekçelendiriliyordu. İşte bu tam olarak Goffman'ın lekeli bireylerin itibarsızlaştırıcı niteliklerini "düzeltmelerinden" söz ederken tarif ettiği stratejidir.

Yukarıdaki tartışmalardan da anlaşılabileceği gibi, Türkiye'nin medeni devletler topluğuna katılma saplantısı dışında Türkiye'nin yurtiçi sistemi dönüştürmek için giriştiği çabaları açıklayabilecek başka bir şey yok. Halifelik kaldırıldı; çünkü teokrasi (Batı) medeniyetle ve modernlik ilkeleriyle uyumlu değildi. Türk kadınları özel alandan sahnede mayoyla dolaşmaya beş yılda geçti, çünkü Türkiye'nin modern bir ülke olduğunu ve lekelenmeyi hak etmediğini göstermesi gerekiyordu. Ülkedeki tüm reformlar bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilmişti.

Gerçekçiler maddi rekabetin benzer birimler ürettiğini iddia ederler, dolayısıyla Türkiye'nin dönüşümünü sadece askeri yenilgiye bağlayabilirler. Ne var ki, böyle bir açıklama Türkiye vakasında, maddi güç rekabetinde ana etmen olacak Türk Ordusu'nun, kaynak sıkıntısı çekse de zaten büyük ölçüde modernize olmuş olduğu gerçeğini göz ardı eder. Askeriye, Avrupalı öğretmenler ithal eden ve Avrupa standartlarını benimseyen ilk Osmanlı kurumuydu; on dokuzuncu yüzyıl boyunca subayları Alman subaylarca eğitilmişti. Türkiye 1922'de İstiklal Savaşını kazandığında ve 1923'te Cumhuriyet ilan edildiğinde, ordu Batılı karşıtlarına en çok "benzeyen" kurumdu. Üstelik, hiç ihtimal verilmezken savaş kazanarak kendini kanıtlamıştı. Askeri rekabet veya güvenlik Türk siyasetinin ardındaki tek itici güç olsaydı, Türkiye o noktada durabilirdi. Ülkedeki bütün gelenek ve kurumları tamamen ters yüz etmeye hiç gerek olmazdı. Yukarıda aktarılan konuşmalardan da anlaşılabileceği gibi, ülkedeki reformların statü ve medeniyet arayışı içinde yapıldıkları açıktır.

Toplumsallaşma ve bu derecede toplumsallaşma peşinde olma bu yeni rejim için stratejik bir tercihti: Sürdürülebilirdi, zira yurtiçi topluma ulusal habitusunun görmeye koşullandığı, ama askeri yollardan sağlayamadığı türde saygı vaat ediyordu. Türkiye'nin egemenliğini kaybetmesine ramak kalmış olması gerçeği, yerleşik "eski köy" ile aradaki mesafenin büyük ve eşit konuma hakkı olduğunu kanıtlamak için geçirmesi gereken benzeşimin

derecesinin yüksek olduğu anlamına geliyordu. Baskın egemenlik normu aynı zamanda kapsamlı değişiklikler gerektiriyordu, çünkü modernlik standardı medeniyet standardından yalnızca basit bir soyutlama mesafesindeydi.

Türkiye'nin toplumsallaşmasının bir rastlantı olduğu veya dışarıdan dayatıldığı yönündeki sav yanlıştır. Toplumda uluslararası sistemin normatif ideallerini içselleştirmiş bazı gruplar vardı, ama kilit konumlardaki pek çok insan bu gruplara dahil değildi. Yeni rejimin liderleri, Atatürk gibi genelde askerdi. Batı tarzı askeri eğitim almışlardı ve Avrupa edebiyatını tanıyorlardı, ama Avrupa'da fazla zaman geçirmemişler veya Birinci Dünya Savaşında Alman subayları dışında Avrupalılarla uzun süreli bağlantıları olmamıştı. Pek azı 1918'den sonra ülke dışına çıkmıştı. Atatürk'ün Türklerin "medeniyete" girmesi yönündeki çabasına rağmen, konuşmalarından Avrupa'nın pek de ateşli bir hayranı olmadığı da bellidir.[147] Liderler Avrupa'nın normatif taleplerine biraz kuşkucu yaklaşırken, ülke nüfusu daha da kuşkucuydu ve pek çok grup kendi geleneklerini tercih ediyordu. Türkiye İstiklal Savaşını kazandığı ve Lozan Konferansında koşullarını kabul ettirdiği için 1923'ten sonra Türkiye'de çok az yabancı kalmıştı. Özetlemek gerekirse, Türkiye vakasında, "galip" güçlerin toplumsallaştırıcı etkilerinden söz etmek mümkün değildir. Batılılaşma kararı tümüyle tepeden inme olabilir, ama aynı zamanda organikti. Reformların pek çoğu 1920'lerde, Türkiye Batı'dan neredeyse soyutlanmışken ve tek güçlü "dostu" Sovyetler Birliği'yken gerçekleştirilmişti. Bu kanıtlar açıkça yerleşik-dışarıdaki dinamiği barındıran bir uluslararası sistemde lekelenmişliğin üstesinden gelmeyi hedefleyen stratejik toplumsallaşma dışında başka yorumlara ihtimal bırakmıyor.

147 İçmeyi severdi ve kadınlara düşkündü, ülke için gerekli olduğunu düşündüğü reformları gerçekleştirmesine rağmen bunlar şahsen kendisinin uyum sağlayabildiği şeyler değildi. Örneğin, kendi başına kaldığında yalnızca Türk sanat ve halk müziği dinlediği söylenir, ama Türkiye'nin sanat bütçesinin tümünü opera ve Batı tarzı müziklerin üretimine yöneltmişti. Benzer şekilde, kamuoyu önünde kadın eşitliğinin güçlü bir destekçisiydi ve nüfuzunun yarısının perdenin arkasında kaldığı bir ulusun medeni olamayacağını söylerdi, ama kendi yaşamında ataerkildi. Tek evliliğinin kısa sürmesinin nedeni Latife Hanım'ın fazla inatçı ve sözünü esirgemeyen biri olmasıydı. (Çalışlar, *Latife Hanım.*)

Yurtiçinde kendisini tüm varlığıyla bir Batılılaşma/modernleşme/medeniyet projesine adama kararı nihayetinde Türkiye'yi askeri ittifaklar bağlamında Batı'ya yaklaştırdı ve Sovyetler Birliği'nden uzaklaştırdı. Dahası, Türkiye'nin medeni bir ulus olarak egemenliğinin tanınması ısrarı da Türkiye'nin Doğulu devletlerle ilişkilerinin altındaki ilkeydi.

Türkiye kendisini tümüyle Sovyetler Birliği'nin safına çekebilirdi, ki aslında bunu yapması yönünde güçlü maddi teşvikler vardı. Ancak, Türkiye'nin önceliği, her zaman için Batı tarafından kabul ve eşit muameleydi. Çeşitli kereler, Atatürk mesai arkadaşlarına gerekirse Moskova'ya katılacaklarını söylemiş, ama bunu her zaman daha az tercih edilen bir seçenek gibi sunmuştu. İkinci Dünya Savaşından öncekı Sovyetler Birliği henüz bir süper güç değildi, ama Türkiye'den ve bazı Avrupa devletlerinden daha güçlüydü. Sovyetler Birliği'nin dostluğu ve askeri desteği neden Türkiye için yeterli değildi? Bolşevikler iktidara geldikten sonra Sovyetler Birliği uluslararası toplumdan soyutlanmıştı ve tümüyle Sovyetler Birliği'nin tarafını tutmak "yeni bir dünya düzeninde" yer bulmak anlamına gelecekti, ki bu dünya düzeninin mevcut düzene göre ne konumda olacağı belli değildi. Ayrıca, Türkiye medeni bir ulus olarak kabul görmeyi daha çok istedikçe ve bu yönde adımlar attıkça, ideolojik olarak Sovyetler Birliği'nin arasına mesafe koyduğu devletlere yaklaştı. Ayrıca, Sovyetler Birliği kendisini statü oyunundan çıkardığı için statüsünün Türkiye'nin gözünde azaldığı hissi vardı; yukarıda aktarılan Mustafa Kemal ve Yoldaş Karahan arasındaki görüşmede, Mustafa Kemal Türkiye'den kayda değer derecede daha güçlü bir ülkeyle muhatapmış gibi davranmıyor. O dönemde Sovyetler Birliği, yerleşik çekirdeğin normatif gücüne meydan okumak için açıkça "Doğululuk" iddiasındaydı. Kuşkusuz, başta Moskova'nın stratejisi Türkiye için biraz da olsa çekiciydi; itibarı zedelenebilirin yaşamı itibarsıza göre çok daha yüksek düzeyde bilgi yönetimi gerektirir. Goffman'ın gözlemlediği gibi, "[Lekelenmiş bir birey] kendi isteğiyle açığa çıkabilir ve böylece yönetilmesi gereken bilgilere sahip bir bireyden, tatsız toplumsal durumları yönetmesi gereken bir bireye doğru durumunu radikal şekilde değiştirebilir."[148] Yine de, Goffman'ın da belirttiği gibi, açığa çıkmak da sıkıntılı etkileşimlere

148 Goffman, *Stigma*, s. 100.

girme konusunda isteklilik gerektirir, ki bu tür etkileşimlerin anısı iki savaş arası dönemde Ruslarla karşılaştırıldığında Türkler için daha tazeydi. Dolayısıyla, bir düzeyde Rusların Doğululuk yaftasını teşhir etmeleri Türk liderleri rahatsız etti ve Sovyetler Birliği ile bağdaştırılma konusundaki istekliliklerini azalttı: "Kusurunu gizlemek isteyen bir kişi başka bir kişide kusuru açığa vuran davranışlar görecektir. Üstelik, o kusurun varlığının reklamını yapan o davranışları muhtemelen hoş karşılamayacaktır, zira kendi kimliğini gizlemek isterken başkalarının da kendi kimliklerini gizlemelerini arzular."[149] Aslında bu Türkiye'nin gelecekte tüm "Doğulu" uluslara karşı benimseyeceği davranış kalıplarını belirleyecekti.

Sonuçta, Avrupalı güçlerin bir aracı olan Milletler Cemiyeti Türkiye'nin lehine pek hareket etmemiş olsa da, Türkiye Milletler Cemiyeti'ne katıldı. Türkiye, 1920'lerin başında öngörüldüğü gibi faal olarak emperyalizme karşı savaşmak yerine Ortadoğu'da statükonun korunması için çok çalıştı. Türkiye ilke olarak manda rejimine karşı olmakla beraber, aslında batılı normları manda bölgelerine ileten bir aracı durumundaydı. Medeni, modern uluslar topluluğuna katılmayı hak ettiğini gösterme yönündeki sürekli çabalarıyla, Türkiye egemenliğin kazanılması gereken bir şey olduğu ve bir ulusun tam bağımsız olmasında önce kendisini dünya topluluğuna kanıtlaması gerektiği yönündeki normları meşrulaştırıyordu. Türkiye Doğulu ulusları popüler egemenlik hareketleri çevresinde örgütlenmeye ve bağımsızlıklarını kazanmaya teşvik ederken, bunu Doğulu uluslara yol gösterici olmak istediği için yapıyordu. Aslında, savaş yıllarının tüm emperyalizm karşıtı söylemlerine rağmen, Türkiye emperyalist normların en iyi elçisi durumuna geldi; eğer Türkiye kendisini başarıyla dönüştürebiliyorsa, bunun anlamı medeniyet standartlarında yapısal bir sorun olmadığıydı. Tabii ki, Türkiye bunu daha da ileriye götürdü. "Emperyalizm karşıtı" söylem maskesi altında, Türkiye diğer "dışarıdaki" ülkeleri aynı ilerleme stratejisini izleme yönünde fiilen teşvik etti. Bu strateji hafife alınmamalıdır, zira Toynbee'nin de ifade ettiği gibi, Türkiye bir Batılılaşma deneyi olarak görülüyordu: "Türkiye'deki Batılılaşma sürecini incelerken, kendimiz yaşadığımız ve hareket ettiğimiz ve var olduğumuz insan

149 Agy, s. 86.

dünyası hakkındaki anlayışımızı geliştiriyoruz; zira dünyanın her yerinde Batılı olmayan diğer halklar da Batı ile ilgili meselelerle karşı karşıya."[150] Türkiye'nin eylemlerinin sonucunun yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin normatif düzeninin doğrulaması olması, kesinlikle Türkiye'nin 1930'larda Batı tarafından olumlu karşılanmasıyla bağlantılıydı.

Sonuç

> En iyi siyasetin her alanda mümkün olduğunca güçlü olmak olduğuna inanırım. Güçlü olmanın yalnızca silah gücü anlamına geldiğini sanmayın. Tam tersine, bence bu güç bütünü oluşturan etmenler arasında sonuncu sıradadır. Bence güç olmak demek bilimsel, teknik ve ahlaki alanlarda güçlü olmaktır. Zira eğer bir ulus bu değerlerden yoksunsa, tüm üyelerinin en gelişmiş silahlarla donanmış olduğunu hayal etsek bile, o ulusu güçlü olarak görmek yanlış olur. Silahlanmak bugünün insanlık topluluğunda bir insan olarak yerini almak için yeterli değildir ... Ülkem için farkında olduğum ve geçmişte eksik olan ilerlemeyi sağlamak için, barışta ve huzurda, en çok da özgürlük ve bağımsızlığı sağlarken çok ve sürekli çalışmak gereklidir. (Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Bütün fr*, s. 288. 30 Ağustos 1924 tarihli konuşması).

Bu bölümün amacı Türkiye ve Türk liderlerin 1918-1938 arasında attıkları her adımın bir alternatifi olduğunu göstermektir. Sonuçta yaptıkları tercihler bir bütün olarak alındığında, yalnızca o dönemde ve ondan önce uluslararası sistemde etkili olan yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin yanı sıra, Türk liderlerin bu yapının farkında olmaları, buna bağlı kalmaları ve zaman zaman da buna direnmeleriyle açıklanabilir. Türkiye'nin bugün bağımsız, egemen ve kimliği konusunda kafası karışık olmasının nedeni yerleşik-dışarıdaki dinamiği ve Türkiye'nin bu dinamik içinde normallik arayışıdır.

2007 yazından, yüz binlerce insan Türkiye'nin başlıca kentlerinin sokaklarında Cumhuriyet'in sözde İslamileşmesine karşı yürüdü. Bu yürüyüşleri

150 Toynbee, *Türkiye*, s. 300.

tetikleyen o zaman cumhurbaşkanı adayı olan Abdullah Gül'ün eşinin türban takmasıydı. O zamandan beri bu yürüyüşlerin Adalet ve Kalkınma Partisini (AKP) devirecek bir darbe düzenlenmesi yönünde askeriyeyi harekete geçirmek amacıyla eski askerlerden, bürokratlardan, gazetecilerden oluşan gizli bir örgüt tarafından düzenlenmiş olabileceği ortaya çıktı. Ne olursa olsun, yürüyen yüz binlerce insanın çoğu cumhurbaşkanlığı adayının çok rahatsız edici bir yanı olduğu konusundaki korkularında samimiydi. Pek çok Türk hâlâ eşi türban takan bir cumhurbaşkanının yurt dışında bir askeri cuntadan çok daha kötü bir görüntü yaratacağına inanıyor. Bu yürüyüşlerde dile getirilen pek çok slogan arasında şunlar da vardı: "1920'ler ruhu yolumuzu aydınlatıyor," "Sen Gülü[151] seviyorsun diye, biz dikenine katlanacak değiliz." Bu gelişmeler hakkında özellikle ilginç olan bu yürüyüşler sırasında AKP'nin zaten beş yıldır iktidarda olmasıydı. İşleri bu noktaya getiren Türkiye'de inanılmaz güçlü bir simge olan türbanın yalnızca sembolik güce sahip devlet başkanına iliştirilmek üzere olduğunun fark edilmesiydi. Bugün bile, pek çok Türk uluslararası sistemde saygınlığın yalnızca modernliğin yüzeysel tavır ve işaretlerini sergilemek olarak anladıkları Batılılaşmayla sağlanabileceğine inanıyorlar. Türkiye'de, yenilgi sonrası dışarıdaki statüsünün üstesinden leke düzeltme stratejisiyle gelme kararı kontrolden çıkmış ve ülke kimliğini Batı karşısındaki aşağılık ve Doğu karşısındaki üstünlük duyguları çevresinde kesin olarak biçimlendirmiştir. Tüm yurtiçi bölünmeler hâlâ bu karar çevresinde örgütlenir.

Bugün Türkiye'nin bütün problemlerinin izi Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra seçtiği stratejiye dek sürülebilir. Türkiye'nin modern devlet kimliği, on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başlarındaki uluslararası etkileşimlerden çıkarılan derslere doğrudan tepki niteliğindeki bilinçli bir yaratımdır ve yalnızca ülke sınırları içindeki dinamiklerden kaynaklanan içsel bir oluşum değildir. Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini aldığında, yeni rejim devletin Batı ile ilişkilerinde kendisini ontolojik açıdan daha güvenden hissetmesini sağlayacak bir yurtiçi strateji geliştirme işini kendi üzerine aldı. Buradaki amaç Türkiye ile Avrupa

151 Sanırım burada ifade edilen diken, Abdullah Gül'ün eşi oluyor.

arasındaki hiyerarşik, lekeleyici ilişkiyi değiştirmek ve "yerleşik" devletler topluluğuna katılmaktı, ama cumhuriyet rejimi stratejisini uluslararası sistemin *on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başlarındaki normatif yapısından* alınarak içselleştirilmiş derslere dayanan bir dünya görüşü çevresinde inşa etti. Örneğin, Türk devleti sekülerlik anlayışını 1920'lerdeki Fransız modelinden aldı; hatta kavram bile aynıdır: *Laiklik*. Modern Türkiye devlet kimliğine yerleştirilen anlayış budur. Bu sekülerlik anlayışı Türk "modernlik" anlayışıyla bağlantılı olduğu için, sorgulanması çoğu seküler Türk için büyük bir endişe kaynağıdır. Örneğin, "ulus" ve "devlet" anlayışları hâlâ 1920'lerin normatif ideallerine dayanır. Dolayısıyla, din ibadet özgürlüğü ve/veya etnik azınlıkların haklarına yönelik her türlü talep Türkiye'nin "modern" kimliğine tehdit olarak algılanır. Batı'da da grup hakları konusunda ne yapılması gerektiği hakkında bir mutabakat olmamakla beraber, böyle şeylerin *modern olmadığını* iddia etmek Batı kimlik politikalarında neredeyse yüzyıllık gelişmeyi atlamak demektir.[152] Yerleşik çevrelerdeki Türklerin kullandığı katı sekülerlik tanımından, Kürtlerin tanınma çabaları ve direnişi, oradan Ermeni katliamının kabulüne kadar çağdaş siyasetteki tüm önemli meselelerin kökü Türkiye'nin yenilgi sonrası "medeniyet" arayışına uzanır ve dolayısıyla Türkiye'nin lekeli konumuna tepkilerinin zararlı bir yan etkisidir.

Bunlar Türkiye'nin biçimlendiği yıllardı ve o dönemin hem özlemleri hem de psikozları Türk düşüncesini biçimlendirmeye devam ediyor. Bence, her ne kadar büyük bir imparatorluk olarak gözden düşüşün ve Osmanlı İmparatorluğu'nun "yarı medeni" insanlık adı verilen grubun üyesi olarak katlanmak zorunda kaldığı aşağılayıcı dış müdahale yılları artık geçmiş de olsa, yaralar hâlâ açıktır. Türkiye'nin istekli bir şekilde kendine çizdiği Avrupa Birliği yolu, bu meselelerden pek çoğunu tekrar tekrar karşısına çıkarıyor ve bugün Türkiye'nin kendisini seküler veya ılımlı bir Müslüman ülke veya Ortadoğu çatışmalarında bir arabulucu olarak konumlandırma

152 Seküler Türklerin statik "modernlik" ve "Batı" anlayışlarına dair mükemmel bir tartışma için, bkz. Özyurek, *Nostalgia for the Modern* [*Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, çev. Ferit Burak Aydar, 4. Basım, 2011. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi].

çabaları, Türkiye'nin kayıp statüsünü tam da ülke var gücüyle emperyalistlerin medeniyetini benimserken bir yandan da emperyalizme karşı harekette liderlik yaparak geri kazanma çabalarından yansımalar taşıyor.

En soyutlanmacı dönemlerince bile, Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri ve yurttaşları sürekli Türkiye'nin ne kadar medeni ve modern olduğunu değerlendiren hayali bir seyirciye oynamayı hiçbir zaman bırakmadılar.[153] Türkler bu rahatsız edici bakıştan hoşlanmaz ama onayına muhtaçtırlar ve o onay verildiğinde de onaydan kuşku duyar, ancak olmadığı zaman ayrımcılık hissederler. Bu bakışın etkisini en çok seküler, kentli Türkler hisseder, ancak en gerici Türkler bile bu delici bakışa duyarsız değildir. Çoğu "gelişmekte olan" ülkenin aksine, Türkiye'nin tercihleri dışarıdan dayatılmamış, bir yanda Türkiye'nin tutarsız gibi görünen özoryantalizm uygulaması, öte yandan da içinde taşıdığı büyüklük inancından kaynaklanmıştır. Bu Türkiye'nin Rusya ve Japonya ile paylaştığı bir tecrübedir. Hem bu gerçek, hem de uluslararası sistemin gerçeklikleri göz önünde bulundurulduğunda bu yolun Türkiye'ye alternatiflerinden daha yararlı olduğunu bilmek bir teselli kaynağıdır. Ancak, kendini sürekli başkalarının gözünden görmenin ruh üzerinde son derece yıpratıcı bir etkisi vardır, bireyin psikoloji için iyi olmadığı gibi gruplar için daha da kötüdür.

1932'de Belçika'daki yarışmada Türkiye'yi temsil eden ilk Türk Kâinat Güzeli Keriman Halis hakkında doğruluğu tartışmalı bir öykü vardır. Keriman'a tacını giydirirken jüri başkanının güya şöyle dediği iddia edilir:

153 Burada yalnızca yakın tarihli bir örnek verelim: "ABD Başkanı'nın Avrupa şovunun yıldızı Michelle Obama'ydı, ama çocuklarına dönmeyi tercih ettiği için Türkler kendisini görme şansından mahrum kaldılar... Türk medyası Michelle Obama'nın Avrupa ziyaretini ilgiyle takip ediyor ve kıyafetleri ile yaptıklarına dair haberler geçiyordu... Londra'da G20 zirvesinde Başbakan Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın yanında durduğu bir resim, Bayan Erdoğan'ın İslami başörtüsünün seküler Türkiye'nin düzenince hoş gözle bakılmadığından karışık duygulara yol açıyordu ... 'Kesin, bizim türbanlılarımızla muhatap olmamak için gelmemiştir,' diyordu 39 yaşındaki muhasebeci Çiğdem. "Kim ister ki? Onu burada onlarla yan yana poz verirken görmek zorunda kalmadığımıza memnunum." Erdem, "Disappointment."

> Sevgili jüri üyeleri, bugün Avrupa Hıristiyan medeniyetinin zaferini kutluyoruz. Dünyaya 1600 yıldır hâkim olan İslam artık bitmiştir. Avrupa bitirmiştir. Türkiye Güzeli, Keriman, bir zamanlar dünyaya perdeler arkasından bakan tüm Müslüman kadınların bu temsilcisi, artık bir mayo giymiş olarak aramızdadır ... Bu yıl yalnızca Kainat Güzeli'ni seçmiyoruz. Avrupa'nın zaferini kutluyoruz. Muhteşem Süleyman'ın torunu ... onu beğenmemizi istiyor. Biz de bu kızı beğeniyoruz çünkü bizim âdetlerimize uyum sağlamıştır. Onu tüm Müslümanların onun ayak izinden yürüyeceklerini umarak Kainat Güzeli seçiyoruz. Kadehlerimizi Avrupa'nın zaferinin şerefine kaldıralım.

Ne yazık ki, muhafazakâr Türk kaynaklarında bu konuşmaya sayısız gönderme yapılmasına rağmen doğruluğunu Batılı bir kaynaktan teyit edemedim ve eğer gerçekse, o dönemki anaakım Türk gazetelerinde de görmezden gelinmiş. Ancak, sadece muhafazakâr Türk çevrelerinin hayalinin bir ürünü bile olsa, ki bu gayet mümkündür, bu bölümü bitirmek için uygun bir anektot olduğunu düşünüyorum. Statü arayışı, bireysel alt düzey faile getirdiği yararlara rağmen, daha yüksek statü sahibi olanları meşrulaştırarak ve keyfi normatif düzenlerini normalleştirerek daha güçlü kılar.

"Çocuklar": Japonya (1945-1974)

Önce sessizlik vardı, ardından üzüntü hıçkırıkları.[1] *Aşağılanma dayanılmaz boyutlardaydı. Yine Japon erkekliği üstün Batı gücüne karşı sınanmış ve yine yetersiz kalmıştı. Ama o anda olağanüstü bir şey oldu. Zaferinden anlar sonra, Hollandalı taraftarlar kahramanlarını kutlamak için mindere hücum ettiler. Ne var ki, Geesink hemen elini kaldırarak onları durdurdu ve eğilerek selam vermek için Kaminaga'ya döndü. Japon seyirciler bu geleneksel saygı hareketini kutlamak için ayağa kalktı. Ve bunu hiçbir zaman unutmadılar. Tokyo'da Japonlara irilik kadar beceriye de ulaşılabileceğini gösteren iri Hollandalı şampiyon bundan sonra Japonya'da bir kahraman olacaktı.*
IAN BURUMA, *INVENTING JAPAN*

Giriş

Japonya yarım yüzyıldan fazla bir süredir pasifist bir ülke ve Batı'nın güvenilir bir müttefikidir. Bugün, çoğu gözlemci bunu kanıksamıştır ve genel olarak Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'nce yenilmesi ve işgalinin ülkeye neredeyse başka seçenek bırakmadığını varsayar.[2] Japonya'nın seçeneklerinin kısıtlı olduğu doğrudur; ülke yedi yıl boyunca resmi işgal altındaydı ve daha sonra da Soğuk Savaş dinamikleri Japonya'nın hareket alanını daraltmıştı. Ancak, 1945'teki ezici yenilgiden sonraki döneme dikkatlice bakıldığında, ortaya hem birtakım beklenmedik tercihler yapan ve bunlara bağlı kalan, hem de uluslararası görüntüsü üzerine savaştan önceki kadar kafa yormaya devam eden bir ülke çıkar. Tekrar silahlanmayı kabul etmemesinden ekonomik

1 1964 Tokyo Olimpiyatları, Judo finali.

2 Ikenberry ve Kupchan, "Socialization and Hegemonic Power," s. 305; Owen, "Transnational Liberalism," s. 131.

modeline kadar yaptığı beklenmedik tercihler Japonya'nın uluslararası topluluğun saygısını ve kabulünü (tekrar) kazanma arzusuyla yakından ilgilidir.

Bu bölümde, Japonya'nın tercihlerini ele alıyorum ve Üçüncü Bölüm ile aynı düzeni takip ediyorum. İlk olarak, Meici Restorasyonu ile başlayarak ve İmparatorluk Japonyası'nın güdülenimlerine göz atarak Japonya'nın kısa bir tarihini veriyorum. İkinci olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin kısıtlamalarına rağmen Japonya'nın 1945 sonrasında kendi tercihlerini yapmış olduğu yönündeki savımı sunuyorum. Bölümün üçüncü kısmında, söz konusu tercihleri Birinci ve İkinci Bölümde açıklanan lekelenme kuramı bağlamında inceliyorum.

Avrupa Medeniyet Standardı ve Japonya: *Bunmei Kaika*[3]

> "Medeniyet ve Aydınlanma" her zaman siyasaldan çok kültürel bir slogan, bir tarz ve görünüş meselesiydi. Ama görünüş Japonya'da önemlidir. Alaycı bir Meici deyişi vardır: "Saçı topuz olmayan bir kafayı tıklatırsan, Bunmei Kaika'nın sesini duyarsın." Sanki saçın Avrupa tarzı olması daha üstün soydan gelmek anlamına geliyormuş gibi. Kimi Meici liderleri ciddi şekilde Avrupa tarzı görünüm sergilemenin Batılı güçleri adil olmayan anlaşmalardan vazgeçmeye ikna edeceğine inanıyorlardı. (Ian Buruma, *Inventing Japan,* s. 31)

Japonya, Rusya'dan çok daha geç, ama Osmanlı Türkiye'sinden çok daha kapsamlı şekilde Batılılaştı.[4] On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru bir tepkinin ortaya çıkışına rağmen, Meici Restorasyonu Japonya'nın bağımsızlığını korumasını sağladı ve onu yirminci yüzyılın başlarında Asya'da yükselen bir güç haline getirdi.[5]

Meici Restorasyonu adını Japon rejiminin eski biçimini tekrar getirdiği iddiasından kaynaklanır.[6] Buradaki itici güç, tıpkı Osmanlı İmparator-

3 Medeniyet ve Aydınlanma.

4 Bull ve Watson, *Expansion of International Society,* s. 74.

5 Watson, "Introduction," s. 29-30.

6 Buruma, *Inventing Japan,* s. 22.

luğu'ndaki Tanzimat reformlarında olduğu gibi yaklaşmakta olan Avrupa tehdidiydi. Ancak, Osmanlılardan farklı olarak Japonya'nın göreli olarak etnik açıdan homojen bir toplum ve coğrafya gibi "avantajları" vardı.

Bir ada devleti olan Japonya on dokuzuncu yüzyıla soyutlanma içinde girmişti. On dokuzuncu yüzyıl süresince, çeşitli dış olaylar Japonya'yı Avrupa'nın genişleyen gücü gerçeğiyle yüzleşmek zorunda bıraktı. Bu etmenlerden biri Rusların güneye, Kuril adalarına düzenlendikleri sürekli artan sayıdaki keşif seferiydi.[7] Bir diğeriyse Çin'deki gelişmelerin farkına varmalarıydı. 1839 Afyon savaşı ve ardından 1842 Nanking Anlaşmasıyla Avrupalı güçler Çin'i bir anlamda egemenlik kaybı demek olan kapitülasyonlara zorlamıştı.[8] Sırada olduklarından korkan Japonlar için bu bir uyanıştı: "Tek başına cesaret yeterli değildir, savaş sanatı daha fazlasını gerektiriyor. Hiçbir yabancı güç Avrupalı bir güçle baş edemez, bunu yalnızca dört bin adamla fethedilen büyük Çin diyarından görebiliriz."[9] Bunun üzerine 1853 Perry seferi geldi. Dişlerine kadar silahlı dört siyah gemiyle gelen Amerikalı subay yalnızca Japonya'daki en üst düzey görevlilerle[10] görüşmekte ısrar etti.[11] Resmi törenlerden sonra ayrılan Perry, altı ay sonra tekrar döndü. Amerikalılar Çin'in benzer ayrıcalıklar tanımakta çok kâr ettiğini ileri sürerek ticaret ayrıcalıkları istediler; sonunda Amerikalıların iki Japon limanını tedarik için kullanabilecekleri bir uzlaşmaya varıldı.[12] Japonya sahillerini savunmaya hazırlıklı değildi, ama yine de o an için Çin'in kaderinden kurtulmuştu.

Kısa süre sonra diğer ülkeler de Amerika Birleşik Devletlere tanınan haklar için bastırmaya başladı. 1855'e gelindiğinde Britanyalıların ve Rusların kendi ayrıcalıklı anlaşmaları vardı. Amerikalılar tekrar gelerek daha fazlasını istediler. Britanyalıların, Fransa ile birlikte Çin'e daha da

---

7 Jansen, *Emergence of Meiji Japan,* s. 260.

8 Agy., s. 270.

9 Boxer, *Jan Compagnie in Japan,* s. 186.

10 Bu noktaya dek Japonlar yabancı elçileri Nagasaki açıklarındaki küçük bir adaya gönderiyorlardı.

11 Jansen, agy., s. 278; Buruma, agy., s. 1; ayrıca bkz. Totman, *History of Japan.*

12 Jansen, agy., s. 278; Buruma, agy., s. 2.

aşağılayıcı koşullar kabul ettiriyor olmaları Amerikalıların pazarlıklarına yardımcı oldu.[13] Japonların baş müzakerecisi köşeye sıkıştı ve anlaşmayı imzaladı. Ancak, zayıf Edo hükümetinin yabancı müdahalelerden sorumlu tutulmasıyla bu eylem bir kargaşa döneminin başlangıcı oldu. Müzakereci iki yıl sonra bir grup samuray tarafından öldürüldü[14] ve anlaşmadan on yıl sonra Tokugava hanedanı iktidardan düştü. Memurlarca düzenlenen bir darbe olarak başlayan Meici Restorasyonu Savaşı 1869'da sona erdi.[15]

Meici Restorasyonu ne getirdi? İlk olarak, feodalizmin sonunu ve çok merkezi bir devleti.[16] İmparator "İmtiyaz Yemini" adı verilen bir belgeyle katılımcı konseylerin kuruluşunu, her bireyin kendi kaderini çizme özgürlüğünü, eski şeytani geleneklerin terk edilmesini ve dünyada bilgi arayışı sözü verdi.[17] Askeriye baştan aşağı reformdan geçti. Ekonomik düzenlemeler de Meici devletinin öncelikleri arasındaydı. Örneğin, hükümet harcamaları azaltıldı ve devlet sanayileri özelleştirildi.[18] 1889'da Prusya'nınkini örnek alan yeni bir anayasa yürürlüğe kondu ve ilk ulusal seçimler 1890'da gerçekleştirildi.[19] Bu reformlarının pek çoğunun Batı düşünülerek yapıldığını söylemek gerek; ticaret ve liman anlaşmalarının revize edilmesi için Batı'nın Japonya'ya iyi gözle bakması gerekiyordu. Aynı zamanda bu reformların Japonya'nın modern dünyada rekabet edebilmesi için gerekli olduğuna da inanılıyordu. Bir parlamentonun

13 Jansen, agy., s. 283.

14 Buruma, agy., s. 16.

15 Jansen, agy., s. 336.

16 Agy., s. 335. Bu Türkiye'nin 1923'teki Kemalist "devrime" kadar gerçekleştirmeyeceği veya gerçekleştiremeyeceği bir şeydi.

17 Tsunoda, *Sources of the Japanese Tradition,* s. 644. Tanzimat Fermanı'na benzerlikler dikkat çekiyor.

18 Jansen, agy., s. 376. Bu Meici reformlarının Osmanlı'nın Tanzimat'ına üstün olduğu birkaç yönden biriydi. Osmanlılı gözlemciler Batı ile rekabette ekonominin önemini tamamen gözden kaçırmış görünüyorlar; Japonya üzerine gözlemlerinde bile dikkatleri askeri ve kültürel konular üzerinde. Bkz. Worringer, "'Sick Man of Europe.'"

19 Yine, Tanzimat reformlarına benzerlikler dikkat çekiyor.

varlığına rağmen siyasal reformlar pek kapsamlı değildi.[20] Anayasa egemenliği imparatorlara vermişti. Ancak, Batı'nın en çok dikkatini çeken et yeme modasından, fraklar giyilmesine dek uzanan kültürel reformlardı, ama bunlar da Japonların umduğu şekilde dikkat çekmiyordu. Pierre Loti[21] Japonya'ya dair şu gözlemi yapmıştı: "Paris'ten gelme kıyafetleriyle Japonlar gayet düzgün dans ediyorlardı. Ama bu dansın, otomatlar gibi, kişisel inisiyatif olmadan gerçekleştirildiğini ve *yapmaya eğitildikleri* bir şey olduğunu hissediyorsunuz."[22]

Yine de ekonomik reformlar gayet başarılıydı. Bunun sonucunda, 1880'lerden itibaren "dış ticaret Meici devletinin hedefleri arasında kendine önemli bir yer kazandı."[23] Batı ile kültürel eşitlik zor görünse de, Batı tarzı ekonomik üstünlüğe ulaşmak Japonya'ya daha ulaşılabilir görünüyordu. Batı örneği, Meici dönemi düşünürlerini ticaret ve genişlemenin sağlıklı bir devletin özellikleri olduğuna ikna etti.[24] Fukuzawa Yukiçi gibi Meici yazarları Japonya'nın Batı'ya Kore gibi "geri" bir ülke olmadığını göstermesi gerektiğini düşünüyorlardı. Dahası, Dışişleri Bakanı Inoue henüz Batılılar tam yerleşmemişken Japonya'nın Batı tarzı bir imparatorluk kurmasını tavsiye etti.[25]

İmparatorluk Japonyası'nın şu yönünü görmek önemlidir: İleride eylemlerini Asya'nın Batı emperyalizmine karşı savunucusu olarak gerekçelendirecek olan Japonya'nın keni davranışları büyük ölçüde Batı emperyalizmini örnek alıyordu.[26] Meici döneminde, Japonya'nın Asya'ya karşı tavırlarında önemli bir değişiklik oldu, ki bu da Japonya'nın kendisini Avrupa'nın hem merkezinde hem de zirvesinde olduğu yeni bir dünyada tekrar tanımlama çabalarının bir sonucuydu. Bu değişim kendi-

---

20 Buruma, agy., s. 29.

21 Ne rastlantıdır ki, Pierre Loti aynı zamanda İstanbul'da da çok zaman geçirmiş ve Doğu'nun "geriliğini" romantikleştiren bir Oryantalistti.

22 *Madame Chrysanthème*'den, aktaran Buruma, agy., s. 33.

23 Iriye, *Japan and the New Asia,* s. 758.

24 Jansen, agy., s. 426.

25 Agy., s. 427.

26 Ayrıca bkz. Suzuki, "Japan's Socialisation," ve *Civilization and Empire*, s. 3-4

sini Japonya'nın komşularıyla ilişkilerini tanımlamasında yeni sözcük ve kavramların kullanımında gösterdi. Örneğin, *şina* Çin için kullanılan en yaygın sözcük olarak, *çugoku*'nun (Orta Krallık) yerini aldı.[27] Bu terim (*Nippon* teriminin kullanımıyla birlikte) Japonya'daki kendini ve çevresini toprak temelli, ulus-devletler olarak tanımlama ihtiyacını yansıtıyordu ve kısa sürede *şina* "Çin'i modern Asya ülkesi Japonya'nın aksine, geçmişinde saplanıp kalmış, sorunlu bir yer olarak gösteren bir sözcük"[28] haline geldi. Yeni bir anlam ve kullanım kazanan başka bir terimse, "Batı olmayan"[29] anlamına gelmeye başlayan ve ayrı bir Doğu kültürünü, bir Oryantal medeniyeti anlatmak için kullanılan *toyo* idi.

Toyo olarak Doğu idealize edilmişti: Özellikleri "kibarlığı, ahlaki etiği, uyumu ve toplumsalcılığı"[30] idi. Japonya, *toyo*'nun en iyi yönlerine sahip olmasının yanı sıra, modern dünyaya da uyum sağlamış tek Asya ülkesi olarak görülüyordu. Japonya'nın kendine özgülüğü üzerine *nihonjinron* söyleminin de aynı döneme dayandığını görmek önemlidir. Bu terim Ariga Çonan'ın 1888 tarihli kitabı *Kokka Tetsuron*'da (Devlet Üzerine Felsefi Tartışmalar)[31] Japonya'nın Batı'ya göre kendine özgülüğünü üç yüz yıllık Tokugava yönetimine bağlayarak bilimsel olarak açıklamaya çalışmıştı.[32] Bu Birinci Bölümde üzerinde durduğumuz modernist ontolojinin seçkinler düzeyinde içselleştirilmesine mükemmel bir örnektir. Japon seçkinler Avrupalı ırksal aşağılık kuramını benimsememişlerdi, ama göreli gerilik gerçeğini kabul etmişler ve bunu *bilimsel* yollardan sorgulamışlardı. Diğer bir deyişle, bilimsel yöntemin geçerliliğini kabul etmişler ve her şeyin ve herkesin diğer her şeyle "nesnel" olarak karşılaştırılabileceği bir dünya görüşünü içselleştirmişlerdi.

---

27 Tanaka, *Japan's Orient*, s. 3.

28 Agy., s. 4. Ayrıca Japonya ile Çin'in Avrupa devletler toplumuyla ilişkilerinin karşılaştırması için bkz. Suganami, "Japan's Entry into International Society," s. 196-8.

29 Tanaka, agy., s. 4.

30 Agy., s. 13.

31 Leheny, *Rules of Play*, s. 38.

32 Agy., Leheny'nin burada bahsettiği Hiroşi, *Nihonjinron*, s. 15-43'teki ifadedir.

Stefan Tanaka, yirminci yüzyılın başlarında, Japon araştırmacıların, "dar ilerlemeci ve bilimsel bir kavrayışı kabul ettikten sonra ... gittikçe artan şekilde Japonya ve Asya'yı, Japonya'nın yerini ... Avrupa'nın geçmişini tarihsiz olarak doğrulayan tek doğrultulu bir ilerleme kavramı biçiminde 'nesneleştirilmesini geriye çevirme' sorunsalıyla karşı karşıya kalıyorlardı."[33] "Avrupa'dan gelen kapsamlı dünyada gelişme üzerine görüşler" kabul edilmişti; sorun yaratan Japonya'nın o görüşteki yeriydi.[34] Başka bir deyişle, Meici Restorasyonu yoluyla bilimsel yöntem arzulanan maddi sonuçları vermişti: Japonya sanayileşebilmiş, haksız anlaşmaları düzeltebilmiş ve hatta Rus-Japon Savaşında (1904-5) başlıca "Avrupa" güçlerinden birini yenebilmişti. Ancak, bu yeni modernist ontolojide Avrupa'nın geçmişi olarak gösterilen Asya'da yer alması nedeniyle, Japonya halen Avrupa devletler toplumuyla gerçek eşitliğe sahip değildi. Japonya'nın eşit saygı görmesi için, bu görüşün sorgulanması gerekecekti.[35] Ancak, Tanaka'nın da belirttiği gibi, bu çabaların doğası bir paradoks barındırıyordu: "Zira uyum sağlama ve tekrar yaratma sürecinde, bu tarihçiler Batı'nın tanımladığı gibi 'Oryantal' olmadıklarını, Batı ile aynı epistemolojiyi kullanarak kanıtlamaya çalışıyorlardı."[36]

İkinci Bölümde lekelenmiş aktörün, leke çerçevesinin standartlarını içselleştirmiş olması kaydıyla, iki tür sorunla karşı karşıya kaldığını belirtmiştim: Hem toplumdan hem de kendisinden kabul görmeye ihtiyacı vardır. Japon tarihçi ve seçkinlerinin Japonya'yı Batı'nın tanımladığı "Oryantal'den" başka bir şey olarak gösterme çabaları da bu bağlamda anlaşılmalıdır. Başka bir deyişle, bu çabalara Batı'dan eşit saygı görmenin yanı sıra, Japonların da kendi kimliklerini bu yeni dünya görüşünden görüldüğü şekliyle kabul edebilmeleri ümidiyle girişilmiştir. Japonya artık kendi "dünyasında" tek başına duramazdı; ama lekelenmiş Doğu'daki yeni konumunu da kabullenemiyordu, dolayısıyla *toyo*'ya göre kendi duruşunu gözden geçirmesi gerekiyordu.

33 Tanaka, agy., s. 17.

34 Agy., ayrıca bkz. Aydın, *Anti-Westernism in Asia*, s. 25-30.

35 Vincent, "Racial Equality," s. 244.

36 Agy., s. 244.

Böylece modernist epistemolojiyi kabul eden Japonlar, bunu Asya ile ilişkilerine uygulamaya başladılar.[37] Meici Restorasyonu'nun özellikle de ekonomik alandaki başarıları, Japonya'nın "nesnel olarak" tarihsel gelişim düzleminde tarihte saplanıp kalmış duran Asya'nın geri kalanından daha yukarıda durduğu anlamına geliyordu. Dolayısıyla, Asya'yı canlandırmak ve ona bu yeni çağda önderlik etmek Japonya'nın kaderi ve göreviydi. *Toyo* medeniyet alanının parçası olan *Şina* da doğal olarak Japonya'nın kaderinin gölgesine giriyordu.[38]

İmparatorluk Japonyası

> Japon İmparatorluk Ailesi sadece ülkesindeki altmış milyonun değil, dünyadaki tüm insanlığın babasıdır. İmparatorluk Ailesi'nin gözünde tüm ırklar birdir ve aynıdır. Tüm ırksal düşüncelerin üzerindedir ... İnsanlığı savaşın dehşetinden kurtarmayı amaçlayan Milletler Cemiyeti, gerçek hedefine ancak Japon İmparatorluk Ailesi'ni başına getirerek ulaşabilir; zira bu hedefe ulaşmak için Cemiyet etkili caydırıcı bir güce ve bir uluslarüstü ve ırklarüstü kişiliğe sahip olmalıdır; bu güç de yalnızca Japon İmparatorluk Ailesi'nde vardır. (*Niroku* köşe yazısından çeviri, *Japan Advertiser*'da 9 Mayıs 1919'daki haliyle.)[39]

Japon emperyalizmine giden ilk adım Çin ile Kore üzerinde yaşanan gerginlikti. 1884'te Japonya ve Çin karşılıklı Kore'den çekilme konusunda bir anlaşmaya varmışlardı. Bu arada, Japonların Batılılaşma çabaları Batı ile ilişkilerde bazı meyveler vermeye başlamıştı: 1894'te, Büyük Britanya ile yeni bir anlaşma elçilik mahkemelerini kaldırdı, kısa süre sonra da gümrük özerkliği sağlandı.[40] Bu başarıldıktan sonra, Japonya gözünü

37 Bkz. agy., s. 45-9.

38 Japon modernleşmesi ile emperyalizm arasındaki bağlantı üzerine mükemmel bir tartışma için bkz. Suzuki, *Civilisation and Empire.*

39 Ve şaşırtıcı bir şekilde Syngman Rhee'nin 1941 tarihli kitabında aktarılan: *Japan Inside Out,* s. 14.

40 Jansen, agy., s. 426.

Kore'ye çevirdi ve Çin'in burada çok fazla nüfuz kazanmaya başladığına karar verdi. Stratejik bir hareketle, Japonya Çin'den Kore'nin uzmanlaşmış bürokrasi, yeni yargı sistemi, reform edilmiş vergi sistemi ve modern bir askeriye gibi Meici devletindekine benzer reformlar gerçekleştirmesini talep etmede kendisine katılmasını istedi.[41] Çin bu öneriyi geri çevirdi. Tokyo 1894'te Çin'e savaş açtı ve donanmasını tamamen yok ederek Çin'i aşağılayıcı bir yenilgiye uğrattı. Çin, toprak (mesela Tayvan adası ve Liaotung Yarımadası), ekonomik ayrıcalıklar ve egemenliğinden birazını Japonya'ya veren Şimonoseki Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Avrupa etkilenmişti, Çin'in kazanacağı tahmin edilmişti, ama bu olumlu izlenime rağmen, hatta belki de bu yüzden Almanya, Rusya ve Fransa Japonya'nın yeni elde edilen toprakların bir kısmından geri çekilmesini talep etti. Bu çekilme Japonya için aşağılayıcıydı, özellikle de Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'nın kendi çöplüğü kabul ettiği bölgedeki gittikçe artan varlığı düşünüldüğünde.[42]

Japon militarizminin zirvesi kısa süre sonra, Ruslarla savaşta geldi. Japonya 1904'te Rus donanmasına saldırdı; Japonların önemli Batılı güçlerden birine saldırmayı göze alamayacaklarını düşündüklerinden Ruslar tamamen hazırlıksız yakalandı. Eşit güçlerin mücadelesi oldu ve her iki tarafta da on binlerce kayıp vardı.[43] Ancak en sonunda, Japonya galip çıktı ve Liaotung Yarımadası ile Mançurya demiryollarını geri aldı.[44] Kore 1905'te himaye statüsüne alındı ve dış ilişkilerini Japonya'ya bıraktı. Japonya bir Asyalı büyük güç haline geliyordu.

Avrupa'da Birinci Dünya Savaşının çıkması ve Avrupa devletlerini zayıflatması da Japonya'nın yükselişine yardımcı oldu. Japonya Almanya'nın

---

41 Agy., s. 431; Totman, *History of Japan,* s. 442. Bu erken aşamada bile Japonya uluslararası toplumun normlarını çevre bölgelere taşıyan bir vassal olarak hareket ediyordu.

42 Buruma, agy. s. 44. Japonya 1902'de Büyük Britanya ile bir ittifak imzalamıştı.

43 Karşılaştırma için, 1877-78 Türk-Rus Savaşına bakınız. Bu dışarıda kalan güçlerin ilerlemelerinin asla Avrupalı bir gücün değil her zaman birbirlerinin aleyhine olması çok ilginçtir.

44 Buruma, agy., s. 45.

Asya'daki bazı topraklarını kapmayı bile başardı. Dolayısıyla Japon önderlerin Avrupa'daki çöken imparatorluklar, kendi kaderini tayin ve uluslararası işbirliğinin yükselişi[45] gibi değişikliklerin önemini anlamamamış olması şaşırtıcı değildir. Ancak, Japonya yükselişteydi; diğer herkesin başarısız gibi (ya da ABD gibi sadece soyutlanmış) göründüğü bir dönemde başarılı oluyordu.

Japonya yirminci yüzyılın ilk 20-30 yılında Çin ile uğraşmaya devam etti. Bu yalnızca maddi nedenli bir saldırganlık değildi, pek çok kişi samimi olarak Meici devletinin Çin'de başarıyı getirecek bir şablon olduğu kuramına inanıyordu. Başkalarıysa "Avrupalı tarzıyla Batı ile eşitlik sağlama peşindeydi. Sonuçta, ikinci grup üstün geldi ve Japonya'nın Çin'deki özel statüsü Büyük Britanya, Fransa, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri ile 1907-1908'de yapılan bir dizi anlaşma ile onaylandı. Japonya büyük güç siyaseti yapıyordu; zamanlama biraz yanlıştı, ama o an için Batılılaşan tüm Asyalı uluslar arasında aradaki duvarı en başarılı şekilde yıkan Japonya gibi görünüyordu."[46]

Yukarıda belirtildiği üzere, Japonların Çin'e bakışları Meici döneminde ciddi bir değişim geçirmişti. Çin imparatorluk hanedanının sonunu getiren 1911 Cumhuriyetçi Devrimi gerçekleştiğinde, Çin'in "bir devlet değil yalnızca bir medeniyet" olduğu görüşü yerleşmişti. Japonya 1915'teki gelişmelerden memnun değildi ve Çin'e bir talepler listesi verdi ("Yirmi

45 Jansen, agy., s. 512. Doğal olarak ilk akla gelen bunu Çar Nikolay'ın Napoléon Savaşları'ndan sonra kendisini içinde bulduğu durumla karşılaştırmak olacaktır.

46 "Japonya'nın başlıca emperyalist güçlerden birini yenmiş olması Asya'nın her köşesinde her türden milliyetçinin takdirini kazanmıştı. Çin Cumhuriyeti'nin ilk başkanı Sun Yat-sen, daha sonra Süveyş Kanalı'ndan geçerken kendisine Japon olup olmadığını soran bir Arapla karşılaştığını hatırlayacaktı. Arap 'Rus askerlerinden oluşan devasa orduların Uzakdoğu'dan Rusya'ya gemiyle geri gönderildiğini görmüştü,' bu da ona Rusya'nın yenilgisinin kesin bir işareti olarak görünmüştü. 'Bu Arap'ın büyük Asya ırkının bir üyesi olarak coşkusu neredeyse sonsuzdu,' diye yazmıştı Sun." Bkz. Jansen, agy., s. 441.

"Japonlar çok daha kısa bir mühlet içinde yeni zamanların büyük devletleri statüsünü kazanmışlardı. Çünkü ilk işleri, Çin medresesinden kurtulmak ve Garplılaşmak olmuştur." Atay, *Çankaya*, s. 392.

Bir Talep"[47]). Çin bunları istemeyerek de olsa kabul etti.[48] Buradaki ironinin altını çizmeme izin verin: Japonların Çin'in hâlâ geçmişte saplanmış kalmış olduğu sonucuna varmalarına neden olan Çin'in "gelişmemişliği", bir anlamda Avrupa'nın geçmişi olduğu için utanç duymamasıydı. Ancak, Çin'in bu sözde tarihin kalıntılarından sıyrılma çabaları da Japonya tarafından yasaklanmış ve Çin'in yalnızca bir medeniyet olduğu sonucunun derinleşmesine yol açmıştı.[49]

Japonya'nın talepleri, Çin'in Amerikalılarca desteklenen yeni hükümeti için aşağılayıcıydı. Mesele tam çözüme ulaştırılamadan Birinci Dünya Savaşı sona erdi, ama Japonlar bastırmaya devam etti. Milletler Cemiyeti Tüzüğü'nde ırksal eşitlik istekleri reddedilen Japon liderler Batılı güçlere kulak asacak bir ruh halinde değildiler. Bu sırada, Wilson ilkelerinden cesaret alan Koreliler bir gösteri düzenlemişler, bu da Japonya tarafından hızlı ve sert bir şekilde bastırılmıştı.

Japonya Milletler Cemiyeti'ne katıldı, ama Japonların çoğu yeni uluslararası düzene kuşkuyla bakıyordu. Yeni düzen, Japonya gibi sonradan gelmelerin aleyhine bir statükodan yana gibiydi. Kısa süre sonra Japonya harekete geçmek için bir bahane buldu: 1920'lerde Çin'de milliyetçiliğin yükselişi.

İlk kıvılcımlar Japon ordusunun bulunduğu Mançurya'da çıktı. Ordunun generalleri bir savaşın daha yaklaşmakta olduğunu düşünüyorlardı[50] ve Mançurya'nın tam kontrolünü ele geçirmek istiyorlardı. Askerler Tokyo'daki hükümeti de eleştiriyorlardı ve dünyadaki ekonomik durgunluk genel havayı olumsuz etkilemişti. Subaylar demiryollarına bir bomba yerleştirdiler ve bunu Mançurya'yı ele geçirmek için bir bahane olarak

47 Örneğin, Grup 1, Madde 1: "Çin Hükümeti bundan sonra Almanya'nın Şantung vilayeti üzerinde anlaşmalarla veya başka türlü sahip olduğu her türlü hak, çıkar ve tavizler konusunda Alman Hükümeti ile Japon Hükümeti'nin anlaşacakları her konuya tam onay vermeyi kabul eder."

48 1921-22 Washington Konferansının araya girmesiyle Çin bunları uygulamaya koymaktan kısa bir süre için kurtulmuştu.

49 Miwa, "Japanese Policies."

50 Jansen, agy.

kullandılar. Hükümetin elleri bağlıydı. Ardından 1932'de başbakan suikasta kurban gitti. İmparatorluk Japonyası son aşamaya girmişti. Japonya'da kararları artık generaller, bürokratlar ve saray veriyordu ve parlamento emre göre mühür basan bir kurum olmuştu. Bunu, 1937'de Çin'in tam güç işgali izledi, ki bu yıl Nanking katliamıyla kısa süre sonra kötü bir üne kavuşacaktı.[51]

Bu saldırgan hareketler 1938'de açıkça ilan edilen "Doğu Asya'da Yeni Düzen" politikasıyla desteklenmişti. O yıla gelindiğinde, özellikle de Milletler Cemiyeti'nin Mançurya olayını kınaması karşısında Cemiyet'ten ayrıldıktan sonra Japonya kendisini dünyada gittikçe soyutlanır bir durumda bulmuştu. Ancak Panasyacılık *(Dai Aciaşugi)* 1930'ların sonlarındaki Japonya'nın bir icadı değildi. Japonya'nın Avrupa tarafından lekelenmesine doğrudan bir tepki olarak gelişen bir politikaydı. Yukarıda Meici döneminin sonunda Japon entelektüeller arasında hem Japonya'nın Avrupa'ya göre tarihsel konumu, hem de Japonya'nın maddi refahının aynı derecede toplumsal sermayeye dönüşmemiş olması konusunda büyük hayal kırıklığı vardı. Yukarıda anlatıldığı gibi, kimi tarihçiler bu analizin vardığı Japonya'nın *yalnızca* bir "Oryantal" ulus olduğu sonucunu sorgulayarak aşmaya çalışırken, diğerleri Avrupa ile ilişkilerin altındaki varsayımları tümden reddediyordu. Örneğin, 1916'da Odera Kenkiçi şunları yazıyordu:

> Asya'yı kontrolünde bulunduran veya işgal etmiş bulunan Avrupa'da, Sarı Tehlike sesleri son derece gür çıkarken, beyaz uluslarca fethedilmiş veya sindirilmiş renkli halklar arasında Beyaz Tehlike hakkında pek az şeyin yüksek sesle söylenmiş olması tuhaf değil midir? Hem de, Sarı Tehlike bir yanılsamadan ibaretken Beyaz Tehlike gerçek olmasına rağmen ... Kimileri Büyük Asyacılığı dar, ırkçı bir kafa olarak reddediyor. Ama ırksal önyargılar beyaz ulusların bize öğrettiği bir şey. Bu özellik onlar arasında daha yaygın. Sarı Tehlike hakkındaki argümanlarının tahrik edici ve aşağılayıcı olması kendi başına bir kanıttır ve Yeni Dünya'da [beyaz olmayan etnik gruplara] katı şekilde uygulanan ayrımcılık da kayda değer bir kanıttır. Beyaz Tehlike'den bahsetmek ve Büyük Asyacılığı desteklemek Avrupalıların ve

51 Bu katliamın Tokyo'nun emri olup olmadığı belli değildir.

> Amerikalıların Sarı Tehlike üzerine kötü niyetli propagandalarını ve beyaz ittifak çağrılarının yanına bile yaklaşamaz. İlki savunmaya yönelik, edilgen ve pasifistken, ikincisi mütecaviz, saldırgan ve emperyalisttir.[52]

Japonya yalnız kaldıkça böyle görüşler popüler hale geldi. İkinci Bölümde belirttiğim gibi lekelenmiş aktörün önünde yalnızca birkaç stratejik eylem seçeneği vardır. Kenkiçi'nin burada önerdiği "uzanamadığı ciğere pis deme" stratejisinin bir versiyonudur: Uluslararası ilişkilerde Batılıların yaklaşımlarını (ırkçılık dahil) benimsemek, ama Batı'nın kurallarına göre oynamayı reddetmek. Yukarıda değinildiği gibi, Japonların devlet kimliğini tekrar kavramsallaştırmasında her zaman bu akım olmuştur: Japonya'nın modernlikle karşılaşması sonucu kendisini bulduğu lekelenmiş konum Batı dünya görüşünün tamamen benimsenmesini imkânsız kılıyordu, çünkü bu Japonya'nın Batı'ya göre aşağı konumunu kabul etmek demekti. Ne de bu konumu tümüyle reddedilebiliyordu, o yüzden her tepkinin bir ucunda kendini Batı'ya beğendirmek için Batı'nın yöntemlerini kullanma, diğer ucundaysa Batı'nın yöntemlerini reddederek Batı ile savaşma (oysa gerçek ret uzak durma olurdu) olan bir yelpazede bir yere karşılık gelmesi gerekiyordu. Bu yurtiçi toplumda lekelenmiş bireyin karşı karşıya olduğu ikilemin aynısıdır.

Meici döneminde Japonya'yı ilk önce Avrupa'nın Asya'da bulunan bir türü, sonraysa hem modern hem de Doğulu (yani lekelenmeyi hak eden geçmişinin üstesinden gelmiş bir ülke) olarak gösterme çabaları geçiş ve düzeltme (ki bu yukarı hareketlilik içindeki *arriviste*'lerin tercih ettiği yöntemdir) stratejilerine benziyor. Bu stratejiler, Japonya'nın lekesini ortadan kaldırmada başarısız oldukça, ret stratejileri daha çekici gelmeye başladı. "Ulaşamadığın ciğer" ve *ressentiment* yaklaşımları bu başlık altına girer. Aslında, Kenkiçi'nin kitabından sonraki yirmi-otuz yılda, Japon dünya görüşü zamanla gittikçe daha da gerici hale geldi. Örneğin, 1919'da Yanagida Kunio Japon hükümetini Japonya'yı beyaz ırkla aynı düzeye koymaya çalışmakla suçladı ve "yurttaşlarını Japonlar gibi ırk ayrımcılığına

52 1916 tarihli kitabı *Dai Aciaşugi ron*'un [Büyük Asyacılık Üzerine] giriş bölümüden, aktaran Miwa, "Japanese Policies," s. 138-9.

maruz kalmış diğer Asyalılarla dayanışma kurmayla pek ilgilenmemekle suçladı."[53] Böyle bir *ressentiment* yaklaşımını ayrıca "Doğu Asya'da Yeni Düzen İlanı"nı[54] kaleme alan Nakayama Masaru'nun yazılarında da görebiliriz. Masaru Japon köylülerini ve geleneksel yaşamı idealize ediyordu. Tarımcılıkla uğraşan köylerin ne pahasına olursa olsun korunması gerektiğini, çünkü buraların Japon ırkının en iyi yönlerini barındırdığını yazmıştı.[55] Miwa, 1930'ların sonlarında tarımsal yaşamın tekrar canlandırılması yönündeki bu çağrıların Japonya'nın Asya'da kurması gereken yeni düzenin prototipi haline geldiğini belirtiyor:

> Bu bir klasik Doğu Asya'ya, Batı'nın modern sanayileşmiş toplumuna karşı yeni bulunmuş bu antiteze dönüş çağrısıydı. Ve bunun başarılabilmesi için ilk önce Doğu Asya ülkelerine on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren dayatılmaya başlanan Avrupa ulus-devletler sisteminin uluslararası hukuk düzeninin yok edilmesi ve yerine "tarihin gerçek gücüyle" uyumlu bir "uluslararası yeni düzen" getirilmesi gerekiyordu.[56]

Japonya yeni değerleri temsil eden, hem Doğu'yu hem de Batı'yı kendilerinden kurtarabilecek bir "üçüncü medeniyetti."[57] Asya halklarının, özellikle de Çinlilerin bu plana mutabık oldukları varsayılıyordu.[58] 1940'ta Büyük Asya Ortak Refah Bölgesi kavramı bu bağlamda oluşturulmuş ve ilan edilmişti. Tabii ki, tıpkı Avrupa emperyalizminde olduğu gibi medeniyet söylemine güçlü bir ekonomik güdü eşlik ediyordu. Batı'nın uyguladığı ambargolar Japonya'da ithal kaynaklara bağımlılığın daha derin şekilde fark edilmesine yol açtı.[59] Aynı yılda, siyasal partiler lağvedildi ve yerlerini İmparatorluk Yönetim Birliği aldı, bunun nedeni kısmen

53 Matsuda, *Soft Power,* s. 55.

54 Miwa, "Japanese Policies," s. 140.

55 Aktaran Miwa, "Japanese Policies," s. 141-2.

56 Agy., s. 142.

57 Agy.

58 Agy., s. 139.

59 Jansen, agy., s. 627.

Japonya'nın Almanya ile bir ittifakın bu soyutlanmayı aşmalarını sağlayacağını düşünmesiydi.[60]

Japonya'yı İkinci Dünya Savaşına iten etmenler başka araştırmalarda ayrıntılı olarak incelenmiştir.[61] Geri dönüp bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Batı'yı şok eden çeşitli Japon eylemlerinin savaş öncesi dönemde zamanla gelişen Japon düşünce şeklinden kaynaklandığı açıktır. Örneğin, 1904-5 Rus-Japon Savaşında Japonya'nın başarılı şekilde daha büyük bir Batılı güçle baş etmesi gibi tarihsel bir örnek vardı.[62] Kimi gözlemciler de Batı'ya karşı savaşın Japonlara Çin'deki savaşta olmayan bir amaç hissi verdiğine dikkat çekmişlerdir: "En sonunda yaptık diye bir sevinç havası vardı; o büyük güçler Britanya ve Amerika'ya, o beyazlara bir darbe vurmuştuk ... Biz Japonlar tarihimizde hiçbir zaman kendimizle bir ırk olarak o zamanki kadar gurur duymamıştık."[63] İlk zaferler büyük bir coşkuyla karşılanmıştı.

Japonya çatışmaya "Büyük Asya Savaşı" adını vermişti ve Asya'yı Batı'nın zulmünden kurtardığını iddia ediyordu: "Japon yaşam tarzı tartışılmaz şekilde bireyselciliğe dayanan Batı'nınkine ve aileciliğe dayanan Çin'inkine üstündü. Diğer Asyalı ırklar Avrupalılara ve Amerikalılara bir şekilde üstünlermiş gibi bakıyorlardı, ama ne kadar hatalı olduklarını göstermek artık Nippon'a kalmıştı."[64] Japonya'nın Asya'daki egemenliğini pekiştirmek için kaba kuvvetin yanı sıra başka bir şeye de ihtiyaçları olduğundan, bu propaganda savaş yıllarında da devam etti.[65]

---

60 Üstelik, Japonya'nın Çin'deki davranışları Japonya'yı Amerika Birleşik Devletleri ile karşı karşıya getirmişti.

61 Örneğin bkz. Van der Vat, *Pacific Campaign*; Churchill, *Memoirs*; Ludwig, *World at Arms*.

62 Hosoya, "Characteristics of the Foreign Policy," s. 354. Kuşkusuz, Japonya tarafından yenildiğinde Rusya'nın ne Batılı ne de büyük bir güç olmadığı ileri sürülebilir, ama Japonya'da buradan çıkarılan ders bu değildi.

63 Okuna Takao, aktaran Buruma, agy., s. 90; ayrıca savaşa tepkiler üzerine çeşitli şahitlerin aktardıkları için bkz. Jansen, agy., s. 642.

64 Tokotomi Soho 1934'te, aktaran Tsunoda, *Sources of the Japanese Tradition*, s. 798-801.

65 Buruma, agy., s. 99. Kuşkusuz, savaş dönemi anılarda tanıkların anlattıkları bile

1942'ye gelindiğinde durum kötüye gidiyordu ve 1944'te, Japon topraklarının büyük ölçüde kaybedilmesinden sonra, Japon liderler savaşın kazanılamayacağını anladılar.[66] Yine de, resmi propaganda ölene kadar savaşmayı teşvik ediyor ve teslim olunmayacağının altını çiziyordu. Kitlesel intiharlar yaygınlaştı.[67] İmparator barış için Stalin'e bazı çağrılarda bulundu, ama sonuna kadar savaşmaya yönelik askeri hazırlıklar devam etti. Savaşın nasıl bittiğini herkes bilir. Amerika Birleşik Devletleri 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya ve 9 Ağustos'ta da Nagasaki'ye atom bombası attı. İmparator teslim konuşmasını 15 Ağustos'ta yaptı. Japonya bundan sonra aynı Japonya olmayacaktı.

Türkiye ile Karşılaştırmalar

> Hayret edilecek bir konferans cilvesi olarak İsmet Paşa'nın bu sözlerine itiraz etmek üzere ilk ayağa kalkan, Türkiye ile en az ilgili bir devletin mümessili, Japon delegesi Hayachi oldu. Japonya'nın uzun yıllar kapitülasyonlarla idare edildiğini, bu itibarla Japonların Türk isteklerine en tatlı yüz gösteren devlet sayılabileceğini, ancak Japonya'nın bile adli teşkilatını tamamlamadan, kanunlarını hazırlamadan kapitülasyonları kaldırmadığını söyledi. (1923 Lozan Görüşmeleri'nden Notlar[68])

Japon tarihinin savaş sonrası bölümüne devam etmeden önce, buraya kadar ele alınan olayların Üçüncü Bölümdekilerle aynı dönemde sona erdiğini göz önünde bulundurarak Türkiye ile bazı karşılaştırmaların altını çizmekte yarar var.

Birincisi, on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Türkiyesi'nin ve Japonya'nın coğrafi uzaklıklarına rağmen Avrupa devletler toplumuna göre aynı toplum-

---

sorgulanabilir ve sorgulanmaktadır ve en azından bir kısmı olayların sonradan rasyonalize edilmesidir. Ancak, böyle bile olsa bu rasyonalizasyon için seçilen normatif çerçeve manidardır.

66 Buruma, agy., s. 100 .

67 Agy., s. 101.

68 Karacan, *Lozan,* s. 105. Üçüncü Bölümde çevrilen ve tartışılan haliyle.

sal alanda oldukları gerçeğinden kaynaklanan benzerlikleri fark etmemek imkânsız. Her ikisi de ortaya çıkmakta olan uluslararası toplumda dışarıdaki konumundaydılar. Dolayısıyla, Avrupa'nın tecavüzlerine karşı çok benzer tepkiler vermişlerdi;[69] aşağı yukarı aynı zamanlarda, aynı yüzeysel benzeşim ve anayasal reform hareketlerinden ve ticaret anlaşmalarında eşit davranılmama yönündeki aynı şikâyetlerden geçmişlerdi. Tanzimat reformları 1856'da, Tokugava hanedanının düşüşünden sadece on yıl önce yayımlanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu 1876'da anayasal rejime geçti ve Japonya'nın Restorasyonu 1870'te başladı. Dahası, her ne kadar Batılı güçlerle yapılan ekonomik anlaşmalar egemenliğe büyük tehdit oluşturuyorsa da, her iki ülkenin topraklarına karşı ana saldırganlık kaynağı Beşinci Bölümde göreceğimiz gibi kendisi de sınırda bir güç olan Rusya'ydı.

Bununla beraber, Japonya Meici Restorasyonu dönemindeki statü ve güç arayışlarında geçici başarılar sağlarken Osmanlı İmparatorluğu'ndaki benzer reform çabalarının başarısız olmasını çeşitli farklılıklarla açıklayabiliriz. Birincisi, çok etnikli bir imparatorluk olan Osmanlılar, Avrupalılarca da teşvik edilen milliyetçi ayrılık hareketleriyle giriştikleri başarısız savaşlarda ciddi zaman ve kaynak harcadılar. Coğrafya da bir etmendi; Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupalıların sızmaları arasında doğal bir engel yoktu. Dahası, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişinde Avrupalılarla başarılı şekilde baş etmiş olması da onların, en azından başlarda durumun aciliyetini görememelerine yol açmıştı. Japonlarsa Osmanlı'nın kibir düzeyine ancak 1930'larda ulaşacaklardı. Bütün bu nedenlerden dolayı, Japonya daha başarılı ve kapsamlı bir Batılılaşma programına girişebilmiş ve yeni devletini İkinci Dünya Savaşına kadar askeri ilerlemelerle ayakta tutabilmişti. Osmanlılar başladıkları projeyi savaşta yenilene kadar bitiremediler.

Son olarak, on yedinci ve on dokuzuncu yüzyıllar arasındaki Rus ilerlemesi Osmanlıların aleyhine olurken, Japonların yükselen güç statülerini yirminci yüzyılın başında Rusların aleyhine olmasa da dikkat edilmelidir.[70] Bu çok çarpıcı bir durumdur; neredeyse büyük güçlerin masasında

---

69 Aydın, *Anti-Westernism in Asia* kitabında bu argümana dair kanıtları ayrıntılı şekilde sunuyor.

70 Çin'in coğrafi yakınlığı ve gerilemesi Japonya'nın yararlandığı bir diğer yarı-güçtü.

dışarıdaki devletlere ayrılmış tek bir koltuk varmış gibi. Bu gelişme için son derecede mantıklı coğrafi açıklamalar olmakla beraber, bu kalıbın yurtiçi toplumdaki yerleşik-dışarıdaki lekelenme dinamiklerinde çok kez gözlemlenmiş olduğunu da ifade etmeliyiz: Örneğin, iş ortamlarında genç kadınların veya koyu tenli insanların ilerleyişi genellikle kendi alt gruplarından insanların aleyhine olur.

Japonya Yenilgiden En İyi Şekilde Yararlanıyor

Yenilgiyi Benimsemek: 1945-1952

> "Hepimiz imparatorun bizden ölümüne savaşmamızı isteyeceğini düşünüyorduk," dedi Kumasaki. "Bundan korkuyorduk, ama kendimizi buna hazırladık. Tabii ki, emirlerine itaat edecektik" (Russell Brines, *MacArthur's Japan).*

> MacArthur'un 1951'deki, modern medeniyet bağlamında Japonların on iki yaşında bir çocuk gibi oldukları yönündeki sözü onun düşüncesinin tipik bir örneğiydi ... MacArthur, Japonya ile Almanya'yı karşılaştırıyordu. Almanların "olgun bir ırk" olduğunu söylüyordu. Japonlarsa hâlâ "öğrenme aşamasındaydılar." ... Almanların başka bir medeniyetin tarzı konusunda eğitilmeleri gerekmiyordu. (MacArthur bunu bir övgü olarak söylemiyordu; ona göre Almanlar çok daha kötüydü çünkü yaptıklarının yanlış olduğunu bilmeleri gerekiyordu.) Oysa Japonların çocuk gibi olduklarını ve öyle davrandıklarını düşünüyordu. MacArthur'a göre, başka türlüsünü bilmedikleri için militarizme "düşmüşlerdi" (Ian Buruma, *Inventing Japan,* s. 108).

Japonya'nın savaş sonrası dönemdeki tercihleri büyük ölçüde iki kişiyle bağdaştırılır: General MacArthur ve Yoşida Şigeru.[71] General MacArthur, Müttefik Kuvvetler Başkomutanıydı ve bu gücün Japonya'daki karargâhını 1945-1951 arasında yönetmişti. Yoşhida ise başbakan olarak çoğu işgal

71 Gerçi, Yoşida Doktrini adı verilen kuralların yerleşmesinde Kişi'nin Yoşida'ya göre daha büyük bir rol oynadığı söylenebilir.

yıllarında olmak üzere beş kısa dönem görev yaptı.[72] "Yoşida Doktrini" olarak adlandırılan doktrinle Japonya'nın savaş sonrası yönünü belirlediği söylenir. Bu doktrine göre Japonya ekonomik tekrar inşa ve gelişmeye öncelik vermeli ve odaklanmalı, güvenlik meseleleriniyse Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakmalıydı.[73]

Amerikalılar işgalin direnişle karşılaşacağını sanıyorlardı,[74] ama ülkeyi beklediklerinden daha kolay ele geçirdikten sonra, MacArthur hemen bu "çocuksu" insanların en kötü yönlerini çıkardığını düşündüğü mevcut sistemde reformlar yapmaya girişti.[75] General bazı reformların hemen yapılması emrini verdi: Seçme ve seçilme hakkıyla kadınların özgürleştirilmesi; emekte sendikal örgütlenmenin teşvik edilmesi; okulların liberalleştirilmesi; "gizli kovuşturma ve baskıyla insanları sürekli bir korku halinde tutan sistemlerin" kaldırılması ve ekonomik kurumların demokratikleştirilmesi.[76] Müttefik Kuvvetlerin ilk planı Japonya'yı Asya'da demokrasi deneyi için bir laboratuar olarak kullanmaktı; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yeni Görüş programınca da destekleniyordu.[77]

Ancak, savaş bittikten sonra, MacArthur ve Müttefik Kuvvetler, Sovyetler Birliği'nin ciddiye alınması gerektiğini fark ettiler. MacArthur ve Komutanlıktakiler geleneksel kurumların tümüyle kaldırılması durumunda Sovyetler Birliği'nin bu boşluğu doldurmak için harekete geçebileceğine inanıyorlardı.[78] Sonunda, Japonya'nın komünizme karşı bir kale olması düşüncesi adil bir demokrasi olarak Japonya düşüncesinin önüne geçmeye başladı.[79] Bunun sonucunda, ekonomik tekrar inşa hedefine öncelik ve-

---

72 22 Mayıs 1946-24 Mayıs 1947; 15 Ekim 1948-16 Şubat 1949; 16 Şubat 1949-30 Ekim 1952; 30 Ekim 1952-21 Mayıs 1953; 21 Mayıs 1953-10 Aralık 1954.

73 Klien, *Rethinking Japan's Identity,* s. 69.

74 Brines, *MacArthur's Japan,* s. 23.

75 Agy., s. 107.

76 Agy., s. 48 .

77 Totman, *History of Japan*, s. 443.

78 Brines, agy., s. 51.

79 Allinson, *Japan's Postwar History*, s. 45; Pempel, "Japanese Foreign Economic Policy," s. 731.

rildi ve 1947'ye gelindiğinde Amerika'nın politikasının ağırlığı Japonya'yı cezalandırmaktan geliştirmeye yöneldi.[80]

Planlanan reformlardan yalnızca ikisi ilk başta düşünülen şekilde uygulandı: Yeni Japon anayasası ve toprak reformu. Emek, eğitim ve yerel yönetimler alanlarındaki reformların sonuçları karışıktı; *zaibatsu* tekellerini parçalama planıysa bir başarısızlıktı.[81]

Yeni anayasa yurttaşların hak ve özgürlüklerini sayıyor ve parlamentoyu güçlendiriyordu. Madde 1, egemenliğin halkta olduğuna ve imparatorun konumunu halkın iradesine borçlu olduğuna vurgu yapıyordu. Madde 9, Japonya'nın bir egemenlik hakkı olarak savaştan feragat ettiğini ve bu amaca hizmet eden askeri güç barındıramayacağını belirtiyordu. Madde 9, gelecekte tartışma konusu olacak ve uzun yıllar neogerçekçi araştırmacıları rahatsız edecekti, ama Japonlarca gayet iyi karşılanmıştı: "Japonların çoğu hiçbir zaman savaşmayacak olmaktan gayet memnundu. Ayrıca, Madde 9 onlara ahlaki tatmin sağlıyordu: Tarihteki ilk pasifist ülkeydiler."[82] Başta isteksiz olan Yoşida hükümeti, anayasayı imparatorun kaderinin anayasanın benimsenmesine bağlı olduğunu düşündüğü için kabul etti.[83] Diet'in iki kamarası anayasayı 6 Ekim 1946'da kabul etti ve imparator da aynı yılın 3 Kasım'ında onayladı.

Ayrıca 1946'da Japon ekonomi uzmanlarından oluşan bir çalışma grubu Japonya'nın ekonomik politikalarını belirlerken "geniş küresel ve gelişme temelli bir noktadan" hareket etmesi gerektiğini; Japonya'nın "insan toplumunun ilerleyiş yönünü, mevcut durumu ve ilerdeki eğilimlerini öngörmesi ve ikinci olarak, Japonya'nın artık bulunduğu ve ileride bulunacağı dünyadaki ortamların doğasını anlaması" gerektiğini ilan etti.[84] Jansen'in de dikkat çektiği gibi, bu yeni ekonomik bakışta yenilgiyi kabullenmeye yer yoktu.

Bu sırada, kısmen komünistlerin sendikalardaki nüfuzuna tepki olarak işçi liderleri sabırsızlanmaya başladı ve 1946 kışında genel grev çağrısı yaptılar.

---

80 Totman, agy., s. 445; Allinson, agy., s. 53.

81 Allinson, agy., s. 63.

82 Buruma, agy., s. 118.

83 Jansen, agy., s. 685.

84 Agy., s. 693.

Müttefik Kuvvetlerin buna en azından katlanacağı düşünülmüştü. Bu bir hataydı. MacArthur böyle "ölümcül bir silahın" yoksul düşmüş Japonya'da kullanılmasına izin veremeyeceğini söyleyerek grevi yasakladı.[85] MacArthur 1947'de erken tarihli bir barış anlaşması yapılması için bir kampanya başlattı ve ardından ekonomik ablukayı kaldırmak için adımlar attı.[86]

Yine de işçi liderleri baskıya devam ettiler. Sanayicilerin temsilcisi[87] ve "MKB kuklası"[88] olarak adlandırdıkları Yoşida kabinesinin görevden alınmasını talep ettiler ve bu amaçlarına ulaştılar. Bunun ardından gelen 1947 seçimlerinde başlıca işçi örgütlerinin tümünün liderleri Diet'e seçildiler.[89]

1940'lar sona ererken MKB Japonya'ya komünistlerin sızması ihtimalinden gittikçe kaygı duymaya başladı; Kore Savaşının çıkması da bu endişeyi artırdı.[90] Başta, Amerikalı gözlemcilerin çoğu reformların işe yarayacağından kuşkuluydu[91] ve Japon toplumunun otoriter rejimlere meyilli olduğuna dair genel bir kaygı vardı.[92] Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı görünürde ilgisizlik, hatta düşmanlık siyaseti olduğundan, Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgale katılması engellenmişti.[93] Sovyetler Birliği 1950'de Çin'le bir dostluk anlaşması imzalayıp Japonya'yı potansiyel saldırgan olarak belirtmişti.[94] Bunlara rağmen, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler'in Japonya'da gizli propaganda yaptığından şüpheleniyordu: Kitapçılar Sovyet dergi ve kitaplarıyla doluydu.[95] Her solcu veya sendika görevlisi komünist değildi, ama bu görüşlere karşı MKB ve Washington'un başını ağrıtacak

85 Agy., s. 698; Brines, agy.,, s. 165.

86 Agy., s. 79.

87 Agy., s. 165.

88 Buruma, agy., s. 129 .

89 Brines, agy., s. 178.

90 Jansen, agy., s. 699; Brines, agy., s. 206, 254.

91 Morley, "Between Two Eras," s. 1.

92 Brines, agy., s. 258; Buruma, agy., s. 107.

93 Hellmann, *Japanese Foreign Policy,* s. 30.

94 Agy., s. 31.

95 Brines, agy., s. 261.

kadar sempati vardı. Japon solu ABD'den tam bağımsızlık talep ediyordu.[96] Ayrıca Sovyetler Birliği'ne saygı duyuyorlar ve "Çinli komünistlere bir tür suçlulukla karışık dayanışma" hissediyorlardı.[97] Solcular, Amerika Birleşik Devletleri ile yapılacak herhangi bir güvenlik anlaşmasının Japonya'nın Batı tarzı emperyalist bir güç olmaya çalışarak yaptığı tarihi hatayı daha da derinleştireceğini iddia ediyorlardı. Japonya'nın emperyalizme karşı savaşan Asyalı komşularıyla ittifak kurması gerektiğini düşünüyorlardı.[98]

Aynı zamanda, özellikle de Asya'da, Japonya'nın gücünü geri kazanır kazanmaz eski emperyalist haline geri döneceği korkuları vardı.[99] Militaristlerin çoğunun cezalandırılmaması da bu korkuları besliyordu. 1940'larda, insanlar militaristlere kötü gözle bakıyorlardı ama Japonya'nın imparatorluk kurmak istemesinin yanlış olduğuna ikna olmuyorlardı.[100] Bu tavır ve tarihçeleri göz önünde bulundurulduğunda, pek çok Asya ülkesinin Amerikalıların Japon ekonomisine destek vermesini protesto etmesi şaşırtıcı değildir.[101] Bu desteğe Joseph Dodge adlı bir Detroitli bankacıyı getirip ona bir parasal istikrar programı yaptırmak da dahildi ("Dodge Çizgisi").[102] Tavsiyelerinden biri Japon işçilerin ve tüketicilerin ülkenin yararı için fedakârlıkta bulunmasıydı.[103] Bunları çok sayıda işten çıkarma izledi. Ayrıca, 1950'de Müttefik Kuvvetler tarafından medya ve işçi örgütlerinde komünist olduğu iddia edilen kişilerin işten çıkartılması emri verildi ve neredeyse 20.000 kişi işinden oldu.[104]

Barış anlaşması pazarlıkları bu bağlamda yapıldı. Kısa bir aradan sonra Yoşida yine başbakandı. Ancak, MacArthur gitmişti. Kore Savaşı çıkmış ve Japon ekonomisine çok ihtiyaç duyduğu talebi sağlamıştı ve MacArthur da

96 Agy., s. 263.

97 Buruma, agy., s. 130 .

98 Agy.

99 Brines, agy., s. 140.

100 Agy., s. 124.

101 Agy., s. 150.

102 Allinson, *Japan's Postwar History*, s. 77.

103 Buruma, agy., s. 124.

104 Allinson, agy., s. 55; Buruma, agy., s. 24.

savaşı Çin'e taşımakla tehdit edince Truman'ın gazabına uğradı.[105] Ne var ki, Japonlar başka bir savaşa daha karışmaya karşı çıktılar. MacArthur'un yerini Japonya'nın tekrar silahlanmasını[106] ve böylece kendi güvenliğinin sorumluluğunu almasını isteyen Dulles almıştı.[107] 350.000 kişilik bir Japon ordusu[108] ve Japonya'nın ticari ilişkilerini "özgür dünyayla" sınırlamasını istiyordu.[109] Yoşida ise Japonya'nın tekrar silahlanmasına kesinlikle karşıydı ve Madde 9'u çiğnemek veya Japon ekonomisine yük getirmek istemiyordu.[110]

Yoşida ustaca pazarlık etti[111] ve resmi bir askeri güç kurulmasının sosyalist muhalefeti düşmanlaştıracağını ileri sürdü. Pazarlık konumunu güçlendirmek için gizlice sosyalistleri makamının önünde protesto gösterisi yapmaya teşvik ettiği yönünde raporlar vardır.[112] Sonunda pazarlıktan kazançlı çıkan o oldu. Tarafların ulaştığı mutabakata göre Amerika Birleşik Devletleri'ne askeri üs kurması için Okinava'da yer verilecekti. Uzak gelecekte bir gün Japonya'nın kendi savunmasını üstleneceğinin sözü verildi. O zamana dek, savunmadan Amerika Birleşik Devletleri sorumlu olacaktı ve Japonya da ekonomik gelişmeye öncelik verebilecekti.[113] Bu

105 Buruma, agy., s. 125.

106 1950'de Japon Savunma Gücü adında küçük bir güç oluşturuldu.

107 Jansen, agy., s. 701.

108 Buruma, agy., s. 129.

109 Holsti, "Politics in Command," s. 649.

110 Jansen, agy., s. 701.

111 "Japonya'nın savaş sonrası savunma politikasının kökenine ve gelişimine bakacak olursak, bu politikanın Washington'da oluşturulup Tokyo'da bire bir uygulanmadığı açıktır. Tam tersine, Başbakan Yoşida'nın irtibatları ve Dışişleri Bakanı Aşida'nın 1947 tarihli güvenlik politikası raporu, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti kendi Uzakdoğu güvenlik politikasını oluşturmadan daha yıllar önce Japon liderlerin stratejik görüşleri doğrultusunda ve iyi düşünülmüş bir güvenlik politikasına sahip olduklarının kanıtıdır." Weinstein, *Japan's Postwar Defense Policy,* s. 128.

112 Jansen, agy., s. 701; Buruma, agy., s. 129.

113 Buruma, agy., s. 130; Jansen, agy., s. 701; Çay, "Entrenching the Yoşida Defense Doctrine," s. 397.

mutabakatın Japonya açısından eksisi, Tavyan'daki Cumhuriyetçi Çin'i tanıması ve dolayısıyla Çin Halk Cumhuriyeti ile yeniden gelişme göstermeye başlayan[114] ticaretten vazgeçmek zorunda olmasıydı.[115] Eylül 1951'de San Francisco'da aynı anda hem bir barış, hem de bir güvenlik anlaşması imzalandı. Ayrıca bu anlaşma uyarınca Japonya Kore'nin bağımsızlığını tanıyor, Tayvan ve Birinci Dünya Savaşında işgal ettiği Pasifik Adaları üzerindeki tüm haklarından vazgeçiyordu.[116] Anlaşma 1952'de yürürlüğe girdi. Japonya egemenliğini tekrar kazanmıştı.

Dulles'in bu gelişmelerdeki rolünü de küçümsememek gerekir, özellikle de lekelenmenin Japonya'nın ulusal habitusunda etkisine dair sezgisel bir anlayışa sahipmiş ve bunun kendi yararına kullanmış gibi görünüyor. Takeşi Matsuda'nın yazdığı gibi, "Dulles Japonların tarihsel olarak, aşağı yukarı eşit şekilde davranılmaları koşuluyla Batı dünyasının üyeleri arasında sayılmak istediklerini görmüştü."[117] Dahası, Dulles "Japonların Çinliler, Koreliler ve Ruslara karşı ırksal ve toplumsal üstünlük hislerinden yararlanmak ve onları özgür dünyanın parçası olarak komünist dünyasının üyelerine üstün olan bir grubun eşit bir üyesi olacaklarına ikna etmek"[118] olduğunu söylemişti. Dulles'in gözlemlerine göre, "Japonlar "geri" veya "azgelişmiş" varsayımlarına karşı özellikle duyarlıydılar çünkü Japonlar kendi ilerlemelerinin Asya'daki genel medeniyet düzeyinin ötesinde oldu-

---

114 Agy.

115 1950 kararı Diet'in Üst Kamarası'ndan büyük bir çoğunlukla geçti: Savaştan önce ticaretimizin yüzde 65'i Asya, büyük ölçüde de Çin'leydi. Gittikçe azalan ABD ekonomik yardımları ışığında bu gerçekler özellikle önemlidir. İş ve ticaret çevreleri ile Japon halkı ticaretteki duraklamanın giderilmesi için Çin ile doğrudan ticaret ilişkilerinin derhal yeniden kurulmasını istiyorlar ... Ticaret desteklenmediği sürece Japonya'nın hayatta kalma şansı yoktur. Hükümet ideolojik ve siyasi farklılıkları bir kenara bırakmalı ve saf ekonomik sorunlarla ilgilenmeli, yeni Çin ile karşılıklı ekonomik misyonlar göndermeli ve bu ülkeyle ticari ilişkileri hemen kurmalı ve cesur bir eylem planı yapmalıdır (Aktaran Holsti, "Politics in Command," s. 651).

116 Jansen, agy., s. 701.

117 Matsuda, *Soft Power,* s. 55.

118 Agy.

ğuna inanıyorlardı."[119] Dulles, Batı'nın Japonya ile uzun vadeli bir ittifak sürdürebilmesinin tek yolunun, Batı'nın Japonya'nın uluslararası sistemde statü ve eşit saygıya olan açlığını görmek ve buna uygun şekilde hareket etmek olduğunun farkına vardı.

Yoşida'nın kendi anıları da Dulles'in izlenimlerini destekliyor. Aşağıdaki pasajda, Yoşida Japonya'nın durumunun diğer Asya uluslarınınkiyle ortak yönleri olduğu savını kesinlikle reddediyor ve onun yerine Japonya'nın kaderinin bir örnek ve normlar için bir aracı olmak olduğunu ileri sürüyor (Kitaptaki argümanlar açısından önemi nedeniyle bu pasajdan uzunca bir alıntı yapma ihtiyacı hissettim):

> Kimilerine göre, yedi yıl yabancı işgalinden sonra 1952'de Japonya da bağımsızlığını kazanmış, ya da tekrar kazanmıştır, dolayısıyla içinde bulunduğumuz durum Asya ve Afrika'daki diğer ülkelerle aşağı yukarı aynıdır ve Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Fransa gibi "sömürgeci" güçlere karşı bu ülkelerle birlikte saf tutmamız gerekir. Böyle bir görüş, gerçeklerle tümüyle uyumsuz gibi görünüyor. Pasifik Savaşının sona ermesinden sonraki birkaç yıllık işgal dışında, Japonya uzun tarihi boyunca bağımsız bir devlet olmuştur ve ülkemizi tümüyle bağımsız ve egemen bir devlet olmak dışında başka bir konumda hayal bile edemeyiz. Yönetim, ekonomi, sanayi ve toplumsal gelişme alanlarında, en azından bu alanlarda eriştiğimiz düzeyler açısından da Japonya Asyalı'dan çok Batılı'yken, Asya ve Afrika'daki pek çok ülke ekonomik ve sınai açıdan hâlâ gelişmemiş veya azgelişmiştir ve halklarının daha modern medeniyetin onlara özlemini kurma hakkını verdiği yaşam standartlarına ulaşmaları gereklidir. Kısacası, bu ülkeleri bizim *geri ülkeler* olarak nitelediğimiz ülkeler olduklarını kabul etmek durumundayız. Mevcut siyasetlerini hem anlayabiliyoruz hem de hislerini paylaşıyoruz, ama bu onları uluslararası bağlamda olduklarından daha önemli görmemiz gerektiği, hele de Japonya'nın dış siyasetini bu ülkelerin büyük ölçüde negatif felsefelerine göre belirlemesi gerektiği anlamına gelmez. Biz Japonların Asyalıdan çok Avrupalı olduğumuzu söylemiştim; yine de Japonya coğrafi olarak bir Asya ülkesi ve ekonomik açıdan kıtanın

119 Agy.

> ayrılmaz bir parçasıdır ve bu yüzden de çoğu Batılıya göre Asya'yı daha iyi anlayabilecek durumdadır. Ayrıca, ırksal açıdan da diğer Asya ve Afrika ülkeleri Japonya'ya karşı Batı'ya beslediklerinden daha büyük bir yakınlık hissederler. Bu gerçek, üstün ekonomik gelişmişliğimizle birleştiğinde, bence, Japonya'nın gelecekte uluslararası meselelerde oynaması gereken rol hakkında pek kuşkuya yer bırakmamalıdır. ... Asya ve Afrika halklarına *ekonomik gelişmelerinde yardımcı olmak ve böylece söz konusu ülkelerde dünyanın özgür uluslarının siyasal kurumlarının ve yaşam tarzlarının bu ülkelere refah ve ülkelerdeki insanlara mutluluk getirmeye en uygun olanlar olduklarının farkındalığını yaratmak* görevimizdir.[120]

Bu pasaj çeşitli açılardan çarpıcıdır. Birincisi, Yoşida Japonya'nın coğrafi ve ırksal açıdan yeni bağımsızlığını kazanmış (kısa süre sonra "Üçüncü Dünya" kategorisine sokulacak olan) eski sömürgelere yakın olduğunu kabul ederken, bir yandan da Japonya'yı "Doğu'nun" geri kalanının uzağına ve yukarısına yerleştirmekte kararlı görünüyor. Okuyucu, bu ifadelerin anlayış olarak Japonya'yı Asya'nın lideri ve Batı ile eşit konumda bir ülke olarak gösteren Meici Dönemi söylemlerinden pek farklı olmadığını fark edecektir. İkincisi, Yoşida açıkça Japonya'nın Asya ve Afrika ülkelerine önderlik etmede faal bir rol oynaması ve bu ülkeleri "*özgür uluslarının siyasal kurumlarının ve yaşam tarzlarının ... refah ve ... mutluluk getirmeye en uygun olanlar olduklarına*" ikna etmesi gerektiğini savunuyor. Bunu daha eski Büyük Asya Refah Bölgesi söylemleriyle karşılaştıracak olursak, Yoşida'nın Japonya'yı ve diğer Asya ülkeleri karşısında Japonya'nın görevini konumlandırma şeklinin pek de farklı olmadığını görürüz. Ancak, değiştirilen Japonya'nın Batı'dan daha iyi bir değerler sistemi icat etmiş olduğundan bahsedilen kısımlardır. Yoşida'nın yenilenmiş söyleminde Japonya artık Batı değerlerinin bir misyoneridir ve o değerleri satmakta Batı'dan bile daha iyidir.

Diğer bir deyişle, lekelenmiş bireyin İkinci Bölümde ele alınan tepkilerinden bazılarını bu pasajda açıkça görmek mümkündür; özellikle göze çarpanlar kendi leke grubuna karşı tabakalaştırma ve kişinin leke grubuyla

120 Şigeru, *Last Meiji Man,* s. 10-12 (italikler eklenmiştir).

bağlantısını bir bakıma lütuf olarak görme stratejileridir. Son olaraksa, bu pasajın dikkat çekici yanı Yoşida'nın İkinci Bölümde ele alınan savaş sonrası yılların norm retoriğine ne kadar kolay başvurduğudur. Asya ve Afrika'nın yeni ülkelerine "geri" yaftası yapıştırmakta bir sorun görmüyor ve ekonomik gelişmişliğe çeşitli göndermeler yapıyor. Bu pasaj Japonya'nın Soğuk Savaş yıllarında izlediği siyasetin ardındaki açık niyetin bir kanıtıdır: Lekelenmişlikle ekonomik gelişmeye vurgu yaparak mücadele etmek ve Batı'dan saygı görmek için Üçüncü Dünya bağlantılarını ön plana çıkarma stratejisi izlemek.

Yeni Bir Japonya

> Siyasal ve askeri bir süper güç olması engellendiği için ... Japonya'nın Doğu Asya'daki iş ve dış siyaset etkinlikleri yoğun derecede piyasa merkezlidir ... Japonya'nın dış politikası bu nedenle dış ticaret üzerine kuruludur ... Dış siyaseti, ekonomik zenginliği ve imalatta rekabetçiliğini diğer ülkeleri etkilemenin bir yolu olarak kullandığı sürece bu piyasa merkezlilik Japonya için doğaldır (Takaşi İnoguçi, "Japan's Foreign Policy in Asia," s. 409).

> İş sahibi-müşteri ilişkisinin kuluçka ortamı içindeki Japonya, zamanla dış politikasını tekrar belirledi. Uluslararası düzeyde militarizmle ve yurtiçinde totalitarizmle başarısız olan ve Soğuk Savaşın daha geniş anlamda stratejik hedeflerine gerçek bir bağlılığı olmayan Japonya, dış politikasını yönlendirirken başka yerlere baktı. Değişmez uluslararası statü kazanma arzusuyla uyumlu bir şekilde, ekonomik ilişkilere vurgu yaptı (Louis D. Hayes, *Japan and the Security of Asia,* s. xv).

Yoşida, San Francisco Anlaşması'nın son şeklini belirlemede Amerikalı karşıtlarından daha başarılı olmuştu. En önemli başarı, tekrar silahlanmanın zamanına ve şekline (ve yapılıp yapılmayacağına) Japonya'nın kendisinin karar verecek olmasıydı.[121] Bu Japonya'nın tümüyle ekonomik düzelme ve büyümeye odaklanmasına imkân verecekti. Üstelik, Amerika

121 Jansen, agy., s. 703.

Birleşik Devletleri ile güçlü ilişkileri Japonya'nın en büyük pazara erişmesini sağlamıştı. Yoşida kendisini eleştirenlerin güvenlik konusundaki düzenlemelerin Japonya'yı Amerika Birleşik Devletleri'ne tabi kıldığına dair argümanlarını reddetti ve "sömürgelere özgü bir aşağılık" hissine gerek olmadığını söyledi.[122] Bu dünya görüşü ileride "Yoşida Doktrini" olarak Japon dış siyasetinde yerleşecekti. Ancak, başlangıcından itibaren koşulsuz desteklenmiş olduğu sonucuna varmak hata olur.

Komünist Parti tarafından desteklenen öğrenciler, işçiler, sendikalar ve solcu entelijensiya Mayıs 1952'de güvenlik anlaşmasına karşı büyük protesto gösterileri düzenlediler.[123] "Amerikan emperyalizmine" karşıydılar ve Japonya'nın bunun bir parçası olmasını istemiyorlardı. 12 Eylül 1954'te, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov "Japonya'nın da benzer bir istek göstermesi durumunda Sovyetler Birliği'nin ilişkileri normalleştirmeye hazır olduğunu" ilan etti.[124] Sosyalistlerin de desteğini alan Demokratlar Yoşida hükümetini devirdiler.[125] 1954 seçimlerine yaklaşılırken çeşitli hiziplerin farklılıklarının üstesinden gelmesi ve birleşmesi sonucunda sosyalistlerin kazanma şansı var gibi görünüyordu. Ancak, buna karşılık olarak daha önce Demokrat ve Liberal partilerce temsil edilen muhafazakârlar da birleşerek Liberal Demokrat Parti'yi (LDP) oluşturdular.[126] LDP, ilk olarak Hatoyama İçiro'nun önderliğinde iktidara geldi ve hemen Sovyetler Birliği ve Çin ile ilişkilerin normalleştirilmesinin bir öncelik olduğu ilan edildi.[127] Ne var ki, Çin ile diplomatik ilişkilerin tekrar kurulması planından kısa sürede vazgeçilecekti.[128]

Hatoyama dönemindeki önemli gelişmelerden biri Japonya'nın Birleşmiş Milletlere heyecanlı bir şekilde girmesiydi. Katılma konuşmasında, Japon dışişleri bakanı, "hem Batı hem de Doğu medeniyetlerini kaynaştıran

122 Şigeru, *Yoshida Memoirs,* s. 4.

123 Buruma, agy., s. 130.

124 Hellmann, *Japanese Foreign Policy,* s. 2.

125 Agy., s. 32.

126 Buruma, agy., s. 133.

127 Yomiuri şimbun, 10 Aralık 1954; Asahi şimbun, 13 Aralık 1954, aktaran Hellmann, *Japanese Foreign Policy*, s. 32. [Şimbun: günlük gazete—çn.]

128 *Asahi şimbun*, 22 Ocak 1955, aktaran Hellmann, agy., s. 32.

bir kültürel, siyasal ve ekonomik sisteme sahip olan Japonya'nın kolaylıkla Doğu ile Batı arasında bir köprü olabileceğini," ilan etti.[129] Japonya ayrıca aynı yılda GATT üyeliğine de kabul edildi, ama Avrupa ülkeleri, hatta Amerika Birleşik Devletleri neredeyse on yıl daha Japon ticaretine getirilen engelleri kaldırmaya pek yanaşmayacaklardı.[130]

1957'de, Kişi Nobusuke başbakan oldu ve 1960'a kadar görev yaptı. Nobusuke muhafazakârdı, hatta savaş suçlusu olarak hapiste üç yıl kalmıştı. Ekonomik konularda devlet denetimi ve planlı ekonomi taraftarıydı. O'nun da güvenlik anlaşmasından rahatsız olduğu yönler vardı. Sağcılar, Japonya'nın savaşının haklı olduğu iddiasını sürdürüyorlardı: Anayasanın 1 ve 9'uncu maddelerini elden geçirmek, imparatorun ilahiliğini iade etmek ve Japonya'nın komünizme karşı savaşa faal olarak katılmasını istiyorlardı.[131] Kişi Nobuske güvenlik anlaşmasını da değiştirmek istiyordu: "Amerika Birleşik Devletleri'ne Japon topraklarında istediğini yapma serbestisi tanıyan güvenlik anlaşması, Sağ ve Sol'dan pek çok Japon'a 1860'lardaki adaletsiz anlaşmaları anımsatıyordu."[132] Bu nedenle, Kişi Nobusuke Japonya'nın hakkını daha çok aramasını istiyordu.

Bunu sağlamak için bir Güneydoğu Asya turuna çıktı ve geçmişteki zulümler için özür diledi. Washington'a da gitti, ama yalnızca gelecekteki askeri hareketlerle ilgili Japonya'ya danışılacağına dair ufak bir söz alabildi. Bu ziyaretinde Kişi Nobusuke aynı zamanda bir Güney Asya gelişme fonu kurulması önerisinde bulundu: "Asya ülkelerinin şu anda karşı karşıya oldukları en büyük sorun siyasi bağımsızlıklarına ekonomik bağımsızlığı nasıl ekleyecekleridir ... Ülkemiz bu ülkelerle ekonomik gelişmeleri konusunda çeşitli alanlarda işbirliği yapmaya hazırdır."[133] Asya ve Afrika'daki gelişmekte olan ülkelere bir örnek olması açısından Japonya'nın potansiyeli 1955 Bandung Konferansında zaten gözlemlenmişti.[134]

---

129 Klien, agy., s. 73.

130 Austin ve Harris, *Japan and Greater China*, s. 33.

131 Buruma, agy., s. 130.

132 Agy., s. 135.

133 Aktaran Klien, agy., s. 73.

134 Agy.

Ne var ki, yurtiçinde Kişi Nobusuke güvenlik anlaşmasındaki değişiklikler için sosyalistlerin desteğini sağlayamadı. Milliyetçi geçmişinden dolayı Kişi Nobusuke'ye kuşkuyla yaklaşıyorlardı ve değişikliklerin sadece şekilsel olduğunu düşünüyorlardı:

> 1959'un sonuna gelindiğinde, radikal öğrenciler Diet'e hücum edip kapılarına işiyorlardı. Önce on binlerce, sonra yüz binlercesi gösterilere katıldı. Polis barikatları yıkıldı ... Kısa süre sonra bir milyon insan sokaklarda, İngilizce bağırıyordu: "Yanki evine git!" ... Bir an için her an bir devrim gerçekleşebilirmiş gibi görünüyordu. Eski düzene ve bu düzeni desteklediği (ki akla yatkındı) iddia edilen Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik tüm nefret ve kuşku Tokyo sokaklarında fırtına bulutları gibi toplanmaya başladı.[135]

Diet tartışmalı anlaşmanın onaylanması konusunda bölünmüştü. Örneğin, sosyalistler Diet Sözcüsü'nü ofisine kilitlediler, Sözcü de toplum polisini çağırdı ve LDP bir yandan sosyalistler olmadan oylamayı gerçekleştirirken Kişi Nobusuke de istifa etmek zorunda kaldı.[136] Yerine Japonya'nın dünya sahnesine tekrar çıkışını yöneten İkeda Hayato geldi.

İkinci Dünya Savaşının sonuyla 1960'da Kişi Nobusuke'nin istifası arasındaki dönem Japonya'nın ne tür bir ülke olmak istediğine dair kararlarını verdiği dönem olarak kabul edilebilir.[137] Bu dönemde, işgale rağmen, Japonya içinde ABD ile ortaklık konusunda çok fazla tartışma yaşanıyordu.[138] Tartışmada üç taraf vardı: Birinci olarak, Yoşida gibi kısıtlayıcı bir durumdan en iyisini elde etme peşindeki pragmatik muhafazakârlar; ikincisi, Kişi Nobusuke gibi Japonya'nın ABD ile ilişkilerinde daha özerk olmasını ve tekrar silahlanmasını isteyen milliyetçiler;[139] üçüncü olaraksa, ABD'nin Japonya'yı terk etmesini ve Japonya'nın Çin ve Asya'da baskı

135 Buruma, agy., s. 136.

136 Agy., s. 137; Jansen, agy., s. 708.

137 Bu aynı zamanda Kissinger'ın Japonya'nın dış siyasetinin her 15 yılda bir değiştirdiği yönündeki gözlemiyle de uyuşuyor. İnoguçi, *Japanese Politics,* s. 178.

138 Agy., s. 179.

139 Agy.

altındaki diğer halklarla daha iyi ilişkiler kurmasını istiyen sol ve sosyalistler. Bu dönemdeki Japonya sindirilerek itaate zorlanmış yekpare bir toplum olarak tarif edilemez. Tam tersine Japonya bölünmüş toplumdu, ta ki radikalleşmiş sol ve milliyetçiler 1960'da birbirinin gözünü oyana[140] ve sahneyi İkeda gibi daha ılımlı pragmatistlere bırakana dek. İkeda 1960-70 geliri ikiye katlama planını açıklayarak ve hedefine ulaştırarak Yoşida Doktrini'ne desteği pekiştirdi.[141] Tabii, bu doktrinin halk nezdinde başarılı olmasının nedenlerinden biri Japonya'nın dünyadaki görünürlüğünü artırarak ontolojik güvenlik de sağlamasıydı.

1960'daki kitlesel ayaklanmaları, Japon halkının artan kendine güveninin bir göstergesi olarak yorumlamak da mümkündür.[142] Japonların kendine güveni, Japonya'nın Olimpiyatlara ev sahipliği yaptığı 1964 yılında yeni bir zirveye ulaştı: "Artık şerefini kaybetmiş, yenilmiş bir ülke olmayan Japonya bundan sonra saygındı ... Her zaman için diğer ülkeler arasındaki sıralamalarına karşı son derece duyarlı olan Japonlar için spor zaferleri savaştaki yenilgilerin anılarını hafifletmenin bir yoluydu."[143] Ayrıca bu yıl içinde Japonya Uluslararası Para Fonu'na (IMF) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD), yani "Japonya'nın gelişmiş ülkelikten sanayileşmiş dünyanın bir üyesi olmaya yükselişini" gösteren kulüplere üye olduğu yıldı.[144] Böylece, 1960'lar Japonya için iyi geçmişti. Güney Kore ve Tayvan ile ticaret kayda değer derecede arttı,[145] GSMH ve Japonya'nın nüfuzu, en azından Japonların yeni dünya görüşlerine göre, artmaya devam etti.[146] Bu on yılın sloganlarından biri "ABD-Japonya eşit ortaklığı" idi: Japonya kendisini Batı'daki çoğu sanayileşmiş ülkeyle aynı düzeyde gördüğü bir noktaya ulaşmıştı.

---

140 Totman, agy., s. 450.

141 İnoguçi, agy., s. 179.

142 Packard, "Living with the Real Japan," s. 38.

143 Buruma, agy., s. vii-viii; ayrıca bkz. İnoguçi, "Japan: Reassessing the Relationship," s. 246.

144 Klien, agy., s. 77.

145 İnoguçi, "Asia and the Pacific Since 1945," s. 916.

146 İnoguçi, *Japanese Politics*, s. 39.

Yine de Japonya 1960'larda bazı sorunlarla karşı karşıya kaldı. Örneğin, Avrupa'da Japonya ile ticarete hâlâ bir direniş vardı. Fransa'ya bir gezisinde İkeda'ya "transistorlu radyo satıcısı" denilmiş ve Charles de Gaulle kısa boyuyla alay etmişti.[147] Japonya'nın üyesi olduğu uluslararası örgütlerde saygı görmesi için uzun yıllar geçmesi gerekecekti.

60'lardaki her tür politika, büyük kısmı dış ekonomik politikalarla sağlanan makro düzeyde büyümeye göre belirleniyordu: "Böylece, Japon dış ekonomi politikası yurtiçi ekonomi politikalarından ne ayrıdır ve ne de bunlarla çelişkilidir. Ayrıca daha temel bir düzeyde güvenlikle ilgili, askeri veya başka dış siyasal ve ekonomi dışı hedeflere de yöneltilmemiştir ... Uluslararası gurur evcilleştirilmiş ve bu gurur, GSMH'deki artışlar biçiminde ölçülebilir olarak kabul edilmiştir."[148] Belki de bu nedenle, pasifizm ve barışa son derece bağlı kalmalarına rağmen Japonya ticarette gayet agresifti. Örneğin, Çin Japon ticaretini siyasal bir silah olarak görüyordu ve Japonya ile yapılan tüm ticaret anlaşmalarına zorlu koşullar ekleyerek bir anlamda ticaretin büyük kısmını engelliyordu.[149] Başkalarıysa Japonya'yı ticaret aracılığıyla Asya'da yeni bir tür emperyalizm uygulamakla suçluyordu.[150]

1960'lar sona yaklaşırken Japonya Asya'da önemli bir varlık olarak tekrar sahneye çıktı, ama gözlemciler dış siyasette gelecekteki yönünün ne olacağı sorusuna cevap bulamıyorlardı. Kimileri Japonya'nın Güneydoğu Asya'nın ekonomik ve siyasal meselelerinde daha faal olacağını, belki de bağlantısız ülkelere önderlik edeceğini düşünüyorlardı.[151] Arabuluculuk rolü de sık sık dile getiriliyordu.[152] Amerikalılar Japonya'nın tekrar silahlanmasını ve özellikle Vietnam ile daha genel anlamda Asya'daki Amerikan politikalarını etkin şekilde desteklemesini istiyorlardı.[153] 1968'de Badgley, zekice bir gözlemle Japon hükümetinin "dış siyasette hem geçen yirmi yıldır

147 Klien, agy., s. 78.

148 Pempel, "Japanese Foreign Economic Policy," s. 741.

149 Holsti, "Politics in Command," s. 653.

150 Steven, *Japan's New Imperialism,* s. 244.

151 Osgood, "Japan and the United States in Asia," s. 9.

152 Badgley, "Necessity and Choice," s. 150.

153 Packard, "Living with the Real Japan," s. 36.

egemen olan özgür dünya yönelimine, hem de ilerici ideolojik inançlara sahip olanlar ve muhafazakâr kültürel bağları olanlar tarafından arzulanan Asya yönelimini aynı anda barındıracak yeni bir ilke geliştiriyor" gibi göründüğünü ifade ediyordu.[154] Bu Japonya'nın Asya ülkelerinin siyasal ve ekonomik işlerine daha çok karıştığı "bölgesel gelişme" ilkesiydi. Japonya Batı teknolojisini benimserken Asyalı kimliğini koruyarak bir başarı örneği olabilirdi.[155] Ayrıca Badgley, bu politikanın Japonya'nın Asya'da nüfuz ve statü arama yönündeki tarihsel eğiliminin bir sonucu olduğunu söylüyordu.[156] Şunları ekliyordu: "Her ne kadar, Japonya'nın Güneydoğu Asya meselelerinde öncü bir rol oynaması bir Asya ülkesi olarak başarılı modernleşme sergilemesine bağlıysa da, ülkenin komşuları üzerindeki nüfuzu o başarının en dramatik dışavurumundan kaynaklanacaktır: Ekonomik gücü ve çıkarları ile bu faaliyetlerin ticaret ortakları arasında yarattığı ve besleyeceği karşılıklılık."[157] Japonya, 1966'da Asya Kalkınma Bankası'na katılarak bu yönde elle tutulur adımlar atmaya başlamıştı bile.

Amerika Birleşik Devletleri'nin izinden giden Japonya, 1972'de Çin ile ilişkilerini normalleştirdi. Bu yıla gelindiğinde, Japonya'nın GSMH'si ABD'ninkinin ardından ikinci sıraya kadar yükselmişti. Japonya yirmi yıldan uzun bir süre barışçıl bir görüntü çizmişti. Yine de Amerikan kamuoyunun tam güvenini kazanamamıştı. Japon Dışişleri Bakanlığı'nın düzenlediği yıllık kamuoyu yoklamaları Amerika Birleşik Devletleri'nde Japonya'ya karşı güvenin yüzde 40 civarında sabit durduğunu gösteriyordu. Asya ülkeleri, özellikle de geçmişte Japonya tarafından sömürgeleştirilmiş olanlarsa daha da kuşkuyla bakıyorlardı.[158] 1973'te Japonya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde kalıcı üyelik arayışında başarısız oldu.[159]

Dış gözlemciler, ne düşünürse düşünsün, Japonya 1970'lerden beri Yoşida'nın çizdiği yoldan ciddi sapmalar göstermedi. Japonlar

154 Badgley, "Japan's Nonmilitary Road," s. 51.

155 Agy., s. 56.

156 Agy., s. 55.

157 Agy., s. 57.

158 Matsuyama, "Outlook for U.S. Japan Relations," s. 48, 57.

159 Soroos, "Global Interdependence," s. 220.

GSMH'lerinin keyfini çıkarmayı öğrendiler. Matsuyama'nın da ifade ettiği gibi: "Japonya'nın GSMH'sinin neden bu kadar reklamı yapılıyor? Bunun nedenlerinden birinin, savaşın bitişinden beri kendine güvenlerini kaybetmiş ve bir aşağılık kompleksi içinde olan Japonların, nihayet diğer güçlerle rekabet etme ve onları geçme ve böylece ulusal gururu tatmin etme aracı olarak GSMH ile övünmeye başlamaları olduğunu sanıyorum."[160] Ya da, Maull'un ifadesiyle, Japonya bir sivil güç olma yolundaydı.[161]

Ancak, bütünlüğün sağlanması adına, Japon dış siyasetinde ne kadar çok değişiklik olursa olsun, her şeyin yine de aynı kaldığını belirtmeliyim.

Bir yandan, Soğuk Savaşın sona ermesinin Japonya'da kimlik tartışmalarını tekrar canlandırdığına şüphe yoktur ve pek çok kişi de Japonya'nın Doğu'ya ve Batı'ya sorumluluklarının ne olduğu konusunda sorular ortaya atmıştır.[162] Ama hâlâ yapılması gereken kimlik tartışmaları olduğu gerçeği, Japonya'nın savaş öncesindeki lekelenişinin Japonların tepkilerini biçimlendirmede devam eden etkisine işaret ediyor. Tüm ekonomik başarılarına rağmen Japonya hâlâ bir düzeyde dışarıdaki konumundadır. İkinci Bölümde belirttiğimiz gibi, lekeleyici nitelikleri düzeltmeye yönelik bir strateji izlemek ontolojik güvenlik sorunlarını çözmekte hiçbir zaman tamamen başarılı olamaz: Bir zamanlar itibarsızlaştırabilir bir niteliğe sahip olmanın izi (o kişinin kolaylıkla o noktaya geri dönebileceğine işaret ettiğinden) ve bir samimi olmama havası (dışarıdan dayatılan ve içte hissedilen) ontolojik güvenliği tehdit eder. Japonya "düzeltme" stratejisini kendisini Doğu ile Batı arasında bir köprü olarak konumlandırarak tamamlamaya çalışmıştır. Ancak, Japonya'nın nihai amacı Batı'dan eşit saygı görmek olduğundan, bu stratejinin Asya ayağına tam anlamıyla kendini adayamamış, hem ikisi çatışır gibi göründüğünde Batı'nın çıkarlarını Doğu'nunkilere tercih ederek, hem de eski Başbakan Koizumi'nin 2001'de Yasukini Savaş Tapınağı'nı ziyareti gibi sorumsuz hareketlerle bölgedeki kendi çabalarını baltalamıştır. Bu kimliğin her iki yönünün de gereklerini yerine getirmeye çalışarak, ama birini garanti altına almayı ve diğerine bağlı kalmayı başaramayarak

160 Matsuyama, "Outlook for US Japan Relations," s. 51.

161 Bkz. Maull, "Germany and Japan."

162 Bkz. Klien, agy.

Japonya bir düzeyde kendi dışarıdakilik tarihinde saplanıp kalmış görünüyor. Bu konuya son bölümde ekleyeceklerim olacak.

Öte yandan, "Japon kamuoyunun ülkelerinin askeri tehditlere karşı sıra dışı bağışıklığa sahip olduğu inancını"[163] doğrulayacak kanıtların *olmamasına* ve kamuoyu yoklamalarında halkın yalnızca "yüzde 49'u Japonya'nın saldırıya uğraması durumunda Amerika Birleşik Devletleri yardım eder"[164] cevabını vermelerine rağmen Japonya savunmaya GSYİH'sinin çok küçük bir yüzdesini ayırmaya devam ediyor. Bu inanışlara rağmen, kamuoyu yoklamasına katılanlardan yüzde 10'undan azı askeri harcamalarda artışı destekliyor. Bu isteksizlik pek çok Uİ uzmanını, özellikle de sonunda bu doğal olmayan halin er ya da geç sona ereceğini ileri süren gerçekçilerin kafasını karıştırmaya devam ediyor.[165] Katzenstein ile Sil'in de belirttiği gibi,[166] 1990'ların büyük kısmında Doğu Asya üzerine tipik çalışmalarda Japonya da dahil kıtanın şiddetli çatışmalar ve "rekabete gebe" olduğu ileri sürülmüştü.[167] Ancak ne genel olarak Asya, ne de Japonya saldırgan bir dış siyaset izlememiştir. Liberal yaklaşımlar[168] Japonların silahsızlanma konusundaki isteksizliklerini İkinci Dünya savaşı sonrası Japon sisteminin doğasına bağlayabilirler, ama ülkedeki liberal sistemin neden sadece Japonya'da böyle bir etkisi olması gerektiğini veya neden Japonya'nın Soğuk Savaş sonrası dünyadaki dış politikası hakkında bu kadar çatışmalar yaşadığı açık değildir.

Pek çok gözlemci haklı olarak geleneksel kuramların Asya'da öngörülerde bulunabileceğinden şüphelidirler. Örneğin, Kang Avrupa ülkelerinin

163 Çay, "Entrenching the Yoshida Defense Doctrine," s. 392.

164 *Nihon Keizai Şimbun* anketi, aktaran Çay, agy., s. 392.

165 Bu literatür üzerine, örneğin bkz. Katzenstein ve Okawara, "Japan, Asian-Pacific Security," s. 154-6, 167, 169, 178-80; Kang, "Getting Asia Wrong," s. 61-2.

166 "Rethinking Asian Security," s. 1. Bu makale ayrıca Asya uluslararası ilişkilerine dair gerçekçi ve liberal yorumlar hakkında ikna edici eleştiriler sunuyor.

167 Örneğin Bracken, *Fire in the East;* Betts, "Wealth, Power and Instability"; Friedberg, "Ripe for Rivalry."

168 Owen, "Transnational Liberalism," s. 130. Adil olmak gerekirse, Owen aynı mantığın Batı Avrupa için de geçerli olduğunu savunuyor, ama liberalizmin neden özellikle Japonya'yı pasifist yaptığını hiçbir zaman belirtmiyor.

deneyimlerinden elde edilmiş geleneksel kuramların Asya sistemini açıklayamadığını ve Japonya'nın istese silahlanabileceği kadar silahlanmamasının nedeninin Amerika Birleşik Devletleri'ne meydan okumaya niyeti olmamasına bağlıyor.[169] Şimdi statü kaygısını bir değişken olarak hesaba katmanın Japonya'nın özellikle 1945'teki yüz kızartıcı yenilgiden hemen sonraki dönemdeki davranışlarını daha iyi anlamamızı sağlayıp sağlamadığına bakalım.

Kamikaze Pilotlarından Radyo Satıcılarına: Değişen Statü Standartları

> Japonya yabancılarca, özellikle de Batılılarca gizemli bir ülke olarak kabul edilir. (Takaşi İnoguçi ve Kinhide Muşakoçi, "The Japanese Image of the Future," s. 217)

Ayrıntılardaki çeşitli farklılıklara rağmen, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası dönüşümündeki genel öykü Üçüncü Bölümde ele alınan Türkiye'ninkiyle çarpıcı benzerlikler taşıyor. Burada da, Batı'ya tehdit olarak algılanan bir ülkeden uluslararası sistem ve kurumlarında barışçıl bir katılımcı olmaya giden bir ülkeyle karşı karşıyayız. Çoğunlukla, yanlış olarak, yedi yıllık ABD işgalinin ve ardından gelen ittifakın Japonya'nın savaş sonrası siyasi tercihleri hakkında her şeyi açıkladığı kabul edilir. Bunların Japonya için şekillendirici deneyimler olduğuna kuşku yoktur; yine de, bu savaş sonrası dönemden çıkan Japonya'nın Amerikalıların hayal ettiği veya arzuladığı Japonya olduğu söylenemez. Japonya kendi tercihlerini yapmaya devam etmiş ve Japon liderler, işgal ve San Francisco sisteminin getirdiği kısıtlamaların arasında beceriyle hareket etmişlerdir. Bu sonucu, uluslararası sistemde statü kaygısının Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yurtiçi ve dış siyaset stratejilerini ne kadar ciddi şekilde belirlediğini anlamadan açıklamak mümkün değildir.

Bu bölümün ilk kısmında savaş öncesi Japonyası'nın Türkiye'nin davranışlarını da belirleyen aynı medeniyet standartlarını aşma arzusun-

169 Kang, "Getting Asia Wrong," s. 77.

ca harekete geçirildiğini görmüştük. İkinci Dünya Savaşı çıktığında, bu standartlar en azından (Milletler Cemiyeti aracılığıyla) açık, yarı hukuki biçimleriyle demode oluyor ve yerlerini modernlik kavramını merkeze alan insan gelişme ve ilerlemesine daha teleolojik bir bakışa bırakıyordu. Emperyalizmin eski moda medenileştirme misyonu odaklı gerekçeleri, ilk olarak Milletler Cemiyeti'nin eğiticilik gerekçeleri uğruna terk edilmişti, ama savaştan önce bile sömürgecilik karşıtı hareketler Filistin, Cezayir, Hindistan ve başka yerlerde Batılı emperyalist güçlerin başını ağrıtıyordu.

Ancak, Japonya denizaşırı imparatorluk girişimlerinin son günlerini yaşadığına dair o mesajı almamış görünüyordu. Japonya'nın kendisini sömürgeleşmeden kurtarma çabası olarak başlayan Batılı güçlerin medeniyetine katılma macerası, iki savaş arası dönemde hararetli milliyetçi-emperyalist bir havaya büründü. Bu, Batı medeniyeti'nin en kötü yönlerini (emperyalizm ve küçümseme) yurtiçinde bir yandan Batı'nın o ana dek nasıl davrandığına gönderme yapılarak, diğer yandan da tanrı imparator kültüyle meşrulaştırılan bir askeri rejim aracılığıyla sergileyen bir Japonya'ydı. Ne var ki, Japonya'nın eylemlerinin bu kadar korkunç görünmesinin nedenlerinden birinin, Japonya'nın ilerlemesi sırasında Asya ülkelerinin çektiği acıları göz ardı etmeden, medeniyet standartlarının ve uluslararası sistemin normlarının değişmesi olduğunu da kabul etmek gerekir. İki savaş arasındaki Japonya var olduğu zamanın dışında kalmıştı. Ortalama Japon'un ABD'ye savaş ilan edilmesi karşısında duyduğu coşkunun anlaşılabilir bir yanı vardır. Üstelik, o irrasyonel coşkuyla Japonya'nın çok daha rasyonel bir seçim olan Çin'deki ilerleyişine dair pişmanlık ve kuşku duygularıyla beraber ele aldığımızda bu coşku çok daha manidardır. Uluslararası sistemin evriminin gittiği yön çoğunlukla Batı'nın kendisine benzer canavarlar yaratmasına[170] ve onlara suçun tamamını yüklemesine izin vermiştir. Bu uluslararası sistemdeki yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin gayet ironik bir yan ürünüdür. Bu Japonya'nın suçlu olmadığı anlamına gelmez, ama suç dağıtırken sürekli olarak sisteme

170 Batı medeniyetinin saldırgan genişlemeciliğin mucidi olduğunu iddia etmiyorum. Ne var ki, Japonya'nın sergilemekte olduğu emperyalizmin Avrupa türü, sömürgeciliğin saldırganlığının medenileştirme görevi söylemiyle meşrulaştırdığı bir emperyalizmdi.

erkenden giren kural yapıcı üyeleri sonradan gelenlere göre kayıran daha geniş anlamda nedensel bir karmaşıklığa da işaret eder.

Japonya'nın yenilme şekli bu vakayı Türkiye ve Rusya vakalarından ayırır. İki atom bombasıyla gelen kesin ve tam yıkım Japonya'yı diğer iki vakada görmediğimiz bir biçimde aşağılamış ve travma yaşatmıştır. Kimi Japon olan çeşitli gözlemciler bu yenilgiden ve Japonya'nın geçmişte Perry'nin siyah gemileriyle yaşadığı tecrübenin kurumsallaşmış açmazlarından çıkabilmek için dış müdahaleye ihtiyaç duyduğu sonucuna varmışlardır. Eğer bunu Japonya'nın dış güçlere muhtaç olduğu anlamında değil de diğer vakalarda da gözlemlediğimiz bir kalıba işaret eder şekilde yorumlarsak bunda gerçek payı olabilir. Bu kalıp, Japonya'nın bu uluslararası sisteme giriş şekli yüzünden, Batı'nın yargısının yurtiçi tartışmalarda ve dış politika kararlarında her zaman için güdücü bir etmen olması şeklinde ortaya çıkar. İlginçtir ki, 1973 tarihli bir makalede Johan Galtung da Japonya'nın Amerikan işgaliyle işbirliği yapma konusundaki istekliliğinin statü kaygılarıyla ilgili olduğunu gözlemlemişti (ancak, gayet geçerli bir noktayı anlatmak için uygunsuz bir benzetim kullanıyor): "Japonya, çok üst düzey birisince işgal edilmişti. İşgal de tecavüzü andırır: Statü uçurumunun yeterince büyük ve pozitif olması durumunda neredeyse onur verici bir hal alır ... Durum biraz daha farklı olsaydı, 1945'te Japonya'yı işgal eden Çan Kay-şek olsaydı, bir dizi olay ve isyan öngörebilirdik."[171] Bence varsayımsal bir Çin işgali konusundaki spekülasyonlarında haklı. Japonların ABD'ce temsil edilen Batı ile işbirliği yapmasını kolaylaştıran Amerikan güçleri Japonya'ya gelmeden çok önce Japonya'nın içselleştirdiği dünya görüşüydü. Japon araştırmacı Harumi Befu'nun da gözlemlediği üzere, Japonya da, tıpkı Türkiye ve Rusya gibi "özoryantalizmden" veya "kendi imalatı Oryantalizmden" mustariptir: "Tabii ki, Said Oryantalleştirilmiş halklar konusunda Ortadoğu'ya odaklanmıştı, ama dünyanın Japonya da dahil diğer bölgelerinde de benzer bir Oryantalleştirme süreci söz konusuydu ... bu süreçte Japonlar Batı merkezli evren görüşünü kabul etmiş ve Batılıların Japonya'nın geriliği hakkındaki yargılarına inanmıştı."[172]

171 Galtung, "Japan and Future World Politics," s. 366.

172 Befu, "Geopolitics, Geoeconomics, and the Japanese Identity," aktaran Klien, agy., s. 7.

Sonuçta, yenilginin kendisi travmatik olsa da, Japonya'nın statü arayışını durdurmadı; yalnızca baskın tezahürünü dönüşüme uğrattı. Japonya üzerine herhangi bir şey yazan neredeyse herkes Japonların uluslararası sıralamalara çok önem verdiklerini (geçmişte de, bugün de) belirtir.[173] Savaş sonrası literatürde sürekli karşımıza çıkan temalar arasında şunlar sayılabilir: GSMH'leri ülkeyi ilk sıralara çıkarana dek Japonların ne kadar büyük hayal kırklığı içinde oldukları, 1964 Tokyo Olimpiyatları'nın ülkenin ruh halinde nasıl kesin bir değişim noktası olduğunu ve uluslararası örgüt üyeliklerinin Japonya için ne kadar önemli olduğu.[174]

Yoşida'nın "önce ekonomi" doktrini bilinçli olarak seçilmişti. Ekonomik gelişmenin bariz yararlarının yanı sıra, ekonomik gelişme ve ticarete vurgu yapmak iki gücün tahakkümündeki bu uluslararası sistemde bir ülkenin statüsünü ilerletebilmesinin tek yoluydu. Dahası, bu tercih uluslararası sistemde medeniyetten gelişmeye kaymış olan egemen normatif söyleme de uygundu. Ayrıca Japonya'nın kendisini başarılı bir Asya gelişme modeli olarak sunarak statüsünü yükseltmesini sağlıyordu. Yurtiçi seyircinin talep ettiği güç ve prestiji arz edebildiği için sürdürülebilir ve meşruydu. Yeni ülke kimliği Japonların hiyerarşik dünya görüşlerini[175] ve Japonya'nın yüksek bir konumda olma hakkına dair görüşlerini askeri stratejilere başvurmadan devam ettirmelerine imkân tanıdığı için ontolojik güvenlik de sağlıyordu.

Kısıtlamalarına rağmen Japonya'nın başka seçeneği olmadığı zannedilmemelidir. Yukarıda değindiğimiz gibi, Yoşida Doktrini adını alacak bu yol 1945-1960 arasında son derece tartışmalıydı. Soldakiler Amerika Birleşik Devletleri ile daha mesafeli olunmasını ve Çin, hatta belki Sovyetler Birliği ile dayanışmayı arzuluyorlardı. Solun, komünist ve sosyalistlerin nüfuzunun sınırlanması bağlamında Amerikan işgali, önce MacArthur'un grev yasağı, sonra da 1950'lerin başlarındaki "Kızıl Avı" ile kesin bir rol oynamıştır. Yine de, 1960 öncesinde bu görüşlerin iş bırakmalar ve ayaklanmalarla gayet sıkça dışa vurulan popülerliği hemen göz ardı edilmemelidir. Madalyonun arka yüzündeyse, kapitalizm yanlısı, ama güvenlik meselelerinde ve

173 Buruma, *Inventing Japan;* İslam, *Yen for Development.*

174 Jansen, agy.; Buruma, agy.; Klien, agy.

175 Galtung da Japonlar hakkında bu gözlemde bulunuyor, s. 362.

tekrar silahlanmada Japonya'nın daha özerk olmasını isteyen muhafazakâr milliyetçiler daha rahat hareket ediyorlardı. Bu düşünme şekli, Soğuk Savaş yıllarındaki ABD politikalarına daha uygundu ve Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliği yaptığı sürece, geçmişteki olaylar nedeniyle Çin'den özür dilemeye yanaşmayan milliyetçilerden kurulu kapitalist bir hükümetin Amerika Birleşik Devletleri'nden korkması gerekeceğini hayal etmek zor. Amerika Birleşik Devletleri Asya'daki Amerikan maceralarına pişmanlık hissetmeden katılacak tekrar silahlanmış bir Japonya görmekten memnun olurdu. Ama ortaya çıkan Japonya böyle değildi.

Buradaki mesele böyle bir hükümetin ABD çıkarlarına tehdit oluşturur hale gelmesi değil, daha çok Amerika Birleşik Devletleri'nin bunun ortaya çıkmasını engelleyecek irade gücüne sahip olmamasıdır. Öyle ki, araştırmacıların gözlemi 1945-60 döneminin Japonya'nın çok fazla sağa veya sola yöneleceğine dair korku ve kaygılarla dolu olduğu yönündedir. Nasıl Amerikan askerleri 1945'te Japonya'ya ayak bastıklarında bir savaş beklentisi içindeyseler, uzun yıllar sonra pek çok yabancı Japonya'nın otoriterliğe geri döneceğinden korkmayı bırakmadı. Japonya'nın bu iki yolu da seçmemiş olmasıysa daha da ilginçtir.

Sonuçta, orta yolcu Yoşida Doktrini'ni ve pasifizmi popüler ve fedakârlığa değer kılanın otuz yıl önce Kemal'in Avrupalılaşma ve sekülerleşme projesini ikna edici kılan şeyle aynı olduğuna inanmak için iyi nedenler var. Her iki strateji de, bu imparatorluk geçmişine sahip, yarı çevresel, içeride ama dışarıdaki ülkelerin nüfusları için değişmez olan uluslararası güç ve prestij açlığı ve saplantısından yararlandılar. Tabii ki, önce ekonomi doktrini maddi yararlar da sağlamıştı, ama Japonların mutlak satın alma güçleri veya nesnel yaşam koşullarındansa GSMH'lerinin göreli sıralamasına ilgi göstermeleri boşuna değildir.[176] Japonya'nın dünya sahnesine başı dik şekilde girmesini sağlayan işte bu sıralamaydı. Ve bu analizi günümüze de uygulayacak olursak, güç ve prestij ihtiyaçları bu düzeyle karşılanır olduğu sürece, Japonya'da tekrar silahlanma popüler destek bulamayacaktır.

176 Badgley, "Japan's Nonmilitary Road"; Bailey, *Postwar Japan*; Clesse, *Vitality of Japan*.

Dahası, Japonya vakasında statü artırıcı bir yan strateji de, ülkeyi Doğu ile Batı arasında bir arabulucu veya köprü olarak konumlandırma çabalarını içerir. Burada, kişinin kendisini kabul normlarının kesin tanımına sahip olma anlamında varlıklılarla yoksullar arasına yerleştirdiği stratejinin net bir örneğini görüyoruz. 1950'lerden itibaren Japonya Asya'da ticaret yoluyla açık bir nüfuz stratejisi izlemeye başladı, ama aynı zamanda kendisini Amerika Birleşik Devletleri ve Asya ülkelerine ekonomik başarıda *tek* Asya modeli olarak sundu. 1955 Bandung Konferansından Asya Kalkınma Bankası'na dek Japonya'nın Asya'daki tüm etkileşimleri bunu destekliyor. Bu strateji genellikle ilerici ve iyi niyetli olarak resmedilir, ama aslında uluslararası sistemdeki statü hiyerarşilerini pekiştirir ve Japonya'ya Asyalı komşuları karşısında, en azından Soğuk Savaş boyunca daha ayrıcalıklı bir konum sağlamıştır. Asya ülkelerinin bu yardım önerisine biraz kuşkuyla yaklaşmaları da bunun bir kanıtıdır.

İncelediğimiz üç vaka içinde Japonya, uluslararası sistemin egemen normlarına alternatif bir yoldan ulaşma çabalarının mükemmel bir örneği olarak yüksek statüye ulaşmanın en başarılı örneğidir. Gerçi Rusya'nın gelecekte ne kadar başarılı olacağını da bilemiyoruz. Türkiye'nin yenilgi sonrası kimliğine bağlılığının en uzun süreli olduğunu söylersek, Japonya'nın bağlılığı da en kârlısı olmuştur. Bunun nedenlerinden biri Japonya'nın hareket ettiği uluslararası bağlamla ilgilidir. Japonya'nın bu arayışında Soğuk Savaş dinamiklerinden yararlandığına kuşku yoktur.

Bu kitabı yazma sürecinde, pek çok tanıdığım Türk'e konu ve vaka tercihlerimden bahsetme fırsatım oldu. Neredeyse istisnasız olarak, iki tepkiden biriyle karşılaşıyordum (kendi sözcüklerimle aktarıyorum): "Neden Japonya? Kuşkusuz onlarda bizdeki güvensizlikler yoktur!"[177] ve "Japonlar doğrusunu yaptılar: Kimliklerinden feragat etmeden ekonomik gelişme sağladılar. Biz de onlar gibi yapmalıydık!" Bu cevapları son derece ilginç buluyorum ve Japonya uzmanlarının da bunları eğlendiricibulacağını sanıyorum. Japonya'nın anayasasının yabancı kökenli olması bir yana, Meici döneminin dana eti yeme modası gibi şeyleri göz önünde bulundurunca Japonya'nın kimliğinden "feragat" etmediğini iddia etmek

177 Nedense kimse Rusya'ya itiraz etmedi.

zordur. Ancak bu gündelik yorumların Türk ve Japon vakaları arasındaki büyük bir farkı gösterdiğine inanıyorum ki, bu farkın izi de büyük ölçüde Japonya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na göre daha sonraki bir dönemde yenilmiş olmasına kadar sürülebilir.

Japonya'nın "yerleşik" çekirdeğe göreli mesafesi, yenilgi öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nunkinden çok farklı değildi: Uluslararası toplumca istemeye istemeye de olsa bir büyük güç olarak tanınmış, ama ırk (ve din) gibi içsel nitelikleri yüzünden eşit davranılmayan. Japonya'nın yenilgiden sonra karşı karşıya kaldığı maddi koşullar Türkiye'den bile kötüydü: Yıkıma uğramış bir ekonomi, harap bir ülke ve ABD güçlerinin işgali. Yoğun Amerikan müdahalesine rağmen Japonya bu koşullardan başarılı bir strateji çıkarmayı bildi. İkinci Bölümde değindiğimiz gibi, İkinci Dünya Savaşı bittiğinde artık uluslararası sistemde normatif saygı kıstasları değişmişti. Vurgu modern medeniyet göstergeleri ve işaretleri sergilemekten ekonomik başarı ve "gelişme" işaretleri sergilemeye kaymıştı. Bu Japonya'nın varlığını sürdüren Japon toplumsal niteliklerinin korunması için daha uygun bir alan yaratan bir öykünme stratejisi izlemesine imkân tanıdı. Diğer bir deyişle, Türk öykünme stratejisi ("düzeltme") devlet otoritesinin kapsamına giren her türlü kültürel uygulamanın baştan düzenlenmesine dayanırken (Batılı güçleri Türkiye'nin "içsel" büyüklüğü ve "medeniyete" uygunluğuna ikna etme çabası içinde), İkinci Dünya Savaşında sonra Japonya statü iyileştirme çabalarını ekonomik uygulamalara odaklayabilmişti.

Japonya'nın statü merdivenin basamaklarındaki yükselişi, Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemde iki ayrı saf ortaya çıkmasının da faydasını görmüştü. Genel devlet davranışı bağlamında, ideal-tipik Vestfalya devlet normunun asimile edici çekimi önceki dönemden devam ediyordu, ama özellikle bu ideal devletin ekonomik uygulamaları bağlamında, iki rakip ideoloji vardı. Bu bir yandan Japonya'nın statüsünü çabuk şekilde artırmasını sağladı, zira küçük bir grupta yükselmek daha kolaydır; öte yandan ise Japonya'nın norm aktarıcısı rolünü benimseyerek yeni ittifakını toplumsal sermayeye dönüştürmesi için hareket alanı sağladı. Bu üç vaka içinde Japonya, statü yükseltme taktiklerini en başarılı şekilde uygulayarak, gayet bilinçli şekilde kendisini Asya ülkeleri ve/veya yeni bağımsız sömürgeler için bir örnek olarak konumlandırmaya çalıştı. Türkiye'nin iki savaş arası

dönemde kendisini "medeniyete" katılmayı başarmış Asyalı/Müslüman bir güç olarak konumlandırma çabalarıysa yalnızca bunlardan ders alabilecek çok sınırlı sayıdaki egemen devlete yöneltilebilirdi.

Soğuk Savaşın bitmesi bu dengeye zarar vermiş, ama ortadan kaldıramamıştır. Japonya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde karşılaştığı iki sorun, yeni normatif kıstasların ekonomik gelişmeye dair saf geleneksel anlayıştan daha postmodern değerlere doğru yönelmesi ve iki Soğuk Savaş safının birbirine yaklaşması ve bunun çekirdek ayrıcalıklarına erişimi olan ülke sayısını artırmasıdır. Ancak, savaş sonrası lekelerini silmeden büyük ölçüde başarılı olan Japonya'nın gelecekte dış siyasette radikal değişiklikler yaşamasının pek muhtemel olmadığına inanıyorum. Ülke içinde Japonya'nın uluslararası meselelerde daha büyük bir rol alması yönündeki talebe rağmen, buradaki analizlerimiz konstrüktivist ekolün Japonya'ya dair gelecekteki herhangi bir yayılmanın askeri yönde olmayacağı şeklindeki tahminlerini destekliyor.[178]

Ancak, Japonya'nın maddi gücüne karşılık gelen bir statüsü olmadığı gerçeği, Japonya'nın hâlâ uluslararası sistemdeki tarihsel yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin etkilerini hissettiği gerçeğinin göstergesidir. İroniktir ki, bu prestij farkının kısmen de olsa nedenlerinden biri Japonya'nın güvensizlikleridir. Japonya'nın uluslararası sistemdeki statüsüne yönelik mevcut başlıca tehditlerden biri Türkiye'nin günümüzde karşı karşıya olduklarına benzer bir meseleden kaynaklanıyor: Japonya'nın geçmişteki suçlarıyla, özellikle de İkinci Dünya Savaşındaki zulümleriyle yüzleşmede yaşadığı sorunlar. Japonya'nın savaş zamanı eylemlerinin tam sorumluluğunu kabul etme konusundaki isteksizliği Asya ve Batı ile ilişkilerinde bir gerilim kaynağı olmaya devam ediyor. 2007'de, Japonya'nın kaygı ve şaşkınlık içinde izlediği bir hareketle ABD Temsilciler Meclisi, Japon silahlı kuvvetlerince İkinci Dünya Savaşında işlenen cinsel istismar suçlarını kınayan bir karar aldı.

Japonya'nın Türkiye ile karşılaştırıldığında geçmişiyle yüzleşmek için harcadığı çabaların çokluğu düşünüldüğünde, İkinci Dünya Savaşındaki suçların Japonya için halâ bir mesele olarak kalması şaşırtıcıdır. İkinci

178 Ayrıca bkz. Katzenstein ve Okawara, "Japan, Asian-Pacific Security"; Katzenstein ve Sil, "Rethinking Asian Security"; ayrıca Katzenstein, *Cultural Norms*.

Dünya Savaşından sonra Japon askeri liderleri yargılanmış ve cezaya çarptırılmış ve Japonya bugünlerde tartışmalara yol açan seks köleleri meselesi de dahil eylemlerinin pek çoğu için resmen özür dilemişti. "Teselli kadınları" veya Yasukuni savaş tapınağı ziyareti konusunda tartışmalar patlak verdiğinde, Japon liderler Japonya'nın geçmişte suçunu kabul ettiği eylemler için verilen özürleri *geri çekiyorlar*. Japonların savaş sonrasında pasifizme bağlılıkları düşünüldüğünde, bu geri çekmeler özellikle kafa karıştırıcı oluyor.

Japon tarihinin pir-ü-pak bir versiyonuna tutunan milliyetçiler yalnızca bir azınlığı temsil etmekle beraber, eğer yukarıdaki çözümlemede gösterilen yapı Japon kimliğinde böylesine yankı bulmasaydı Japonya'nın savaştaki davranışları konusunda tartışmalar bu kadar sık patlak vermezdi. İlginç noktalardan biri Almanya ile karşılaştırmadır; Japonya'da ülkenin geçmişinin daha eleştirel bir gözle incelenmesi için bastıran muhalif gruplar genellikle Almanya örneğini verirler: "Japonya'nın "geçmişin yeterince üstesinden gelmediğine" ve örnek olarak [Almanya'ya] bakması gerektiğine inanılıyordu ... "Geçmişin üstesinden gelmek" terimi bile (*kako no kokufuku*) 1992'de Almanca *Vergangenheishewaltigung*'un çevirisi olarak icat edilmişti."[179] Bu iki ülke arasında Japonya bariz şekilde daha az kötü olan olmasına rağmen, günümüzde yapılan karşılaştırmalar Japonya'nın savaş dönemi eylemlerinden kaynaklanan lekelenmeyle Almanya kadar başarıyla baş edemediği sonucuna varır. Ancak, Almanya'nın uzlaşma çabalarının Almanya'nın Avrupa ile yeniden bütünleşmesi bağlamında ele almak gerekir.[180] Japonya'nın Doğu ile Batı arasındaki tam konumu hâlâ açık bir soruyken, Almanya'nın savaş sonrası rotası sağlam şekilde Avrupa'ya bağlı kalmıştır. Almanya'nın ulusal kimliğini yeniden inşa ederken karşılaştığı zorluklar Almanya'nın Avrupalı kimliğinin sağladığı doğrulama ile yumuşatılmıştır. Burada, bu kadar bağlama özel tarihsel bir meselede bile yerleşik-dışarıdaki dinamiğinin ve kendisini Batı standartlarına göre değerlendirme (ve kendini yetersiz bulma) kalıbının sürdürülmesi gerçeğinde bariz bir ironi vardır.

179 Konrad, "Entangled Memories," s. 96.

180 Agy., s. 98.

Almanya'nın aksine, ekonomik gücüne rağmen Japonya, ne Asya'da ne de uluslararası sistemin büyük güçleri arasında sağlam şekilde yerini alamamıştır.[181] Japonya sömürgeleşmiş Asya'dan eski bir sömürgeci olarak ayrılır. Aynı zamanda, Japonya Batılı güçler arasında da tamamen rahat değildir. Şogo Suzuki'nin belirttiği gibi, Japonya "hüsrana uğramış büyük bir güçtür." Hüsrana uğramış büyük güçler hak ettikleri toplumsal eşitliğin ve ayrıcalıkların kendilerine verilmediğine inanırlar.[182] Japonya esas olarak İkinci Dünya Savaşının mirası ve savaş sonrasında pasifizme bağlı kalması yüzünden hüsrana uğramış büyük güç olarak kalmıştır. Japon askeri saldırganlığı lekesinin üstünü örtme konusunda çok yardımcı olan pasifizmin bedeli, Japonya uluslararası güvenlik konularında karar alma süreçlerinin dışında tutmak olmuştur.[183]

Japon sağcılar Japon toplumunun militarizm karşıtlığını işgal yıllarının "beyin yıkamasının" bir sonucu kabul ederler.[184] Japonya'nın ulusal gurur duygusundan edildiğini ve kendi eylemleri için özür dilemeyen ikiyüzlü bir Batı tarafından hadım edildiğine inanırlar. Bu nedenle Japonya'nın özürlerini gözden geçirmek ve kendi tarihinden gurur duyan bir ulus yaratmak istiyorlar. Onlara göre, yalnızca böyle bir ulus, tekrar güçlü bir askeri güç yaratarak Japonya'nın dünya sahnesindeki önemini tekrar kazanmasını sağlayabilirler. Ancak, tıpkı Türkiye vakasında olduğu gibi, Japonya'yı Asya'da ve buradan hareketle uluslararası sistemde nüfuz sahibi bir konumdan uzaklaştıran tam da Japonya'nın gururunu tekrar sağlama yönündeki bu çabalardır. Lekelenmenin yarattığı ontolojik güvensizliğin ironisi böyle bir şeydir: Kendi kuyruğunu yutan bir yılandır. Tıpkı Türkiye gibi, Japonya'nın da geçmişin kalıplarını geride bırakmayı öğrenmesi gerekiyor, ama *Japonya bile* lekelenmiş geçmişinin etkilerinin üstesinden gelemiyorsa, bu uluslararası sistemdeki diğer ülkeler için ne demektir? Bu soruya son bölümde geri döneceğim.

---

181 Klien, agy., s. 6.

182 Suzuki, "Seeking 'Legitimate,'" s. 49.

183 Agy., s. 52.

184 Suzuki, "Strange Masochism."

"Gizemli" Düşman Rusya (1990-2007)

Rusya'nın kimlik bunalımı dış dünyaya karşı açık ve tutarlı bir politika oluşturmasını ve izlemesini zorlaştırmıştır.
Andrey Tsikangov, "From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism"

Rusların dış ilişkiler üzerine düşüncelerinin çok büyük bir kısmı Rusya'nın etrafında büyük güç statüsünü geri kazanmasını önlemek ve bir şekilde Rus imparatorluk kompleksinin "doğal" tekrar oluşumunu durdurmaya yönelik bir komplo olduğu düşüncesi çevresinde dönüyor.
Guardian, 22 Mart 1997

Bağımsızlık Günü'nde konuşan Boris N. Yeltsin, Ruslara ülkelerinin hâlâ büyük bir uluslararası güç olmaya devam ettiğini, ama artık korkulan değil saygı duyulan bir ülke olduğunu söyledi.
News Service haber raporu, 13 Haziran 1997

Rusya'yı kim kaybetti... yeni rakibimizi? Ne müttefik ne ortak ...
Washington Times, 18 Şubat 1998

Başkan Vladimir Putin'in Batı yanlısı dış politikası hakkında yeterince belirsizlik var. Batı'ya katılmaya mı yoksa onu kullanmaya mı çalışıyor?
Financial Times, 15 Nisan 2002

İlk defa Rusya başkanı, doğrudan Batı'nın dünyanın geri kalanıyla ilişkilerindeki yaklaşımlarının, ilkelerinin, değerlendirme kıstaslarının ve hatta bizzat ideolojisinin meşruluğunu sorguladı.
BBC Eski Sovyetler Birliği'ni İzleme Servisi, 12 Aralık 2004

Vladimir Putin'in Rusyası'nı Amerika Birleşik Devletleri'nin bir düşmanı olarak düşünmenin zamanıdır.
The Wall Street Journal, 28 Kasım 2006

Giriş

Rusya, eski Sovyetler Birliği, ABD ve Avrupa'nın müttefiki midir, Batı'nın düşmanı mıdır, yoksa ikisi de değil midir? Jüri daha kararını vermiş değil, Rus liderler de Soğuk Savaşın resmen sona ermesinden beri kafa karıştırıcı sinyaller veriyorlar.[1] Yeltsin'in sarhoş mırıldanmalarından Putin'in ruhunun güya açığa vurulmasına,[2] Batılı gözlemciler Rusya'nın niyetlerini anlamanın bir yolunu bulamadılar. Birkaç yılda bir, bir siyaset uzmanı Rusya'nın kesinlikle bir dost olduğunu ilan eder. Ertesi yıl bir olay bunun tam tersini söyler. Rusya, Sovyet yıllarında gizeme sarılı bir bilmeceyken, o zamandan beri dış siyaset hareketleri konusunda bir âdeta matruşka bebeği haline gelmiştir.

Bu bölümün amacı, Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin çöküşünden itibaren yaptığı dış siyaset tercihlerini incelemek ve Rusya'nın eylemlerinin yalnızca yerleşiklerden ve dışarıdakilerden oluşan, toplumsal açıdan tabakalaşmış bir uluslararası toplumda statü arayışı çerçevesinde anlamlı olduğunu göstermektir. Rusya'nın artık karşı karşıya olduğu statü standartları Rusya, Japonya veya Türkiye'nin geçen yüzyıllarda karşılaştıklarından çok farklıdır. Dolayısıyla, Rusya'nın son yirmi yıldaki davranışları bize uluslararası toplumun geleceği ve bu toplum içinde gelecekteki statü arayışlarının etkileri hakkında önemli ipuçları sağlayacaktır.

Önceki iki bölüm gibi Beşinci Bölümde üç kısma ayrılmıştır. İlk kısım Rusya'nın uluslararası toplumla ilişkisine ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önceki statü standartlarına genel bir bakıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemden önce, hem imparatorluk Rusyası'nın, hem de Sovyetler Birliği'nin uluslararası toplumla ilişkilerini kısaca ele alacağız. İkinci kısım Rusya'nın imparatorluğun çöküşünden sonra dış siyaset alanında yaptığı tercihler ile

1 Owen, "Transnational Liberalism," s. 119, 132-5.

2 ABD Başkanı George W. Bush'un Putin'in ruhuna baktığı yönündeki sözü. Örneğin bkz. Slevin ve Baker, "Bush Changing Views," s. 26.

Rusya'nın statüsünü tekrar kazanması ve lekelenmiş konumundan kurtulması için gitmesi gereken yön üzerine yurtiçindeki tartışmaların bir öyküsüdür. İncelenen üç vaka içinde bir büyük güç olarak uluslararası toplumda egemenlik sağlamaya en yaklaşan Rusya'dır, dolayısıyla Rus kamuoyundaki tartışmaların statü arayışı konusundaki en açık tartışmalara sahne olması şaşırtıcı değildir. Üçüncü kısımda bu öyküyü İkinci Bölümde ele alınan çerçevede lekelenmeye tepkiler bağlamında analiz edeceğiz.

Rusya ile Batı: Émile mi Yoksa Caliban[3] mı?

> Dolayısıyla, Utkin'e göre, Petro'nun Rus tarihindeki rolüne dair standart yorumlar, yani ya Rusya'yı Avrupa'nın bir parçası yaptığı ya da geleneksel Rusya'yı yok ettiği ama Avrupalılaştırmayı da başaramadığının her ikisi de yanlıştır ... Bunlar yerine, reformlar Rusya'nın bir yandan Avrupa kültürüne dahil olurken, bir yandan da bağımsızlık ve orijinalliğini korumasını sağlayan bir kalkan işlevi gördü. (Iver Neumann, *Russia and the Idea of Europe*, s. 191)

Rusya'nın "Batılılaşma" projesi modern devletler sistemi tarihinde bir ilkti[4] ve önceki bölümlerde gördüğümüz gibi Avrupa'nın yayılmasına karşı koymaya çalışan tüm diğer modernlik öncesi imparatorluklar da bir dereceye kadar bu yoldan gitmişlerdi. Öyle ki, Neumann'ın ifadesiyle: "Troçki, Rusya'nın Avrupa çekirdeğinden yayılan küreselleşmenin sancılarını yaşayan ilk ülkelerden biri olduğunu hatırlatıyor ... Rusya'nın evrim geçiren Avrupa devletler sistemince keşfi bizim 'Avrupa'nın keşifleri çağı' olarak düşündüğümüz dönemin bir parçasıydı."[5] Buna cevap olarak tasarlanan modernizasyon projesini başlatan Büyük Petro[6] Batılı teknolojileri, uygulamaları, inançları,

---

3 J.J. Rousseau'nun Émile (*Émile veya Eğitim Üzerine*) ve W. Shakespeare'in Caliban (*Fırtına*) adlı kahramanları—çn.

4 Bu noktaya kadar Rusya'nın siyasal gelişim çizgisi için bkz. Watson, "Russia and the European States System," s. 61-6.

5 Neumann, "Review," s. 350.

6 Saltanatı: 1682-1725. Gerçi, tıpkı Osmanlılarda II. Mahmud gibi Rusya'da

personeli getirdi;[7] devletin dilini değiştirdi;[8] hükümdarın unvanını çardan imparatora değiştirdi ve başkenti Moskova'dan St.Petersburg'a taşıdı.[9] Petro'nun reformlarının sonucunda Rusya, Avrupa devletler sistemindeki önemli oyunculardan oldu. Rusya'nın bu dönemdeki başlıca rakibi Osmanlı İmparatorluğu'ydu ve Petro'yu saltanatının ilk on yılında Avrupa'ya yolculuklara çıkmaya iten Osmanlı karşıtı bir ittifak kurma arzusuydu.[10] Ne var ki, bu yolculukların ilham verdiği reformların ilk meyvesi Rusların 1709'da İsveçlilere karşı zaferiydi. Bu zaferle Rusya Baltık'ta hâkim güç haline geldi.[11] Osmanlılara karşı seferleri çoğunlukla başarısızdı.[12]

Rusya'nın on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılların büyük güç kulübüne sadece birtakım reformlarla veya askeri zaferlerle girdiğini sanmak yanlış olur.[13] Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Japonya'nın başarısız olduğu yerde Rusya'yı başarısız kılan Rus devletinin "Avrupa'nın" anlamını sorgulamadaki başarısıydı. Neumann'ın ikna edici şekilde gösterdiği üzere, on yedinci yüzyıl boyunca, "Rus devleti Rusya'nın en kalabalık bölgelerini içine alacak bir coğrafi Avrupa tanımını oluşturdu, yaydı ve üzerinde ısrar etti. Avrupa'nın Urallar'da bittiği ve Asya'nın ondan sonra başladığı düşüncesi ilk olarak bir Rus coğrafyacı tarafından ortaya atılmıştı."[14] Osmanlı İmparatorluğu da on dokuzuncu yüzyılda benzer bir çabada biraz başarı sağlamıştı, mesela 1856'da

---

Batılılaşmanın başlangıcı Petro'nun çabalarından eskiye, en azından dedesi Aleksey'e kadar geriye dayanır.

7 Tıpkı Osmanlı ve Japon vakalarındaki gibi, Rusların da bu yeniliklerle gelen kültüre karşı tavırları başlangıçta umursamazdı: "Bunu yapmak için Rusların aşağılayıcı anlamda "*khitry*", yani kurnaz ve uyanık diye niteledikleri Batı'nın askeri ve idari ve sınai becerilerini öğrenmeleri gerektiğini gördüler." Watson, agy., s. 63.

8 Fransızca üst sınıfların iletişim dili haline geldi.

9 Neumann, *Russia and the Idea of Europe*, s. 11.

10 Watson, agy., s. 63.

11 Neumann, agy., s. 11.

12 İlginç bir şekilde, Büyük Petro Türk tarihinde Deli Petro olarak bilinir.

13 Aslında, Çar Naibesi Sofiya'nın (Petro'nun selefi) başbakanı Golitsin'den önce Rus devleti sistemin bir parçası olarak kabul edilmiyordu; Avrupalıların gözünde Osmanlı İmparatorluğu'nun bile altındaydı. Watson, agy., s. 66.

14 Agy., s. 12.

Osmanlı İmparatorluğu da bir *Avrupa* gücü olarak kabul edilmişti; ancak, Rus projesinin daha başarılı olmasının nedeni Rusya'nın kabul için gerekli diğer niteliğe sahip olması, yani Hıristiyan olmasıydı. Özellikle on sekizinci yüzyılda Vestfalya devletler sistemine üyelik din ve coğrafyaya dayanıyordu.

Ancak, Rusya'nın Avrupalı bir güç olarak kabulü için uğraştığı dönemde, Batı Avrupa başta Fransız Devrimi olmak üzere bazı temel değişiklikler geçirdi. Bir yerde, kulübe girmeyi başarır başarmaz Rusya, yeni Avrupa devletler toplumu içinde bir "dışarıdaki" haline geldi.[15] Rusya, Avrupa Uyumu'nda başlıca katılımcılardan biri olarak başka hiçbir Doğulu tarımsal imparatorluğun başaramadığını başardı, ama uyumun kendisi de büyük ölçüde on sekizinci yüzyıl siyasetinin bir ürünüydü ve meşruluk ve karşılıklılık kavramları çevresinde dönüyordu. Rusya, büyük güçler kulübüne girdikten kısa süre sonra, Fransız Devrimi'nin Batı Avrupa'daki etkileri gittikçe daha fark edilir hale gelmesiyle zemin kaymaya başladı.

Geri dönüp bakıldığında, on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki gelişmeler ironi doluydu. Napoléon'un yenilgisinde başlıca rolü oynayan Ruslar, Avrupa ile ilişkilerinin başlangıcından beri ilk defa duruş ve statüleri konusunda iyi kötü bir güven duymaya başlamışlardı:[16] "Gazeteci Nikolay Polevoy şunları yazıyordu: 'Bir Avrupalı zavallı küçük yumruğuyla nasıl böbürlenebilir? Yalnızca Rus gerçek bir yumruğa, bir *comme il faut*[17] yum-

15 On dokuzuncu yüzyıldaki gelişmelerden önce Avrupa'daki pek çok kişi Rusya'daki dönüşümün başarılı olacağından kuşkuluydu. Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*'nden (1762) alınan bu pasaj on yedinci yüzyılda Avrupalıların Ruslar hakkındaki düşüncelerini çok güzel yansıtıyor: "Ruslar hiçbir zaman gerçekten medeni olmayacaklar, zira fazla erken medenileştirildiler. Petro'nun dehası taklide işliyordu. Hiçlikten bir şeyler üreten gerçek bir dehası yoktu. Yaptıklarının bazıları iyiydi; çoğu yersizdi. Halkının barbar olduğunu görmüştü, ama medeniyet için hazır olmadıklarını görmemişti. Tek ihtiyaçları biraz güçlenmekken onları medenileştirmek istiyordu. Önce Almanlar ve İngilizler yaratmak istiyordu, oysa Ruslar yaratması gerekirdi. Halkını olmadıkları bir şey olduklarına ikna ederek olabileceklerini olmalarına sonsuza dek engel oldu." Bkz. Kitap 2, Bölüm 8.

16 Neredeyse aşırı bir güven; Rusların bu dönemdeki böbürlenmeleri bu kitapta Giriş ve İkinci Bölümde ele alınan türde bir kabadayılığı çağrıştırıyor.

17 Fr. Olması gerektiği gibi, uygun—çn.

ruğa, bir yumruk idealine sahiptir. Gerçekten de, bu yumruğun çirkin, kaba, barbar hiçbir yanı yoktur. Tam tersine, büyük derecede önem, güç ve şiirselliğe sahiptir.'"[18] Ancak, Napoléon'u çıkaran gelişmelerin kendileri Rusya'nın başarılı görüldüğü bu dönemde işlemeye ve sonuçta da Rusya'nın Avrupa'daki konumunu baltalamaya devam ediyordu. Öyle ki, Rusya'nın Napoléon karşısındaki beklenmedik başarısının Rus monarşisini tabandan gelen eleştirilere karşı koruduğunu ve Batı Avrupa'da gerçekleşen reformların gözden geçirilmesini geciktirdiği savını ileri sürebiliriz. Dolayısıyla Rusya, bir bakıma kendi kısa süreli başarısının kurbanıydı. Bu gelişmelerle Japonya'nın Birinci Dünya savaşı öncesi ve sonrasında yaşadıkları arasında benzerlik vardır. Kısa süre için Batı'yı maddi anlamda yakalayan Birinci Dünya Savaşı sonrası Japonyası nasıl yok olmakta olan bir emperyalist çağın değerlerini sergileyen tarih dışı bir olguysa, Napoléon Savaşları sonrası Rusya da farkında olmadan, hızla hanedan ayrıcalıkları çağından kalma bir antika haline geliyordu.

Rusya'da kimileri Batı Avrupa'daki gelişmeleri *ancien régime*'in[19] temsil ettiği gerçek Avrupa ideallerine ihanet olarak görmüştü. Özellikle Nikolay, bu değişimlerin önemini anlamaması nedeniyle kapana kısılmıştı. Nikolay, Rusya'yı "Avrupa'nın jandarması" ve kendisini de statükonun asil muhafızı olarak görürken, Batı Avrupa'daki kamuoyu ve seçkinler Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı olanlar da dahil eylemlerini barbarca olduğunu düşünüyorlardı.[20] Öte yandan, Rus devleti de kendisini "gerçek Avrupa" diye sunuyordu.[21] Bu aradaysa, Avrupalılar Rusya'ya öğrenci gözüyle bakıyorlardı.[22] Bu anlamda, Osmanlı İmparatorluğu veya Japonya ile karşılaştırıldığında imparatorluk Rusyası, Avrupa devletler toplumuna

18 Polunov, *Russia in the Nineteenth Century*, s. 69.

19 Fr. Eski rejim—çn.

20 Agy., s. 71. Mesela, "Lord Clarendon, Britanya dışişleri bakanı, Savaşı [Kırım Savaşını] 'Avrupa'nın bağımsızlığı' için bir mücadele ve 'medeniyet' adına 'barbarlığa' karşı olarak niteledi." Britanya ile Fransa, en sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alarak Rusya'ya savaş ilan ettiler.

21 Neumann, *Russia and the Idea of Europe*, s. 194.

22 Neumann, *Russia as Europe's Other*, s. 27.

girmekte daha başarılı olmakla beraber, Rusya'nın bir Avrupa gücü olarak kimliği hiçbir zaman eksiksiz olamadı: "Rusların [Avrupa] değerlerini içselleştirme kabiliyetlerine dair kuşkular ... sık sık dile getiriliyordu ... Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında sıkça siyasal veya başka türlü paralelliklere dikkat çekiliyordu."[23] Ancak Rusya, diğer vakalar arasında algılanan gücü küçümsenmek yerine abartılan tek örnektir.[24] Bu Sovyetler Birliği için olduğu kadar imparatorluk Rusyası için de geçerliydi.

Nikolay'ın yeni uluslararası sistemi okumadaki başarısızlığı Rusların Kırım Savaşındaki yenilgisiyle sonuçlandı, zira "Wellington Dükü ve Başbakan Lord Aberdeen gibi muhafazakâr İngiliz aristokratlarıyla şahsi arkadaşlığının İngiltere'nin bir devlet olarak dostane davranışının garantisi olmadığını anlamıyordu."[25] Tarihçilere göre: "Nikolay bir 'hanedan mitolojisi[26] dünyasında' yaşıyordu ve Avrupalı seçkinler arasındaki şahsi bağlantılarıyla, kan ve dostluk bağlarına aşırı güveniyordu."[27] Ancak, Kırım Savaşı rezaleti Batılılaşmacılara aradıkları fırsatı verdi. Batılılaşmacılar da Napoléon Savaşlarının bir yan ürünüydü: Paris'in işgalinde görev almış subaylar "oradaki özgürlük ve refahla ülkelerinde karşılarına çıkan 'hayvanilik ve keyfilik' arasındaki farktan etkilenmişlerdi."[28] Dışta Rusya'nın bir Avrupa gücü olarak kabulüne rağmen, yurtiçinde gelişme sorunlarının aşılmamış olduğu ortaya çıkıyordu. Pek çokları Rusya'nın geri olduğuna inanıyor ve daha fazla özgürlük çağrısında bulunuyordu. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı, 1848 devrimleri gibi olaylarla diğer Avrupalı güçler için yurtiçinde büyük bir kargaşa dönemi oldu. Rusya bu devrimlerden nasibini almadı, ama bu kaderden geçici kaçış yalnızca haklarından mahrum tarafların hoşnutsuzluğunu daha da ateşlemeye yaradı.[29] Napoléon Savaş-

23 Agy., s. 60.

24 Bunce, "Domestic Reform," s. 138.

25 Polunov, agy., s. 71.

26 Bkz. Birinci Bölümdeki tartışma.

27 Polunov, agy., s. 71.

28 English, *Russia and the Idea of the West,* s. 20.

29 Örneğin bkz. Kropotkin, *Memoirs of a Revolutionary* [*Bir Devrimcinin Anıları Cilt I-II,* çev. Mazlum Beyhan, 2000. Ankara: Öteki Yayınevi].

larının coşkusundan yararlanan Nikolay Batılılaşmacıları bastırabilmişti, ama Kırım Savaşından sonra artık reformlar ertelenemezdi. Söz konusu reformlar Nikolay'ın ardılı Aleksandr tarafından gerçekleştirildi.

Bunun nedenlerinden biri savaştan çok umutlu olan Slavcıların da yenilgiden sonra devleti eleştirmeye başlamasıydı: "[Slavcı] İvan Aksakov akrabalarına mektubunda, 'Sivastopol'ün düşmesi bir rastlantı değildi, Tanrı'nın yönetim sisteminin ve baskının tüm sonuçlarının gerçek çürümüşlüğünü açığa çıkarmak için yaptığı bir şeydi,' diyordu."[30] Tabii ki, Robert English'in de belirttiği gibi, Slavcılar da en az Batılılaşmacılar kadar Avrupalılaşmıştı: "'Organik' ulustan geleneksel çiftçi komünlerinin baş tacı edilmesine dek Slavcılığın temel öğeleri esas olarak Avrupalı, özellikle de Alman düşünürlerden alınmıştı."[31] Dahası, her iki grup da geleceğe dair görülerini oluştururken geçmişe seçici bir gözle bakıyorlardı.[32] Başka bir deyişle, tıpkı Türk ve Japon vakalarındaki gibi, Rus seçkinler de Batı Avrupa'dan yayılan dünya görüşünü büyük ölçüde içselleştirmişlerdi: Tıpkı o vakalardaki gibi, on dokuzuncu yüzyılda Rusya'daki tartışmalar o görüşün geçerliliği üzerine değil, Rusya'nın düşük konumuna doğru tepkinin ne olacağına dairdi. Batılılaşmacılar her şeyin Batı'dan alınmasını savunurken, Slavcılar Rusya'nın gücünün kaynağı olan kendine özgü medeniyetini koruması gerektiğini ileri sürüyorlardı.[33] Benzer konumların hem Türk hem de Japon vakalarında da dile getirildiğini görmüştük.

Önceki yüzyıllardaki Batılılaşma reformları, daha fazlasını talep eden entelijensiyanın çeşitli kesimlerini memnun edecek kadar kapsamlı değildi. II. Aleksandr reform çağrılarına 1861'de, aşağı yukarı Osmanlı Sultanı'nın Tanzimat Fermanı'nı yayımladığı ve Japonya'nın Meici yönetimine girdiği aynı dönemlerde "Büyük Özgürlük Yasası'nı" yayımlayarak cevap vermeye çalıştı. Bu yasa serfleri serbest bırakıyor, ama toprak sahiplerinin kayıplarını da tazmin ediyordu. Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya'daki gibi

30 Polunov, agy., s. 86.

31 English, agy., s. 20.

32 Billington, *Russia in Search of Itself*, s. 14.

33 English, agy., s. 21; her iki tarafın düşüncelerine örnekler için bkz. Billington, agy.

reformlar tepkilere yol açtı. Ne çiftçiler ne de toprak sahipleri fermanla tatmin olmamışlardı.[34] İstanbul'daki II. Mahmud gibi II. Aleksandr da orduda reform yapmaya çalıştı ve çeşitli sivil ve eğitim reformları gerçekleştirdi. Toplamda, Aleksandr'ın reformları Büyük Petro'nunkilerden beri en kapsamlı reformlardı. Yine de, en iyi ihtimalle sistemin sürekliliğini sağlamayı amaçlayan geçici önlemler olarak kabul edilebilirler.

Aslında, on dokuzuncu yüzyılda Rusya üzerine tartışmalar da büyük ölçüde (bu tartışmaları daha geç tarihlerde yaşayan) Türkiye ve Japonya'nın karşı karşıya olduklarıyla aynı kimlik meseleleri çevresinde dönüyordu. James Billington "hiçbir ulus ulusal kimlik sorusunu cevaplamaya Rusya'dan daha fazla düşünsel enerji harcamamıştır,"[35] derken Türk ve Japon tarihi uzmanlarıyla aynı hatayı yapıyor, ancak Rusya'da iki tarafın da, en azından bir süre için daha denk güçte olduğu gerçeğine dikkatimizi çekmekte haklı.

Tartışmayı başlatan Pyotr Yakovleviç Çaadayev'in iki yazısıydı: *Felsefi Mektup,* (1836) ve *Bir Delinin Özrü* (1837). Moskova'yı bir "nekropol" olarak niteleyen Çaadayev (1837) yine de "Rusya'nın gelişmede geç kalması tam da onun Batılı uluslardan daha başarılı olmasını sağlayacaktır,"[36] iddiasındaydı. Japon ve Osmanlı karşıtlarının yirmi-otuz yıl sonra yapacakları gibi, Rus Slavcılar da Rusya'nın "benzersiz," "Ortodoks inancının, Slav etniğinin ve büyük ölçüde çiftçi bir nüfusun komünal kurum ve karar alma süreçlerinin erdemlerini birleştiren"[37] medeniyetinde erdem bulmaya çalıştılar. Ve Rusya, tıpkı daha sonra Türkiye ve Japonya gibi yalnızca kendisine yardım etmekle kalmayıp modernliğin yarattığı gerilimleri çözüme ulaştırma konusunda da uygun niteliklere sahip tek medeniyet olarak görülüyordu.

Rusya'daki tartışmaları, Osmanlı ve Japon tartışmalardan ayıran Slavcıların bu iddiaları Batılılaşmacıların II. Aleksandr'ın reformlarıyla hedeflerine ulaşmış gibi göründükleri bir zamanda öne sürüyor. Osmanlı ve Japon

34 Mihailov ve Şelgunov, *Proclamation to the Younger Generation*; Broido, *Apostles into Terrorists*; Zayonçkovski ve Wobst, *Abolition of Serfdom in Russia*.

35 Billington, agy., s. 12.

36 Agy.

37 Agy., s. 12-13.

vakalarında, böyle görüşlere sadece Batılı formüle sahip modernleşme çabalarının (Tanzimat ve Meici dönemleri) lekelenmeyi ortadan kaldırmakta başarısız olmasından sonra rastlıyoruz. Rusya'daysa, Slavcı duruş reformlardan daha eskidir ve reformlar sırasında sadece biraz bastırılmıştır. Bu farklılık muhtemelen Rusya'nın modernleşme ve Batı'nın baskılarıyla daha uzun süre muhatap olmasından kaynaklanıyor. Ne olursa olsun, Aleksandr'ın reformlarından sonra Rus vakasının rotası diğer vakalarla aynı çizgide ilerlemedi; sadece önceki Slavcı itirazlarının üstesinden gelmekle kalmayıp, aynı zamanda kendi tepkilerini yarattı.[38]

Rusya'da da liberalleştirici reformlar ve artan siyasal açıklık karşılanamayacak beklentiler yarattı. Osmanlı İmparatorluğu'nda dini azınlıklara tanınan yeni haklar ayrılıkçı ulusal hareketlerin faaliyetlerin artırması gibi, Rusya'daki sivil reformlar da yazılı bir anayasa ve parlamento talep etmeye başlayan muhalefet grupları için bir katalizör görevi gördü. Her iki ülkede de reform dönemini tepki ve baskı dönemi izledi. Osmanlı İmparatorluğu'nda tüm yurttaşlarına eşit haklarını tanıyan Tanzimat başlangıcından sonra gelen Abdülhamit'in saltanatı Hıristiyanlar için aşırı bir baskı dönemiydi (örneğin, 1887-9 Ermeni katliamları). Benzer şekilde Rusya'da da Aleksandr'ın reformları oğlu III. Aleksandr ve onun oğlu II. Nikolay tarafından ciddi şekilde kısıtlandı. Bu II. Nikolay'ın bir parlamentonun toplanmasını istemeyerek de olsa kabul ettiği 1905'e kadar sürdü.[39] Ne var ki, 9 Ocak 1905 Kanlı Pazar olaylarından sonra muhalefetin gittikçe birlik olması ve şiddete başvurması sonucunda pes etmek zorunda kaldı.[40] Bunların hiçbiri Rusya'nın dışarıdaki imajını olumlu yönde etkilemedi: Robert Service,

38 Bu on dokuzuncu yüzyıl reformlarının saf materyalist bir açıdan yorumu, Rus vakası için de önceki vakalar kadar yanlıştır. Bolşevikler de en az başkaları kadar bundan sorumluydu. Örneğin, Troçki'nin 1861 Özgürlük Yasası üzerine bir ilkel birikim anı olduğu yönündeki yorumları, işleyen kimlik dinamiklerini gözden kaçırıyor (bkz. *Rus Devriminin Tarihi*). Artık bu dönemde, bu tür reformlar Rus entelijensiyası tarafından "Batı" hakkında bilinen/hayal edilenlerle karşılaştırma başlığı altında değerlendiriliyordu.

39 Service, *History of Modern Russia,* s. 1.

40 Halk çara bir dilekçe vermek üzere saraya yürürken, kadınlar, çocuklar dahil herkese ateş açıldı [yeni takvime göre 22 Ocak 1905].

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'daki demokratların hiçbir imparatorluktan Rus İmparatorluğu kadar nefret etmediğine dikkati çekiyor.[41]

Birinci Dünya Savaşına giden olaylarda, Rus ve Osmanlı vakaları arasında belli benzerlikler vardı. Kanlı Pazar sonucunda Rusya 1905-1917 arasında bir parlamenter monarşi olarak yönetildi; Osmanlılar da 1908'de benzer bir sisteme geçtiler. Her iki ülke de Birinci Dünya Savaşına (karşı taraflarda) küresel konumlarını tekrar canlandırmak ve imparatorluklarının çözülüşünü durdurmak ümidiyle katıldılar. Rusya Birinci Dünya Savaşından Bolşevik yönetimi altında çıkarken Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini Kemalist Türkiye aldı. Ancak, Üçüncü Bölümde değinildiği gibi, dış politika bağlamında Ankara'daki Kemalist hükümet Moskova'daki Bolşeviklerden çok farklı bir yol izledi. Esas fark burada yatıyor, ama bu da her iki yönetimin de gerilik (geriliğin lekeleştirilmesi) sorunuyla uğraştığı gerçeğini unutturmamalıdır.

Kemalistlerden farklı olarak Bolşevikler iktidara popüler, toplumsal bir devrimle geldiler.[42] Lenin ve yoldaşları ideolojik güdülere sahip entelektüellerken, Kemal ve takipçileri, her şeyden önce pragmatik askerlerdi. Akademik söyleyişle, Rusya'daki tabandan gelme bir devrimken, Türkiye'deki tepeden inmeydi.[43] Ancak, benim vurgulamak istediğim Georgi Derluguian'ın bu ülkelerdeki devrimci hareketlerin gelişimsel özlemleri açısından birbirinden radikal derecede farklı olmadıkları yönündeki gözlemidir. Derluguian'a göre: "Modern devrimler büyük ölçüde ülkelerin coğrafi hiyerarşideki ve dünya sistemindeki iş bölümü eksenlerindeki hareketliliğiyle ilgilidir."[44] Ayrıca devrimleri statü arayışlarına bağlıyor: "Devrimler kişinin (ülke veya farazi ulus olarak) dünyadaki sıralama düzenindeki grup konumunun aşağı doğru gerilemesine direnmeyi amaçlayan yaygın reform çabalarının radikal

41 Service, agy., s. 1. O dönemde, devrimden önce Rusya'nın bir Asya veya Oryantal ülke olarak nitelenmesinin örnekleri için, bkz. Farbman, "Present Situation in Russia"; Grovin, "Soviet Russia."

42 Devrim şartları, özellikle de Rusya üzerine bir tartışma için, bkz. Motyl, "Why Empires Reemerge."

43 Trimberger, *Revolution from Above*.

44 Derluguian, *Bourdieu's Secret Admirer*, s. 9.

uçlarıdır."[45] Diğer bir deyişle, devrimler "gerileme ve geriliği veya bunların toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda algılanan etkilerine ... devleti ve ulusun toplumsal yapısını tekrar yapılandırarak"[46] karşı koymayı amaçlayan toptan girişimlerdir. Derluguian'ın anlatmak istediği, esas olarak, Türkiye ve Rusya'da olanlar arasında çok benzerlik olduğudur: Her ikisinde de bu iki ülkenin Batı'ya göre bulundukları toplumsal alandaki benzerlikten kaynaklanan "gerilik" konusunda kaygılar vardı. "Liberal ulusal reformcular (ki, bazen Atatürk gibi devrimciydiler) normalde Hegelci veya Durkheimcı tarihsel ilerleme ve düzen fikirlerine bağlı hareket ederlerken," "Marksizmden ilham alan devrimciler cevabı sınai proletaryanın devlet kurmasında görüyordu, zira her iki ideoloji de sınai proletaryayı modernlik ve evrensel kurtuluşla bağdaştırıyordu."[47] Bu ideolojik programların ortak noktası, devleti kurtuluşun beşiği olarak görmeleriydi.

"Gelişme" sorununa Bolşevik Rusya'daki tepkiyle Kemalist Türkiye'de tepki arasındaki farklılıklar "sınıf yapısı, dünya görüşü ve devrimci seçkinler idari becerisi"[48] büyük oranda ülke içindeki etmenlere bağlıydı. Ancak, ideolojiler arasındaki farklılık, rejimler arasındaki pek çok benzerliği dikkatimizden kaçırmasın: "Her ikisi de kitlesel mobilizasyon, ulus ve devlet inşası, siyasal merkezileşmenin yanı sıra toplum ve kültür alanlarında kökten müdahaleler içeren şok modernleşme programları uyguluyordu."[49] Ve ideolojiler arasındaki farklılıklar ne olursa olsun, iki rejimdeki ideolojik sonuçlar da birbirine son derece benzer: "İki rejim de pek çok öğesi ortak olan bir resmi tarih yazımı ürettiler: Şanlı bir kuruluş anı ve destansı bir kurucu figür; kurucuların net şekilde tanımlanmış hedeflerine katı şekilde sadık olan bir grubun önderliği ve geçmişten açık bir kopuş, dolayısıyla eski rejimle bağlantıların öneminin azaltılması."[50] Üstelik, ilginç olan her iki rejimin de denetimleri altındaki topraklarda yaşayan insanları zorla

45 Agy.

46 Agy.

47 Agy.

48 Agy., s. 315.

49 Khalid, "Backwardness and the Quest for Civilization," s. 234.

50 Agy.

"medenileştirmeye" girişmesi: "Hem Sovyet, hem de Kemalist devletin elinin altında modern Avrupa düşüncesinde ortak olan evrim, gerilik ve ilerleme, halkların etnik sınıflandırılması ve hatta, oryantalizm paketi vardı."[51] Farklı oldukları yer, bu ideolojilerin dışa yansımasıydı. Bolşevikler kendilerini (eski Slavcı çizgisinde) Batı'ya alternatif bir uluslararası rejim olarak konumlandırmayı hedeflerken, Kemalist rejim Batı'nın "medeni" ulusları arasındaki "haklı" yeri üzerinde iddiada bulunuyordu.

Uluslararası stratejilerin birbirinden uzaklaşması yeni rejimlerin ontolojik güvenlik düzeyleriyle alakalıdır. Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı sonucunda yenilmiş, parçalanmış ve işgal edilmişti. Kemalist rejim 1920'ye kadar ortaya çıkmadı ve işgali yenmeyi başarana dek ülkenin yönetimini ele geçiremedi. Rusya da Birinci Dünya Savaşı sırasında sorunlar yaşadı, ama bu Bolşevikler devletin kontrolünü ele geçirip ülkeyi savaş bitmeden savaştan çekmelerine kadardı.[52] Ayrıca imparatorluğun toprak bütünlüğünü korumayı başardılar ve 1921'e gelindiğinde Kafkaslar'daki kaybedilmiş toprakların bir kısmını geri almayı da başarmışlardı.[53] Bu çok önemli bir farktı: Rus imparatorluk habitusu, Bolşevik dönemine sağlam girerken Türkler imparatorluklarının kaybıyla yüzleşmek durumundaydılar. Diğer bir deyişle, yeni gelişmeci Rus rejimi imparatorluğun çöküşüyle sonuçlanan askeri yenilgiden kaynaklanan aşağılanmanın ve kafa karışıklığının ontolojik travmasını yaşamamıştı.

Sovyet Rusya

> On dokuzuncu yüzyıl boyunca Rus devleti, Avrupa'nın geri kalanının eski rejimlerin geçmişteki değerlerini terk ederek kendi geleneğinde başarısız olduğu bir durumda kendisini "gerçek Avrupa" olarak sunuyordu. Yirminci yüzyıl boyunca Rus devleti, Avrupa'nın geri kalanının sosyalizmin geleceğe

51 Agy., 251.

52 Bazılarına göre Rus Ordusu 1916'da 1914'te olduğundan daha iyi bir durumdaydı. See Service, *History of Modern Russia*; Service, *Russian Revolution.*

53 Service, *History of Modern Russia*, s. 128.

yönelik değerlerini kabul etmeyerek kendi geleneğinin en iyilerini yüz üstü bıraktığı bir durumda kendisini "gerçek Avrupa" olarak sunuyordu (Iver Neumann, *Russia and the Idea of Europe,* s. 194).

Sovyet Rusya ile Kemalist Türkiye arasındaki ana fark, Sovyet Rusya'nın dünyadaki statüsünü sosyalist devlet planlamasına dayalı kendine özgü gelişme stratejisi ile garantiye almayı amaçlamasıydı. Bu stratejideki düşmanlığı gören Batılı güçler, başta Sovyetler Birliği'ne uluslararası bir parya gibi davrandılar[54] çünkü "Batı değerlerine antitez ilkeler üzerine kurulmuş bir rejim diplomatik açıdan tanınamazdı."[55] Avrupalı güçler Rus İç Savaşında Beyazları desteklediler.[56] Öte yandan, Bolşevik liderler de Avrupa'daki işçilerin ayaklanması beklentilerini dile getiren agresif konuşmalar yaptılar.[57]

Ancak, Bolşevik politikalarını uluslararası statü hiyerarşisinin normatif bağlamının kısıtlamalarından tam bir kopuş olarak değerlendirmek yanlış olur. Devrimden sonraki on yıl Sovyetler Birliği'nin benimsediği Yeni Ekonomi Politikası'nın piyasa yanlısı duruşu nedeniyle ilgi çekicidir.[58] Uluslararası cephede de ekonomi politikalarına uygun hareket etmek, Bolşeviklerin Avrupa diplomasisinin normatif kurallarıyla oynama konusundaki yeni heveslerini yansıtıyordu:[59] "İtalya'ya geldiklerinde, Bolşevik delegeler eski devrim üniformalarını değil, geleneksel uluslararası diplomatların frak ceketlerini ve çizgili pantolonlarını giyiyorlardı."[60] Ringmar bu dönemde Bolşeviklerin ilk olarak

54 Bkz. Ringmar, "On the Ontological Status"; Ringmar, "Recognition Game"; Francis, *Russia from the American Embassy;* Uldricks, *Diplomacy and Ideology;* Debo, *Survival and Consolidation.*

55 Ringmar, "Recognition Game," s. 123.

56 Agy., s. 123.

57 Service, *History of Modern Russia,* s. 120.

58 Agy., s. 123-49, 294.

59 Waltz dahi bu gelişmeyi kabul ediyor *(Theory of International Politics,* s. 127-8), ama asla bu gözlemledikleri hakkında en ilginç soruyu sormuyor: Frak ceketlerin askeri güçle ne ilgisi var?

60 Laue, "Soviet Diplomacy," s. 24; Trotskiy, *Revolution Betrayed,* s. 140 [İhanete Uğrayan Devrim, çev. kolektif, 2006. İstanbul: Alef Yayınevi]; White, *Origins of Detente;* aktaran Ringmar, "Recognition Game," s. 123.

meşru bir devlet olarak görülme kaygısı içinde olduklarına ve Avrupa'nın kendilerini tanıması için kurallara uyduklarına dikkati çekiyor.[61] Bu amaca yönelik olarak iki tür siyaset izlediler: Batı'ya diplomatik bir yüz sergilemek ve Doğu'ya ezilen tüm halkların öncüsü olduklarını gösteren bir yüz sunmak.[62] Eski güçlerce yenilgiden sonra izlenen stratejilerle buradaki ana fark, diplomatik görüntünün devrimci faaliyetler için bir örtü olmasının amaçlanmasıydı.[63]

1930'ların başlarında Nazi faaliyetlerinin gittikçe artan tehdidi karşısında Sovyetler Birliği, 1934'te Milletler Cemiyeti'ne katıldı ve kolektif güvenliğin önemine vurgu yaptı.[64] Yurtiçinde, Stalin yönetimi altında gelişme projesi meyvelerini vermeye başlamıştı. Dünya piyasalarındaki ekonomik durgunluk Yeni Ekonomi Politikası'nı anlamsız kılmıştı ve dolayısıyla Sovyet liderleri "kapitalistler olmadan modern bir sınai temel inşa etmeye koyuldu."[65] Derluguian, Stalinci askeri-sınai kompleksin üç ana kuruma dayandığını ifade ediyor: "Merkezi ve her şeyi kapsayan *nomenklatura* siyasal-bürokratik atama sistemi; ekonomik kaynaklar ve insan gücünün savaş için zorla seferber edilmesi; ulusal cumhuriyetlerin kuruluşu."[66] Askeri-sınai kompleks büyüdükçe, Stalin Sovyetler Birliği'ni Avrupalı güçlere denk bir büyük güç olarak tanımlamaya başladı.[67] Ringmar'a göre Batılı güçlerin Sovyetler Birliği'ni böyle tanımaktaki isteksizlikleri[68] Stalin'i Nazi Almanyası'na yöneltmişti.[69] Sovyetler Birliği mevcut sistem içinde büyük güç olarak tanınmayı sağlayabilseydi, Nazi Almanyası ile ittifak gereksiz olacaktı, çünkü Stalin'e göre bu ikincisi daha az makbul bir seçenekti.[70]

61 Ringmar, "Recognition Game," s. 124.

62 Kennedy-Pipe, *Russia and the World,* s. 24-6.

63 Ringmar, agy., s. 125.

64 Agy., s. 125-6.

65 Derluguian, agy., s. 295.

66 Agy.

67 Erickson, *Soviet High Command,* s. 475-7; Ringmar, agy., s. 125.

68 Stalin'in tasfiyeleri konusunaki hoşnutsuzluklar da dahil Batı'nın isteksizliğinin ardındaki nedenler için, bkz. Kennedy-Pipe, *Russia and the World*, s. 41-3.

69 Ringmar, agy., s. 126.

70 Olayların bu yorumu üzerine daha ayrıntılı bir tartışma için, bkz. Ringmar, agy.

Savaştan sonra, Sovyetler Birliği fiilen bir büyük güçtü. Ancak, Ringmar'ın da ortaya koyduğu gibi, Sovyetler Amerika Birleşik Devletleri ve Batı karşısında bir derece ontolojik güvensizlik duymaya devam etti.[71] Larson ve Şevçenko'nun işaret ettiği gibi, "ABD'nin başlarda Sovyetler'in denkliğini kabulü siyasal ve diplomatik alanları kapsamıyordu."[72] Bunun sonucunda, Sovyetler Birliği gittikçe Amerika Birleşik Devletleri'nin başını çektiği uluslararası faaliyetlerden çekildi ve kendi alternatif tanınma alanını yaratmaya çalıştı. Soğuk Savaş yıllarında, Rusya'ya dair farklı vurgulara sahip iki rakip Rusya kurgusu ortaya çıktı. Rusya'nın bir öğrenci veya acemi olarak algılandığı tezahürde Sovyetler Birliği'ne Avrupa'nın kapılarındaki barbar vurgusu yapılıyordu. Bu söylem hem Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu askeri tehdidi abartıyordu,[73] hem de Rusların kendisine ahlaki zayıflık, tembellik ve sarhoşluk atfediyordu.[74] Öte yandan, Batı'da bir azınlık arasında Rusya'nın "gerçek Avrupa" olduğu görüşü varlığını sürdürmeye devam ediyordu ve bu Sovyetler Birliği'nce de devam ettiriliyordu. Bu kurguda Rusya geleceğin ülkesi, Avrupa tarihinin çelişkilerinin gerçek çözümüydü.[75] Ancak, genelde, "Sovyetler'in etkileyici zor kullanma yetileri, Batı devletlerini Sovyetler Birliği'nin siyasal ve ahlaki eşitliğini tanımaya ikna etmedi."[76]

Bu dönemdeki Rusya üzerine akademik söylemler bile manidardır. Örneğin, Karl A. Wittfogel kariyerini Rusya'nın her zaman nesnel olarak bir "Oryantal" toplum olduğu (ve her zaman olacağı) savı üzerine kurmuştu. 1950 tarihli bir makalede, Wittfogel argümanını şöyle sunuyor:

> Yönetimsel açıdan Oryantal despotluk ile SSCB arasında çok daha büyük bir benzerlik vardır ... Moğollar öncesi Rusya'da Oryantal eğilimler [güçlü otokratik bir devletin baskı aygıtları gibi] yok değildi. Ama bu eğilimler erken dönem Rusya'yı marjinal olarak Oryantal kılmayacak kadar zayıftı. Rusya, on

71 Agy., s. 128.

72 Larson ve Şevçenko, "Shortcut to Greatness," s. 94.

73 Neumann, *Russia as Europe's Other;* Bunce, "Domestic Reform."

74 Neumann, agy.

75 Agy., s. 13; Neumann, *Russia and the Idea of Europe.*

76 Larson ve Şevçenko, agy., s. 95.

> üçüncü yüzyılın ortasından on beşinci yüzyılın sonlarına dek Moğol yönetimi altında, marjinal bir Oryantal imparatorluğun parçasıyken bu kurumsal eşiği aştı. Moğol boyunduruğu altındaki bu uzun dönemde (ki, çeşitli nedenlerden dolayı çoğu araştırmacı tarafından göz ardı edilmiştir) Doğu devlet yönetiminin baskıcı ve edinimci teknikleri etkili şekilde dayatılmış, bu da Oryantal otokratik ve bürokratik bir yönetim ve toplum sisteminin yerleşmesine yol açmıştır.[77]

Toplum bilimi diline rağmen, bu pasajdan normalde diğer beyaz ırklara benzeyecek Rusları "bozanın" (Asyalı, Doğulu, Oryantal) Moğollar olduğu hissini almamak mümkün değil. Sovyet devlet aygıtı bu sunumda, çeşitli coğrafi, ideolojik, ekonomik, vb. etmen biçimlenimlerinin bir ürünü olmayıp, izleri bir şekilde doğrudan bu yönetim biçiminin prototipini bir şekilde genlerinde taşıyan on üçüncü yüzyıldaki Moğollara kadar sürülebiliyor. 1963 tarihli bir makalede,[78] Wittfogel daha da ileri giderek Rusya'nın, "kara ülkesi" alt türüne ait bir Oryantal toplum olduğuna dair çarpık bir argüman ileri sürüyor. Bu tür argümanlar sadece Wittfogel'e ait değildi; 1963 tarihli *Russian Review*'deki bir makalede George Guins şöyle diyordu: "Mevcut rejime ve SSCB'nin uluslararası politikalarına dayanarak pek çok ... araştırmacı Rusya'nın Batı'dansa Doğu'ya ait olduğuna inanırlar."[79] Önceki bölümlerde dikkat çekilen noktalar göz önünde bulundurulduğunda, bu pek şaşırtıcı değildir: Lekeli bir konuma sahip olma veya bundan yararlanma, yerleşiklerin oyununu oynamayı reddetme ve güçlü kabul edilen bir konumdan eşit davranış talep etme nihai olarak lekeyi tekrar üretir, hatta derinleştirir.

Özetlemek gerekirse, Sovyetler'in Birinci Dünya Savaşından Soğuk Savaşın sonuna kadarki gelişme stratejileri büyük ölçüde lekelenme sorununa bir tepki olmakla beraber, dışarıdaki devletlerin *yenilgi sonrası* stratejilerinden çeşitli

77 Wittfogel, "Russia and Asia," s. 447, 450.

78 Wittfogel, "Russia and the East."

79 Guins, "Russia's Place in World History," s. 361. Aslında Guins'in kendisi ilginç ve Gorbaçov iktidara geldikten sonra olanlar da göz önünde bulundurulduğunda kehanet dolu bir iddiada bulunuyor: "Hiçbir millet tüm dünyayı birleştiremez; Ruslar da dahil. Rusya'nın tarihsel bir görevi olacaksa, bu yeni uyanmış Asya ile yeniden örgütlenen Avrupa arasında bir köprü olmaktır." Bkz. s. 367-8.

noktalarda ayrılıyordu. Birincisi, Birinci Dünya Savaşını bırakan Bolşevikler yenilgiyle gelen ontolojik travmayı yaşamamıştı. İlk tanınma noksanlıkları Osmanlı İmparatorluğu veya Japonya'nın on dokuzuncu yüzyıldaki deneyimleriyle benzeşiyordu; Bolşevik rejiminin başta tanınmamasının nedeni temsil ettiği ilkelerin Avrupa normlarıyla uyuşmamasıydı. Diğer bir deyişle, Rus İmparatorluğu resmen yenilgi tatmamış olduğundan, uluslararası sistemle ontolojik ilişkisi yirminci yüzyıla kısmen süreklilik göstererek girdi. Bu 1945'e kadar Japonya için de geçerliydi. Ancak, Rusya dahil yarı egemen devletlerin on dokuzuncu yüzyıldaki durumlarıyla karşılaştırıldığında farklı olan Bolşevik rejiminin kendisinin Batı'yı yakalama hedefli bir ideolojik programı olmasıydı. On dokuzuncu yüzyılda Avrupa'nın tarzını benimseyerek eşit tanınmaya çabalayan yarı çevresel güçlerden farklı olarak, Sovyetler Birliği Soğuk Savaş döneminde *kendi* yurtiçi sisteminin büyük güç yetisi üretmekteki başarısı için eşit tanınma talep ediyordu. Bu eşit tanınma, hem Batı medeniyetini teleolojik retoriğini Sovyet devletinin son aşamayı temsil ettiği yönünde yorumlayarak,[80] hem de süper güç statüsüyle bağdaştırılan nükleer silahlardan uluslararası satranç turnuvalarına kadar her sembolik harekette Amerikan girişimlerine ayak uydurarak[81] sağlanmaya çalışılıyordu. Tabii ki, şunu tekrarlamakta yarar var: Ontolojisi bağlamında Sovyet modeli modernlik veya Batılılaşma'dan büyük bir kopuş göstermiyordu. Bunu en güzel Wallerstein ifade etmiştir: "Kendisini Wilsonculuğun radikal karşıtı olarak sunan Leninizm aslında onun vücut bulmuş haliydi. Emperyalizm karşıtlığı, daha radikal bir söyleme bürünmüş kendi kaderini tayindi ... 'Yalta'nın' mümkün olabilmesinin nedenlerinden biri Wilson ile Lenin'in programlarının arasında resmi retorikte iddia edilenden daha az fark olmasıydı."[82] Derluguian da liberalizm ve Marksizmin kilit bir öğede uzlaştıklarını ileri sürüyor: "Nesnel olarak var olan gelişme evrelerinden geçen tek doğrultulu bir tarihsel ilerleyişin kabulü."[83] İki ideoloji de şunu ileri sürüyor (ve inanıyordu): "Tüm ülkeler, ister liberal topluma sahip olsunlar ister komünist olsunlar, farklı hızlarda olmakla beraber son mükemmellik

80 Neumann, agy., s. 14.

81 Ringmar, agy., s. 129.

82 Wallerstein, "World-System after the Cold War," s. 2.

83 Derluguian, agy., s. 69.

evresine, tarihin sonuna doğru aynı evrimsel yolda hareket ediyorlardı."[84] İkinci Bölümde ele aldığımız üzere, Sovyet modeli de modernleşme paradigması kadar teleolojikti ve dolayısıyla büyük ölçüde Gellner'in özetlediği ve Birinci Bölümde değindiğimiz Aydınlanma düşüncesinin bir ürünüydü. Derluguian'ın vardığı sonuç bunu çok güzel özetliyor: "Bourdieu'nun da gözlemlediği gibi, en güçlü ortodoksluk genellikle bir değil iki çeşit olarak ve birbirini dışlayan konumların zıtlığı olarak var olur."[85]

Gorbaçov ve "Yeni Düşünce"

> Bu koşullar altında, Gorbaçov'un dış meseleler ve yurtiçi reformlar üzerine "yeni düşüncesi" Sovyet devletine dünyadaki ideolojik çekiciliğini tekrar kazandırmak için bir çaba olarak anlaşılabilir. (Daniel Deudney ve John G. Ikenberry, "International Sources," s. 106)

Uİ içinde Sovyetler Birliği'nin dağılışını ve Soğuk Savaşın sonunu ele alan kapsamlı bir literatür vardır.[86] Başlıca tartışma konuları Gorbaçov'un şahsına ne kadar nedensellik atfedileceği ve değişim dürtüsünün ne kadarının yurtiçi ne kadarının uluslararası etmenlerden geldiğidir. Gorbaçov'un hareketlerinin nedenleri üzerine ayrıntılı bir tartışma bu projenin kapsamının ötesindedir.[87] Ancak, Sovyet düşüncesinin bu son döneminin kimi yönleri, yarı çevrede askeri

84 Agy.

85 Agy., s. 69-70.

86 Örneğin bkz. Deudney ve Ikenberry, "International Sources"; Mendelson, "Internal Battles"; Mendelson, *Changing Course;* Checkel, "Ideas, Institutions"; Checkel, *Ideas and International Political Change;* Arbatov, "Russia's Foreign Policy"; Bunce, "Domestic Reform"; Risse-Kappen, "Ideas Do Not Float Freely"; Koslowski ve Kratochwil, "Understanding Change"; Evangelista, "Paradox of State Strength"; Evangelista, "Norms, Heresthetics"; Brown, *Gorbachev Factor;* Herman, "Identity, Norms"; Forsberg, "Power, Interests"; Snyder, "Russia"; Stein, "Political Learning."

87 Bu politika değişikliğinin ardındaki mekanizmaların muhtemel açıklamaları için bkz. Mendelson, *Changing Course;* Risse-Kappen, "Ideas Do Not Float Freely"; Stein, "Political Learning."

sanayileşmedeki benzersiz başarısına rağmen Sovyet devletinin hâlâ bu toplumsal alandaki lekelenme sorunlarından mustarip olduğu gerçeğinin altını çiziyor.

Bir süre için, Sovyet devleti yarı çevrenin gelişme uçurumuna cevabını bulmuş ve çekirdek kapitalist ülkelere yetişmiş gibi görünüyordu. 1970'lerde, Sovyet ekonomisi dünyanın ikinci büyük sınai kapasitesine sahipti.[88] Ne var ki, Sovyet ekonomisi hız kaybetmeye başlamıştı ve 70'lerde petrol fiyatlarındaki beklenmedik yükseliş sayesinde başarısızlıkları ertelenmişti. Tarım politikaları son derece etkisizdi ve ortalama yurttaşın yaşam standardı çok düşüktü. Sovyetler'in Amerika Birleşik Devletleri ile statü eşitliği peşinde koşma saplantısının da kaynakların kötü kullanımında ve büyük güç göstergesi olarak sembolik değeri olan sektörlere gereğinden fazla kaynak aktarılmasında rolü olduğunu özellikle ifade etmeye gerek bile yok.[89]

Gorbaçov'un reformları Sovyet ekonomisinin felaket durumuna bir tepkiydi,[90] ama oluşturulma ve gerekçelendirilme şekilleri doğrudan Sovyetler'in uluslararası statü kaygılarına işaret ediyordu: "Bu strateji bir çözüm, uluslararası sistemde gerçekten önemli bir yer ve Batı karşısında siyasal eşitlik edinmeye giden bir kestirme sunuyordu."[91] Deudney ve Ikenberry "yeni düşüncenin" en iyi "Sovyet devletine dünyadaki ideolojik çekiciliğini tekrar kazandırma" çabası olarak anlaşılabileceğine dikkat çekiyorlar.[92] Ancak, Marksist söylemden farklı olarak, "yeni düşüncenin" küreselci bakışı "Batılı güçlerle işbirliğine dayalı bir ilişki için zemin" sunuyordu.[93] "Yeni düşünceye" göre, "Sovyetler Birliği küresel sorunları daha iyi anlamaya, karşılıklı bağımlılık ve işbirliği ihtiyacına, "evrensel değerlere" öncelik verilmesine giden bir yol çizecekti."[94] Gorbaçov'un

88 Service, *History of Modern Russia,* s. 397.

89 Hazan, *Olympic Sports.*

90 Deudney ve Ikenberry, "International Sources," s. 76.

91 Larson ve Şevçenko, "Shortcut to Greatness," s. 97.

92 Deudney ve Ikenberry, agy., s. 106.

93 Agy.

94 Larson ve Şevçenko, "Shortcut to Greatness," s. 97. Gorbaçov'un şu konuşmasından alıntı yapıyorlar: *FBIS Daily Report-Soviet Union,* 17 Şubat 1987, FBIS-DRSU, s. 20.

bu retoriği ile Atatürk ve Yoşida'nın yenilgi sonrası söylemleri arasındaki benzerlik okuyucunun dikkatini çekmiştir.

Esasen, daha bu noktada Sovyet devleti mağlup güçlerin standart strateji tercihine doğru bir eğilim göstermeye başlamıştı. Bu, Gorbaçov ve danışmanlarının illa ki Sovyetler Birliği'nin sonunu hayal ettikleri anlamına gelmez; hatta, kanıtlar tam aksine işaret ediyor. En azından iktidarının ilk yıllarında Gorbaçov Marksist-Leninizme sıkı şekilde inanmaya devam etmişti ve ne *glasnost* ne de *perestroika*'yı sonunda geldikleri noktaya kadar götürmeye niyeti vardı.[95] Ancak, kabul ettikleri II. Aleksandr veya II. Mahmud'un neredeyse yüz yıl önce kabul ettikleriyle aynıydı: Sovyet sistemi Batılı alternatifi karşısında yetersiz kalıyordu. Sovyetler Birliği'nin askeri rekabeti kaybettiğini veya kaybetmek üzere olduğunu biliyordu. Diğer bir deyişle, her ne kadar imparatorluğun çöküşü daha gerçekleşmemişse de, askeri yenilgi ihtimali şimdiden gündeme gelmişti, dolayısıyla Gorbaçov'un da dünyayı Atatürk ve Yoşida ile aynı bağlamda görmesi şaşırtıcı değildir. Normatif düzeni tekrar şekillendirme stratejisiyle başarısız olunmasıyla, düzeltmeye yönelik bir benzeşim stratejisi, özellikle de lekelenmişler topluluğu içinde Sovyetlerin güçlü olmasına dayanan bir strateji gittikçe daha çekici geliyordu. Gorbaçov'un reformlarla yaptığı Sovyetler'in dünyadaki rolünün gözden geçirilmesini talep etmekti: Ezilmişlerin, yani lekelenmiş Doğu ve Güney'in tek başına lideri olmak yerine, Sovyetler Birliği artık yerleşiklerle dışarıdakiler arasındaki köprü, arabulucu olacaktı. Gorbaçov'un Yeni Düşüncesi ile Yoşida'nın Japonya'nın Asya ve Afrika ile ilişkilerine dair anlayışı arasındaki mesafe çok kısadır. Dahası, tıpkı Türk ve Japon vakalarında olduğu gibi, dış görünüşe rağmen Gorbaçov bu vizyonu için kesin desteğe sahip değildi;[96] o desteği Rus halkının duyarlılıklarına hitap edecek ikna edici bir argümanla kazanması gerekiyordu.

Gorbaçov'a göre, Sovyet devletinin sorunları yalnızca kapitalist dünya ekonomisiyle şerefli koşullarda tekrar bütünleşmesiyle çözülebilirdi. Bu arzu ayrıca ayrılıkçı hareketlerin neden güçle bastırılmadığını da açıklıyor.[97] Bu

95 Service, agy., s. 443-8.

96 Evangelista, "Norms, Heresthetics," s. 30.

97 Derluguian, agy., s. 128.

anlamda, Gorbaçov ve reformlarının etkisi önceki yüzyıldaki öyküyü yineliyor: Reformlar rejimi kurtarmak için yapılmıştı, ama onun yerine sonunu getirdi. Sovyetler Birliği çöktükten sonra, işbirlikçi leke stratejileri tercihinin ikinci koşulu da yerine gelmiş oluyordu: İmparatorluk statüsünün kaybı. Bu çözüme kavuşturulmamış bir soruyu gündeme getiriyordu: "Uzun zamandan beri çarlık ve Sovyet imparatorluklarının altında ezilmiş Ruslar, daha önce kimin Rus olduğunu ve Rus topraklarının sınırlarının ne olması gerektiğini tanımlamak zorunda kalmamışlardı; artık bu cevapları bulmaları gerekiyor."[98]

Sovyetler Birliği'nden Sonra: Gorbaçov'dan Putin'e Dış Politika Tercihleri

> "Büyük olma hakkı" diye bir şey var mıdır? Rusya bu iddiadaki tek ülke değildir, ama bu konuda aşırıya kaçar. Rusya'nın istediği başka ulusların kaderini çizebileceğine dair bir mutabakattır; mevcut zayıflıklarını değil geçmişini, ümitlerini, geleceğini yansıtan bir mutabakat istiyor *(Guardian,* 22 Mart 1997).

> Putin kır evinde bir röportajda gazetecilere, "Süper güç statüsü istemiyoruz," dedi. "Bu statünün AB sınırları içinde [yaşayanlara] Rusya'nın [eskiden] kötü Sovyetler Birliği olduğunu anımsatmak için özellikle beslendiğine inanıyoruz," *(Washington Times,* 12 Eylül 2006).

Gorbaçov'un 1985'te Genel Sekreterliğe gelişinden ve Sovyet siyasetinde Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkışından sonra Rus siyasetini biçimlendirecek üç taraf ortaya çıktı. İlk olarak, Sovyetler Birliği'nin son yıllarında ve Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarında Yeltsin döneminde Dışişleri Bakanlığı'nda hatırı sayılır nüfuza sahip olan Batı yanlısı grup vardı.[99] "Uluslararası Kurumsalcılardan"[100] meydana

98 Goble, "Russia and Its Neighbors," s. 79.

99 Arbatov, "Russia's Foreign Policy," s. 9.

100 Ayrıca "liberaller, demokratlar, Batılılaşmacılar, Atlantikçiler" olarak da adlandırılırlar. Kassianova, "Russia: Still Open to the West?" s. 533.

gelen Batı yanlısı grup, Rusya için en iyi seçeneğin siyasal ve ekonomik bütünleşme olduğunu savunuyorlardı.[101] Bu grup Rusya'nın Batı medeniyetinin doğal bir üyesi olduğuna ve uluslararası ortamın genel olarak Rusya'nın güvenliğine uygun olduğuna inanıyorlardı:[102] "Söylemleri Batı ile eşanlamlı olan "normal", "medeni" dünyayı, Rusların değişim geçiren kimliği için referans noktası olarak gösteriyordu."[103] Bu gruba göre, Rusya'nın ana önceliği ülke içi siyaset ve ekonomisini liberalleştirmek olmalıydı.

"Orta" konumdakiler, ""devletçiler" veya "liberal milliyetçiler""[104] olarak nitelenen ılımlı liberaller ve ılımlı muhafazakârlardı. Ilımlı liberaller de göreli olarak Batı yanlısı bir siyaseti savunuyorlardı, ama Rusya'nın jeopolitik konumuna vurgu yapıyorlardı.[105] Ilımlı liberallere bazen Rusya'nın "savunmacı gerçekçileri" adı da verilir, çünkü Batı'nın niyetinin "kendi içinde düşmanca" olduğuna inanmamakla beraber bir rakip olarak Batı'nın Rusya'nın gücünü korumakta bir çıkarı olmadığını savunuyorlardı.[106] Onlara göre, "Rusya kıtanın 'kalbini' istikrarlı kılan ve örgütleyen bir büyük Avrasya gücü rolü oynayarak, Avrupalı ve Avrupalı olmayan medeniyetler arasında bir tampon görevi görüyordu."[107]

Öte yandan, ılımlı muhafazakârlar, Batı ile işbirliğini tamamen reddetmemekle beraber, Rusya'nın bir büyük güç olarak "nüfuz alanına" tutunması gerektiğine inanıyorlardı.[108] Bu gruba bazen Rusya'nın "saldırgan gerçekçileri" adı verilir, çünkü dış ortamın genel olarak Rusya'nın çıkarlarına düşmanca olduğuna inanıyor ve imparatorluğa eğilim göste-

101 Arbatov, "Russia's Foreign Policy," s. 10; Tsigankov, "From International Institutionalism," s. 249.

102 Tsigankov, agy., s. 253-8.

103 Kassianova, "Russia: Still Open to the West?" s. 824.

104 Agy., s. 825.

105 Arbatov, "Russia's Foreign Policy," s. 11. Ayrıca bkz. Kassianova, agy., s. 825.

106 Tsigankov, agy., s. 258.

107 Agy., s. 254.

108 Arbatov, agy., s. 13. Ayrıca bkz. Kassianova, agy., s. 825.

riyorlardı.[109] Tıpkı ılımlı liberaller gibi, Rusya'nın kültürel benzersizliğine ve imparatorluk türü örgütlenmeye gayet uygun olan bağımsız, otarşik, Avrasyalı medeniyetine vurgu yapıyorlardı.[110]

Son olarak da, Rus İmparatorluğu'nun canlanması taraftarı aşırı milliyetçi grup vardı (hâlâ da var).[111] Bu "devrimci yayılmacılar" Rusya'yı Batı karşıtı bir ülke olarak görürler[112] ve Rusya'nın Çin, Müslüman dünyası ve Avrupa'ya yayılmasından yanadırlar:[113] "Dış politika söylemleri Rus medeniyetinin kendine özgülüğü ve 'misyonuna' dair son derece mitleştirilmiş anlatılardan yararlanır." Soğuk Savaştan hemen sonra, bu grup Jirinovski gibi aşırı sağcılarla ve birtakım aşırı sol komünist gruplarla bağdaştırılırdı. Bu grup, 1993 seçimlerinde oyların yüzde 43'ünü aldı, ama o zamandan beri bu başarıya yaklaşamadı. Ancak, son yirmi yılda, Rusya gözlemcileri zaman zaman dış siyaset çevrelerinde bu grubun görüşlerinin ağırlık kazandığı konusunda kaygılandıran sinyaller vermiştir.

Soğuk Savaş sonrası Rusya'daki siyasal gelişmeleri tartışmadan önce, bu üç tarafın Rusya'nın sistemsel siyasete girişi kadar eski bir eğilimin mevcut tezahürleri olarak görülmesi gerektiğini belirtmek gerek. Neumann'ın ikna edici argümanına göre,[114] Rusya'da ülkenin gideceği yön hakkındaki tartışmalar her zaman üç duruş arasında olmuştur: Rusya'nın doğal olarak Avrupa ve Batı'ya ait olduğunu savunanlar (eski günlerdeki Batılılaşmacılar[115]); Rusya'nın kendine özgü tarihe sahip bir Avrasya ülkesi olduğunu ve dolayısıyla politikalarını ona göre belirlemesi gerektiğini savunanlar (Avrasyacılar); son olaraksa, Rusya'nın Batılı olmayan bir süper güç, imparatorluk, hegemon olmayı hak ettiğini savunanlar (Slavcılar). Türkiye ve Japonya'da bu taraflara karşılık gelen saflaşmalar

109 Tsigankov, agy., s. 259.

110 Agy., s. 225-6.

111 Arbatov, agy., s. 13.

112 Tsigankov, agy., s. 256.

113 Agy., s. 263. Ayrıca bkz. Kassianova, agy., s. 825.

114 Neumann, *Russia as Europe's Other*; "Self and Other"; *Russia and the Idea of Europe*.

115 Bkz. s. 253-5'teki tartışma.

olduğuna da görmüştük. Yurtiçi tartışmalarda kendini tekrarlayan bu bölünme kalıbı bu ülkelerin uluslararası sistemde paylaştığı özel toplumsal alanın ve bu yüzden çektikleri ilişkisel ontolojik güvensizliğin doğrudan bir sonucudur.

Aslında, bu taraflar İkinci Bölümde değinilen leke tepki stratejilerine birebir karşılık gelir. "Normal" medeniyete katılma ümidiyle "düzeltme" taraftarı olanlar vardır ve "normal" toplumun standartlarını tümüyle reddetme taraftarı olanlar vardır. Ortadaysa, ya daha da lekelilerden oluşan bir toplulukta nüfuz edinme yolu olarak, ya da özel davranış gerektiren bir nitelik olarak lekeden yararlanmak isteyenler bulunur. Tekrar ve tekrar aynı tartışmaya hem söz konusu üç ülkede, hem de zaman aşırı şekilde rastlamamız şaşırtıcı değildir ve bu tartışma ülke kimliğinin sorgulandığı dönemlerde özellikle canlıdır.

Rusya'da kimlik üzerine tartışmalar Türkiye ve Japonya'nın yenilgi sonrası tartışmalarından daha uzun sürdü. Farkın bir kısmı bu vakada uzak bir geçmişe bakmıyor oluşumuzdan kaynaklanıyor. Hatta, analizi günümüze kadar getirecek olursak, Rusya'nın nihayet istikrarlı bir rotaya oturduğu makul (ama kesin olmayan) bir şekilde ileri sürülebilir (gerçi bu gidişatın mevcut küresel ekonomik krizden nasıl etkileneceğini bekleyip görmek gerekecek). Yine de, eğer Rusya'nın gittiği yönle ilgili mutabakata benzer bir şey varsa, bu "Rusya'nın Sovyet sonrası özgürlükten beri içinde çırpındığı klişeleşmiş 'kimlik bunalımı' ile dönem boyunca çoğunlukla çelişkili, anlamsız ve stratejik görüden yoksun olarak sunulan dış siyaseti arasındaki bağın daha başlarda kurulmuş" olduğu gerçeğidir.[116] Tıpkı Türkler ve Japonlar gibi, Ruslar da tarih boyunca dış siyaseti ana öztanımlama mekanizması olarak kullanmışlardır;[117] dış siyasetin yönü hakkındaki tartışma sürdükçe, kimlik tartışması da devam eder ve bu ters yönde de geçerlidir. Dış gözlemciler, Rusların niyetinin o ya da bu olduğunu ilan etmekte zaman kaybetmeseler de, bugünlerde Rusya'nın nereye gittiğine dair görüşlerin çeşitliliğinin kendisi bu sorunun cevaplanmaktan çok uzak olduğunun göstergesidir.

116 Kassianova, agy., s. 821. Ayrıca bkz. Kerr, "New Eurasianism."

117 Kassianova, agy., s. 821.

Rusya'daki tartışmaların diğer tartışmalardan farklı ilerlemesinin çeşitli nedenleri var. Birincisi, Rusya'nın tanınma savaşını sürdürme yolu ve dolayısıyla çözümlenmesi farklıydı. Başka bir deyişle, Soğuk Savaş, Birinci veya İkinci Dünya Savaşı gibi değildi; ne de olsa *soğuk* bir savaştı ve savaş meydanlarından daha çok sembolik hareketler ve silahlanma yarışı alanlarında sürmüştü. Dolayısıyla, yenilgi savaş meydanlarında gerçekleşmedi. Yukarıda da tartışıldığı gibi, yenilgi veya yenilginin kaçınılmazlığı gerçeği Sovyet liderlerince muhtemelen 1980'lerde bir noktada fark edildi. Bunun birbiriyle bağlantılı iki sonucu oldu: İmparatorluğun dağılması askeri yenilgiden bağımsızdı ve Rusya ya da eski nüfuz bölgesi herhangi bir rakip tarafından işgal edilmemişti. İlk etmen kaçınılmaz olarak Rusya'nın yeni kimliği konusundaki belirsizlik döneminin uzamasına yol açtı (zira ülke kimliğini sarsan travmatik olaylar bir değil iki dalgada geldi), ikinci etmense Rusya'daki ret taraftarlarına nefes alma imkanı verdi, ki Japonya ve Türkiye'de tepkisel düşünenlerin böyle bir lüksü olmamıştı.

Buradaki argüman, yenilgiden sonra Türkiye'de veya Japonya'da "yüzümüzü Asya'ya dönelim" düşüncesini *makul şekilde* ileri sürmenin çok daha zor olduğudur (gerçi her iki ülkede de yenilgiden hemen sonra bunu savunanlar vardı); bu ülkelerin ikisi de sadece imparatorluk topraklarının büyük kısmını kaybetmekle kalmamışlar, ayrıca bu toprakların büyük kısmını Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler'in müdahaleleri yüzünden eski rakiplerinin nüfuzuna bırakmak durumunda kalmışlardı. Rusya da kayda değer toprak kayıpları yaşadı, ama büyük boyutta değil. Rusya'dan bağımsızlıklarını kazanmış çoğu devlet, ya geçmişleri nedeniyle Rusya'dan emir almaya sıcak bakan liderler ya da başka gerçekçi alternatifleri olmadığından (veya her ikisi de) tekrar kolaylıkla Rusya'nın nüfuz alanına girdi."[118] Bu beni ikinci ana farka getiriyor: Rusya'daki tartışmaların uluslararası arka planı Türkiye ve Japonya'nınkinden farklıydı; buna daha ayrıntılı şekilde sonraki bölümde değineceğim, ama şimdilik bunun statü açısından o yana ya da bu yana yönelmeyi özellikle kazançlı kılmayan bir bağlam olmadığını söyleyelim. Kimlik tartışmasının Rusya'da

118 Lynch, "Realism of Russia's Foreign Policy," s. 8.

tam olarak nasıl ilerlediğine baktığımızda, ilk aşamalarının Türkiye ve Japonya'dakilere çok benzediğini, ama dışarıdan alınan tepkilerin farklı olduğunu görebiliriz. Bunu şöyle açıklayabiliriz:

Gorbaçov'un son yıllarında ve Yeltsin'in ilk yıllarında (1990'ların ortasına dek) Batı yanlısı taraf hâkim durumdaydı. Bu gruplar açıkça Batı ile bütünleşme amacına yönelik bir siyaset izlediler.[119] Gerçekten de, Gorbaçov yıllarının "yeni düşüncesi" Rusya'nın Batı'ya girişini sağlama niyetiyle oluşturulmuştu, ama Larson ve Şevçenko'nun da ifade ettiği gibi, "yeni düşüncenin" retoriğine göre Rusya dünyaya kolektif güvenlik meselelerinde bir lider olarak sunuluyordu.[120] Bu düşünce bir hümanist evrenselcilik felsefesine dayanıyordu ve buna göre Rusya bir yandan kapitalist düzene katılırken bir yandan da bu düzenin aşırılıklarını yumuşatma rolü üstlenecekti.[121] "Yeni düşünce" siyasetçilerinin ve danışmanlarının etkisi altındaki Rusya, çok kere "Yugoslavya, Irak ve Libya'ya BM ambargoları; START II altında izin verilen silahların düzey ve sınırlamaları; Hindistan'a füze teknolojisi ihracatında ve İran'a silah satışında denetimler; Baltık'taki Rus azınlıklar konusunda Batı'nın duruşu ve Japonya ile Güney Kuril Adaları sorunu gibi meselelerde tek taraflı tavizler,"[122] verdi.

1993'ün Dış Politika Kavramı büyük ölçüde bu görünün bir ürünüydü, gerçi "Gorbaçov'un 'Yeni Siyasal Düşüncesi'nin' yenilikçi katkıları"na[123] sadece tek bir gönderme yapıyordu. Kavram "yeni Rus devletçiliğinin demokratik doğasına" vurgu yapıyordu. Belgede Batı "dünya ekonomisinin ve uluslararası ilişkilerin [ve] küresel medeniyetsel sürecin en önemli merkezlerinden biri" olarak niteleniyordu. "Dünya'nın önde gelen demokrasileri," "önde gelen sanayisi gelişmiş ülkeler," ve "önde gelen ekonomik ve demokratik açıdan gelişmiş ülkeler" gibi göndermeler yapılıyordu. Kavram'da ""Batı'yı" meydana getiren nitelik ve değerlerle

119 Bkz. Larson ve Şevçenko, "Shortcut to Greatness."

120 Agy., s. 87.

121 Agy., s. 86.

122 Arbatov, "Russia's Foreign Policy," s. 23; ayrıca bkz., "Power, Interests."

123 Kassianova, agy., s. 829.

bağdaştırılan başlıca sivil ve ekonomik niteliklere ulaşma"nın Rusya'nın en büyük önceliklerinden olduğu belirtiliyordu.[124] Kavram da Rusya ile Batı arasındaki muhtemel anlaşmazlık noktaları ele alınmakla beraber, "ortak demokratik değerler ve temel çıkarların her şeyden önce gelen önemi"[125] sürekli vurgulanıyordu. Kavram ayrıca "Doğu-Batı çatışmasının sonunu" ilan ediyordu ve iyimserlik içinde NATO ile işbirliği yapılan ve Batılı güçlerin destek verdiği bir gelecekten söz ediyordu. Burada Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki bu erken dönemde, Rus liderlerin dünya görüşünün Türk ve Japon liderlerin kendi tarihlerinde kendi yenilgilerinden sonra ifade ettikleri dünya görüşlerine çok yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Bu tür Rus jestlerini Batı kuşkuyla dolu bir rahatlamayla karşılamıştı:[126] "Batılı güçler Rusya'yı bir düşman olarak görmeyi bırakmaya hazırdılar, ama Yeltsin ve Kozirev'in hemen müttefik olma çağrılarını nazikçe geri çevirdiler."[127] Bu Rus siyasetinde bir tepkiye yol açtı ve Batılı yanlıları ülkeyi hiçbir şey getirmeyen uzlaşmacı bir duruşla rezil etmekle suçlayan ılımlı muhafazakârların ve milliyetçilerin elini güçlendirdi.

Yeltsin'in kendisi de iki taraf arasında gidip geliyordu. Rusya'nın "piyasa ekonomisi" ilkelerini benimseyerek "medeni dünyaya" katılmasının zamanının geldiğini ifade ediyor, ama aynı zamanda Rusya'yı eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin aleyhine genişletmek istediğine dair sözler ediyordu.[128] Dışarıdan gelen eleştiriler karşısında sözlerini geri almak zorunda kaldı. Yine de 1993'ten sonra gelen seçim kaygıları ve siyasi baskılar Yeltsin'i[129] dışarıda Batı yanlısı dış politika, içerideyse gittikçe daha otoriter "önce Rusya" söyleminden oluşan tuhaf bir orta yol izlemeye zorladı. Malcolm ve Pravda bu politkaya "Pragmatik Milliyetçilik" adını veriyorlar.[130]

---

124 1993 Dış Politika Kavramı, aktaran Kassianova, agy., s. 829.

125 Agy., s. 830.

126 Owen, "Transnational Liberalism," s. 135.

127 Arbatov, "Russia's Foreign Policy," s. 23; ayrıca bkz., "New Russian Question," s. 12.

128 Service, *History of Modern Russia*, s. 520.

129 Motyl, "Why Empires Reemerge."

130 Malcolm ve Pravda, "Democratization and Russian Foreign Policy," s. 541.

Bu kayma 1993 Dış Politika Kavramı'ndan çok farklı bir hava ve dünya görüşüne sahip 1997 Ulusal Güvenlik Kavramı'nda kendini büyük ölçüde gösterdi. "Rusya'nın 'Batı'nın önde gelen ülkelerine teknolojik açıdan bağımlılığının' tehlikelerine karşı bir uyarı ve 'Batı'nın gelişmiş ülkelerinde' Rus mallarına karşı ayrımcı önlemlerden bir yerde söz edilmesi"[131] dışında demokrasi ve Batı'ya dair ifadeler rapordan çıkarılmıştı. 1993 Dış Politika Kavramı'nda ""Batı'yı" meydana getiren nitelik ve değerlerle bağdaştırılan başlıca sivil ve ekonomik niteliklere ulaşma"nın Rusya'nın en büyük önceliklerinden olduğu ifade edilirken,[132] 1997 Ulusal Güvenlik Kavramı, "Küresel, Avrupalı ve Asyalı aktörlerle eşit mesafenin korunmasına özen" gösteriyordu.[133] Kassianova belgenin "dış ortamın olumlu havasından ziyade en azından kısmen nükleer potansiyele dayanan, kısıtlı bir tür iyimserlik" taşıdığını ifade ediyor.[134]

Her ne kadar usta bir siyasetçi olan Yeltsin[135] iktidardaki nazik konumunu hükümetine gittikçe daha milliyetçi bir hava katarak (örneğin 1996'da Kozirev'in yerini Primakov'un alması)[136] 90'ların sonlarına kadar koruduysa da, ekonomik liberalleşme politikalarının başarısını sağlamak için yapabileceği pek bir şey yoktu.[137] Rus ekonomisi kötüye gittikçe popülerliğini kaybetti. 1998 ekonomik krizi Yeltsin döneminin sonunu getirdi[138] ve 1999'da Yeltsin siyasette bilinmeyen ve KGB geçmişine sahip Putin'i başbakanı ve sonunda da halefi olarak atadı. Putin başbakanlığı döneminde, Çeçenistan'daki olayların da yardımıyla hızla popülaritesini

131 1997 Ulusal Güvenlik Kavramı, aktaran Kassianova, agy., s. 831.

132 1993 Dış Politika Kavramı, aktaran Kassianova, agy., s. 829.

133 1997 Ulusal Güvenlik Kavramı, aktaran Kassianova, agy., s. 832.

134 Agy.

135 Service, agy., s. 509-41.

136 Freedman, "Russia and Israel," s. 140.

137 Yeltsin'in ekonomik reformlarının neden başarısız olduğuna dair muhtemel yanıtlar için, örneğin bkz. Handelman, *Comrade Criminal;* Roberts ve Sherlock, "Bringing the Russian State Back in"; Blasi vd, *Kremlin Capitalism;* Sergeev, *Wild East;* McFaul, *Russia's 1996 Presidential Election.*

138 Roberts ve Sherlock, "Bringing the Russian State Back in," s. 477.

artırdı. Bir yıl içinde, Putin'in popülerlik oranları yüzde 2'lerden 50'lere yükselmişti.[139]

İktidarda olduğu sürece Yeltsin "yeni düşünce" yıllarından temalara gönderme yaparak Rusya'nın hâlâ bir büyük güç olduğunu, ama artık buna iyilik kişilik özelliğini de eklediğini ileri sürüyordu: "Rusya'nın otoritesi dünyaca kabul edilmiştir ... ama, 80 yıldır ilk defa, bu kabul Stalin, Brejnev ve diğerlerinin dönemlerindeki gibi korkuya, İmparatorluk'un kalıntıları altında kalkma korkusuna dayanmıyor."[140] Politikaları ABD'nin tavsiyelerine yakındı. Yine de, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kimi gözlemciler Rusya'nın Batı ittifakına bağlılığına ikna olmamışlardı. Örneğin, *Washington Times*'ın 1998 tarihli bir köşe yazısında "Rus dış politikasının yönü ... geçmişteki Sovyet dış politikasını andırıyor ... işlevi ... her yerdeki Amerikan karşıtı rejimleri desteklemek," yorumu yapılıyordu.[141] Clinton-Yeltsin döneminde Rusya ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki en büyük fikir ayrılığı Balkanlar'daki Bosna ve Kosova sorunlarıydı. Ancak, Yeltsin döneminin sonlarına doğru Rusya'nın başarısız ekonomisi, sürekli yardıma muhtaç olması ve "büyük güç" unvanına can havliyle sarılması konusunda artan bir hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluk vardı.

Batı basınındaki köşe yazılarında Rusya'nın Balkan anlaşmazlıklarında arabuluculuk iddiaları ve bir yandan Batı yardımı için el uzatırken diğer yandan eşit olarak davranılma ihtiyacı ile dalga geçiliyordu: "Rusya sadece ve sadece tek bir anlamda hâlâ Süper Güçtür: Hâlâ çok sayıda (ancak eskimekte olan) nükleer silaha sahip. Moskova istediklerini yalnızca Batı izin verdiği için yapabiliyor";[142] "Eşit olarak davranılmayı o kadar çok istiyorlar ki. Ama aksi şekilde ayak sürüyüp ardından da istenileni yapınca onları pek ciddiye almak mümkün değil," diyor bir askeri kaynak.[143] Yeltsin'in iktidardaki son yılının gittikçe saldırgan bir söyleme sahne olması

---

139 White ve McAllister, "Putin and His Supporters," s. 383.

140 Yeltsin'in 1997 Bağımsızlık Günü Konuşması'ndan, *News Service Reports* (23 Haziran 1997).

141 Perlmutter, "Who Lost Russia ... Our New Rival?" s. A17.

142 *Newsweek* (21 Haziran 1999).

143 *Christian Science Monitor* (21 Haziran 1999).

belki de pek şaşırtıcı değildir.[144] Rusya'nın nükleer silahlarını kullanma kabiliyetine dair tehditkâr ifadelerde bulundu ve Çin'e ziyareti sırasında Amerikan kültürü ve değerlerini reddetti.[145]

Her şeye rağmen, Yeltsin döneminde iz bırakan önemli bir sembolik (ve büyük ölçüde kasıtsız) bir başarı vardır. 1994'te Yeltsin'in ilk yıllarında, Rusya G-7 toplantılarına katılmaya davet edilmişti ve 1997'de Rusya resmi olarak örgüte katılma daveti aldı. Batı'dan bu gelen bu iki iyi niyet gösterisinin Yeltsin'in iktidarındaki iki kriz anından, 1993 ve 1996 seçimleri sırasında gelmesi dikkat çekicidir. Yeltsin bu iki harekete milliyetçiliğe doğru bir adım daha atarak cevap verdi, Batı'da ilginç bir şekilde Rusya'yı kapitalizmin bu iç kulübüne daha da yaklaştırarak ödüllendirdi: "Buradaki düşünce, gelir veya ekonomik büyüme açısından koşulları yerine getiremese de Rusya'yı kulübün bir üyesi gibi göstererek zor durumdaki Boris N. Yeltsin'e destek olmaktı," diyordu *Baltimore Sun*'daki bir köşe yazısı.[146] Ancak Rusya, bu üyelikten Putin'in başkanlığına kadar gerçek anlamda yararlanmadı.

Rusya Federasyonu'nun ilk on yılı başladığı kadar belirsizlik içinde bitti. Allen Lynch 2001'de şöyle diyordu:

> 1993'ten beri, Rusların başlangıçtaki Batılı (yani G-7) ekonomik, siyasal ve güvenlik topluluklarına katılma özlemlerinin hayal kırıklığı sonuçlanmasına tepki olarak, Rus diplomasisi kesin olarak tek taraflı ve çoğunlukla Batı karşıtı (genellikle ABD karşıtı) yönde ilerlemiştir, ki bu da Rusya'yı daha geniş anlamda G-7 dünyasıyla bütünleştirmek yerine merkezi Avrasya'daki bütünleştirici güç olarak kabul ettirme önceliğini yansıtır.[147]

144 Bu gelişmelere rağmen, Michael McFaul, demokratikleşme konusunda iyimserliğini sürdürüyordu: "Çoğu Rus artık ülkelerinin bir piyasa ekonomisi oluşturması ve piyasa ekonomisinin ilkelerine bağlı kalması gerektiğine inanıyor ... çoğu Rus, Batı'nın Rusya'ya karşı siyasetinden hayal kırıklığı duymakla beraber, hâlâ Batı ile bütünleşmenin Rusya'nın çıkarına olduğuna inanıyor ... Eğer bir tersine dönüş olsaydı, bunun Rusya'nın Ağustos 1998'deki mali krizinin ardından olması gerekirdi." McFaul, "Getting Russia Right," s. 59-60.

145 *New York Times* (11 Aralık 1999).

146 14 Temmuz 2006.

147 Lynch, "Realism of Russia's Foreign Policy," s. 7-8.

Ancak, ayrıca Rusya'nın G-7 içinde bir parçalanmaya yol açmamayı başardığına dikkat çekiyor.[148] Lynch, Rus dış siyasetinin yeni yönünü gerçekçiliğe bir dönüş olarak yorumluyor:[149] "Yurtiçinde çoğu Rus seçkinin Rusya'nın büyük güç statüsüne sahip olduğunu varsaymaya devam ettiği bir ortamda Sovyetler sonrası Rusya'yı uluslararası sistemde ast konumuna alıştıracak uyarlamaları yapmak önce Kozirev'e, ondan sonra da Primakov'a düştü."[150] Eğer buradaki gerçekçi ifadesini "olma ihtimali olanlarla ilgilenmek anlamında gerçekçi" olarak alırsak bu açıklama gerçekçi olarak sınıflandırılabilir. Ancak, bunu başarıya ulaşamamış bir düzeltme stratejisinin sonucu olarak yorumlamak çok daha makul olacaktır: Rusya "yerleşiklerin" arasında sayılmak istiyordu ve piyasa ekonomisi ile demokratik kurumları benimseyerek gerekli leke düzeltme eylemlerine girişmeye istekliydi, ama Batı topluluğunun jestleriyle ilgilenmediğini görmüştü.

Batılı gözlemciler Rusya başkanı olduktan sonra bile Putin'in niyetini okuyamadılar. Batı'daki ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki kimi gözlemciler daha baştan kuşkuyla yaklaştılar: 15 Haziran 2000'de Litvanya Meclis Başkan Yardımcısı Putin'in dış politikasını Stalinci olarak niteledi;[151] Kanadalı bir yorumcu Batı'nın en kötüsüne hazırlıklı olması gerektiğini, zira Putin'in Rusya'nın 160 milyar dolarlık dış borcunu ödemeyeceğinin kesin olduğunu ileri sürüyordu.[152] Başkalarıysa Putin hakkında ne düşüneceklerini bilemiyordu.[153] Bazılarıysa Putin'in başkanlığının Rus kapitalizmi için ne anlama geleceği konusunda "heyecanlıydılar".[154] Gözlemcilerin mutabık oldukları bir nokta varsa, o da Putin'in güçlü, vesayetçi bir Rus devletine inandığı ve Sovyet döneminin mirasını reddetmediğiydi.[155] Mutabık olmadıklarıysa bunun iyi mi kötü mü olduğuydu.

148 Agy., s. 8.

149 Agy., s. 23.

150 Agy., s. 23-4.

151 *BBC Eski Sovyetler Birliği* (15 Haziran 2000).

152 *National Post* (17 Haziran 2000).

153 *Washington Times* (7 Mayıs 2000); *The Wall Street Journal* (11 Temmuz 2000).

154 Friedman, "Keep Rootin' for Putin," *The New York Times* (27 Aralık 2001).

155 Nicholson, "Putin's Russia," s. 870.

Yeltsin'den koltuğu devralmasından itibaren Putin, Rusya'nın "dünyada hakkı olan yeri" ekonomik gücünü tekrar kazanarak alabileceğini ileri sürdü.[156] Halka yaptığı ilk konuşmalardan birinde, Putin Rusya'nın güçlü devlet geleneğine dönüş çağrısı yaptı ve Rusya'nın kendi ulusal çıkarlarını gözetmesi gerektiğini belirtti: "Birkaç yıl önce, düşmanlarımız olmadığı yanılsamasına düştük. Bunun bedelini ağır ödedik."[157] Yemin ettikten sonra, Rusya'nın "yurttaşlarının gurur duyduğu ve dünyada saygın zengin, güçlü ve medeni bir ülke" olması yönündeki arzusuna tekrar vurgu yaptı.[158]

Putin kısa süre sonra Sekizler Grubuna (G-8) büyük önem atfeden ve Avrupa Birliği ile daha yakın işbirliği çağrısında bulunan yeni bir dış politika planı açıkladı.[159] 2000 tarihli Dış Politika Kavramı'nda, Rusya'nın çıkar ve hedeflerini tanımlamak için başvurulan kategoriler ""dünya topluluğu" ve "dünya ekonomisi", "piyasa ekonomisi yöntemleri" ve "demokratik toplum değerleri", "uluslararası ekonomik örgütler" ve pek aşina olmasına rağmen çok dile getirilmeyen "dünyanın önde gelen ülkelerinin" yanı sıra "nüfuz sahibi gelişmekte olan ülkelere" tek bir gönderme ve son olarak da iyice kişisizleştirilmiş "yabancı ülkeler ve ülkeler arası ilişkileri" kapsayacak şekilde"[160] genişletilmişti. Bir yandan işbirliği ve ortaklık çağrısında bulunulurken, bir yandan da belgede Rusya'nın uluslararası sistemin yapısal, ekonomik ve hukuki koşullarını etkileyememesine dair kaygılar ifade ediliyordu.[161]

Putin, 2000'de Japonya'daki G-8 zirvesinde eşit bir ortak muamelesi görmekte ısrar ederek sözünde durdu.[162] Zirvede güçlü ve kararlı bir görüntü çizerek "maskaralıkları ... Rusya'nın, nükleer silahları hariç ciddiye alınacak bir yönetimden yoksun olduğu görüşlerini pekiştiren" Yeltsin ile

156 Agy., s. 871.

157 Putin, aktaran *Washington Times* (31 Ocak 2003).

158 Putin, aktaran *Washington Post* (8 Mayıs 2000).

159 *Washington Post* (11 Temmuz 2000); *South China Morning Post* (12 Temmuz 2000).

160 2000 Dış Politika Kavramı, aktaran Kassianova, agy., s. 832.

161 Agy., s. 833.

162 *Reuters News Service* (13 Temmuz 2000).

uğraşmaya alışmış diğer liderleri şaşırtmıştı.[163] Putin, zirveye Kuzey Kore'ye ziyaretinden haberler getirerek geldi ve borç ertelemesi istemeyerek liderleri etkiledi. Dış siyasetteki etkileyici gösterisine iktidarının ilk yılında dünya başkentlerini birbirinin ardı ardına ziyaret etmenin yanı sıra, Rusya'nın her türlü stratejik ilişkisi üzerine açıklamalar yayımlayarak devam etti.[164] Kuşkusuz uluslararası bağlantılar peşinde koşmasına izin veren biraz da Rusya'nın ekonomik bakımdan iyileşmesiydi.[165]

Putin ayrıca 11 Eylül olaylarından da hemen yararlanarak Amerika'nın Orta Asya'daki hareketlerini Rusya'nın Çeçenistan'daki askeri harekatları konusunda Batı'nın müsamahası karşılığında destekledi.[166] Bu hem dışarıda hem de yurtiçinde Putin'in dış politikasında dramatik bir Batı yanlısı kayma olarak yorumlandı. Milliyetçiler, özellikle de askerler, başta Putin'i bu ve Rusya'nın Küba'daki istihbarat üssünü kapatması gibi başka tavizler yüzünden suçladılar.[167] ABD'nin terörizmle mücadelesini desteklemekten Rusya'nın ne kazandığı hemen ortaya çıkmadı.[168] Bu dönemde, Putin ayrıca parlamentoda Batı'ya karşı fazla dostane bir politika izlediği için de eleştiriliyordu.[169] Her şeye rağmen, Putin'in yurtiçindeki destek oranları yüksek seyretmeye devam etti ve söz konusu strateji Rusya'nın

---

163 *Washington Post* (24 Temmuz 2000).

164 Örneğin bkz. şu manşetler: "Putin's Indian Visit," *ITAR-TASS Haber Ajansı* (1 Ekim 2000); "Putin's Role in Foreign Policy Expands with Serb Crisis," *Washington Times* (4 Ekim 2000); "Putin Says Long Term Relations with Iran Important," *BBC Orta Doğu* (17 Ekim 2000); "Asian Countries Still Top Putin's Agenda," *China Daily* (10 Kasım 2000); "Putin Stresses Cooperation with Asia Pacific," *Xinhua News Agency* (9 Kasım 2000); "Russia Angles for Bigger Role in Mideast, Israel's Foreign Minister Will Visit Moscow," *Christian Science Monitor* (29 Kasım 2000); "Putin Says He Will Visit Egypt in 2001," *ITAR-TASS Haber Ajansı* (25 Aralık 2000).

165 White ve McAllister, "Putin and His Supporters," s. 384.

166 Service, agy., s. 544.

167 *The Hindu* (18 Kasım 2001); *BBC Eski Sovyetler Birliği* (17 Kasım 2001).

168 *Nezavisimaya Gazete* başyazısı, aktaran *BBC Eski Sovyetler Birliği* (11 Mart 2002); *Financial Times* (15 Nisan 2002).

169 *Financial Times* (15 Nisan 2002).

Çeçenistan'daki eylemleri için bir nevi uluslararası meşruluk sağlayarak iyi sonuç verdi. John O'Loughlin ve diğerlerince kaleme alınan 2004 tarihli bir makalede bu döneme dair ilginç bir yorum var: "Başkan Putin olayı bir 'küresel Çeçenistan' olarak sunmaya çalıştı ... 11 Eylül 'medeni/barbar' kimlik karşıtlığını dünya siyasetinin temel eksenlerinden biri olarak yerleştiren, Rusya'yı 'medeni bir güç' olarak (yeniden) Batı'da konumlandıran ve Rus jeoekonomik çıkarlarına geleneksel jeopolitikanın üzerinde tutan yenilikçi bir jeopolitik senaryo yazılmasına fırsat verdi."[170] Ayrıca yazarlar Rus kamuoyunun ABD'nin Orta Asya'daki emellerine dair kuşku beslemeye devam ederken, yukarıda sözü edilen Putin tarafından gerçekleştirilen yön değişikliğinin Rusya'daki tüm gruplardan ciddi destek aldığını görmüşlerdi.[171] Şöyle devam ediyorlar:

> Bir yandan, Rusların çoğu Batı ülkesinin ekonomik, teknolojik ve toplumsal başarılarını takdir ettiler ve Rusya'nın geriliğini azaltıp Batı ile aynı ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşabileceğine ve ulaşması gerektiğine ikna oldular. Öte yandan, aradaki uçurumun hâlâ ne kadar büyük olduğunun ve "Batı'yı" yakalamanın ne kadar zor olduğun da farkındalar. ... Gerçekten de, Kasım 2001'de yapılan bir VTsIOM (Tüm Rusya Kamuoyu Araştırma Merkezi) anketine cevap verenlerin yüzde 71'i Rusya'nın "Avrasya" medeniyetine ait olduğu ve dolayısıyla, Batı modelinin ona uygun olmadığı ifadesine katılırken, yalnızca yüzde 13'ü ülkelerinin Avrupa ve Batı medeniyetinin parçası olduğunu kabul etti. Bu oranlar, Rus ve Batı yaşam standartları arasındaki uçurumun önemli boyutlarda olduğu anlayışına dayalı bir tür dengeleyici tepkidir.[172]

Rusya'nın dışarıda olma statüsünden kaçınma kaygısını hesaba katmazsak, bu bulgular bir paradoks yaratırdı: Rus kamuoyunun çoğunluğu 2001'de kendilerini Batı medeniyetinin parçası olarak görmez ve Batılı örneklere benzemeye çalışmanın artık arzulanır bir strateji olmadığını düşünürken,

170 O'Loughlin vd., "Risky Westward Turn?" s. 4.

171 Agy.

172 Agy., s. 5-6.

ortalama da Putin'in 11 Eylül'den yararlanarak Rusya'yı Batı medeniyetindeki "iyilerden" biri olarak gösterme çabalarını destekliyorlardı. Her ne kadar bunun bir kısmı muhtemelen Putin'in bu yoldan Çeçenistan'daki harekatlar için destek (ya da en azından görmezden gelinme) sağlamasıyla ilgili olsa da, böyle bir sonuç bu kitaptaki savlara da son derece uygundur. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya başka ne yapmış olursa olsun, kimliğini tanımlamakta kullandığı ana kerteriz noktası Batı olmaya devam ediyor. Rusya'yı "yerleşikler" kulübünün üyesi olarak tanımlayan herhangi bir kavramsal kurgunun halen imparatorluk geçmişi olan, ulusal habitus tarafından biçimlendirilen bir Rus kamuoyu gözünde tatmin edici olması da normaldir. Putin'in bu tanım düzeltmesini (kısa süre için de olsa) fiilen herhangi bir "düzeltme" stratejisine bağlı kalmadan sağlayabilmiş olmasıysa bu stratejiyi daha da çekici kılıyordu; sunulan tercih kısa vadede sahte ikilemler içermiyordu.

2002'de, Putin Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne katılması ve uluslararası ekonomik topluluğun kural yapıcı bir üyesi olması arzusunu belirtti.[173] Ayrıca Rusya'nın "daha güçlü demokrasisine" ve "daha özgür ekonomisine" sık sık göndermeler yaptı.[174] Ancak, Putin dışarıda Batı'ya yaklaşıyor gibi görünmekle beraber, yurtiçinde tam tersini yapıyordu: Yeltsin'in siyasal, askeri ve hukuki reformlarını ters yüz ediyor ve iktidarı gittikçe otoriterleşiyordu.[175]

Putin, Irak'taki ABD seferine katılmamak için direndi ve 2003'te Rusya ile Amerika Birleşik devletleri arasına daha fazla mesafe koymaya başladı: "Sayın Putin'in doktrininin altındaki diğer gerçeklik ise, tüm askeri, ekonomik ve siyasal gücüne rağmen ABD'nin dünyayı 'ya dediğimi yaparsın ya da buradan gidersin' tarzı bir kovboy gibi yönetemeyeceği, yönetmemesi ve yönetmesine izin verilmemesi gerektiğidir."[176] Putin, Avrupa'dan, Kafkasya ve Orta Asya yoluyla Çin ve Güneydoğu Asya'ya uzanan bir "istikrar

173 Putin'in Ulusa Sesleniş Konuşması, aktaran *BBC Eski Sovyetler Birliği* (18 Nisan 2002).

174 *RIA News Agency*, Moskova (12 Haziran 2002).

175 *Los Angeles Times* (21 Eylül 2003).

176 *The Hindu* (26 Temmuz 2003).

şeridi" düşüncesini desteklemeye başladı ve Orta Asya ve Kafkaslar'daki eski Sovyet Cumhuriyetleri ile askeri ittifaklar imzaladı.[177]

Bu gelişmeler üzerine, 2003'ün sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri Rusya'nın ortak olarak güvenilirliği konusunda kuşkuculuğuna geri döndü. Başkan Bush, eski tarihli konuşmalarının tam aksine Putin'i temel demokratik özgürlükleri kısıtladığı için açıkça eleştirdi.[178] Gerilim 2004'te tırmandı ve Ukrayna'daki gelişmeler üzerine en üst noktasına çıktı.[179] Ne var ki, ekonomik açıdan Rusya dünya enerji piyasalarındaki istikrarsızlıktan yararlanıyordu: "Çin ve Hindistan'da artan talep, ABD tarihinin en maliyetli doğal felaketi, Orta Asya ve Ortadoğu merkezli küresel bir terörle mücadele ve diğer olaylar ... enerji piyasalarını sarstı" ve Rusya'yı bir küresel enerji süper gücü konumuna getirdi. Bunun sonucunda, G-8'in 2006 zirvesinde, Putin kulübe üyeliğinin bir gerekçesi olarak ülkenin petrol ve gaz ihracatına büyük vurgu yaptı.[180] Batılı gözlemciler gittikçe kaygılanmaya başladılar: "Rusya'nın rönesansı sürdükçe, eski Doğu Avrupalı uydularının büyük ölçüde benimsemiş olduğu Avrupa demokrasi modelinden uzaklaştı."[181] Rusya'nın otoriterliğe doğru gittiği kaygıları 2008'de Putin başkanlıktaki halefini bizzat kendisi belirleyince ve başbakanlık makamına geçince daha da arttı.[182] Gözlemciler, özellikle de 2008'deki Rus-Gürcü Savaşının devamı sırasında Putin'in Rusya'nın fiili lideri olduğunu belirtmişlerdir. Son dönemdeki ekonomik kriz sırasında da başarılı olmaya devam edip etmeyeceğiniyse bekleyip görmek gerekecek.

Özetlemek gerekirse, Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası politikasına yön veren Yeltsin ve Putin'in ikilisinin niyetleri dış gözlemciler için çok şeffaf olmamıştır. Yeltsin fevri ve keyfi olduğu için Putin ise sakin, derli toplu ve tedbirli olduğu için, daha da zordu. Ancak, kişilikleri bir yana bırakırsak,

177 Agy.

178 *Washington Post* (14 Aralık 2003).

179 *BBC Eski Sovyetler Birliği* (12 Aralık 2004).

180 *International Herald Tribune* (11 Şubat 2006).

181 *Financial Times* (21 Nisan 2006).

182 Teknik olarak yeni seçilmiş Başkan Medvedev tarafından aday gösterilmişti, ama sonuç baştan belliydi ve Putin tarafından hazırlanmıştı.

Rusya'nın yenilgi sonrası stratejilerinin bir eski Batılı olmayan "büyük güç" olarak ihtiyaç duyduğu uluslararası ayarlamayı, daha önceki Türkiye ve Japonya vakalarıyla karşılaştırıldığında bile takip etmek son derece zor olduğundan belli bir biçimden yoksun ve bilmece gibi olarak nitelemek mümkündür.

Rusya Nereye Gidiyor?

> Ancak, Rusya 500 yıllık tarihi boyunca hep ucu ucuna ehlileşmiş, medenileşmiş, Avrupa siyasetine katılmaya, Avrupa'nın parçası olmaya yeni başlamış olmasıyla diğerlerinden ayrılıyor ... Mary Douglas'a göre tehlike sınırlardadır, dolayısıyla, Rusya da bir sınır vakası olarak ele alındığı sürece, tehlikeyle bağdaştırılacaktır. (Iver Neumann, *Russia as Europe's Other,* s. 46)

Rusya'nın yenilgi sonrası tercihlerini Birinci ve İkinci Bölümde sunulan statü arayışı çerçevesi içinde analiz ettiğimizde, Rusya'nın Gorbaçov yıllarındaki sistemsel zorluklara tepkisinin yaklaşık olarak *arriviste* türü düzeltme stratejisi olduğunu belirterek başlayabiliriz. Rusya belli reformları gerçekleştirdikten sonra sorunsuzca Avrupa/Batı ile bütünleşebileceğini varsayarak yola çıktı. Gorbaçov döneminin (başlarda Sovyetler Birliği'nin gelişmekte olan dünya ile bağlarından yararlanmaya çalışan daha karma bir strateji taraftarı olan)Yeni Düşüncecilerini etkileyen ve birinci Yeltsin yönetiminde baskın olan Uluslararası Kurumsalcıların dünya görüşünü belirleyen bu varsayımdı. 1993 tarihli Dış Politika Kavramı'nda iyimserlikle ifade edilen de bu inançtı. Burada diğer vakalara göre, Batı kulübüyle yakınlığa biraz daha güçlü bir inanç görüyoruz; Atatürk ve Yoşida böyle bir yakınlığın varolduğunu iddia edebilmek için çok çaba sarf ederlerken, Gorbaçov ve çevresi bunu zaten var kabul ediyordu.

Bu ilk kavşakta, Rus seçkinlerinin bu kadar iyimser olmalarının dört nedeni var: Birincisi, Rus kimlik söylemlerinde tarih boyunca tekrarlanan ve Rusya'yı coğrafi ve kültürel olarak gerçekten Avrupa'ya ait olarak tanımlayan bir tema vardır; ikincisi, Rusya zamanında Avrupa Uyumu'nun üyesiydi, bu da tarihi revize etmek isteyenlerin Sovyetler Birliği'nin

"Doğululuğu'nu" bir sapma olarak görmelerine yol açtı; üçüncüsü, bu üç vaka arasında Batı ile büyük güç denkliği sağlamaya en çok yaklaşan Sovyetler Birliği'ydi ve dolayısıyla ontolojik açıdan daha emindi; dördüncü olarak, askeri yenilgi ile imparatorluğun çöküşü arasında yukarıda da değindiğimiz gibi uzun bir zaman geçmesi, ilk başta Rus habitusunun kendisini Türkiye ve Japonya'nın yaşadığı kadar şiddetli bir travmadan kısmen korumasını sağladı.

Ancak, bu etmenlerin varlığına rağmen, (kimi) Rus liderler aynı zamanda Batı'nın Rusya'nın Avrupa'daki doğal yerini tanımayabileceğinin farkındaydılar ve dolayısıyla ülkenin yeni açıklığını Batı medeniyetine bir artı değer olarak sunmaya çalıştılar; Doğu'nun "ezilen" halklarını temsil eden Rusya, kendi katılımıyla kapitalist çekirdeğin aşırılıklarını yumuşatacaktı. Yeni Düşünce'nin ilk yıllarında bu strateji popülerdi ve Batı'ya katılma yönündeki ilk iyimserlik geçtikten ve ardından ılımlı liberaller nüfuz kazanmaya başladıktan sonra yine popüler kaldı. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, bu grup hâlâ Batı ile yakın ilişkilere taraftardı ama Rusya'nın kendine özgü jeopolitik konumuna da vurgu yapıyorlardı. Bu nedenle, 1996'dan, hatta 1993'ten önce Rusya'nın daha önceki vakalarda gözlemlenene çok benzer bir strateji izlediği sonucuna varabiliriz.

1996'dan sonraki farklılık, yani milliyetçilerin olmasa bile Avrasyacıların yükselişi uluslararası sistemdeki 1950 ve 1920'lere göre farklılıklarla açıklanabilir. 1990'ların başlarındaki egemen Batı ve Avrupa demokrasi ve ekonomik liberalleşme normlarının doğrudan, uzlaşımcı bir şekilde benimsenmesi bir dış politika stratejisi olarak işlemiyordu. Çünkü 1990'ların uluslararası sisteminde bu yolu izlemek Rusya'ya gerçek anlamda statü kazancı sağlamazdı. Rus liderlerin Batı'nın "dışlayıcı" politikaları karşısında duydukları hayal kırıklığı, 1997 Dış Politika Kavramı'nda açıkça ifade edilmişti. 1920'lerde Türkiye modernleşme, sekülerleşme ve Batılılaşma normlarını benimseyebilir ve sistemin tek gerçek anlamda egemen devletleri olan ayrıcalıklı "medeni ülkeler" kulübüne kabul edilmeyi umabilirdi. 1950'lerde Japonya kapitalist bir şablon benimseyerek kendisine gelişmeci bir yol çizebilir ve Birinci Dünya'nın GSMH'ya duyarlı ortamında sıralamasını yükseltmeyi ümit edebilirdi. Ne var ki, Rusya Avrupa ve Batı'nın demokratikleşme koşullarını körü körüne yerine getirerek pek az statü

artışı sağlayabilirdi. Avrupa Birliği'nin varlığı ve boyutlarıyla ilgili kaygıları Rusya'nın hiçbir zaman tekrar Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olamayacağı anlamına geliyordu. Rusya statüsünü geri kazanmak istiyorsa, bunu Avrupa'dan üyelik almadan yapması gerekecekti.

İroniktir ki, Batı'nın Rusya'nın yeni uluslararası sistemdeki statü kaygılarını dindirmek için yaptığı tek hamle Rusya içindeki "Batılılaşma" çabalarını baltalamış oldu. Ayrıca, Avrupa Birliği'ne katılamayacağı göz önünde bulundurulursa, Rusya'nın karşısındaki teşvikler ile cayrıdıcı önlemler, Putin ve çevresindekilerin Rusya'nın toplumsallaşma menüsünden yurtiçindeki desteklerini kaybetmeden, istedikleri gibi seçim yapmasına izin verecek denli ufak bir düzeye inmiş durumda. İkinci Bölümde değindiğimiz gibi, bunlar ret stratejilerini tetikleyen koşulların ta kendisidir; yerleşik grupların ast/sözde üyeleri dışarıdakilerden oluşan bir grubun başına geçerek statü artırımına girişmeye eğilimlidir. İç grupla aradaki engelleri aşmaya harcanacak kaynaklar, artık başkalarını etkilemede kullanılmak üzere serbest kalmıştır.

Başka türlü söylemek gerekirse, sezgisel olarak bizi bu üç vaka arasında Rusya'nın Batı ile sorunsuz bir bütünleşmeye en uygun olduğunu düşünmeye itecek etmenler, aslında Rusya'nın yolunun diğer vakalardan daha Doğu'ya sapmış olmasının nedenleriyle aynıdır. Dolayısıyla, bakış açısına göre, Rusya bu üç vaka arasında en şanslısı ya da en şanssızı olarak görülebilir. Batı'ya göreli kültürel yakınlığı ve doğal maddi gücü Rusya üzerindeki toplumsal kısıtlamaları azaltmış ve Rus toplumundaki şahin/düşman öğelere, yenilgi sonrası Türkiye ve Japonya'dakinden daha fazla manevra alanı vermiştir.

Bu yüzden, liberalleşme amaçlı siyasal reformlar başarısızlığa mahkumdu. Bu gidişatta Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül sonrasında "güvenliğe" gittikçe daha çok önem vermesi de etkili oldu. Normatif kıstaslardaki kayma Putin'e bir fırsat yarattı. İşlemesi durumunda "istikrar şeridi" projesi Rusya'nın Üçüncü Dünya'dan, hatta muhtemelen Avrupa'dan, ama özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin "kabadayılık" eğilimlerine istikrarlı ve rasyonel bir alternatif olarak Müslüman dünyadan kabul görmesini sağlayabilirdi. Ancak, ikinci bir Soğuk Savaşa dair kıyamet günü senaryoları bir kenara, Rusya'nın yenilgi sonrası stratejisi

Bolşeviklerin izlediği sistem karşıtı, düşmanca gelişme yolundan farklıdır. Bugünün Rusyası yine uluslararası toplumun ideal normlarını reddetmeye meyilli gibi görünse de yirminci yüzyılın başlarındaki konumunda değildir. Örneğin, Rusya bir demokrasi olmamakla beraber, Batı'dan yayılan demokratik yönetim söylemini[183] de tümüyle reddetmemiştir: Putin'in (ve aslında uzantısı olan Medvedev'in) Rusyası "demokrasi kılığında bir yarı otoriter rejimdir. Yani Rusya demokratikmiş gibi hareket eder"[184] ve "aynı anda, yurttaşlarına tüketici hakları sunan ama siyasal özgürlükler sunmayan, devlet egemenliği sunarken bireysel özerklik sunmayan, piyasa ekonomisi sunarken gerçek bir demokrasi sunmayan bir rejimdir."[185] Diğer bir deyişle, tüm düşmanca itirazlarına rağmen ve yenilgi sonrası ekonomik gücünün zirvesinde bile, Rusya uluslararası düzenin normlarını reddedememiştir.

Rusya'nın kendini bu yol ayrımında bulmasının çeşitli nedenleri var. Rusya'nın yüzeysel olarak düşmanca orta yol stratejisini izleme kabiliyeti tümüyle enerji piyasasının hareketlerine bağlı ve ekonomik açıdan Rusya'nın dünya piyasalarının kurallarına göre oynamaktan başka çaresi yok. Son olarak ise, Rus rejimi Batılı kapitalist zaferin egemen sistemsel normlarına bir alternatif oluşturamamıştır. Dolayısıyla, burada bir *ressentiment* stratejisi söz konusu değildir. Rusya'nın kendisine oluşturabileceği tek niş, pek çok ülkenin Amerika Birleşik Devletleri'nin beklentilerini karşılamadığı veya karşılayamadığı bir bağlamda sistem normlarının uygulanışını denetleyen alternatif bir güç olmaktır. Rusya'nın tek yaptığı Batı'nın normatif kıstaslarını alarak bunları Doğulu tüketim için yeniden yorumlamaktır. Bu yüzden, ne kadar gizemli, tehlikeli veya düşmanca görünürse görünsün, Rusya'nın da sistemsel değerlerin bir denetçisi olduğu sonucuna varmak abes olmayacaktır.

183 Bkz. İkinci Bölüm.

184 Şevtsova, "Vladimir Putin," s. 34.

185 Krastev, "What Russia Wants," s. 48.

Zealotlar mı Yoksa Herodianlar mı?

Son birkaç yüzyıl boyunca Batı toplumları dünyadaki diğer medeniyetlere tecavüzünü artırmıştır. İlk önce hepsini ekonomik sisteminin ağına çekmiştir; daha sonra siyasal egemenliğinin sınırlarını neredeyse ticaretinin sınırlarına kadar genişletmiştir ve son dönemlerde de komşularının yaşamlarını özel alanlardan, toplumsal kurumlar ve manevi duygu ve düşünceler alanlarına kadar istila etmektedir. Şu anda Türkleri ve diğer İslami ülkelerdeki dindaşlarının pek çoğunu etkisi altına almış olan bu devrimci Batılılaşma süreci halihazırda Türklerin eski tebaası olan Güneydoğu Avrupa'daki Doğu Hıristiyanları ve eski düşmanları Rusya'daki Doğu Hıristiyanları arasında çok daha ilerlemiş olup, Hindularla Uzakdoğulular arasında da fiilen işlemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki Batılılaşma sürecini incelerken kendi yaşadığımız ve hareket ettiğimiz ve varolduğumuz insan dünyası hakkındaki bilgimizi artırmış oluyoruz; zira Türklerin Batı ile ilişkilerinde karşılarına çıkan sorunlar dünyanın her yerinde Batılı olmayan diğer halkların da karşısındadır. Her yerde bu halklar Zealotlara veya Herodianlara katılma seçenekleri arasındaki yol ayrımındadırlar. Artık tarafsız kalamazlar, çünkü durmak bilmez bir faaliyet içindeki Batı onları rahat bırakmayacak. Batı medeniyetini kabul edip yaşamlarını ona göre ayarlamaya mı çalışacaklar, yoksa reddedip ruhlarını ele geçirmeye çalışan bir şeytanmışçasına onu kovmaya mı çalışacaklar?
Arnold Toynbee, *Türkiye*

Bu bölümün başlığı, Toynbee'nin Türkiye'nin iki savaş arası dönemdeki Batılılaşma çabaları üzerine mükemmel analizinin son bölümü olan yukarıdaki pasajdan geliyor. Büyük bir gözlemci olan Toynbee, Türkiye'nin 1920'lerde geçirdiği değişimlerin yalnızca bir sapma veya tarihsel bir tuhaflık olmayıp, er ya da geç kürenin çeşitli yerlerindeki insanların çoğunu içine alacak büyük bir yapısal eğilimin parçası olduğunu fark etmişti. Ne yazık ki, bu gözlemin önemi, bu tür bir eğilimle en çok ilgilenmesi gereken Uluslararası İlişkiler disiplini tarafından hiçbir zaman gerçekten anlaşılamadı. Uİ büyük çoğunlukla, küresel ilişkilerin kaçınılmaz Batılılaşması nedeniyle dünyadaki halkların çoğunun karşı karşıya bulunmuş oldukları seçenekleri tarihin çöp kutusuna göndermiştir ve onların içinde bulunduğu ikilemleri modern günümüz siyasetiyle alakasız kabul etmiştir. Bu, hem toplum bilimleri açısından sorunsaldır, hem de politika üretme açısından tehlikelidir.

Uİ kuramcıları uluslararası etkileşimlerin toplumsal boyutlarını yok sayılabilir kabul etmek gibi kötü bir huya sahiptirler. Bu, Batı dışındaki, kimlikleri modern uluslararası sistemde karşı karşıya oldukları ek toplumsal yüklerce biçimlendirilen ülkelerin davranışlarının analizi açısından özellikle sorunludur. Uİ'deki çoğu yapısal kuram toplumsal tabakalaşmanın devlet davranışlarındaki etkisini göz ardı eder ve bu yüzden uluslararası sistemdeki devletlerin çoğunun davranışlarını açıklayacak donanıma sahip değildir.

Gerçekten de, Uİ kuramlarını şöyle bir gözden geçirdiğimizde Batılı olmayan devletlerin modern uluslararası toplumun süs bitkileri olduğu sonucuna varabiliriz. Batılı olmayan ülkelerin Uİ kuramcılarınca ele alınışları akla Aristoteles'i getiriyor: O'na göre erkekler hayvan gibiydi, eyliyorlardı, yapıcılardı; kadınlarsa bitkiler gibiydi, eylemler onların üzerinde yapılıyordu, hareketsizce duruyorlardı. Batı dışına karşı bu genel kuramsal umursamazlık ayrıca bu devletlerden birinin faillik kazanması durumunda tıpkı Batılı karşıtları gibi davranacağı inancıyla da desteklenir. Disiplinin genel eğilimi Batı dışını kuram inşası sırasında göz ardı etmektir, çünkü Batılı olmayan devletler ya statik ve dolayısıyla ortamdan ayrılmaz olarak görülür, ya da Batı tecrübelerinden çıkarsanan kuramlarca kolaylıkla açıklanabildikleri varsayılır.

Akademik uluslararası ilişkilerdeki bu durum gerçek dinamiklerdeki toplumsal tabakalaşmayı yansıtır ve bu kitaptaki leke kuramınca öngörü-

lür. Tabakalaşmış bir toplumda "normallerin" en büyük ayrıcalığı kendi durumlarını "doğal", "nesnel" ve "gerçek" olarak görme kabiliyeti ve "kendini beğenmişliğidir": "Onun içinde bulunduğu "konumlandırılmışlık" veya "ayarlanmışlık" durumudur (Heidegger), ki bu da yalnızca *relativ-naturliche Weltanschauung*'u[1] (Max Scheler) besleyebilir: Bu, aslında başka türlü olan koşulları bu mekân ve bu zamanla kısıtlı olarak, "doğal" ve dolayısıyla tartışılmasına gerek görmemek gibi doğal bir eğilimdir."[2] Bu büyük güce sahip bir konumdur, çünkü, her ne kadar "yabancının derdinin tüm önemli belirleyicileri yabancının kendisinin yapabileceği her şeyin çok ötesinde kalır"[3] ise de dışarıdakinin, yabancının, lekelenmişin durumlarını kendi sorunları kılar. Bu durumu düzeltmeye yönelik neredeyse her türlü strateji onu pekiştirir: Lekelenmiş/yabancı/dışarıdaki asimilasyonla "normal" olmaya kalkarsa, kendi tanımını "normal" olamayan olarak onaylar; eğer o normal bakış açısının kapsamadığı başka deneyimler olduğuna dikkati çekerek "normal" bakış açısını sorgularsa, kendi "anormalliğine" dikkat çeker.

Toynbee'nin deyişiyle, dışarıdakilerin seçenekleri Zealot veya Herodian olmaktır, ama aslında statü aşağılığı koşulunu pekiştiren bu seçeneklerin kendisinden daha çok bu seçeneklerle karşı karşıya kalınmış olmasıdır. "Normal" olmak demek sürekli doğru tercihin hangisi olduğu kaygısı içinde olmamak, dünyayı bu tercihler bağlamında düşünmek zorunda kalmamak demektir. "Normal", "yerleşik" olmak dünyayı doğal olarak görme, olağan kabul etme ve kişinin kendi kimliği, toplumu veya uluslararası ilişkilerin "yapısı" hakkında kaygılanmama lüksüne sahip olmaktır. Bu ontolojik meseleler "zaten bilinen" gerçekler haline geldiğinde, her zaman kaçınılmaz olarak muğlak olan bir dünyada tam anlamıyla gerçekleşmiş faillik, egemenlik, pozitif özgürlük *yanılsamasını* sürdürmek çok daha kolaylaşır. Ve çoğu için de o yanılsama yeterlidir.

"Normaller" tüm gücü ellerinde bulundururlar. Ait olma ve dillerini konuşma çabaları da adaletsizlik itirazlarıyla aynı derecede "nesnel" dünya

1 Alm. Nispeten doğal dünya görüşü—çn.

2 Bauman, *Modernity and Ambivalence*, s. 75.

3 Agy., s. 77.

görüşlerinin keyfiliğini hatırlatıcı bir şey olabildiğinden, dışarıdakileri dinlemek zorunda değildirler ve aslında dinlemek zorunda kalmayı pek de istemezler.[4] Anaakım, "normal", "nesnel" toplum bilimleri kuramlarında uluslararası sistemdeki dışarıdakilerin sorunlarının ele alındığı yerlerde, bu kalıp değişmez şekilde kendini gösterir. Bu kitabın ilk bölümlerinde değinilen normatif ikilikleri hatırlayın: Medeni/barbar, modern/geleneksel, gelişmiş/az gelişmiş (ya da daha nazik versiyonu olan "gelişmekte olan"), liberal/liberal olmayan, demokratik/otoriter, vb. Her zaman için sağdaki nitelemeler üstesinden gelinmesi gereken bir sorun olarak gösterilir. Bu meseleyi gerçekten olduğu gibi bir varoluşsal gayri meşrulaştırılma ve lekelenme sorunu yerine, arzulanır nitelikleri edinmekle ilgili mekanik bir ikilem gibi sunar. Bu süreçte unutulan ikiliğin sol tarafının sağ taraf olmadan var olamayacağı gerçeğidir: "Görünüm tersine olmasına rağmen, dışarıdakileri yabancı kılan yerlilerin bildiklerini öğrenememek değil, yerlilerin bildiklerini öğrenilemez kılan ne 'içeride' ne 'dışarıda,' ne 'dost' ne 'düşman,' ne *katılmış* ne *dışlanmış* olan, yabancının *uyuşmayan varoluşsal yapısıdır*."[5] Diğer bir deyişle, uluslararası sistemdeki yerleşik-dışarıdaki ilişkilerinin derin yapısal özelliklerini anlamadan, dışarıdakiliğin güya ülke içi nedenlerini ele alma yönündeki herhangi bir çabanın aslında güç farklılıklarını derinleştirmek ve hegemonyacı dünya görüşünün "nesnelliğini" doğrulamak gibi tam aksine bir etkisi olacaktır.

İşte bu yüzden bu kitapta uluslararası tabakalaşmanın yapısal bir görüntüsü sunulmaya ve uluslararası lekelenmenin Batılı olmayan aktörlerin davranışlarını nasıl belirlediği gösterilmeye çalışılmıştır. Lekelenmenin, aşağılığın, geride kalmışlığın, geriliğin, barbarlığın toplumsal, yapısal, dış kaynaklı doğasının altını çizerken bunu Batı dışı adına bir bahane veya Batı'ya yönelik bir suçlama olarak değil, Batılı olmayan aktörlerin failliğine yalnızca Batı standartlarına uymadıklarında yer veren bir literatürü düzeltme amacıyla yapıyorum. Bu bakışa göre, Batılı olmayan aktörün kusurlu yönleri kendi hatasıdır ve doğru yanları da Batı'nın eseri veya Batı'dan gelen

4 "Böyle bir dış görüşün farkında olmanın kendisi yerlileri kendi evlerindeki tarz ve gerçekler konusunda güvensiz hissetmelerine yol açar." Agy., s. 78.

5 Agy., s. 76.

etkilere otomatik bir tepkidir. Bu kitapta, Türkiye, Japonya ve Rusya'nın Batı ile etkileşimlerinde yaptıkları tercihleri yan yana koyarak, gerçeğin daha çok diğer türlü olduğunu göstermek istedim: Batılı gözlemcilerce işlevsel olarak kabul edilen sonuçlar genellikle yerel aktörlerce uzun süre düşünülen ve tartışılan bilinçli kararların sonucudur ve (hem yerel hem uluslararası gözlemcilerce) ülkenin başarısızlıkları olarak kabul edilenler çoğunlukla normalde zannedildiğinden daha büyük oranda uluslararası toplumsal dinamiklere bağlıdır.

Şimdi bu tartışmayı özetleyeyim ve bugün Türkiye, Japonya ve Rusya'nın karşısındaki seçeneklere dair bir şeyler söyleyeyim, çünkü bugünlerde bu üç vakada olanlar benim uluslararası sistemin nasıl geliştirilebileceğine dair söylemek istediklerimle yakından ilgili.

Nasıl ki son yirmi yıla bakan gözlemciler Rusya'nın eylemlerine anlam veremiyorlarsa, aynı şekilde Türkiye ve Japonya'nın yenilgi sonrası davranışları da pek çok hatalı tahmine yol açmıştır. Ancak, Rusya gözlemcileri yenilgiden sonraki ilk yirmi yılda Rusya'nın uluslararası normlara açıklığı ve ittifak potansiyeli açısından iyimserlik yönünde yanılırken, Türkiye ile Japonya vakaları üzerine değerlendirmeler çoğunlukla gelecekteki geri dönüşlere dair ciddi korkular barındırır. Bu kendi başına bile manidardır.

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşında yenilmiş, parçalanmış, kısmen işgal edilmişti. Üç yıl süren askeri mücadele, yurtiçi kargaşa ve Lozan Konferansında birtakım inatçı diplomatik manevralar sonucunda yeni Kemalist rejim kurulabildi. Yeniden doğan Türk devleti Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok daha küçüktü ve askeri ve ekonomik kaynaklarının büyük kısmını tüketmişti. Japonya İkinci Dünya Savaşında imparatorluğunu kaybetmişti ve savaş sonrasında maddi durumu atom bombalarının yarattığı hasar yüzünden muhtemelen Türkiye'den bile daha kötüydü. Ülke ABD güçlerince işgal edilmiş ve Japonya tam özerkliğini ancak 1951'de kazanabilmişti. Öte yandan, Rusya açık askeri savaşta yenilmemiş, işgal edilmemiş, savaş sonrası dayatılan anlaşmaları imzalamak zorunda kalmamıştı. Diğer bir deyişle, Rusya'nın yenilgisinin maddi koşulları diğer iki vakadakine hiç benzemiyordu.

Gerçekçiliğin bu durumları nasıl yorumlayacağı ile Türkiye, Japonya ve Rusya'ya yenilgileri sonrası gerçekte nasıl davranıldığının karşılaştırmala-

rının yan yana koyduğumuzda sonuç sarsıcıdır. Bu üç ülke arasında, kesin gözüyle bakılan ve "Tarihin Sonu" ilanlarına yol açan *Rusya'nın* "medeni" dünyayla nihai bütünleşmesiydi. Buna karşın, her ikisi de maddi olarak çok sınırlı hareket alanına sahip olmalarına rağmen hem Japonya hem de Türkiye'ye ciddi şüphe ve kuşkuculukla yaklaşılmış ve bu yaklaşım bir süredir işbirliği yapmalarına rağmen uzun süre varlığını korumuştur. Bu kitapta önerilen lekelenmişlik çerçevesi bu farklılığı açıklar. Bauman'ın asimile olmaya çalışan yabancının başına gelenlere dair söyledikleri bu üç vaka için doğrudan geçerlidir: "Yerliler söz konusu olduğunda doğal kabul edilen sadakat ... dünün yabancısı söz konusu olduğunda şüpheci ve dikkatli bir inceleme getirir; ki bu sonsuza dek böyle olacaktır, zira bağlılığı serbestçe seçmiş olma ilk günahıyla daha başından ve aklanma ümidi bırakmayacak şekilde zedelenmiştir."[6] Üç vaka içinde, Rusya orijinal uluslararası kural koyuculara en "aynı aileden" gibi görünen ve Avrupa/Batı düzeninin "yerlilerine" en benzeyendir. Bu kısmen nüfusunun baskın şekilde Hıristiyan olması ve ülkeye adını veren ulusun etnik-ırksal yapısı nedeniyledir, kısmen de Rusya'nın on dokuzuncu yüzyılda Avrupa devletler toplumunda resmen bir üyelik kazanmayı başarmış olmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla, 1990'larda pek çok gözlemci Sovyetler Birliği'nin devletler sisteminin orijinal normatif ideallerine *doğası gereği* yaklaşan Rusya'nın doğal kaderindeki bir sapma olduğu sonucuna vardı. Gerçekçiler Rusya'nın en sonundaki saldırgan tutumunun hakkındaki materyalist yorumları doğru çıkardığını iddia etseler de, işin aslı, Beşinci Bölümde açıkladığım üzere, Rusya'nın düşmanca davranmaya başlaması 1990'larda Batı'dan kısa süre gördüğü (göreli) hoşgörülü toplumsal yaklaşımdan bağımsız ele alınamayacağıdır.

Rusya'nın merkeze tarihsel ve kültürel yakınlığının yanı sıra eskiden büyük güç statüsüne sahip olması muhtemelen bunları en hak etmediği bir zamanda Rusya'ya kimlik güvenceleri getirdi. Dış siyasette daha saldırgan bir söyleme doğru yaptığı (istikrarsız) dönüş aslında Rusya'nın uluslararası ilişkilerin seçkin güçler kulübüne alınmasından önce değil sonra gelmiştir. Rusya'nın koşulları pek yerine getirmediğinin ileri sürülebileceği bir anda

6 Bauman, agy., s. 78.

G-8 üyeliğine kabulü ile Sovyetler Birliği'nin BM Güvenlik Konseyi'ndeki yerini devralmış olması birleşince, bir an için Rus kamuoyu nezdinde Rusya'nın ötekilik sorununu çözmeden yeterince tatmin edici bir statü yanılsaması yarattı ve öngörülemez bir şekilde liberalleşme yanlılarının nüfuzunu azalttı. Bu gelişme, Batılılaşmacıların on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Rusya'nın Avrupa Uyumu'na katılmasının Nikolay'ın reformcuları engellemesine yardımcı olduğunda karşılaştığı engeli andırıyor.

Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana karşılaştığı zorlukların önemini az göstermek değil amacım, ama Türkiye ve Japonya ile karşılaştırıldığında Rusya'ya yenilgi sonrasında daha çok hoşgörü gösterildiği ve diğer iki ülkeye göre uzlaşmacılık adına çok daha az şey yapmasına rağmen çok daha kolay ödüllendirilmiş olduğu gerçeğine dikkat çekmek önemlidir. Dahası, bu dinamik yine baskın şekilde işlemeye devam ediyor. Bugünlerde, hem Türkiye hem de Japonya geleneksel Batılı ortaklarının nüfuzundan uzağa doğru daha özerk bir dış siyaset izlemeye çalışıyorlar ve Batı'ya karşı 50-60 yıllık sadakatlerine rağmen Batılı bir gözlemciden bu ülkelerin "kaybedilmiş" oldukları veya her an olabileceklerine dair bir açıklamanın gelmediği bir hafta neredeyse yok gibi.

Son on yılın Türk dış siyaseti için sıra dışı derecede yüksek profilli bir dönem olduğu doğrudur. Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) liderliğindeki Türkiye, bir yandan Batılı müttefikleriyle ilişkilerinde daha güçlü bir duruş sergilerken, öte yandan da Doğu ve Güney komşularıyla bağlar kurmaya gittikçe daha büyük ilgi göstermeye başladı. Örneğin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabulü yönünde başlangıçta güçlü bir girişimden sonra AKP hükümeti bu yola karşı ilgisini kaybetmiş gibi görünüyor ve "Obama etkisine" rağmen Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri de şu anda bugüne kadar olduğundan daha mesafeli kalıyor.[7] Bir yandan da Türkiye, Müslüman dünyası ve Afrika gibi yüzyıl boyunca büyük ölçüde göz ardı edilen bölgelerle faal olarak daha güçlü ilişkiler kurma peşinde koşuyor.[8] Diğer bir deyişle, katı şekilde Batı ittifakına bağlılıkla

7 Grigoriadis, "Friends No More?"; Rachman, "America is Losing the Free World."

8 "Turkey: Trade Shifts away from Europe," Oxford Analiz ve Raporlama, 1 Şubat 2009.

geçen neredeyse bir yüzyıldan sonra, Türkiye rotasını değiştiriyor olabilir.[9] İlginçtir ki, Japonya'da kısa süre önce düzen partisi olmayan Japon Demokratik Partisinin (DPJ) denetimi altına girdi. AKP gibi DPJ de dış siyasetteki statükodan rahatsız görünüyor ve Japonya'nın Amerikan yörüngesinden çıkarak Doğu yarıküredeki komşularıyla daha güçlü bağlar kurması yönünde bir isteklilik sergiliyor. Ancak ne Türkiye'nin bugüne kadar yaptıkları ne de DPJ hükümetinin yapmayı planladığını ilan ettiği şeyler Batı ile ilişkilerin kesilmesinin kıyısından köşesinden bile geçmiyor. O zaman Batılı yorumcuların bu hayıflanmalarının nedeni nedir?

Üstelik, çok uzun yıllar boyunca tanınabilmek adına Batı yanlısı politikalar güden ne Türkiye ne de Japonya kendisine uluslararası düzende emin bir yer bulabilmiştir. Her iki ülkenin de yakın tarihe kadar izlediği yol, Batılı karşıtlarından "normal" ülkeler olarak eşit kabul görmeye çalışmaktır. Bu sonuca ulaşabilmek için bir yandan yurtiçinde agresifçe Batılı modelleri benimseyen, öte yandan da dış politika konularında Batılı güçlerle işbirliğine dayanan büyük stratejiler izlemişlerdir. Her iki ülkenin de bu stratejiyi mantıksal sonuna dek başarılı şekilde sürdürdüğü söylenebilir (hatta Japonya belki Türkiye'den de fazla); sorun, *arriviste* stratejisinin kendisinin temel olarak kısıtlı olmasıdır: "Olabileceği en iyi şey bir eski yabancı, 'onaya tabi' ve sürekli yargılanan bir dost, dikkatle izlenen ve sürekli olduğundan başka biri olma baskısı altındaki ve olması gereken kişi olmadığı için duyduğu suçluluktan utanması gerektiği söylenen birisi olmaktır."[10] Türkiye ile Japonya'nın kendilerini buldukları konum da tam olarak budur. Kendilerini dönüştürmek için harcadıkları o kadar çabaya rağmen, her iki ülke de Doğu ile Batı arasında kalmış durumdadırlar.

Uluslararası lekelenmeyi anladığımız takdirde bunların hiçbiri şaşırtıcı gelmeyecektir. Bauman, asimilasyon vaadinin boş bir vaat olduğunu belirtiyor. Lekelenmiş yabancılar;

> Kendilerini yerli topluluğun haklı üyelerinden farklı kılan her şeyden kurtulmak ve bastırmak için ellerinden geleni yapabilirler ve yerlilerin tarzını

9 Bengio, "Altercating Interests"; Abramowitz ve Barkey, "Turkey's Transformers."

10 Bauman, agy., s. 72.

> sadık bir şekilde uygularlarsa ev sahiplerinden ayırt edilemez olacaklarını ve böylece yerleşik olarak tekrar sınıflandırılmalarını garantiye aldıklarını, arkadaşlara rutin şekilde nasıl davranılıyorsa kendilerine de öyle davranılacağını ümit edebilirler. Ne var ki, buna ne kadar çok çabalarlarsa, bitiş çizgisi de o kadar hızlı uzaklaşıyor gibi görünür.[11]

Aslında, toplumsallaşmaya harcanan çaba, dışarıdaki ülkelerin peşinde oldukları içerideki statüsüne ulaşmalarını imkânsız kılan şeyin ta kendisidir: "Yabancının son derece iyi niyeti aleyhine işler; asimilasyon çabası onu gittikçe ayrı kılar, yabancılığını her zamankinden daha çok ön plana çıkarır ve bunun tehdit yarattığına dair kanıtları sağlar."[12] Bu nedenle çok uzun yıllarca Batı normlarına sadakat ve bağlılığa rağmen, Türkiye ile Japonya hemen şüpheli haline gelmişlerdir, ki bu ana kadar her iki vakada da dış siyasetteki kaymalar fiiliyattan daha çok sözde kalmış olmasına rağmen olur bu.

Acı gerçek şu ki, Batı için en iyi sonuç Türkiye veya Japonya (veya Rusya) için en iyi sonuç olmayabilir. Batı için en iyi sonuç, Türkiye ve Japonya'nın aynı şekilde işbirliğine, aidiyet peşinde koşmaya devam etmesi ama hiçbir zaman arzuladıkları tanınmayı tam anlamıyla alamamasıdır. Bu stratejinin izlenmesi Batılılığın nesnelliğini, üstünlüğünü, arzulanırlığını onaylamaya devam edecektir. Esas olarak yerleşik-dışarıdaki ilişkilerinde kale direğinin, bir tarafın ait olabilmek için aşması gereken çıtanın hareket etmeye, tekrar tanımlanmaya devam etmesinin nedeni budur.[13] Bu kalıpların en bariz olduğu yer Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerdir, ama Japonya ve Rusya'nın uluslararası sistemin çekirdeğiyle ilişkileri de aynı dinamikçe gizliden gizliye baltalanır: "Oyunun kuralları önceden

---

11 Agy., s. 71.

12 Agy., s. 78.

13 "Yabancıya kültürel reformu tam 'yerlileşmenin' izleyeceği vaat edilmiştir ... Bu vaadin blöfü ciddiye alındığı anda görülmüş ve sözde gerektirdiği davranışla yanıtlanmış olur. Katılımın önündeki gerçek engeller şimdi ortaya çıkar. Bunlar ekonomik, siyasal ve en fazla da toplumsaldır..." Agy., s. 80. Ayrıca bkz. Bourdieu, *Distinction.*

uyarmadan değiştirilir. Ya da, daha doğrusu bu noktada samimice 'kendini geliştiren' yabancılar bir özgürlük oyunu sandıklarının aslında bir tahakküm oyunu olduğunu keşfederler."[14] Asimilasyon yoluyla aidiyet kazanmanın boşa kürek çekmek olduğunu düşünürsek, aslında Türkiye ve Japonya'nın (ve Rusya'nın) başka başa çıkma stratejilerini denemesi gayet rasyoneldir.

Okuyucu Türkiye'nin (veya Japonya'nın) izlemekte olduğu tanınma stratejisinin arzuladıkları optimal sonucu hiçbir zaman vermeyeceğini keşfetmesinin (keşfetmiş oldukları varsayımıyla) neden bu kadar uzun sürdüğünü merak edebilir. Charlie Brow neden her denemesinde Lucy topu çektiği halde vurmaya devam eder. Lucy'nin şakası Charlie Brown'un kendi kimliği ile ilgili kendisini en güvensiz hissettiği iki özelliğine dayanıyor: Arkadaşlık ve sportmenlik. İşin aslı, asimilasyon yoluyla tanınma teklifi dışarıdakiler için son derece çekicidir, zira onları en rahatsız eden şeylere bir son verecektir: Kararsızlık, ontolojik kuşku ve belirsizlik.

Türkiye ve Japonya gibi ülkelerin bu stratejide bu kadar uzun süre ısrar etmiş olmalarının ikinci (acı) nedeni onlara daha kötü durumdakilerle karşılaştırıldığında daha üst düze bir tanınma sağlamasıdır. Üçüncü ve Dördüncü Bölümde değindiğimiz gibi, Batı'dan doğrudan tanınma arayışı içinde olmanın dışında, Türkiye ile Japonya ülkelerini Doğu ile Batı arasında bir aracı veya köprü konumuna getirme çabaları çevresinde dönen statü kazandırıcı yan stratejiler izlemişlerdir. Türkiye ve Japonya'nın kendi "türleri" içinde yerel kültürle modern normları birbiriyle uzlaştıran ilk ülkeler olduklarından komşularına yardımcı olmak adına benzersiz bir konumda bulundukları iddia edilir. Bu tür bir strateji genellikle ilerici ve iyiliksever olarak sunulur, ama aslında uluslararası sistemdeki statü hiyerarşilerini pekiştirir ve Türkiye ile Japonya için Asyalı komşularına göre daha ayrıcalıklı bir konum sağlar. Aslında, her iki ülkenin de sık sık başvurduğu "köprü" söylemine rağmen, oynanan bölgesel roller çoğunlukla bu ülkelerin Batı'dan eşit tanınma kazanma arayışlarının bir yan ürünü veya son anda eklenen bir dipnotu olmuşlardır.

Kendini tümüyle bölgesel amaçlara adayarak (ve bölgesel davaların savunucuları haline gelerek) daha güçlü bir statü elde etmeye çabalamak

14 Bauman, agy., s. 71.

yerine, Türkiye ve Japonya bölgelerinde önemli olma gerekçeleri olarak yüzlerini Batı'ya dönmüş olmalarını sunmaya çalışmışlardır. Bu yaklaşımın anlamı ise ülkeler sıralamasına dair modern/Batılı ontolojinin desteklenmesi ve meşrulaştırılmasıdır. Modernizasyonun[15] tercih edilmesi doğru bir şeydi; Türkiye ile Japonya nasıl Batı'dan ders aldılarsa, aynı şekilde kendi bölgelerindeki ülkelere öğretebilecekleri bir şeyler vardı, her ikisi de o yoldan daha önce geçmişti. Veya Goffman'ın ifadesiyle: "Lekelenmiş birey 'kendi türünden olanları' lekeleri görünür ve rahatsız edici olacak derecede tabakalaştırma eğilimi sergiler. Daha sonra normallerin kendisine karşı takındığı tavırları kendisi de kendisine göre daha açıkça lekelilere karşı takınabilir."[16] Bu tür bir tavır Türklerin 1920'lerdeki davranışlarında özellikle belirgindir. Asya'da faal olarak Japon gelişme modelini yaymaya çalışan[17] ve bölgesel ve Üçünü Dünya kaynaklı uluslararası ekonomik düzeni sorgulama çabalarına gayet mesafeli duran Japonlarda da benzer bir dinamiğin işlediğini görüyoruz. Her iki vakada da "Üçüncü Dünya'daki" sorunlar uluslararası bağlamlarından koparılmış ve çeşitli yerel hükümetlerin sorumluluğuna indirgenmiştir: Eğer Türkiye ve Japonya modernlik sorunlarını çözebildiyseler,[18] o zaman dezavantajlı durumdaki diğer ülkeler de çözebilir; eğer çözemediyseler bu da yeterince hak etmedikleri anlamına gelir.[19]

Yakın zamanlarda Türk ve Japon dış politikalarında görülen büyük değişimleri bu eski yan stratejinin bir uzantısı ve güçlendirilmesi olarak yorumlamak mümkündür. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde, asimilasyon stratejisi izlemenin sınırları hâlâ kendini gösteriyor. İroniktir ki, bu büyük ölçüde uluslararası sistemin normlarının toplumsallaşma baskılarının geçmiş başarıları nedeniyle daha homojenize hale gelmiş

15 Tabii ki, bu kavramın 1920'lerdeki anlamı ile 1950'lerdeki anlamı aynı değildi.

16 Goffman, *Stigma*, s. 107.

17 Asya tarzı modernleşme ve gelişme; tıpkı İslami bir bağlamda modernleşme ve sekülerleşme olan Türk modeli gibi.

18 Türkiye'nin bu sorunu çözdüğünü iddia etmiyorum, Türklerin tabloyu nasıl gördüklerini aktarıyorum.

19 Bu tür bir tavır imparatorluk geçmişini de haklı gösterir.

olmasıdır. Bu ayrıca Sovyetler sonrası Rusya'nın, yenilgilerinden sonraki Türkiye ve Japonya ile karşılaştırıldığında lekelenmişliğiyle baş etme adına toplumsallaşma stratejisine o kadar bağlı kalmamış olmasının ardındaki ikinci nedendir.[20]

Osmanlı İmparatorluğu yenildiğinde, uluslararası sistem henüz gerçek anlamda küresel değildi. Hâlâ egemenliği tam tanınmamış bölgeler vardı; çoğu Avrupalı gücün hâlâ sömürgeleri ve mandaları vardı; Bolşevikler de bilinmeyen ve kestirilemeyen bir etmendi. Batılı güçler yeni Türk devletinin bu değişkenlerden herhangi birini manipüle edeceğinden korkuyorlardı. Benzer şekilde, Soğuk Savaş süresince Doğu Bloğu'nun varlığı, hatta bağlantısızlar hareketi Japonya'nın taraf değiştirebileceği yanılsamasını yaratmıştı. Dördüncü Bölümde gördüğümüz üzere, işgale rağmen Japonlar arasında, örneğin, komünizm sempatizanlarının varlığı hem Japon siyasetçiler hem de Amerikalı müttefikleri için ciddi bir kaygı kaynağıydı. Ancak, Sovyetler Birliği çöktüğünde, Batı modelinin tek geçerli alternatifi[21] de çökmüş oluyordu: Bu Soğuk Savaş sonrası dünyada, Rusya Batı'dan (ve "Tarihin Sonu'ndan") başka nereye yönelecekti?

Türkiye ile Japonya'nın yenilgilerinden sonra sıralı ve bölünmüş uluslararası ortamlara girmiş olmaları, onların saf değiştirmeye daha meyilli gibi görünmelerine yol açtı, ama Batı'nın saygısını kazanmak için girişilen tekrar inşa çabalarının ülke içi kamuoylarına uğruna çabalamaya değer görünmesini sağlayan da bu ortamlardı. Lekeleyici nitelikleri örtmeye veya düzeltmeye yönelik stratejiler katı ve açıkça tabakalaşmış toplumlarda çok daha çekicidir; kazandıracakları çok daha fazladır. Türkiye ve Japonya'dan farklı olarak, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya, "ideal" devlet normunun evrensel bir dille ifade edildiği ve kazananlarla kaybedenleri belirlemek için açık standartlar yokmuş gibi görünen bir uluslararası ortamla karşı karşıyaydı. Bu koşullarda öykünmenin ne kadar statü kazancı sağlayacağı belirsizdi. Dahası, uluslararası sistemde alternatif

20 Yukarıda değinildiği üzere yenilgi sonrasında gördüğü nispeten dostane muameleye ek olarak.

21 Yine, İkinci Bölümde değindiğim gibi, tözel açıdan Sovyet modeli Batılı devlet idealine hiçbir zaman bir alternatif olamadı ama toplumsal açıdan oldu.

mantıkların yokluğu Batı'nın Rusya'nın jestleriyle ilgiliymiş gibi görünme konusunda daha isteksiz olmasına yol açtı; bu ek etmen Rus kamuoyunun Batılı modellerin benimsenmesi konusunda başlangıçta hissetmiş olabileceği heyecanı da azalttı. Beşinci Bölümde de değindiğimiz gibi, tüm bu etmenler şu ana kadar Rusya'yı yeni ama biraz kısır bir yol izlemeye götürmüştür: Son zamanlarda, Rusya bir retorik düşmanlık duruşu sergilerken, alternatif bir dünya görüşü sunarak normatif düzeni gerçekten reddetmekten acizdir. Bu, bir dereceye kadar Doğu ve Güney'den kabul görmeye yönelmiş bir performanstır.

İşte Türkiye ve Japonya'nın rotalarının Rusya'nınki ile bir kesişime doğru gittiği nokta burasıdır. Türkiye ile Japonya'nın, bugünkü uluslararası bağlamda, İran ve Çin gibi "Asyalı"/ "Doğulu" kimliklerinden daha emin ülkelerin, Batılı olmayan ve uluslararası toplumun boş vaatleri karşısında gittikçe hak kaybına uğrayan nüfuslar nezdinde "öğretmenin gözdelerine" göre daha çok nüfuzları varmış gibi göründükleri gerçeğiyle gittikçe daha çok yüzleşmeleri gerekiyor. Ancak, Türkiye ile Japonya yirminci yüzyıl boyunca izledikleri yol tarafından büyük ölçüde kısıtlanmış durumdadırlar ve çalışarak kazandıkları yarı Batılı konumlarını tehlikeye atmadan (özellikle de en ufak itirazların aldığı tepkiler düşünülürse) Rusya'nın sunduğu retorik performansı sergileyemezler. Dolayısıyla, her iki ülkenin de bu çıkmazdan bir çıkış yolu olarak "Medeniyetler Çatışması'na" sarılmış olmaları şaşırtıcı değildir: Hem Türkiye, hem de Japonya bu "çatışmayı" eskiden ikinci planda kalan bir şeyi, yani Doğu ile ilişkileri Batı için önemlerini baştan tanımlayacak açık bir stratejiye çevirmek için bir fırsat olarak görmüşlerdir. Bu amaca yönelik olarak, Türkiye ve Japonya'nın her ikisi de faal olarak medeniyet meselelerini incelemeye yönelik muhtelif konferanslar ve atölye çalışmaları[22] düzenliyorlar. Sistemsel bir açıdan bu strateji ile şu anda Rusya'nın izlediği yol arasında çok büyük fark yoktur.

22 Türkiye en son "Medeniyetler İttifakı" konferansına 6 Nisan 2009'da ev sahiğliği yaptı. Katılanlar arasında ABD Başkanı Obama, BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ve dünyanın çeşitli yerlerinden çok sayıda başbakan vardı. Japonya'nın "medeniyetler çatışmasından" yararlanmaya yönelik benzer çabaları için bkz. Leheny, "The Samurai Ride to Huntington's Rescue."

Destekleyecek kayda değer bir ret ideolojisi olmadan, Doğu'ya bakan Avrasyacı politikaların "köprü kurma" çabalarından esas farkı söylemlerinin tonundan ibarettir.

Bu sonuç göz önünde bulundurulursa, okuyucu uluslararası sistemin toplumsal doğasına daha çok ilgi gösterilmesi çağrısının zamanlamasının uygunsuz olduğunu düşünebilir. Üstelik, geçmişte toplumsal açıdan ne kadar tabakalaşmış olursa olsun, zaman içinde aşağı yukarı gerçekçilerin tarif ettikleri, toplumsal kısıtlamaların ve lekenin rollerinin gittikçe azaldığı bir dünyaya dönüşmeye başladığı ileri sürülebilir. Eğer bu doğruysa, belki de anaakım Uİ kuramları geçmişe yönelik kestirimlerinde hatalıyken, bugünü anlamak veya geleceği tahmin etme konusunda o kadar sorunlu değildir.

Uluslararası sistemin, tıpkı yurtiçindeki liberal kuzeni gibi açık tabakalaşma ve lekeleme kalıplarından uzaklaşarak biçimsel eşitlik ve kültürel hoşgörü söylemlerine doğru ilerlediğini kabul etmeye hazırım.[23] Genel olarak bu olumlu bir gelişmedir. İkinci Dünya Savaşından sonra yaratılan eşit egemenlik sisteminin on dokuzuncu yüzyılın Medeniyet Standardı'na *tercih edilir* olduğu görüşüyle de bir sorunum yok. Ayrıca, bu eğilimler sonucunda uluslararası sistemdeki ülkelerin daha çoğunun Uİ kuramının devamlı varsaydığı gibi ideal-tipik failleri andırır (veya eskisinden daha çok andırır) hale gelmiş olması da makuldür. Ne var ki, bu argümanların hiçbiri bizi uluslararası sistemde toplumsal tabakalaşmanın geçmişte kaldığı sonucuna götürmemelidir. Uluslararası sitemde hâlâ "yerleşikler" ve "dışarıdakiler", "yerliler" ve "yabancılar" vardır. Dahası, bu grupların üyeleri Medeniyet Standardı'ndan bu yana geçen yüzyıl boyunca pek az değişmiştir. Bu gerçek bile tek başına bizi düşündürmelidir.

Uluslararası sistemdeki devletlerin çoğu için, tarihsel yerleşik-dışarıdaki ayrımı boyunca aldıkları yer son derece biçimlendirici ve yol belirleyici olmuştur. Ülke içi sistemlerde yasal eşitliğe rağmen toplumsal tabakalaşmanın varlığının devam ettiğini biliyoruz ve yine toplumsal eşitsizliğin bireylerin özerkliklerini tam anlamıyla kullanabilmelerinin karşısında ne kadar büyük

23 "Modern kibirden arınan postmodern zihnin zalimlik ve Öteki'ni aşağılamaya eskisi kadar ihtiyacı yoktur; Richard Rorty'nin 'merhametini' göstermek onun için sorun olmaz." Bauman, agy., s. 257.

bir engel olabildiğini de biliyoruz. Bu dersler uluslararası ilişkilerde nasıl bu kadar kolay unutulabiliyor? Bu kitapta, dışarıdakiler arasında en "şanslıların" davranışlarını ele aldım: Toplumsal ayrımın yanlış tarafında olmalarıyla nispeten özerk bir şekilde baş edebilmelerini sağlayacak kadar yeterli ontolojik bütünlük, bürokratik gelenek, maddi temel ve kurumsal çerçeveye sahip ülkeler. Böyle ülkeler bile modern uluslararası düzene sokuluş tarzları yüzünden travma geçirmişler ve ülke kimlikleri o deneyimin çevresinde gelişmişti. Çevredeki ülkelerin çoğu çok daha şiddetli bir şekilde sisteme sokulmuşlardı *ve* uluslararası normatif düzenle daha az kaynakla, ondan da az seçenekle ve daha da büyük leke yükleriyle baş etmeye çalışıyorlar.

Modern devletler sisteminin varlığı boyunca uluslararası ilişkilere egemen olan toplumsal bölünmelerin kuramsal açıdan görmezden gelinmesi ciddi bir sorundu ve hâlâ da öyledir. Kimi okuyucuların anlamış olabileceği gibi, yukarıdaki analizim yenilmiş dışarıdaki ülkelerin eşit olarak tanınmamasının onları yurtiçinde egemen uluslararası normları benimsemeye ve uluslararası düzeyde efendi çocuk olmaya daha yatkın kıldığı gibi son derece tatsız bir sonuca gidiyor. Ancak, yukarı hareketlilik vaatlerini yerine getiremeyen toplumsal modellerin, modernitede son derece istikrarsız olduklarını unutmayalım. Dünya nüfusunun çoğunun kurallarında pek söz hakları olmadığı ve en başarılı dışarıdakilerin bile (örneğin Japonya) maddi başarılarının karşılığı olan saygıyı tam anlamıyla görmedikleri bir uluslararası sistemde yaşamaya katlanmalarının bir sınırı olabilir. 11 Eylül saldırılarından, Putin'in sözlü azarlamalarına dek geniş bir fenomen yelpazesi karşısında Batılı güçlere karşı hissedilen *schadenfreude*'nin[24] sadece o işi yapanların yakın destekçileriyle sınırlı kalmayıp artık "Küresel Güney" adı verilen kesimde çok yaygın olmasının bir nedeni var.

Giriş bölümünde de Orhan Pamuk'un sözlerine gönderme yaparak değindiğim gibi, insanların en çok istedikleri önemli olmaktır ve herhangi bir sisteme olan inançlarını canlı tutan, bugün olmasa bile bir gün önemli olabilecekleri ümididir. Aynı zamanda, örneğin, dünyanın her köşesindeki insanların Barack Obama'nın Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanı seçilmesi karşısındaki heyecanlarının nedeni de budur: Obama şahsında

24 Alm. Başkalarının acıları, başlarına gelenler karşısında haz duyma—çn.

"ötekilerin" ve "dışarıdakilerin" da bir gün varlığının kabul edilebileceği umudunu temsil ediyordu. Dış politikada duyguların önemini abartmak istemiyorum, ama son 50 yıldır büyük ölçüde hayali "uluslararası" eşiği geçildiğinde duygular yok oluyormuşçasına davranan devasa bir literatürde mütevazı bir düzeltme önermek istiyorum: Kendi tabakalaşma mantığına sahip bir uluslararası toplumun varlığını inkâr etmek tarafsız değil, o dinamikleri sürdüren bir iktidar eylemdir.

İnsanların ağır aksak ilerleyişlerine devam etmek için umuda, bir nebze gerçek tanınmaya ihtiyaçları olduğunu kabul etmek romantiklik değildir. Rasyonelliğin zirvesidir. Hegel'in de işaret ettiği gibi, insanlığın ebedi tanınma arayışı, rasyonelliğe doğru yol alışımızla yakından bağlantılıdır. Uzun vadeli sistemsel istikrar için rasyonel çözüm yukarı hareketlilik ile ayrıcalık dağıtımı arasındaki doğru dengeyi bulmaktır. Kısacası, sadece sözde liyakate dayalı bir uluslararası sistem yerine, gerçekten liyakate daha çok dayanan bir sisteme ihtiyacımız var. Yurtiçi toplumlarda, tarihsel adaletsizliklerin yarattığı toplumsal eşitsizlikler liyakat sistemini ulaşması güç bir ideal kılıyor. Ancak, Uİ disiplininde böyle toplumsal eşitsizliklerin varlığını kabule bile daha yeni başladık. Hatırlamanın zamanı geldi.

"Dışarıdakilerin" de kendi durumlarıyla ilgili yapabilecekleri var. Bu bölümün başında belirttiğim gibi, Herodiancılık ile Zealotluk arasındaki seçenek aslında gerçek bir seçenek değildir, zira her iki tercih de Batı'nın, modernliğin tepki verilecek ve davranışlarda referans alınması gereken *tek* merkez olarak ayrıcalıklı konumunu onaylar. Hem Zealotlar hem de Herodianlar Batı'nın hayali bakışları altında yaşarlar. İran da modernliğin, Batılılaşma travmasının getirdiği yüklerden Türkiye'ye göre daha serbest değildir. Bu çıkmazdan çıkmanın tek yolu gerçekten hiçbir tercih yapmamak ve bir belirsizlik içinde yaşamaya razı olmaktır. Failliğin, egemenliğin, pozitif özgürlüğün gerçek tezahürüne yalnızca kişinin kendi ontolojik güvensizliğiyle yüzleşmesi, kendini kurgulamanın varoluşun kaçınılmaz bir parçası olduğunu fark etmesiyle ulaşılabilir. Efendiler, yerliler, yerleşikler ontolojik koşullarının geçiciliğine karşı önlem almazlar; kurgulanmış efendilik, faillik ve tahakküm dinamiklerinde kendilerini kaybederek sorunu görmezden gelirler. Üstüne üstlük, koşullarının görünürdeki doğallığı yüzünden, muhtemelen özimgelerinin bir yanılsama olduğu gerçeğinden de bihaberdirler.

Kojève'nin Hegel'in efendi-köle dinamiğine getirdiği yorumda, "kölenin" gerçek özgürlüğe erişme umudu olan tek taraf olmasının nedeni budur.[25] Normatiflikten gelen koruyucu tampona sahip olmamak, belirsizlik içindeki dünyayla her gün yüzleşmek zorunda kalmak, herhangi bir şeyi doğal karşılayamamak, her gün bir fail olmak zorunda kalmak, her eylemi potansiyel olarak biçimlendirici bir performans olarak görmek anlamına gelir, ki bu çok korkutucudur (ve yorucu). Belki de bu yüzden dışarıdakilerden kurulu bir dünyada, böyle bir durumun anlamını kavramaya en uygun olanlar modernliğin hiyerarşilerini sürdürme konusunda en kabahatliler olmuşlardır. Hem özoryantalizm hem de onun diğer yüzü olan yabancılığa kaçış ülkenin dünyadaki yerini sabitlemek gibi aynı kısıtlı faydayı sağlar. Dışarıdakiler bununla yetinmek zorunda olmadıklarını fark edebilseler ve sabit merkeze sahip düzenli bir dünyanın kendisinin bir aldatmaca olduğunu kabul edebilseler, belki de kendilerini özgürleştirmeyi başarabilirlerdi.

Kitaba Orhan Pamuk'tan bahsederek başlamıştım, yine onunla bitireyim. Burada anlatmak istediklerimi Nobel konuşmasında o çok daha ustaca anlatmıştı:

> Demek ki, yalnızca babam değil, *hepimiz dünyanın bir merkezi olduğu düşüncesini çok fazla önemsiyoruz.* Oysa, yazı yazmak için bizi yıllarca bir odaya kapatan şey tam tersi bir güvendir; bir gün yazdıklarımızın okunup anlaşılacağına, çünkü insanların dünyanın her yerinde birbirlerine benzediklerine ilişkin bir inançtır bu. Ama bu, kendimden ve babamın yazdıklarından biliyorum, kenarda olmanın, dışarıda kalmanın öfkesiyle yaralı, dertli bir iyimserliktir. Dostoyevski'nin bütün hayatı boyunca Batı'ya karşı hissettiği aşk ve nefret duygularını pek çok kereler kendi içimde de hissettim. Ama ondan asıl öğrendiğim şey, asıl iyimserlik kaynağı, bu büyük yazarın Batı ile aşk ve nefret ilişkisinden yola çıkıp, onların ötesinde kurduğu bambaşka bir âlem oldu.

Benim naçizane ümidim, bu kitabın da öteki tarafa, belli bir merkezi olmayan o âleme giden basamak taşlarından biri olmasıdır.

25 Kojève, *Introduction to the Reading of Hegel,* s. 20-2.

Kaynakça

Abbott, Andrew, *Time Matters: On Theory and Method, (*Chicago: University of Chicago Press, 2001).

Abizadeh, Arash, "Does Collective Identity Presuppose an Other? On the Alleged Incoherence of Global Sovereignty," *The American Political Science Review 99,* sayı 1, (2005), s. 45-60.

Abramowitz, M. ve H. Barkey, "Turkey's Transformers," *Foreign Affairs* 88, sayı 6, (2009), s. 118-28.

Acharya, Amitav, "How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism," *International Organization* 58, sayı 2, (2004), s. 239-75.

Adomeit, Hannes, "Russia as a "Great Power" in World Affairs: Images and Reality," *International Affairs* 71, sayı 1, (1995), s. 35-68.

Akçam, Taner, *Türkiye'yi Yeniden Düşünmek,* İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.

Alderson, Kai, "Making Sense of State Socialization," *Review of International Studies* 27, sayı 3, (2001), s. 415-33.

Allinson, Gary D., *Japan's Postwar History, (*Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997).

Andersen, Heine ve Kaspersen, Lars Bo (der.), *Classical and Modern Social Theory (*Oxford: Blackwell, 2000).

Anderson, Benedict, *Imagined Communities,* 2. basım. (Londra: Verso, 1991). [*Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması,* çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis, 2004.]

Anderson, Perry, *Lineages of the Absolutist State, (*Londra: Verso, 1996).

Aras, Tevfik Rüştü, *Atatürk'ün Dış Politikası, (*İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003) [1945].

Arbatov, Alexei G., "Russia's Foreign Policy Alternatives," *International Security* 18, sayı.2, (1993), s. 5-43.

Aristoteles, *Politics,* R.F. Stalley (der.), Ernest Barker (İng.çev.), (Oxford: Oxford University Press, 2009). [*Politika*, çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 4. basım, 1993.]

Armağan, Mustafa, *Osmanlının Kayıp Atlası, (*İstanbul: Ufuk Kitap, 2005).

Ashley, Richard, "The Poverty of Neorealism," *Neorealism and Its Critics* içinde, Robert O. Keohane (der.), s. 255-300.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Söylev,* H.V. Velidedeoğlu (der.), 9. basım, cilt I-II. (İstanbul: Çağdaş Yayınlan, 1981) [1927].

Atatürk, Mustafa Kemal, *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* ABED Kurulu, cilt I-XX. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005).

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk (Söylev): Belgeler,* H.V. Velidedeoğlu (der.), 9. basım, cilt III. (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2005) [1927].

Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya (1881-1939).* (İstanbul: Doğan Kardeş, 1969) [1961].

Atay, Falih Rıfkı, *Zeytindağı. (*İstanbul: Devlet Kitapları, 1970).

Austin, Greg ve Haris, Stuart, *Japan and Greater China: Political Economy and Military Power in the Asian Century, (*Londra: Hurst & Company, 2001).

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam: Mustafa Kemal.* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969).

Aydın, Cemil, *Politics of Anti-Westernism in Asia*, (New York: Columbia University, 2007).

Ayoob, Mohammed, "The Third World in the System of States: Acute Schizophrenia or Growing Pains?" *International Studies Quarterly* 33, sayı 1, (1989), s. *67-79.*

Badgley, John H., "Necessity and Choice in Japan's Relations with Southeast Asia," *Japan's Future in Southeast Asia* içinde, İnoki (der.), s. 133-66.

Badgley, John H., "Japan's Nonmilitary Road to Power," *Japan and the New Asia* içinde, Iriye (der.), s. 45-65.

Bailey, Paul J., *Postwar Japan*, (Cambridge: Blackwell, 1996).

Bankoff, Greg, "Regions of Risk: Western Discourses on Terrorism and the Significance of Islam," *Studies in Conflict and Terrorism 26,* sayı 6, (2003), s. 413-28.

Baranovski, Vladimir, "Russia: A Part of Europe or Apart from Europe?" *International Affairs 76,* sayı 3, (2000), s. 443-58.

Barnett, Michael N., *Dialogues in Arab Politics:Negotiations in Regional Order, (*New York: Columbia University Press, 1998).

Bauman, Zygmunt, *Legislators and Interpreters, (*Cambridge: Polity Press, 1989). [*Yasa Koyucular ile Yorumcular,* çev. Kemal Atakay. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.]

Bauman, Zygmunt, *Modernity and Ambivalence,* (Cambridge: Polity Press, 1993). [*Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.]

Bauman, Zygmunt, *Modernity and the Holocaust,* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2001). [*Modernite ve Holocaust*, çev. Süha Sertabiboğlu. İstanbul: Versus Kitap, 2007.]

Befu, Harumi, "Geopolitics, Geoeconomics, and the Japanese Identity," *Japanese Identity: Cultural Analyses* içinde, Peter Nosco (der.), (Berkeley: University of California Press, 1997), s. 10-32.

Beinin, Joel, *Workers and Peasants in the Middle East,* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).

Bengio, O., "Altercating Interests and Orientations between Israel and Turkey," *Insight Turkey* 11, sayı 2, (2009), s. 43-55.

Bergesen, Albert (der.), *Studies of the Modern World-System,* (New York: Academic Press, 1980).

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1973).

Berlin, İsaiah, "Two Concepts of Liberty," *Four Essays on Liberty* içinde, İsaiah Berlin (der.), (Londra: Oxford University Press, 1969), s. 118-72.

Best, Shaun, "Review: Zygmunt Bauman: Personal Reflections within the Mainstream of Modernity," *The British Journal of Sociology* 49, sayı 2, (1998), s. 311-20.

Betts, Richard K., "Wealth, Power and Instability: East Asia and the United States after the Cold War," *International Security* 18, sayı 3, (1993/94), s. 34-77.

Bhagwati, Jagdish (der.), *The New International Economic Order,* (Boston: MIT Press, 1977).

Bhaskar, Roy, *Reclaiming Reality: A Critical Approach to Contemporary Philosophy,* (New York: Verso, 1989).

Billington, James H., *Russia in Search of Itself,* (Washington, DC: Woodrow Wilson Press, 2004).

Blaney, David ve Inayatullah, Naeem, "The Westphalian Deferral," *International Studies Review* 2, sayı 2, (2000), s. 29-64.

Blaney, David ve Inayatullah, Naeem, *International Relations and the Problem of Difference,* (New York: Routledge, 2004).

Blasi, Joseph R.; Kroumova, Maya ve Kruse, Douglas; *Kremlin Capitalism: Privatizing the Russian Economy,* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997).

Boli, John, "World Polity Sources of Expanding State Authority and Organizations, 1870-1970," *Institutional Structure* içinde, G.M. Thomas, J.W. Meyer, F.O. Ramirez, ve J. Boli (der.), Thousand Oaks, California: Sage, (1987), s. 71-91.

Bolluk, Hadiye, *Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi/Hakimiyeti Milliye.* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003).

Bourdieu, Pierre, *Outline of a Theory of Practice,* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977).

Bourdieu, Pierre, *Distinction,* (Londra: Routledge, 1984).

Boxer, C.R., *Jan Compagnie in Japan, 1600-1850,* 2. göz.geç.bas., (Lahey: Nijhoff, 1950).

Bozdağlıoğlu, Yücel, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity,* (Londra: Routledge, 2003).

Bozkurt, Gülnihâl, *Azınlık İmtiyazları-Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş.* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1998).

Bracken, Paul, *Fire in the East:The Rise of Asian Military Power and the Second Nuclear Age,* (New York: Harper Collins, 1999).

Brady, H.E. ve Collier, D. (der.), *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards,* (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 2004).

Braude, Benjamin ve Lewis, Bernard, *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society,* (New York: Holmes & Meier Publishers, 1982).

Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II,* (Berkeley: University of California Press, 1995). [*Akdeniz,* çev. Aykut Derman ve Necati Erkurt. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.]

Brines, Russell, *MacArthur's Japan,* 1. basım, (Philadelphia: J.B. Lippincott Co., 1948).

Broido, Vera, *Apostles into Terrorists: Women and the Revolutionary Movement in the Russia of Alexander II,* (New York: Viking Press, 1977).

Brooks, Stephen G. ve Wohlforth, William C., "Power, Globalization, and the End of the Cold War: Reevaluating a Landmark Case for Ideas," *International Security* 25, sayı 3, (2000/1), s. 5-53.

Brown, Archie, *The Gorbachev Factor,* (Oxford: Oxford University Press, 1996).

Brubaker, Rogers, "Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu," *Theory and Society* 14, sayı 6, (1985), s. 745-75.

Bukovansky, Mlada, "The Altered State and the State of Nature: The French Revolution and International Politics," *Review of International Studies 25,* sayı 2, (1999), s. 197-216.

Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics,* 3. basım, New York: Palgrave, (2002) [1977].

Bull, Hedley, "Emergence of a Universal International Society," *The Expansion of International Society* içinde, Bull ve Watson (der.), s. 117-41.

Bull, Hedley ve Watson, Adam (der.), *The Expansion of International Society,* (New York: Oxford University Press, 1984).

Bunce, Valerie, "Domestic Reform and International Change: The Gorbachev Reforms in Historical Perspective," *International Organization* 47, sayı 1, (1993), s. 107-38.

Burke, Edmund, *Reflections on the Revolution in France,* Oxford: Oxford University Press, (1999) [1790].

Buruma, İan, *Inventing Japan,1853-1964* , (New York: The Modern Lirary, 2003).

Buruma, İan ve Margalit, Avishai, *Occidentalism: The West in the Eyes of Its Enemies,* (New York: Penguin, 2004).

Buzan, Barry, "From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School," *International Organization* 47, sayı 3, (1993), s. 327-52.

Buzan, Barry, *From International to World Society?: English School Theory and the Social Structure of Globalisation,* (New York: Cambridge University Press, 2004).

Buzan, Barry ve Little, Richard, "Why International Relations Has Failed as an Intellectual Project and What to Do about It," *Millennium* 30, sayı 1, (2001), s. 19-39.

Byman, Daniel ve Pollack, Kenneth M., "Let Us Now Praise Great Men," *International Security* 25, sayı 4, (2001), s. 107-46.

Cardoso, Fernando Henrique ve Faletto, Enzo, *Dependency and Development in Latin America,* M.M. Urquidi (İng.çev.), (New York: Columbia University Press, 1979).

Carr, Edward Hallett, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939,* (New York: Palgrave, 2001). [*Yirmi Yıl Krizi 1919 – 1939*, çev. Can Cemgil. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.]

Castles, Stephen, "Nation and Empire: Hierarchies of Citizenship in the New Global Order," *International Politics* 42, sayı 2, (2005), s. 203-24.

Chase-Dunn, Christopher ve Eugene N. Anderson, *The Historical Evolution of World-Systems* (New York: Palgrave Macmillan, 2005).

Chase-Dunn, Christopher ve Hall, Thomas D., "The Historical Evolution of World-Systems," *Sociological Inquiry* 64, sayı 3, (1994), s. 257-80.

Chaturvedi, Vinayak (der.), *Mapping Subaltern Studies and the Postcolonial,* (New York: Verso, 2000).

Checkel, Jeffrey, "Ideas, Institutions, and the Gorbachev Foreign Policy Revolution," *World Politics* 45, sayı 2, (1993), s. 271-300.

Checkel, Jeffrey, *Ideas and International Political Change: Soviet/Russian Behavior and the End of the Cold War,* (New Haven: Yale University Press, 1997).

Checkel, Jeffrey, "Norms, Institutions and National Identity in Contemporary Europe," *International Studies Quarterly* 43, sayı l, (1999), s. 83-114.

Checkel, Jeffrey, "Why Comply? Social Learning and European Identity Change," *International Organization* 55, sayı 3, (2001), s. 553-88.

Churchill, Winston, *Memoirs of the Second World War,* (Londra: Houghton Mifflin Company, 1959).

Clapham, Christopher, *Third World Politics,* (Londra: Routledge, 1985).
Clark, Bruce, *Twice a Stranger: the Mass Expulsions that Forged Modern Greece and Turkey,* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2006).
Clark, Ian, "Another "Double Movement": The Great Transformation after the Cold War?", *Empires Systems and States* içinde, M. Cox, T. Dunne ve K. Booth (der.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), s. 237-56.
Clark, Ian, "Legitimacy in a Global Order," *Review of International Studies* 29, Özel Ek 1, (2003), s. 75-95.
Clesse, Armand, *The Vitality of Japan: Sources of National Strength and Weakness,* (New York: St. Martin's Press, 1997).
Collier, Andrew, *Critical Realism: An Introduction to Roy Bhaskar's Philosophy,* (Londra: Verso, 1994).
Collins, Randall, "A Sociological Guilt-Trip: Comment on Connell," *The American Journal of Sociology* 102, sayı 6, (1997), s. 1558-64.
Collins, Randall, "An Asian Route to Capitalism," *Macrohistory* içinde, s. 209-38.
Collins, Randall, *Macrohistory: Essays in Sociology of the Long Run,* (Stanford: Stanford University Press, 1999).
Collins, Stephen L., *From Divine Cosmos to Sovereign State: An Intellectual History of Consciousness and the Idea of Order in Renaissance England,* (Oxford: Oxford University Press, 1989).
Connell, R.W., "Why the "Political Socialization" Paradigm Failed and What Should Replace It," *International Political Science Review* 8, sayı 3, (1987), s. 215-23.
Connor, Walker, "Illusions of Homogeneity," *Ethnonationalism: The Quest for Understanding* içinde, Princeton: Princeton University Press, 1994, s. 118-43.
Cooley, Charles H., *Human Nature and the Social Order,* New York: Scribner's, 1922.
Copeland, Dale C., "Trade Expectations and the Outbreak of Peace: Détente 1970-1974 and the End of the Cold War, 1985-1991," *Security Studies 9,* sayı 1-2, (1999/2000), s. 15-58.
Cortell, Andrew P. ve James W. Davis, Jr., "Understanding the Domestic Impact of International Norms: A Research Agenda," *International Studies Review* 2, sayı 1, (2000), s. 65-87.

Cox, Robert W., "Ideologies and the NIEO: Reflections on Some Recent Literature," *International Organization* 33, sayı 2, (1979), s. 257-302.

Cox, Robert W., "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory," Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and Its Critics,* s. 204-54.

Crossley, Nick, "The Phenomenological Habitus and Its Construction," *Theory and Society,* 30, sayı l, (2001), s. 81-120.

Crowdy, Rachel E., "Humanitarian Activities of the League of Nations," *Journal of the Royal Institute of International Affairs* 6, sayı 3, (1927), s. 153-169.

Çalışlar, İpek, *Latife Hanım,* (Istanbul: Doğan Kitapçılık, 2006).

Çay, Sun-Ki, "Entrenching the Yoshida Defense Doctrine: Three Techniques for Institutionalization," *International Organization* 51, sayı 3, (1997), s. 389-412.

Çernyayev, Anatoli, *My Six Years with Gorbachev,* (University Park: Pennsylvania State University Press, 2000).

Dallmayr, Fred, *Beyond Orientalism: Essays on Cross-Cultural Encounter,* (Albany, NY: SUNY Press, 1996).

Darling, Linda T., "The Finance Scribes and Ottoman Politics," *Decision Making and Change in the Ottoman Empire* içinde, Caeser E. Farah (der.), (Thomas Jefferson University Press, 1993), s. 89-100.

Davison, Roderic H., *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923:The Impact of the West,* 1. basım, (Austin: University of Texas Press, 1990). [*Osmanlı Türk Tarihi (1774-1923)*, çev. Mehmet Moralı. İstanbul: Alkım Kitabevi, 2004.]

Davison, Roderic H., "Turkish Attitudes Concerning Christian/Muslim Equality in the Nineteenth Century," *American Historical Review* 59, sayı 4, (1953/4), s. 844-64.

Debo, Richard, *Survival and Consolidation: The Foreign Policy of Soviet Russia, 1918-1921,* Montreal: McGill-Queen's University Press, (1992).

Demirel, Ahmet, *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup,* 3. basım. İstanbul: İletişim Yayınları, (2003).

Derluguian, Georgi, "Terrorism, the Weapon of the Organizationally Weak," *Transnational Terrorism in the World-System Perspective* içinde,

R. Stemplowski (der.), Varşova: The Polish Institute of International Affairs, 2002, s. 23-46.

Derluguian, Georgi, "A Cyclical Theory of Russia's Historical Change," *Russie:Le défi d'une metamorphose* içinde, C. Canales, L.A. Lo Manto ve S. Plekhanov (der.), (Toronto: York University, 2004), s. 45-60.

Derluguian, Georgi, *Bourdieu's Secret Admirer in the Caucasus,* (Chicago: University of Chicago Press, 2005).

Derluguian, Georgi, "O Mundo Que o Portugues (o Russo, o Turco) Criou: Empires on Europe's Periphery," Cornell Üniv. Konferans Sunumu, "Colonial Experiences and Colonial Legacies: Comparing Eastern Europe and Sub-Saharan Africa," Mayıs 2005.

Deudney, Daniel ve John G. Ikenberry, "The International Sources of Soviet Change," *International Security* 16, sayı 3, (1991/2), s. 74-118.

Dilan, Hasan Berke, *Türkiye'nin Dış Politikası.* (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1998).

Dostoyevski, Fyodor, *Winter Notes on Summer Impressions,* David Patterson (İng.çev.), (Chicago: Northwestern University Press, 1997) [1863]. [*Batı, Batı Dedikleri (Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları)*, çev. Ergin Altay, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1972.]

Doyle, Michael, *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism and Socialism,* (New York: Norton, 1997).

Dunning, Eric ve Mennell, Stephen, "Preface," *The Germans* içinde, Elias, s. vii-xvi.

Durkheim, Émile, *The Division of Labor in Society,* (Glencoe, Illinois: Free Press, 1949). [*Toplumsal İşbölümü*, çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınevi, 32. basım, 2006.]

Durkheim, Émile, *Suicide: A Study in Sociology,* George Simpson (der.), John A. Spaulding ve George Simpson (İng.çev.), (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1952). [*İntihar*, çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem, 2011.]

Eisenstadt, Shmuel, *The Origins and Diversity of Axial Age Civilizations,* (Albany: State University of New York Press, 1986).

Eisenstadt, Shmuel, *European Civilization in a Comparative Perspective,* (Oslo: Norwegian University Press, 1987).

Elias, Norbert, "Introduction: A Theoretical Essay on Established and Outsiders," *The Established and Outsiders* içinde, Elias ve Scotson (der.), s. xv-iii.

Elias, Norbert, *The Germans,* (New York: Columbia University Press, 1996).

Elias, Norbert, *The Civilizing Process,* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2000). [*Uygarlık Süreci*, çev. Ender Ateşman (cilt 1), Erol Özbek (cilt 2). İstanbul: İletişim Yayınları, 2000-02.]

Elias, Norbert ve Scotson, John L., *The Established and Outsiders,* (Londra: Sage Publications, 1994).

Elias, Norbert; Robert van Krieken ve Dunning, Eric; "Toward a Theory of Social Processes: A Translation," *The British Journal of Sociology,* 48, sayı 3, (1997), s. 355-83.

Ellison, Herbert (der.), *Japan and the Pacific Quadrille,* (Londra: Westview, 1987).

Engelhardt, Ed ve Reşat Ali, *Türkiye ve Tanzimat: Devlet-i Osmaniyenin Tarih-i Islâhati, 1826-1882, (*Istanbul: Mürettibîn-i Osmanî Matbaası, 1912).

English, Robert, *Russia and the Idea of the West,* (New York: Columbia University Press, 2000).

Erdem, Suna, "Disappointment as Michelle Obama skips trip to Turkey," *Times Online* 7 Nisan 2009, (www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article6046656.ece).

Erickson, John, *The Soviet High Command: A Military-Political History,1918-1941* (Londra: Macmillan, 1962).

Erüreten, Bahir Mazhar, *Türkiye Cumhuriyeti Devrim Yasaları.* (Istanbul: Töre Yayın Grubu, 2004).

Evangelista, Matthew, "The Paradox of State Strength: Transnational Relations, Domestic Structures, and Security Policy in Russia and the Soviet Union," *International Organization* 49, sayı l, (1995), s. 1-38.

Evangelista, Matthew, "Norms, Heresthetics, and the End of the Cold War," *Journal of Cold War Studies* 3, sayı 1, (2001), s. 5-35.

Evans, Laurence, *United States Policy and the Partition of Turkey, 1914-1924,* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1965).

Eyre, Dana ve Suchman, Mark; "Status, Norms, and the Proliferation of Conventional Weapons," *Culture and Security* içinde, Peter J. Katzenstein (der.), (New York: Columbia University Press, 1996), s. 79-113.

Farbman, Michael S., "The Present Situation in Russia," *Journal of the British Institute of International Affairs* 3, sayı 2, 1924, s. 83-102.

Faroqhi, Suraiya, "Crisis and Change, 1590-1699," *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914* içinde, Halil İnalcık ve Donald Quatert (der.), Cambridge: Cambridge University Press, 1994, s. 411-636. [Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, çev. Halil Berktay. İstanbul: Eren Yayıncılık, 3. basım, 2009.]

Finnemore, Martha, *National Interests in International Society,* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996.

Finnemore, Martha, "Norms, Culture, and World Politics: Insights from Sociology's Institutionalism," *International Organization* 50, sayı 2, 1996, s. 325-47.

Finnemore, Martha ve Sikkink, Kathryn; "International Norm Dynamics and Political Change," *International Organization* 52, sayı 4, 1998, s. 887-917.

Fisk, Gloria, "Orhan Pamuk and the Turks," *N+1* (www.nplusonemag.com/node/66).

Flockhart, Trine, "Complex Socialization: A Framework for the Study of State Socialization," *European Journal of International Relations* 12, sayı 1, 2006, s. 89-106.

Florini, Ann, "The Evolution of International Norms," *International Studies Quarterly* 40, sayı 3, 1996, s. 363-89.

Fontaine, Stanislas, "The Civilizing Process Revisited: Interview with Norbert Elias," *Theory and Society* 5, sayı 2, 1978, s. 243-53.

Forsberg, Tuomas, "Power, Interests and Trust: Explaining Gorbachev's Choices at the End of the Cold War," *Review of International Studies* 25, sayı 5, 1999, s. 603-21.

Francis, David R., *Russia from the American Embassy, 1916-1918,* New York: Arno, 1970 [1921]).

Frank, Andre Gunder, *ReORIENT: Global Economy in the Asian Age,* Berkeley: University of California Press, 1998. [*Yeniden Doğu*, Kamil Kurtul. Ankara: İmge Yayınevi, 2010.]

Frank, David; Hironaka, Ann; Meyer, John W.; Schofer, Evan ve Tuma, Nancy; "The Rationalization and Organization of Nature in World Culture," *Constructing World Culture: International Non-Governmental Organizations since 1875 içinde,* J. Boli ve G.M. Thomas (der.), Stanford: Stanford UP, 1999, s. 81-99.

Frank, David John; Hironaka, Ann ve Schofer, Evan; "The Nation-State and the Natural Environment over the Twentieth Century," *American Sociological Review 65,* sayı l, 2000, s. 96-116.

Freedman, Robert O., "Russia and Israel under Yeltsin," *Israel Studies* 3, sayı 1, 1998, s. 140-56.

Friedberg, Aaron L., "Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in Multipolar Asia," *International Security* 18, sayı 3, Kış 1993/4, s. 5-33.

Friedman, Thomas, "Keep Rootin' for Putin," *The New York Times,* 27 Aralık 2001.

Fritz, Paul, "Prudence in Victory: The Management of Defeated Great Powers," doktora tezi, Ohio State Üniversitesi, 2007.

Fry, Greg ve O'Hagan, Jacinta; *Contending Images of World Politics,* New York: Macmillan Press, 2000.

Fukuçi, Takao, "Political Tension versus Economic Growth: The Case of Indonesia," *Japan's Future in Southeast Asia* içinde, İnoki (der.), s. 57-74.

Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press, 1992. [*Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev. Zülfü Dicleli. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2. basım, 2011.]

Galtung, Johan, "Japan and Future World Politics," *Journal of Peace Research* 10, sayı 4, 1973, s. 355-85.

Gaonkar, Dilip Parameshwar (der.), *Alternative Modernities,* Londra: Duke University Press, 2001.

Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983. [*Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan. Adıyaman: Hil Yayınları, 2008.]

Gellner, Ernest, *Plough, Sword and the Book: The Structure of Human History,* Chicago: University of Chicago Press, 1989.

Giddens, Anthony, *Politics and Sociology in the Thought of Max Weber,* Londra: Macmillan, 1972. [*Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji*, çev. Ahmet Çiğdem. Ankara: Vadi Yayınları, 2005.]

Giddens, Anthony, *Consequences of Modernity,* Cambridge: Polity Press, 1990. [*Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. basım, 2010.]

Giddens, Anthony, *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age,* Cambridge: Polity Press, 1991. [*Modernite ve Bireysel-Kimlik*, çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2010.]

Gilman, Sander, *Jewish Self-Hatred: Anti-Semitism and the Hidden Language of the Jews,* Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986.

Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics,* New York: Cambridge University Press, 1981.

Glass, Leon ve Mackey, Michael C.; *From Clocks to Chaos: The Rhythms of Life,* Princeton: Princeton University Press, 1988.

Glassner, Barry, "Where Meanings Get Constructed," *Contemporary Sociology* 29, sayı 4, 2000, s. 590-4.

Goble, Paul A., "Russia and Its Neighbors," *Foreign Policy* 90, 1993, s. 79-88.

Goffman, Erving, *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity,* New York: Simon & Schuster, 1963.

Goffman, Erving, *Interaction Ritual,* New York: Anchor, 1967.

Goffman, Erving, *The Presentation of Self in Everyday Life,* New York: Doubleday Anchor, 1969. [*Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, çev. Barış Cezar. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.]

Goldgeier, James M. ve McFaul, Michael; "A Tale of Two Worlds: Core and Periphery in the Post-Cold War Era," *International Organization* 46, sayı 2, 1992, s. 467-91.

Goldstone, Jack, "Cultural Orthodoxy, Risk, and Innovation: The Divergence of East and West in the Early Modern World," *Sociological Theory 5,* sayı 2, 1987, s. 119-35.

Goldstone, Jack, *Revolution and Rebellion in the Early Modern World,* Berkeley: University of California Press, 1991.

Goldstone, Jack, *Revolutions: Theoretical, Comparative, and Historical Studies,* 2. basım, Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers, 1994.

Goldstone, Jack, "The Problem of the 'Early Modern' World," *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 41, sayı 3, 1998, s. 249-84.

Goldstone, Jack, "The Rise of the West – Or Not? A Revision to Socio-Economic History," *Sociological Theory* 18, sayı 2, 2000, s. 175-94.

Gong, Gerrit, *The Standard of "Civilisation" in International Society,* Oxford: Clarendon Press, 1984.

Gorbaçov, Mihail, "Time of Perestroika Speech at the Ministry of Foreign Affairs, 23 May 1986," *Vestnik Ministerstva innostrannykh del SSR* [Bulletin of the Ministry of Foreign Affairs of the USSR], 5 Ağustos 1987, s. 4-6.

Gorbaçov, Mihail, *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World,* New York: Harper and Row, 1987.

Gorbaçov, Mihail, "Political Report of the CPSU Central Committee at the 27th CPSU Congress, February 25, 1986," *Mikhail Gorbachev: Selected Speeches and Articles* içinde, Mikhail Gorbaçov (der.), Moskova: Progress Publishers, 1987. [*Rapor SBKP 27. Kongresi Kararlarını Gerçekleştirme Süreci ve Perestroyka'nın Derinleştirilmesi Sorunları Üzerine 19. Parti Konferansına Sunulan Rapor*, çev. Azer Yaran. Ankara: Onur Yayınları, 1988.]

Gorbaçov, Mihail, *The August Coup: The Truth and the Lessons,* New York: HarperCollins, 1991.

Gorbaçov, Mihail, *Memoirs,* New York: Doubleday, 1996.

Göçek, Fatma Müge, *Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire: Ottoman Westernization and Social Change,* Oxford: Oxford University Press, 1996. [İmparatorluğun Çöküşü Burjuvazinin Yükselişi Osmanlı Batılılaşması ve Toplumsal Değişme. Ankara: Ayraç Yayınları, 1999.]

Göçek, Fatma Müge, *Social Constructions of Nationalism in the Middle East,* Albany: State University of New York Press, 2002.

Grande, Julian, *Japan's Place in the World,* Londra: Herbert Jenkins Limited, 1934.

Gray, Asa, "Review of Darwin's *Evolution of the Species," The Atlantic*, Haziran, 1860, elektronik formatta yayımı: www.theatlanticcom/doc/186007/gray.

Greenfeld, Liah, *Nationalism: Five Roads toModernity,* Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1992.

Grew, Joseph C., *Turbulent Era; A Diplomatic Record of Forty Years, 1904-1945,* Boston: Houghton Mifflin, 1952. [*Lozan Günlüğü,* çev. K.M. Orağlı. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001.]

Griffin, Larry J., "Causal Interpretation in Historical Sociology," *The American Journal of Sociology* 98, sayı 5, 1993, s. 1094-133.

Grigoriadis, İ., "Friends No More? The Rise of Anti-American Nationalism in Turkey," *The Middle East Journal* 64, sayı l, 2010, s. 51-66.

Grovin, J.H., "Soviet Russia: Some Observations," *Journal of the British Institute of International Affairs* 5, sayı 2, 1926, s. 61-78.

Guins, George C., "Russia's Place in World History," *Russian Review* 22, sayı 4, 1963, s. 355-68.

Güçlü, Yücel, "Turkey's Entrance into League of Nations," *Middle Eastern Studies* 39, sayı 1, 2003, s. 186-206.

Haggard, Stephan, *Developing Nations and the Politics of Global Integration,* Washington DC: Brookings Institution, 1995.

Hall, Peter (der.), *The Political Power of Economic Ideas,* Princeton: Princeton University Press, 1989.

Hall, Rodney Bruce ve Kratochwil, Friedrich V.; "Medieval Tales; Neorealist "Science" and the Abuse of History," *International Organization* 47, sayı 3, 1993, s. 479-91.

Hall, Todd, "Getting Emotional: Towards a Theory of Emotions for International Relations," Yük.Lis. Tezi, University of Chicago, 2003.

Halliday, Fred, "International Society as Homogeneity: Burke, Marx, Fukuyama," *Millennium* 21, sayı 3, 1992, s. 435-61.

Handelman, Stephen, *Comrade Criminal: Russia's New Mafia,* New Haven: Yale University Press, 1995.

Haugaard, Mark, "Power, Modernity and Liberal Democracy," *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought içinde,* Malesevic ve Haugaard (der.), s. 75-102.

Hayes, Louis D., *Japan and the Security of Asia,* Lanham, Maryland: Lexington Books, 2001.

Hazan, Barukh, *Olympic Sports and Propaganda Games: Moscow 1980*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Books, 1982.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *The Phenomenology of the Spirit,* A.V. Miller (İng.çev.), Oxford: Oxford University Press, 1977 [1807]. [*Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2011.]

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Elements of the Philosophy of Right,* Allen W. Wood (der.), H.B. Nisbet (İng.çev.), Cambridge: Cambridge University Press, 1991 [1820]. [*Tüze Felsefesi,* Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2006.]

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, "The German Constitution," *Political Writings içinde,* Laurence Dickey (der.), H.B. Nisbet (İng.çev.), Cambridge: Cambridge University Press, 1999 [1802], s. 6-101.

Hellmann, Donald C., *Japanese Foreign Policy and Domestic Politics: The Peace Agreement with the Soviet Union,* Berkeley: University of California Press, 1969.

Hellmann, Donald C., *Japan and East Asia: The New International Order,* New York: Praeger, 1972.

Hellman, Donald, C., *China and Japan: A New Balance of Power,* Lexington, Mass: Lexington Books, 1976.

Herman, Robert G., "Identity, Norms, and National Security: The Soviet Foreign Policy Revolution and the End of the Cold War," *The Culture of National Security* içinde, P.J. Katzenstein (der.), New York: Columbia University Press, 1996, s. 271-316.

Hiroşi, Minami, *Nihonjinron: Meiji kara Ima Made,* Tokyo: İwanami, 1995.

Hişida, Seici, *Japan Among the Great Powers,* New York: Longmans, Green and Co., 1940.

Hişida, Seici, *Position of Japan as a Great Power,* New York: AMS Press, 1968.

Hobbes, Thomas, *Leviathan,* Oxford: Oxford University Press, 2009. [*Leviathan*, çev. Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10. basım, 2012.]

Hobsbawn, Eric, *The Age of Revolution: 1789-1848,* Londra: Abacus, 2003. [*Devrim* Çağı 1789-1848, çev. Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.]

Hobsbawn, Eric, *The Age of Capital: 1848-1875,* Londra: Abacus, 2003. [*Sermaye Çağı 1848-1875*, çev. Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.]

Hobsbawn, Eric, *The Age of Empire: 1875-1914,* Londra: Abacus, 2003. [*İmparatorluk Çağı 1875-1914*, çev. Vedat Aslan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2010.]

Hobson, John M., *The Eastern Origins of Western Civilisation,* Cambridge: Cambridge University Press, 2004. [*Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, çev. Esra Ermert. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.]

Hobson, John M. ve Sharman, J.C., "The Enduring Place of Hierarchy in World Politics: Tracing the Social Logics of Hierarchy and Political Change," *European Journal of International Relations* 11, sayı l, 2005, s. 63-98.

Hollis, Martin ve Smith Steve, *Explaining and Understanding International Relations,* Oxford: Oxford University Press, 1990.

Holsti, Kal J., "Politics in Command: Foreign Trade as National Security Policy," *International Organization* 40, sayı 3, 1986, s. 643-71.

Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians: A History,* Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2001.

Hosoya, Çihiro, "Characteristics of the Foreign Policy Decision-Making System in Japan," *World Politics* 26, sayı 3, 1974, s. 353-69.

Hume, David, *A Treatise of Human Nature,* New York: Dover, 2003 [1888/1739]. [*İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme,* çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1997.]

Huntington, Samuel P., "Political Modernization: America vs. Europe," *World Politics* 18, sayı 3, 1966, s. 378-414.

Huntington, Samuel P., *Political Order in Changing Societies,* New Haven: Yale University Press, 1968.

Huntington, Samuel P., "The Change to Change: Modernization, Development, and Politics," *Comparative Politics* 3, sayı 3, 1971, s. 283-322.

Huntington, Samuel P., "The Clash of Civilizations," *Foreign Affairs* 72, sayı 3, 1993, s. 22-49.

Hurrell, Andrew ve Woods, Ngaire (der.), *Inequality, Globalization, and World Politics,* Oxford: Oxford University Press, 1999.

Huysmans, Jef, "Security! What Do You Mean?" *European Journal of International Relations 4,* sayı 2, 1998, s. 226-55.

Ikenberry, John G., *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars,* Princeton: Princeton University Press, 2001.

Ikenberry, John G. ve Kupchan, Charles A., "Socialization and Hegemonic Power," *International Organization* 44, sayı 3, 2001, s. 487-515.

İnoguçi, Takaşi, "Asia and the Pacific Since 1945: A Japanese Perspective," *Handbooks to the Modern World: Asia and the Pacific* içinde, Robert H. Taylor (der.), New York: Facts on File, 1990, s. 903-20.

İnoguçi, Takaşi, "Japan's Foreign Policy in Asia," *Current History,* Aralık 1992, s. 407-12.

İnoguçi, Takaşi, "Japan's Role in International Affairs," *Survival* 34, Yaz 1992, sayı 2, s. 71-106.

İnoguçi, Takaşi, "Japan: Reassessing the Relationship between Power and Wealth," *Explaining International Relations Since 1945* içinde, N. Woods (der.), New York: Oxford University Press, 1996, s. 241-58.

İnoguçi,, Takaşi, *Japanese Politics,* Melbourne: Trans Pacific Press, 2005.

İnoguçi, Takaşi ve Muşakoçi, Kinhide, "The Japanese Image of the Future," *Images of the World in the Year 2000* içinde, H. Ornauer, H. Wiberg, A. Sicinski ve J. Galtung (der.), Atlantic Highlands, New Jersey: Humanities Press, 1976, s. 217-36.

İnoki, Masamiçi (der.), *Japan's Future in Southeast Asia,* Kyoto: Kyoto University, 1966.

İriye, Akira (der.), *Japan and the New Asia,* Chicago: The Council, 1976.

İslam, Shafiqul, *Yen for Development: Japanese Foreign Aid and the Politics of Burdensharing,* New York: Council on Foreign Relations Press, 1991.

Jackson, Patrick Thaddeus, "Hegel's House, or "People are States too"," *Review of International Studies* 30, 2004, s. 281-7.

Jackson, Patrick Thaddeus, *Civilizing the Enemy: German Reconstruction and the Invention of the West,* Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006.

Jansen, Marius B., *The Emergence of Meiji Japan,* New York: Cambridge University Press, 1995.

Jansen, Marius B., *The Making of Modern Japan,* Londra: Belknap Press of Harvard University Press, 2000.

Jansen, Marius B. ve Rozman, Gilbert, *Japan in Transition, from Tokugawa to Meiji,* Princeton: Princeton University Press, 1986.

Johnston, Alastair Iain, "Treating International Institutions as Social Environments," *International Studies Quarterly* 45, sayı 4, 2001, s. 487-515.

Jones, Eric L., *The European Miracle: Environments, Economics, and Geopolitics in the History of Europe and Asia,* Cambridge: Cambridge University Press, 1981. [*Avrupa Mucizesi*, çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınevi, 2009.]

Kafka, Franz, *Bütün Öyküler*, çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi, 2. basım, 2010.

Kahler, Miles, "External Ambition and Economic Performance," *World Politics* 40, sayı.4, 1988, s. 419-51.

Kang, David C., "Getting Asia Wrong: The Need for New Analytical Frameworks," *International Security* 27, sayı 4, 2003, s. 57-85.

Kantemir, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi,* çev. Özdemir Çobanoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979 [1716].

Karacan, Ali Naci, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa,* İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993 [1943].

Kassianova, Allia, "Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity in the Foreign Policy and Security Discourse," *Europe-Asia Studies* 53, sayı 6, 2001, s. 821-39.

Katzenstein, Peter J., *Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan, I*thaca, NY: Cornell University Press, 1996. (der.) *Civilizations in World Politics,* New York: Routledge, 2010.

Katzenstein, Peter J., Keohane, Robert O. ve Krasner, Stephen D. (der.), *Exploration and Contestation in the Study of World Politics,* Cambridge, Mass: MIT Press, 2002.

Katzenstein, Peter J. ve Nobuo, Okawara, *Japan's National Security: Structures, Norms and Policy Responses in a Changing World,* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1993.

Katzenstein, Peter J., "Japan, Asian-Pacific Security, and the Case for Analytical Eclecticism," *International Security 26,* sayı 3, 2001/02, s. 153-85.

Katzenstein, Peter J. ve Sil, Rudra, "Rethinking Asian Security," *Rethinking Security in East Asia* içinde, J.J. Suh, Peter J. Katzenstein ve Allen Carlson (der.), Stanford: Stanford University Press, 2004, s. 1-33.

Keene, Edward, *Beyond Anarchical Society,* Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Kennedy-Pipe, Caroline, *Russia and the World, 1917-1991,* New York: Arnold, 1998.

Keohane, Robert O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy,* Princeton: Princeton University Press, 1984.

Keohane, Robert O. (der.) *Neorealism and Its Critics,* New York: Columbia University Press, 1986.

Keohane, Robert O. "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond," *Neorealism and Its Critics* içinde, R.O. Keohane (der.), s. 158-203.

Kerr, David, "The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy," *Europe-Asia Studies* 47, sayı 6, 1995, s. 977-88.

Khalid, Adeeb, "Backwardness and the Quest for Civilization: Early Soviet Central Asia in Comparative Perspective," *Slavic Review 65,* sayı 2, 2006, s. 231-51.

Kingsbury, Benedict, "Sovereignty and Inequality," *Inequality, Globalization, and World Politics* içinde, A. Hurrell ve N. Woods (der.), Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 66-94.

Kinnvall, Catarina, *Globalization and Religious Nationalism in India,* New York: Routledge, 2006.

Kissinger, Henry, "The New Russian Question," *Newsweek* 119, sayı 6, 1992, s. 34-5.

Klien, Susanne, *Rethinking Japan's Identity and International Role: An Intercultural Perspective,* New York: Routledge, 2002.

Klotz, Audie, "Norms Reconstituting Interests: Global Racial Equality and U.S. Sanctions Against South Africa," *International Organization* 49, sayı 3, 1995, s. 451-78.

Klotz, Audie, "Norms and Sanctions: Lessons from the Socialization of South Africa," *Review of International Studies 22,* sayı 2, 1996, s. 173-90.

Kojève, Alexandre, *Introduction to the Reading of Hegel,* Allan Bloom (der.), James H. Nichols (İng.çev.), Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980. [*Hegel Felsefesine Giriş,* çev. Selahattin Hilav. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.]

Konrad, Sebastian, "Entangled Memories: Versions of the Past in Germany and Japan, 1945-2001," *Journal of Contemporary History* 38, sayı 1, 2003, s. 85-99.

Koslowski, Rey ve Kratochwil, Friedrich V., "Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System," *International Organization* 48, sayı 2, 1994, s. 215-47.

Krasner, Stephen D. (der.), *International Regimes,* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983.

Krasner, Stephen D., "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables," *International Regimes* içinde, Krasner (der.), s. 1-21.

Krasner, Stephen D., *Structural Conflict: The Third World against Global Liberalism,* Berkeley: University of California Press, 1985.

Krastev, İvan, "What Russia Wants," *Foreign Policy,* sayı 166, 2008, s. 48-51.

Kropotkin, Pyotr Alekseyeviç, *Memoirs of a Revolutionist,* New York: Houghton Mifflin and Co., 1899. [*Bir Devrimcinin Anıları*, 2 cilt, çev. Mazlum Beyhan. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.]

Kropotkin, Pyotr Alekseyeviç, *Fields, Factories and Workshops: Industry Combined with Agriculture and Brain Work with Manual Work,* gözden geçirilmiş, genişletilmiş basım, New York: G.P. Putnam's Sons, 1913.

Kubalkova, V. ve Cruickshank, A.A., *Thinking New About Soviet "New Thinking"* Berkeley: Institute of International Studies, University of California, 1989.

Laing, R.D., *The Divided Self,* Harmondsworth: Penguin, 1969. [*Bölünmüş Benlik*, çev. Ergün Ahmet Akça. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.]

Larson, Deborah Welch ve Şevçenko, Alexei, "Shortcut to Greatness: The New Thinking and the Revolution in Soviet Foreign Policy," *International Organization* 57, sayı 1, 2003, s. 77-109.

Laue, Theodore von, "Soviet Diplomacy: G.V. Chicherin, People's Commissar for Foreign Affairs, 1918-1930," *The Diplomats* 1919-1939 içinde, G.A. Craig ve F. Gilbert (der.), New York: Athenaeum, 1963, s. 234-81.

Lavoy, Peter, "Nuclear Myths and the Causes of Nuclear Proliferation," *Security Studies* 2, sayı 3/4, 1993, s. 192-212.

Lawrence, Philip K., *Modernity and War: The Creed of Absolute Violence,* New York: Macmillan, 1997.

Lebow, Richard Ned, "The Long Peace, the End of the Cold War, and the Failure of Realism," *International Organization* 48, sayı 2, 1994, s. 249-77.

Lebow, Richard Ned, *A Cultural Theory of International Relations,* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Legro, Jeffrey, *Rethinking the World: Great Power Strategies and International Order,* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005.

Leheny, David, *The Rules of Play, I*thaca, NY: Cornell University Press, 2003.

Leheny, David, "The Samurai Ride to Huntington's Rescue," *Civilizations in World Politics* içinde Peter J. Katzenstein (der.), New York: Routledge, 2009, 5. Bölüm.

Levy, Jack S., "Historical Trends in Great Power War, 1495-1975," *International Studies Quarterly* 26, sayı 2, 1982, s. 278-300.

Lewis, Bernard, *The Emergence of Modern Turkey,* New York: Oxford University Press, 1961. [*Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Métin Kıratlı (çev.), İstanbul: Türk Tarih Kurumu.]

Little, Richard ve Williams, John, *The Anarchical Society in a Globalized World,* New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Ludwig, Gerhard, *A World at Arms:A Global History of World War II,* Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Lustick, İan S., "The Absence of Middle Eastern Great Powers: Political "Backwardness" in Historical Perspective," *International Organization* 51, sayı 4, 1997, s. 653-83.

Lynch, Allen C., "The Realism of Russia's Foreign Policy," *Europe-Asia Studies* 53, sayı 1, 2001, s. 7-31.

Mahoney, James, "Comparative-Historical Methodology," *Annual Review of Sociology* 30, Ağustos 2004, s. 81-101.

Maines, David R., "The Social Construction of Meaning," *Contemporary Sociology* 29, sayı 4, 2000, s. 577-84.

Malcolm, Neil ve Pravda, Alex, "Democratization and Russian Foreign Policy," *International Affairs* 72, sayı 3, 1996, s. 537-52.

Malesevic, Sinisa ve Haugaard, Mark (der.), *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought,* Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

"Introduction: An Intellectual Rebel with a Cause," *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought* içinde, Malesevic ve Haugaard (der.), s. 1-28.

Mann, Michael, *States, War, and Capitalism: Studies in Political Sociology,* New York: Basil Blackwell, 1988.

Mann, Michael, "Predation and Production in European Imperialism," *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought* içinde, Malesevic ve Haugaard (der.), s. 50-74.

March, James ve Olsen, Johan P., *Rediscovering Institutions,* New York: Free Press, 1989.

Markell, Patchen, *Bound by Recognition,* Princeton: Princeton University Press, 2003.

Marshall, T.H., "Citizenship and Social Class," *Sociology at the Crossroads* içinde, Thomas Humphrey Marshall (der.), Londra: Heinemann, 1963, s. 67-127.

Martin, Lisa, *Coercive Cooperation:Explaining Multilateral Economic Sanctions,* Princeton: Princeton University Press, 1992.

Marx, Karl, *Capital:A Critique of Political Economy,* Harmondsworth: Penguin Books, 1976 [1867]. [*Kapital*, çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan. İstanbul: Yordam Kitap, 2011.]

Matsuda, Takeşi, *Soft Power and Its Perils: U.S. Cultural Policy in Early Postwar Japan and Permanent Dependency,* Washington, DC: Woodrow Wilson Press, 2007.

Matsuyama, Yukio, "The Outlook for U.S.-Japan Relations," *Japan and the New Asia* içinde, İriye (der.), s. 42-61.

Maull, Hanns W., "Germany and Japan: The New Civilian Powers," *Foreign Affairs 69,* sayı 5, 1990/91, s. 91-106.

McFaul, Michael, *Russia's 1996 Presidential Election: The End of Polarized Politics,* Stanford: Hoover Institution Press, 1997.

McFaul, Michael, "Getting Russia Right," *Foreign Policy* 117, Kış, 1999-2000, s. 58-73.

McNeill, William Hardy, *The Rise of the West: A History of the Human Community,* New York: The New American Library, 1965.

McNeill, William Hardy, "A Defence of World History: The Prothero Lecture," *Transactions of the Royal Historical Society* 32, 1982, s. 75-89.

McNeill, William Hardy, *Pursuit of Power,* Chicago: University of Chicago Press, 1984.

McNeill, William Hardy, *The Age of Gunpowder Empires, 1450-1800,* Washington, DC: American Historical Association, 1989.

McSweeney, Bill, *Security, Identity and Interests,* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Melson, Robert, "Paradigms of Genocide: The Holocaust, the Armenian Genocide and Contemporary Mass Destructions," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 548, sayı l, 1996, s. 156-68.

Mendelson, Sarah E., "Internal Battles and External Wars: Politics, Learning, and the Soviet Withdrawal from Afghanistan," *World Politics* 45, sayı 3, 1993, s. 327-60.

Mendelson, Sarah E., *Changing Course: Ideas, Politics, and the Soviet Withdrawal from Afghanistan,* Princeton: Princeton University Press, 1998.

Mendelson, Sarah E., "Democracy Assistance and Political Transition in Russia: Between Success and Failure," *International Security* 25, sayı 4, 2001, s. 68-106.

Mendl, Wolf, *Japan's Asia Policy:Regional Security and Global Interests,* Londra: Routledge, 1995.

Mercer, Jonathan, *Reputation and International Politics,* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996.

Meyer, John W., "The World Polity and the Authority of the Nation-state," *Studies of the Modern World-System* içinde, A.J. Bergesen (der.), New York: Academic Press, 1980, s. 109-37.

Meyer, John W.; Boli, John; Thomas, George M. ve Ramirez, Francisco O., "World Society and the Nation-State," *The American Journal of Sociology* 103, sayı 1, 1997, s. 144-81.

Meyer, John W. ve Jepperson, Ronald L., "The "Actors" of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency," *Sociological Theory* 18, sayı 1, 2000, s. 100-20.

Meyer, John W.; Nagel, Joanne ve Snyder, Conrad W., "The Expansion of Mass Education in Botswana: Local and World Society Perspectives," *Comparative Education Review* 37, sayı 4, 1993, s. 454-75.

Mikhailov, M.İ. ve Shelgunov, N.V., *The Proclamation to the Younger Generation* [Kmolodomu pokoleniiu], St. Petersburg, 1861.

Mill, John Stuart, *On Liberty,* New York: Penguin, 2007 [1869]. Türkçesi: Özgürlük Üzerine, Tuncay Türk (çev.), İstanbul: Oda, 2008.

Mitchell, Timothy, *Colonising Egypt,* Cambridge: Cambridge University Press, 1988. [*Mısır'ın Sömürgeleştirilmesi*, çev. Zeynep Altok. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.]

Mitchell, Timothy, *Rule of Experts,* Berkeley: University of California Press, 2002.

Mitzen, Jennifer, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma," *European Journal of International Relations* 12, sayı 3, 2006, s. 341-70.

Miwa, Kimitada, "Japanese Policies and Concepts for Regional Order in Asia, 1938-1940," *The Ambivalence of Nationalism: Modern Japan Between East and West* içinde, James W. White, Michio Umegaki ve Thomas R.H. Havens (der.), New York: University Press of America, 1990, s. 133-56.

Moore, Barrington, *Social Origins of Dictatorship and Democracy,* Boston: Beacon Press, 1966. [*Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, çev. Alaeddin Şenel ve Şirin Tekeli. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 3. basım, 2012.]

Morelli, Elizabeth, "Ressentiment and Rationality," basılmamış taslağa şu adresten ulaşılabilir: http://bu.edu/wcp/Papers/Anth/AnthMore.htm.

Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace,* 5. basım, New York: Knopf, 1978.

Morley, James W., "Between Two Eras," *Japan and the New Asia* içinde, İriye (der.), s. 1-31.

Motyl, Alexander J., "Structural Constraints and Starting Points: The Logic of Systemic Change in Ukraine and Russia," *Comparative Politics* 29, sayı 4, 1997, s. 433-47.

Motly, Alexander J., "Why Empires Reemerge: Imperial Collapse and Imperial Revival in Comparative Perspective," *Comparative Politics* 31, sayı 2, 1999, s. 127-45.

Mouzelis, Nicos, "Nationalism: Restructuring Gellner's Theory," *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought* içinde, Malesevic ve Haugaard (der.), s. 125-39.

Mukae, Ryuci, "Japan's Diet Resolution on World War Two: Keeping History at Bay," *Asian Survey* 36, sayı 10, 1996, s. 1011-30.

Murphy, Raymond, "The Structure of Closure: A Critique and Development of the Theories of Weber, Collins, and Parkin," *The British Journal of Sociology* 35, sayı 4, 1984, s. 547-67.

Murphy, Raymond, "Weberian Closure Theory: A Contribution to the Ongoing Assessment," *The British Journal of Sociology* 37, sayı 1, 1986, s. 21-41.

Myint, Hla, "The Inward and Outward Looking Countries of Southeast Asia and the Economic Future of the Region," *Japan'sFuture in Southeast Asia* içinde İnoki (der.), s. 1-29.

Naff, Thomas, "Ottoman Empire," *The Expansion of International Society* içinde, Bull ve Watson (der.), s. 143-69.

Nettl, J.P. ve Robertson, Roland, "Industrialization, Development and Modernization," *The British Journal of Sociology* 17, sayı 3, 1966, s. 274-91.

Neumann, Iver B., "Review: International Relations Theory and the New World Order," *Mershon International Studies Review* 40, sayı 2, 1996, s. 349-51.

Neumann, Iver B., *Russia and the Idea of Europe,* New York: Routledge, 1996.

Neuman, Iver B., *Russia as Europe's Other,* San Domenico, İtalya: EUI Working Paper, 1996.

Neuman, Iver B., "Self and Other in International Relations," *European Journal of International Relations 2,* sayı 2, 1996, s. 139-74.

Neuman, Iver B., *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation,* Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.

Neuman, Iver B., "Beware of Organicism: The Narrative Self of the State," *Review of International Studies* 30, sayı 2, 2004, s. *259-67.*

Neumann, Iver B. ve Welsh, Jennifer M., "The Other in European Self-Definition: An Addendum to the Literature on International Society," *Review of International Studies* 17, 1991, s. 327-48.

Nicholson, Martin, "Putin's Russia: Slowing the Pendulum without Stopping the Clock," *International Affairs* 77, sayı 4, 2001, s. 867-84.

Nietzsche, Friedrich, *On the Genealogy of Morals,* New York: Vintage Books, 1989 [1887]. [*Ahlakın Soykütüğü Üzerine Bir Kavga Yazısı,* çev. Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları, 5. basım, 2011.]

Nietzsche, Friedrich, *Beyond Good and Evil,* Walter Kaufmann (İng. çev.), New York: Vintage Books, 1989 [1886]. [İyinin ve Kötünün Ötesind, çev. Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları, 6. basım, 2011.]

North, Douglass C. ve Thomas, Robert Paul, *The Rise of the Western World: A New Economic History,* Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

O'Hagan, Jacinta, *Conceptualizing the West in International Relations: From Spengler to Said,* New York: Palgrave, 2002.

O'Loughlin, John; Tuathail, Gearoid O ve Vladimir Kolossov, "A "Risky Westward Turn"? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians," *Europe-Asia Studies 56,* sayı 1, 2004, s. 3-34.

O'Neill, Barry, *Honor, Symbols and War,* Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999.

Olofsson, Gunnar, "Norbert Elias," *Classical and Modern Social Theory* içinde, Heine Andersen ve Lars Bo Kaspersen (der.), Maiden, Mass: Blackwell Publishing, 2000, s. 361-75.

Olson, Mancur, *Power and Prosperity:Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships,* New York: Basic Books, 2000.

Orbay, Rauf, *Siyasi Hatıralar (1914-1939),* A. Uğurlu (der.), İstanbul: Örgün Yayınevi, 2005.

Osgood, Robert E., "Japan and the United States in Asia," *Japan and the United States in Asia* içinde, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1968, s. 1-30.

Ottoman Archives, Yıldız Collection, The Armenian Question, İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokumentasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1989.

Owen, IV, John M., "Transnational Liberalism and U.S. Primacy," *International Security* 26, sayı 3, 2001/02, s. 117-52.

Oye, Kenneth (der.), *Cooperation Under Anarchy,* Princeton: Princeton University Press, 1986.

Özer, Ahmet, *Osmanlıdan Cumhuriyete.* İstanbul: Sis Yayıncılık, 2002.
Özer, İlbeyi, *Avrupa Yolunda Batılaşma ya da Batılılaşma,* İstanbul: Truva Yayınları, 2005.
Özyürek, Esra, *Nostalgia for the Modern: State Secularism and Everyday Politics in Turkey,* Durham: Duke University Press, 2006. [*Modernlik Nostaljisi*, çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 4. basım, 2011.]
Packard III, George R., "Living with the Real Japan," *Japan and the Real Asia* içinde, R.E. Osgood (der.), Baltimore: Johns Hopkins Press, 1968, s. 31-47.
Paige, Jeffery M., "Theory in Macrosocial Inquiry," *The American Journal of Sociology* 105, sayı 3, 1999, s. 781-800.
Pamuk, Orhan, *Kar, İstanbul:* İletişim, 2006.
Pamuk, Orhan, "Babamın Bavulu", Nobel Ödül Tören Konuşması, 7 Aralık 2006 (http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2006/pamuk-lecture_en.html).
Patman, Robert G., "Reagan, Gorbachev and the Emergence of 'New Political Thinking'," *Review of International Studies* 25, sayı 4, 1999, s. 577-601.
Patomaki, Heikki, "How to Tell Better Stories about World Politics," *European Journal of International Relations* 2, sayı l, 1996, s. 105-33.
Pempel, T.J., *Policymaking in Contemporary Japan,* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1977.
Pempel, T.J., "Japanese Foreign Economic Policy: The Domestic Bases for International Behavior," *International Organization* 31, sayı 4, 1977, s. 723-74.
Perinçek, Mehmet, *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri,* İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.
Perlmutter, Amos, "Who Lost Russia ... Our New Rival? Neither Ally nor Partner," *Washington Times,* 18 Şubat 1998, A17.
Platon, *The Republic of Plato,* 2.bas., Allan Bloom (İng.çev.), New York: Basic Books, 1991. [*Devlet*, çev. Mehmet Ali Cimcoz, Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 14. basım, 2008.]

Polanyi, Karl, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time,* 2. basım, Boston: Beacon Press, 2001. Türkçesi: *Büyük Dönüşüm*, Ayşe Buğra (çev.), İstanbul: İletişim, 2010.

Polunov, Aleksandr, *Russia in the Nineteenth Century,* Thomas C. Owen ve Larissa G. Zakharova (der.), Marshall S. Shatz (İng. çev.), Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2005.

Rachman, Giedon, "America is Losing the Free World," *Financial Times,* 5 Ocak 2010, s. 9.

Ramirez, Francisco O., "Global Changes, World Myths, and the Demise of Cultural Gender," *America's Changing Role in the World-System* içinde, T. Boswell ve A.J. Bergesen (der.), New York: Praeger, 1987, s. 257-74.

Ramirez, Francisco O. ve Boli, John, "The Political Construction of Mass Schooling: European Origins and Worldwide Institutionalization," *Sociology of Education* 60, sayı 1, 1987, s. 2-17.

Reginster, Bernard, "Nietzsche on Ressentiment and Valuation," *Philosophy and Phenomenological Research 51,* sayı 2, 1997, s. 281-305.

Reisch, George A., "Chaos, History, and Narrative," *History and Theory* 30, sayı 1, 1991, s. 1-20.

Reus-Smit, Christian, *The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations,* Princeton: Princeton University Press, 1999.

Rhee, Syngman, *Japan Inside Out: The Challenge of Today,* 2. bas., NY: Revell, 1941.

Ringmar, Erik, "On the Ontological Status of the State," *European Journal of International Relations* 2, sayı 4, 1996, s. 439-66.

Ringmar, Erik, "The Recognition Game: Soviet Russia against the West," *Cooperation and Conflict* 37, sayı 2, 2002, s. 115-36.

Risse-Kappen, Thomas, "Ideas Do Not Float Freely: Transnational Coalitions, Domestic Structures, and the End of the Cold War," *International Organization* 48, Mart 1994, s. 185-214.

Roberts, Cynthia ve Sherlock, Thomas, "Bringing the Russian State Back in: Explanations of the Derailed Transition to Market Democracy," *Comparative Politics* 31, sayı 4, 1999, s. 477-98.

Rockingham, Alexandra, "Interview with Orhan Pamuk," *The Believer,* Mayıs 20, 2006, s. 74-8.

Rodriguez, İleana (der.), *The Latin American Subaltern Studies Reader,* Durham, NC: Duke University Press, 2001.

Rousseau, Jean Jacques, *The Social Contract or Principles of Right,* Kessinger Publishing, 1994 [1776]. *Türkçesi: Toplum Sözleşmesi*, Vedat Günyol (çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ruggie, John Gerard, "Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis," *Neorealism and Its Critics* içinde, Keohane (der.), s. 131-57.

Ruggie, John Gerard, "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations," *International Organization* 47, sayı 1, 1993, s. 139-74.

Ruggie, John Gerard, "What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge," *International Organization* 52, sayı 4, 1998, s. 855-85.

Russett, Bruce, *Controlling the Sword: The Democratic Governance of National Security,* Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1990.

Said, Edward, *Orientalism,* New York: Vintage Books, 1979. [*Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları, 6. basım, 2012.]

Saint-Exupéry, Antoine de, *The Little Prince,* K. Woods (İng.çev.), New York: Reynal & Hitchcock, 1943. [*Küçük Prens*, çev. Cemal Süreya, İstanbul: Cem Yayınevi, 1989.]

Salter, Mark B., *Barbarians and Civilization in International Relations,* Sterling, Virginia: Pluto Press, 2002.

Scheff, Thomas J., "Shame and the Social Bond: A Sociological Theory," *Sociological Theory* 18, sayı 1, 2000, s. 84-99.

Schmitt, Richard, *Alienation and Class,* Cambridge, Mass: Schenkman, 1983.

Schofer, Evan, "Science Associations in the International Sphere 1875-1990: The Rationalization of Science and the Scientization of Society," *Constructing World Culture: International Non-Governmental Organizations since 1875* içinde, J. Boli ve G.M. Thomas (der.), Stanford: Stanford University Press, 1999, s. 249-66.

Schweller, Randall L. ve Wohlforth, William C., "Power Test: Evaluating Realism in Response to the End of the Cold War," *Security Studies* 9, sayı 3, 2000, s. 60-107.

Scott, W. Richard ve Meyer, John W. (der.), *Institutional Environment and Organizations: Structural Complexity and Individualism,* Thousand Oaks, California: Sage Publications, 1994.

Sergeev, Viktor, *The Wild East:Crime and Lawlessness in Post-Communist Russia,* New York: M.E. Sharpe, 1998.

Service, Robert, *A History of Twentieth-Century Russia,* Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1998.

Service, Robert, *The Russian Revolution, 1900-1927,* 3. bas., New York: St. Martin's Press, 1999.

Service, Robert, *A History of Modern Russia: From Nicholas II to Vladimir Putin,* Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2005.

Sewell, William Hamilton, "Three Temporalities: Toward an Eventful Sociology," *The Historic Turn in the Human Sciences* içinde, T.J. McDonald (der.), Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996.

Shaw, Stanford J., "The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt (1517-1798)", Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 1959.

Shaw, Stanford J., *Between Old and New: The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789-1807,* Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1971. [*Sultan 3. Selim*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.]

Shaw, Stanford J., *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic,* Basingstoke: Macmillan, 1991. [*Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, çev. Meriç Sobutay. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.]

Shermer, Michael, "Exorcising Laplace's Demon: Chaos and Antichaos, History and Metahistory," *Historical Theory* 34, sayı l, 1995, s. 59-83.

Shulman, Marshall D., "Japan's Changing Relations with the Soviet Union," *Japan and the New Asia* içinde, İriye (der.), s. 32-42.

Sikkink, Kathryn, "Transnational Politics, International Relations Theory, and Human Rights," *PS: Political Science and Politics* 31, sayı 3, 1998, s. 516-23.

Sil, Rudra ve Doherty, Eileen M., *Beyond Boundaries?: Disciplines, Paradigms, and Theoretical Integration in International Studies,* Albany: State University of New York Press, 2000.

Silan, Necmettin Şahir, *İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Milletvekillerinin Gelecekten Bekledikleri,* Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, 2004 [1923].

Simmel, George, "The Stranger," *The Sociology of George Simmel* içinde, H.K. Wolff (der.), New York: Free Press, 1950, s. 402-9.

Simpson, Gerry, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order,* Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Singer, Max ve Wildavsky, Aaron, *The Real World Order: Zones of Peace/ Zones of Turmoil,* Chatham, New Jersey: Chatham House, 1996.

Skocpol, Theda, "Review: Wallerstein's World Capitalist System: ATheoretical and Historical Critique," *The American Journal of Sociology* 82, sayı 5, 1977, s. 1075-90.

Skocpol, Theda, *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China,* Cambridge: Cambridge University Press, 1979. [*Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, S. Erdem Türközü. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004.]

Slaughter, Ann Marie, "International Law in a World of Liberal States," *European Journal of International Law 6,* sayı 1, 1995, s. 503-38.

Slevin, Peter ve Baker, Peter, "Bush Changing Views on Putin; Administration That Hailed Russian Leader Alters Course," *The Washington Post,* 14 Aralık 2003, s. 26.

Smith, Steve, "Wendt's World," *Review of International Studies* 26, sayı 1, 2000, s. 151-63.

Smuts, J.C., "The British Empire and World Peace," *Journal of the Royal Institute of Royal Affairs* 9, sayı 2, 1930, s. 141-53.

Snyder, Jack L., *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition,* Ithaca, New York: Cornell University Press, 1991.

Snyder, Jack L., "Russia: Responses to Relative Decline," *International Order and the Future of World Politics* içinde, T.V. Paul ve J.A. Hall (der.), Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Soroos, Marvin S., "Global Interdependence and the Responsibilities of States: Learning from the Japanese Experience," *Journal of Peace Research* 25, sayı 1, 1988, s. 17-29.

Spruyt, Hendrik, "Institutional Selectionin International Relations: State Anarchy as Order," *International Organization* 48, sayı 4, 1994, s. 527-57.

Spruyt, Hendrik, *The Sovereign State and its Competitors,* Princeton: Princeton University Press, 1994.

Spruyt, Hendrik, *Ending Empire: Contested Sovereignty and Territorial Partition,* Ithaca, New York: Cornell University Press, 2005.

Stavrianos, Leften Stavros, *The Ottoman Empire: Was It the Sick Man of Europe?,* New York: Rinehart, 1957.

Stavrianos, Leften Stavros, *Global Rift: The Third World Comes of Age,* 1.bas., New York: William Morrow & Co., 1981.

Steele, Brent J., *Ontological Security in International Relations,* New York: Routledge, 2008.

Stein, Janice Gross, "Political Learning by Doing: Gorbachev as Uncommitted Thinker and Motivated Learner," *International Organization* 48, sayı 2, 1994, s. 155-83.

Steinmetz, George, "Odious Comparisons: Incommensurability, the Case Study, and "Small N's" in Sociology," *Sociological Theory* 22, sayı 3, 2004, s. 371-400.

Steven, Rob, *Japan's New Imperialism,* Houndmills: Macmillan, 1990.

Stinchcombe, Arthur L., *Constructing SocialTheories,* New York: Harcourt Brace & World, 1968.

Stinchcombe, Arthur L., *The Logic of Social Research,* Chicago: University of Chicago Press, 2005.

Stokes, Bruce, "Divergent Paths: US-Japan Relations towards the Twenty-First Century," *International Affairs* 72, sayı 2, 1996, s. 281-91.

Strang, David, "From Dependency to Sovereignty: An Event History Analysis of Decolonization, 1870-1987," *American Sociological Review* 55, sayı 6, 1990, s. 346-60.

Strang, David, "Global Patterns of Decolonization, 1500-1987," *International Studies Quarterly* 35, sayı 4, 1991, s. 429-54.

Stryker, R., "Beyond History versus Theory: Strategic Narrative and Sociological Explanation," *Sociological Methods Research* 24, sayı 3, 1996, s. 304-52.

Suganami, Hidemi, "Japan's Entry into International Society," *The Expansion of International Society* içinde, Bull ve Watson (der.), s. 185-99.
Şevtsova, L., "Vladimir Putin," *Foreign Policy* 164, 2008, s. 34-6, 38, 40.
Şigeru, Yoşida, *The Yoshida Memoirs: The Story of Japan in Crisis,* Londra: Heinemann, 1961.
Şigeru, Yoşida, *Last Meiji Man,* Hiroşi Nara ve Yoshida Ken-Ichi (der.), Lanham, Mass: Rowman & Littlefield, 2007.
Şimşir, Bilâl N., *İngiliz Belgelerinde Atatürk, 1919-1938 (British Documents on Atatürk, 1919-1938),* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.
Homage to Mustafa Kemal Atatürk; Hero of the East: Documents from the Turkish Archives, with Additions from the Pakistan Archives, İslamabad: Institute of Islamic History Culture and Civilization Islamic University, 1981. [*Doğunun Kahramanı Atatürk*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.]
Suzuki, Şogo, "Japan's Socialisation into Janus-Faced European International Society," *European Journal of International Relations* 11, sayı 1, 2005, s. 137-64.
Suzuki, Şogo, *Civilization and Empire: China and Japan's Encounter with European International Society,* New York: Routledge, 2008.
Suzuki, Şogo, "Seeking "Legitimate" Great Power Status in Post-Cold War International Society: China's and Japan's Participation in UNPKO," *International Relations* 22, sayı 1, 2008, s. 45-63.
Suzuki, Şogo, "The Strange Masochism of the Japanese Right: Redrawing Moral Boundaries in Sino-Japanese Relations," taslak, 2008, s. 1-21.
Tajfel, Henri, *Human Groups and Social Categories,* Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
Tanaka, Stefan, *Japan's Orient,* Berkeley: University of California Press, 1995.
Tanrıöver, Hamdullah Suphi, "Irk ve Milliyet," *Yeni Mecmua* 67, sayı 1, 1923 [hicri 1339], s. 7.
Taylor, Robert H. (der.), *Asia and the Pacific,* New York: Facts on File, 1991.
Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (der.), *Cumhuriyetin Harcı Cilt 1: Köktenci Modernitenin Doğuşu,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (der.), *Cumhuriyetin Harcı Cilt 3: Modernitenin Altyapısı Oluşurken,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Thies, Cameron G., "A Social Psychological Approach to Enduring Rivalries," *Political Psychology* 22, sayı 4, 2001, s. 693-725.

Thomas, George M.; Meyer, John W.; Ramirez, Francisco O. ve Boli, John (der.), *Institutional Structure: Constituting State, Society, and the Individual,* Beverly Hills, California: Sage, 1987.

Tilly, Charles, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990,* Cambridge, Mass: Blackwell, 1990. [*Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, çev. Kudret Emiroğlu. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.]

Tilly, Charles, *European Revolutions, 1492-1992,* Cambridge, Mass: Blackwell, 1993. [*Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, çev. Özden Arıkan. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2005.]

Tilly, Charles, *Identities, Boundaries, and Social Ties,* Boulder, Colorado: Paradigm Publishers, 2005.

Tilly, Charles ve Ardant, Gabriel, *The Formation of National States in Western Europe,* Princeton: Princeton University Press, 1975.

Tipps, D.C. "Modernization Theory and the Comparative Study of Societies," *Comparative Studies in Society and History* 15, sayı 2, 1973, s. 196-226.

Tocqueville, Alexis de, *Democracy in America,* New York: Penguin, 2003.

Tönnies, Ferdinand, *Gemeinschaft and Gesellschaft,* Devon, Birleşik Krallık: Dover, 2002 [1887].

Totman, Conrad D., *A History of Japan,* 2. basım, Maiden, Mass: Blackwell, 2004.

Toynbee, Arnold, *The Western Question in Greece and Turkey,* New York: Houghton Mifflin Co., 1923. [*Türkiye ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008.]

Toynbee, Arnold, *Turkey,* Kenneth Kirkwood ile birlikte, New York: Charles Scribner's Sons, 1927. [*Türkiye*, çev. Ümit Karadağ. İstanbul: Birey Yayın, 2003.]

Toynbee, Arnold ve Ross, Denison, "The Modernisation of the Middle East," *Journal of the Royal Institute of International Affairs* 8, sayı 4, 1929, s. 344-66.

Trimberger, Ellen Kay, *Revolution from Above:Military Bureaucrats and Development in Japan, Turkey, Egypt, and Peru,* New Brunswick, New Jersey: Transaction Books, 1978.

Troçki, Lev, *The Revolution Betrayed,* Londra: New Park, 1972 [1937]. [Trotskiy, Leon, *İhanete Uğrayan Devrim*, çev. kolektif. İstanbul: Alef Yayınevi, 2006.]

Troçki, Lev, *History of the Russian Revolution,* Max Eastman (İng.çev.), New York: Pathfinder Press, 1980. [*Rus Devriminin Tarihi*, 3 cilt, çev. Bülent Tanatar, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1998.]

Tsunoda, Ryusaku, *Sources of the Japanese Tradition,* New York: Columbia University Press, 1958.

Tsikangov, Andrey, "From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: The Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia," *Mershon International Studies Review* 41, sayı 2, 1997, s. 247-68.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler [1876-1938],* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2004.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Tunaya, Tarık Zafer, "The Turkish Temptation," *The Wall Street Journal,* 30 Ekim 2009, s. A24.

Turner, Jonathan H. ve Hanneman, Robert A., "Some Theoretical Principles of Societal Stratification," *Sociological Theory* 2, 1984, s. 21-2.

Ubicini, Abdolonyme, *Lettres sur la Turquie,* Paris, 1854: İngilizcesi, Easthope (İng.çev.), Londra, 1856. [*Osmanlı'da Modernleşme Sancısı*, çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 1998.]

Uğurlu, Andaç (der.), *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (1923-1938),* İstanbul: Örgün Yayınevi, 2003.

Uğurlu, Andaç (der.), *Türkiye'nin Parçalanması ve İngiliz Politikası (1900-1920),* İstanbul: Örgün Yayınevi, 2005).

Uldricks, Teddy J., *Diplomacy and Ideology: The Origins of Soviet Foreign Relations, 1917-1930,* Londra: Sage, 1979.

Üstel, Füsun, *Türk Ocakları (1912-1931),* İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Van der Vat, Dan, *The Pacific Campaign: The Second World War: The US-Japanese Naval War (1941-1945),* New York: Simon & Schuster, 1991.

Vincent, R.J., "Racial Equality," *The Expansion of International Society* içinde, Bull ve Watson (der.), s. 239-54.

Wallerstein, İmmanuel Maurice, *The Modern World-System,* New York: Academic Press, 1974. [*Modern Dünya Sistemi*, 3 cilt, çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarın Yayınları, 2010-11.]

Wallerstein, İmmanuel Maurice, *World Inequality: Origins and Perspectives on the World System,* Montreal: Black Rose Books, 1975.

Wallerstein, İmmanuel Maurice, *The Capitalist World-Economy: Essays,* New York: Cambridge University Press, 1979.

Wallerstein, İmmanuel Maurice, "The Development of the Concept of Development," *Sociological Theory* 2, sayı 1, 1984, s. 102-16.

Wallerstein, İmmanuel Maurice, "The World-System after the Cold War," *Journal of Peace Research* 30, sayı 1, 1993, s. 1-6.

Waltz, Kenneth Neal, *Theory of International Politics,* Reading, Mass: Addison-Wesley, 1979.

Waltz, Kenneth Neal, *Man, State and the War,* New York: Columbia University Press, 2001.

Wang, Hongying, "Multilateralism in Chinese Foreign Policy: The Limits of Socialization," *Asian Survey* 40, sayı 3, 2000, s. 475-91.

Watson, Adam, "Introduction," *The Expansion of International Society* içinde, Bull ve Watson (der.), s. 1-12.

Watson, Adam, "European International Society and Its Expansion," *The Expansion of International Society* içinde, Bull ve Watson (der.), s. 13-32.

Watson, Adam, "Russia and the European States System," *The Expansion of International Society* İçinde, Bull ve Watson (der.), s. 61-74.

Watson, Adam, *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis,* New York: Routledge, 1992.

Weber, Max, *The Theory of Social and Economic Organization,* A.M. Henderson ve Talcott Parsons (der.), New York: Oxford University Press, 1947. [*Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınevi, 2011.]

Weber, Max, *Basic Concepts in Sociology,* H.P. Secher (der.), Secaucus, New Jersey: Citadel Press, 1962. [*Sosyolojinin Temel Kavramları,* çev. İsmet Kayaoğlu. İstanbul: Bakış Yayınları, 6. basım, 2007.]

Weber, Max, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology,* Berkeley: University of California Press, 1978.

Weber, Max, *Max Weber on Capitalism, Bureaucracy, and Religion: A Selection of Text,* Stanislav Andreski (der.), Boston: Allen Sc Unwin, 1983.

Weber, Max, "Politics as a Vocation," *The Vocation Lectures* içinde, Rodney Livingstone (İng.çev.), Indianapolis: Hackett, 2004. [*Meslek Olarak Siyaset*, çev. Afşar Timuçin ve Mehmet Sert. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2006.]

Weinstein, Martin, *Japan's Postwar Defense Policy, 1947-1968,* New York: Columbia University Press, 1971.

Weldes, Jutta; Laffey, Mark; Gusterson, Hugh ve Duvall, Raymond (der.), *Cultures of Insecurity,* Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.

Wendt, Alexander, "Collective Identity Formation and the International State," *American Political Science Review* 88, sayı 2, 1994, s. 384-96.

Wendt, Alexander, "Constructing International Politics," *International Security* 20, sayı l, 1995, s. 71-81.

Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics,* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Wendt, Alexander, "Why a World State is Inevitable," *European Journal of International Relations 9,* sayı 4, 2003, s. 491-542.

Wendt, Alexander, "State as a Person," *Review of International Studies* 30, sayı 2, 2004, s. 289-316.

White, Stephen, *The Origins of Détente: The Genoa Conference and Soviet-Western Relations, 1921-1922,* Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

White, Stephen ve McAllister, İan, "Putin and His Supporters," *Europe-Asia Studies 55,* sayı 3, 2003, s. 383-99.

Wight, Colin, "State Agency: Social Action without Human Activity?" *Review of International Studies* 30, sayı 2, 2004, s. 269-80.

Wight, Colin, *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology,* Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Wight, Martin, "Western Values in International Relations," *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics* içinde, Herbert Butterfield ve Martin Wight (der.), Londra: Allen & Unwin, 1966, s. 89-131.

Wight, Martin, *Systems of States,* Hedley Bull (der.), Leicester: Leicester University Press, 1977.

Willetts, Peter, *The Non-Aligned Movement: The Origins of a Third World Alliance,* Londra: F. Pinter, 1978.

Wittfogel, Karl A., "Russia and Asia: Problems of Contemporary Area Studies and International Relations," *World Politics* 2, sayı 4, 1950, s. 445-62.

Wittfogel, Karl A., "Russia and the East: A Comparison and Contrast," *Slavic Review* 22, sayı 4, 1963, s. 627-43.

Wohlforth, William C., "Realism and the End of the Cold War," *International Security* 19, sayı 3, 1994/5, s. 91-129.

Woods, Ngaire, *Explaining International Relations since 1945,* Oxford: Oxford University Press, 1996.

Worringer, Renee, ""Sick Man of Europe" or "Japan of the Near East"?: Constructing the Ottoman Modernity in the Hamidian and Young Turk Eras," *International Journal of Middle East Studies* 36, sayı 2, 2004, s. 207-30.

Wuthnow, Robert, "The World Economy and the Institutionalization of Science in Seventeenth-Century Europe," *Studies of the Modern World-System* içinde, A. Bergesen (der.), New York: Academic Press, 1980, s. 25-55.

Yack, Bernard, "Review: Reconciling Liberalism and Nationalism," *Political Theory* 23, sayı 1, 1995, s. 166-82.

Yılmaz, Mustafa, *İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si,* Ankara: Phoenix, 2002.

Zayonçkovski, Pyetr Andreyeviç ve Wobst, Susan, *The Abolition of Serfdom in Russia,* Gulf Breeze, Florida: Academic International Press, 1978.

Zarakol, Ayşe, "Ontological (In)security and State Denial of Historical Crimes: Turkey and Japan," *International Relations* 24, sayı 1, 2010, s. 3-23.

Zeldin, Mary-Barbara, *Peter Yakovlevich Chaadayev, Philosophical Letters & Apology of a Madman,* Mary-Barbara Zeldin (İng.çev.), Knoxville: University of Tennessee Press, 1970.

Zolberg, Aristide R., "Review: Origins of the Modern World System: A Missing Link," *World Politics* 33, sayı 2, 1981, s. 253-81.

Dizin

11 Eylül 130, 170, 275, 278-80, 284, 301
1856 Fermanı 155

A

AB, bkz. Avrupa Birliği
ABD 21, 61, 84, 123, 163, 197, 199, 207-8, 213-4, 217, 219-22, 225-29, 231, 233-6, 238-41, 246, 260, 274-5, 278-81, 284-5, 291, 293, 299, 301
ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması 220-2, 226-8
Abdülmecid, Sultan II. 63
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 21-2, 33, 195, 293-4
Afganistan 171-2
Akçam, Taner 160, 188, 304
Aksakov, İvan 252
Aleksandr, Çar II. 63, 252-4, 265
Aleksandr, Çar III. 254
Allinson, Gary 217-8, 220, 304
Almanya 36, 82, 112, 118, 125, 150, 162, 173, 179, 207, 209, 212, 216, 242-3
Ankara Meclisi 164-5, 174
Aras, Tevfik Rüştü 173-4, 304
Aristoteles 102, 120, 288, 305
Arnavutlar 160, 172-3
arriviste 142-4, 211, 282, 294
asimilasyon 48, 93, 114, 289, 294-7
Asya Kalkınma Bankası 231, 239
Asya tarzı modernleşme 297
Atatürk 61, 65, 150-1, 164-7, 171-6, 178, 180-7, 191-4, 256, 265, 282, 304-7, 331, 337, 342
Atay, Falih Rıfkı 162, 169, 171, 182, 184, 208, 305
Avrasyacılar 268
Avrupa Birliği (AB) 21, 25, 192, 196, 277, 284, 293, 295
Avrupalılaşma 151, 238
Avrupa Medeniyet Standardı 8, 49, 200
Avrupa Uyumu 76, 249, 282, 293
Aydın, Cemil 72, 93, 153, 156-8, 205, 215, 305, 339
ayrımcılık 28, 32-3, 112, 116, 131, 197, 210-1

B

Badgley, John 230-1, 238, 305
Balkan Konferansı, (Birinci ve İkinci) 172
Balkanlar 172, 175, 274
Balkan Paktı 172-3
barut imparatorlukları 66-7, 73

Batı Avrupa 35, 58, 66-7, 69, 70-3, 84, 158, 177, 233, 249-50, 252
emperyalizmi 174, 187, 220, 235
medeniyeti 235
normları 65, 295
reformları 252
Batılılaşma 85, 150, 160, 180-2, 184-5, 191-3, 206, 215, 247, 252, 262, 283-4, 287-8, 302, 331, 339
Bauman, Zygmunt 32, 40-1, 48, 68-9, 70-1, 80-1, 85, 95, 98, 105, 107, 111, 113-4, 134, 189, 289, 292, 294, 296, 300, 306
Befu, Harumi 236, 306
Berkes, Niyazi 154-5, 160, 182, 185, 306
Berlin, Isaiah 100, 103, 105, 306
Billington, James 252-3, 307
Birinci Dünya Savaşı 17, 36, 61, 118, 120, 144, 148, 161, 164-6, 181, 187, 191, 207, 209, 222, 250, 255, 261-2
Birinci Sanayi Devrimi 123
Birleşmiş Milletler (BM) 124, 226, 231, 270-1, 293, 299
Blaney, David 30, 45, 67, 69, 77, 125, 129, 307
Boğazlar 173, 179
Bolşevikler 60, 64, 97, 149, 163, 165, 174, 192, 254, 258, 262, 285, 298
Bourdieu, Pierre 136-7, 139, 255, 263, 295, 307-8, 312
Bozkurt, Gülnihâl 160, 188, 307
Brines, Russell 216-7, 219, 220, 308
Britanya 77-9, 82, 97, 121-3, 148-50, 154-5, 159, 162-7, 170-2, 176-7, 179, 187, 206-8, 213, 223, 250
Bukovansky, Mlada 45, 74-5, 308
Bulgaristan 172-3
Bull, Hedley 46-7, 49, 68, 93-4, 152, 200, 308, 329, 337, 339-41
Bunce, Valerie 251, 260, 263, 308
Bunmei, Kaika 8, 200
Burke, Edmund 106, 108, 308, 318
Buruma, Ian 199, 200-3, 207, 213-4, 216, 218-21, 226-9, 237, 308
Bush, George W. 246, 281, 335
Buzan, Barry 44, 46, 49, 99, 308-9
Büyük Asya Savaşı 213
büyük güçler 65, 96, 148, 213, 215, 243, 249
Büyük Özgürlük Yasası 252

C-Ç

Carr, Edward 76-8, 309
Cezayir 235
Clark, Ian 47, 125, 128-9, 172, 310
Collins, Randall 45, 69, 72, 307, 310, 329
Çaadayev 253
Çarlık Rusyası 159
Çeçenistan 273, 278-80
Çin 29, 34, 71-3, 157, 201, 204, 206-10, 213, 215, 219, 221-2, 226, 228, 230-1, 235-8, 268, 275, 280-1, 299, 335
Çin-Japon savaşı 204, 206-9, 213

D

demokratik yönetim 128, 285
Derluguian, Georgi 14, 45, 50, 57, 255-6, 259, 262-3, 265, 311-2
Deudney, Daniel 61, 263-4, 312

dışarıdaki devletler 38, 95, 99, 119, 126-7, 130, 144, 216, 238, 261, 295, 301
dışarıdakiler 18, 38-9, 44-5, 47-8, 53, 58, 89, 90, 94-5, 98, 104, 130, 142, 246, 265, 284, 289-90, 296, 300-3
dışlama 19, 82, 84, 103, 117, 143
  bireyselci dışlama 82
  kolektivist dışlama 82, 117
dış politika 17, 22, 57, 59, 61, 64, 87, 96, 151, 162, 175, 177, 179, 187, 223, 225-6, 228, 230, 232-4, 236, 241, 245-6, 255, 268-9, 272, 274, 276-8, 283, 293-4, 297, 302
Dış Politika Kavramı (1993) (Rusya) 271-3, 282-3
Dış Politika Kavramı (2000) (Rusya) 277
Doğu Avrupa 85, 119, 129, 133, 173, 281
Doğu/Batı ikiliği 29, 128, 150, 187, 272
Doğu Bloğu 298
Doğu Hıristiyanları 157, 287
Dulles, John 221-3
Durkheim, Émile 62, 71, 75, 91, 123, 312
Dünya Politikası ekolü 45, 49, 117
Dünya Sistemi kuramı 45, 90, 127

E

efendi-köle ilişkisi 99, 101-3, 105, 111, 117, 303
ekonomik büyüme 275
  durgunluk 209, 259
  gelişim 38, 122, 124-5, 221, 224-5, 227, 237, 239, 279
  kriz 281
  reformlar 203, 273
Elias, Norbert 18-9, 35-6, 38-9, 44, 64, 68-70, 80, 83, 89, 90-1, 94-5, 98, 102, 104, 116, 129, 137-8, 312-4, 330
emperyalist güçler 208
  ideoloji 79
  normlar 193
emperyalizm 76-8, 81-2, 124, 170-2, 187, 193, 197, 206, 212, 220, 230, 235, 262
  Amerikan 226
  Avrupa 76, 212, 235
emperyalizm karşıtlığı 172, 174, 193, 197, 203, 220, 262
English, Robert 251-2, 308, 313
Ermeni katliamı 25-6, 36, 64, 161, 196, 254
Esat, Mahmut 182
eşitlik 42, 76, 79, 106-10, 118, 147, 168, 177, 186, 189, 191, 203, 205, 208-9, 243, 260, 264, 300
eşitlikçilik 109, 112, 114, 126
eşit tanınma 101, 106-7, 109-10, 114-5, 262, 296

F

Filistin 235
Fransa 73, 76, 94, 97, 149, 152, 155, 176, 179, 183, 201, 207-8, 223, 230, 250, 335
Fransız Devrimi 74, 76, 249
Fransız modeli 196
Fuat Paşa (Dış İşleri Nazırı) 154
Fukuyama, Francis 86, 119, 126, 128, 315, 318
Fukuzawa, Yukiçi 203

G

G-7 275, 276
G-8 277, 281, 293
G20 197
Galtung, Johan 236-7, 315, 321
gayrimüslimler 155
Gellner, Ernest 62, 67-9, 74, 80, 263, 315, 318, 325-6, 328-9
Giddens, Anthony 47, 69, 75, 94, 315-6
Gilman, Sander 113, 316
Goffman, Erving 18, 27-8, 31-3, 36, 38-9, 41, 44, 84, 92, 95, 98, 104, 131-5, 160-1, 168, 190, 192, 297, 316
Goldstone, Jack 51, 58, 62, 70-2, 316
Gorbaçov, Mihail 9, 261, 263-6, 271, 282, 317
Greenfeld, Liah 112, 317
Grew, Joseph 166-8, 317

H

habitus 8, 33, 47, 49, 135-41, 187, 257, 280, 311
Halifelik 149-51, 163, 166, 169-71, 174, 182, 185, 190
Halis, Keriman 186, 197
halk egemenliği 74, 76
Hatoyama, İçiro 226
Hayes, Louis 225, 318
Hegel, Georg W.F. 48, 99-101, 105, 108-9, 116-7, 123, 136, 302-3, 318-9, 321, 323
Hellmann, Donald 219, 226, 319
Herodianlar 9, 119-20, 287, 302
Hıristiyanlar 28, 93, 118, 120, 138, 147, 152-7, 159, 198, 249, 287, 292
Hıristiyan gruplar 153, 159
  medeniyeti 198
  milletler 153, 155
Hıristiyanlık 73, 77, 118
Himbalılar 92
Hindistan 34, 73, 82, 97, 149-50, 165, 169, 171, 184, 235, 271, 281
hiyerarşiler 41, 43, 71, 75, 80, 82, 97, 99, 106, 118, 129, 239, 296, 303
Hobbes, Thomas 69, 105, 107, 319
Hobson, John 45, 71, 75-9, 96-7, 154, 319-20
Hong Kong 29
Huntington, Samuel 119, 126-7, 299, 320, 325

I-İ

Ikenberry, John 40, 60-1, 199, 263-4, 312, 320
IMF 229
Inayatullah 30, 45, 67, 69, 77, 125, 129, 307
Irak 21, 150, 171-2, 176-7, 271, 280
ırkçılık 78, 81, 211
Islahat Fermanı 154
ibadet özgürlüğü 196
içeridekiler-dışarıdakiler dinamiği 47, 58, 81-2, 142, 295
ifade özgürlüğü 154
İkeda, Hayato 228-30
İkinci Dünya Savaşı 36, 61-2, 122-5, 144, 151, 172-3, 192, 200, 213, 215, 228, 234-5, 240-1, 243, 270, 291, 300
imparatorluk Japonyası 8, 200, 203, 206, 210

imparatorluk Rusyası 246, 250-1
İnalcık, Halil 157, 314
İnoguçi, Takaşi 225, 228-9, 234, 320-1
İran 26, 34, 97, 134, 152, 172, 271, 299, 302
İslam 22, 149, 154, 161-2, 164, 170-2, 182, 184, 198, 237, 321
devletleri 172, 287
dünyası 149, 171
kökten dincilik 143
mahkemeler 186
İslamcılık 150
İsmet Paşa 167-8, 214, 322
İsrail 97
İstiklal Savaşı 149, 162, 169-70, 173, 180, 190-1
İtalya 173, 258, 329
İttihat ve Terakki Partisi (İTP) 64-5, 161

J

Jackson, Patrick 14, 51, 136, 321
Jansen, Marius 201-3, 206, 208-9, 212-3, 218-9, 221-2, 225, 228, 237, 321
Japon Demokratik Partisi (JDP) 294
Japon Liberal Demokrat Partisi (LDP) 226, 228
Japonya (1945-1974) 199-244
Amerikan işgali 61, 199, 236, 238
Amerika ile ticaret 201
Amerikan karşıtı ayaklanmalar 220
anayasası 63, 218, 239
Batılılaşma 160, 180, 200, 206, 215, 236
dış politikası 223, 225-6, 228, 230, 232-3, 241
ekonomisi 21, 65, 203, 217-8, 220-1, 225, 230, 240
emperyalizm 206, 220, 235
İmparatorluğu 8, 18, 62, 200, 203, 206, 210
lekelenme 33, 134, 210-1, 225, 232, 243
medeniyet standartları 118, 200, 234
Meici Restorasyonu 63, 200, 202, 205-6, 215
militarizmi 61, 207, 221, 233, 238, 241, 243
modeli 180
modernleşmesi 206
reformlar 63, 178, 202-3, 219
savaş suçları 36
seçkinler 86-7, 204-5
ticareti 72, 201, 221-2, 227, 229-30, 239
toplumsallaşması 59, 60
ulusal habitus 138, 222
ve ABD 219-2, 226, 228-30
ve Almanya 125, 207, 209, 213, 216
ve Birleşmiş Milletler 226, 231
ve Çin 29, 204, 206-8, 213
ve Rusya 21-2, 25, 27-8, 52, 57-9, 63, 66-7, 72, 135, 138, 144, 200, 236, 248, 250, 252-3, 262, 268-70, 277, 282, 291-3, 295, 298
ve Türkiye 17, 21, 25, 33-8, 52, 57-9, 63, 66-7, 72, 134-5, 138, 144, 160, 167, 177, 200, 214, 236, 240-1, 248, 250, 252-3, 262, 268-70, 282, 284, 291-5, 298
ve uluslararsı sistem 197, 199, 200, 204-5, 208-9, 223, 230, 236-7, 239, 241, 243

yenilgi sonrası dinamiği 37, 52, 61, 216, 236, 240, 270, 284, 291, 298
yerleşik-dışarıdaki statüsü 233, 241
Jön Türkler 64-5, 147, 160-2, 177

K

Kafka, Franz 55, 145, 322
Kafkaslar 257, 281
kapitalizm 70, 72-3, 123, 165, 237-8, 259, 264-5, 271, 275-6, 283, 285
kapitülasyonlar 152-3, 167, 169, 188
Karacan, Ali Naci 167-9, 214, 322
karma ekonomi 175
Kars Anlaşması 164-5
Kassianova, Allia 266-9, 271-3, 277, 322
Keene, Edward 45, 69, 75, 79, 82, 322
Kemalistler 21, 61-2, 170, 202, 255-8, 291
Kemalist Cumhuriyet 61
devlet 257
devrim 202
hükümet 255
rejim 62, 257, 291
Türkiye 255-6, 258
Kemalizm 65, 196
Kenkiçi, Odera 210-1
Kırım Savaşı 152, 250-2
Kissinger, Henry 228
Kojève, Alexandre 101-2, 103-4, 303, 323
Kore 203, 206-7, 219-20, 222, 229, 278
Kore Savaşı 219-20
Kozirev, Andrey 272-3, 276
Krastev, İvan 285, 324
Kunio, Yanagida 211
Küçük Kaynarca Anlaşması 152, 156-7
küresel terör 281
devletler sistemi 125
ekonomi 128
ekonomik kriz 269
enerji 281
ilişkiler 288
kültür 50
modeller 94
normlar 41
toplumsal hiyerarşiler 85, 99, 128
Kürtler 125, 60, 176, 196

L

laiklik 27, 30, 196
Larson, Deborah 260, 264, 271, 324
Lebow, Richard 35, 37, 43-8, 109, 123, 324-5
leke/lekelenme 7-8, 18-9, 27-9, 32, 38-9, 45-6, 49, 50, 53, 84, 89, 92, 95-9, 104, 120, 125-7, 130-6, 138-40, 142-4, 151, 161, 195, 200, 205, 216, 222, 224, 243, 247, 261, 264, 266, 269, 276, 288, 290, 292, 301
kuramı 18, 38, 200
kabulü 140
stratejileri 266
statüsü 188
ve birey 27, 29, 31, 33, 161, 168, 190, 192, 211, 224, 297
ve Doğu 205, 265
ve topluluklar 28, 265
lekeliler 18, 22, 36, 141, 144, 168, 297
lekelilik 22, 37-8, 44, 140
Lenin, Vladimir 255, 262

Leninizm 122, 262, 265
Lewis, Bernard 153, 160, 188, 307, 325
liberalizm 49, 114, 262
liberalleşme 159, 267, 273, 283-4, 293
Lloyd George, David 149, 165, 170
Lord Aberdeen 251
Lord Balfour 178
Lord Curzon 166-7
Lord Robert Cecil 147-8
Loti, Pierre 203
Lozan Konferansı 159, 166-7, 170, 176, 189, 191, 214, 291, 317, 322
Lynch, Allen 270, 275-6, 325

M

MacArthur, Douglas 216-7, 219-20, 237, 308
Mançurya 207, 209-10
Mann, Michael 75, 80-1, 326
Markell, Patchen 100-2, 106, 110-1, 326
Marksistler/Marksizm 64, 70, 127, 256, 262, 264-5
Marx, Karl 106, 123-4, 318, 326
Masaru, Nakayama 212
Matsuda, Takeşi 36, 212, 222, 326
McNeill, William 34, 59, 326-7
Medeniyetler Çatışması 299
Medeniyetler İttifakı 299
Medeniyet Standardı 8, 39, 47, 49, 79, 81-2, 84, 98, 117-8, 121, 128-30, 155-6, 191, 193, 200, 234-5, 300
Medvedev, Dimitri 281, 285
Meici dönemi 63, 200, 202-3, 205-88, 210-1, 215, 224, 239, 252, 254
Meici Restorasyonu 63, 200, 202, 205-6, 215
meşrutiyet 160
Metternich, Klemens von 153, 155
Milletler Cemiyeti 121, 151, 172, 175-9, 193, 206, 209-10, 235, 259, 270
milliyetçilik 26, 57, 74-5, 81, 85, 95, 107, 111-2, 161, 182, 209, 272, 275
Misak-ı Milli 166
Mitchell, Tim 48, 67-8, 77, 80, 99, 104, 122, 328
modern devletler sistemi 37, 42, 45, 49, 57, 75, 247, 301
modernlik 29, 30, 34-5, 47-8, 62, 64, 66-8, 72, 85-7, 92, 94, 105, 108-9, 114, 117, 126, 129, 138, 156-7, 178, 188-91, 195-6, 235, 247, 253, 256, 262, 297, 302-3
modern uluslararası sistem 19, 30, 38, 47-8, 66, 89, 98-9, 288
Moğollar 260-1
Mondros Mütarekesi 162-3
Murphy, Raymond 82, 117, 329
Musul sorunu 176-8
Muşakoçi, Kinhide 234, 321
Müslümanlar 28, 33, 35, 92, 149, 153-4, 156, 158-63, 165, 169-71, 174, 177, 184-5, 196, 198, 241, 268, 284, 293
Müslüman dünyası 149, 171, 177, 268, 284, 293
  düşünce 35
  hareketi 149
  seçkinler 159
  tebaa (Osmanlı'da) 158, 161
  ülkeler 33, 171, 196
Müttefik Kuvvetler 216-20

N

negatif özgürlük 115
Nettl, John 123-5, 329
Neumann, Iver 17, 34, 44, 48, 77, 129, 136, 247-8, 250, 258, 260, 262, 268, 282, 329
Nietzsche, Friedrich 48, 108-9, 112-4, 141, 143, 330, 332
Nikolay, Çar II. 208, 249, 250-2, 254, 293
Nobusuke, Kişi 227-8
normaller 18, 27, 45, 115, 120, 142
normallik 19, 38, 136, 194
normlar 38-44, 46, 59, 82, 91, 61, 65, 117, 122, 126, 130, 193, 223, 291, 296, 301

O-Ö

OECD 229
olimpiyatlar 229
ontolojik bütünlük 301
ontolojik güvenlik 35, 39, 94, 115, 134, 138, 141, 188-9, 229, 232, 237, 257
  güvensizlik 7, 58, 66, 86, 243, 260, 269, 302
  kuşku 296
  travma 257, 262
Ortadoğu 178, 193, 196, 278, 281
oryantal despotluk 154, 260
oryantalizm 67, 203, 236, 257, 333
oryantalleştirme 236
Osmanlı entelijensiyası 160-1
Osmanlı İmparatorluğu 8, 17, 19, 21, 32, 36, 61, 63-4, 66, 71-3, 77, 86-7, 97, 138, 148, 150-63, 165, 171, 179-80, 183, 188-9, 195-6, 200, 215, 240, 248-52, 254-5, 257, 262, 291, 298, 314, 334
  "Avrupa'nın hasta adamı" yaftası 97, 155, 158, 180, 190
  Batılılaşma 32, 63, 156-8, 161
  çöküşü 61, 63, 158, 172, 165-6, 188, 195, 257, 291
  dini azınlıklar 77, 138, 153-6, 188, 254
  lekelenme 31, 151
  medeniyet standardları 55-6
  millet sistemi 153, 180
  Parlamentosu 164, 166
  reformlar 72, 157, 190, 201, 215, 252
  tebaası 154, 171
  ticaret 151-3
  Türkiyesi 200, 214
  ve Avrupalılar 66, 72, 93, 155-6, 159-60, 162, 215, 248-53, 298
  ve Japonya 19, 36, 63-6, 72-3, 86-7, 138, 160, 180, 200-1, 214-5, 240, 248, 250-3, 262, 291, 298
  ve Rusya 19, 36, 64-6, 71-2, 86-7, 138, 152-3, 155, 215, 248-9, 250-5
Osmanlılar 72, 153, 157, 215, 255
oto-oryantalizm 67
Otuz Yıl Savaşları 69, 73
öykünme 35, 50, 62, 65-8, 74, 156-7, 240, 298
özegemenlik 113
özgürlük 63, 76, 100-3, 105-13, 115-6, 122-3, 147, 194, 251, 289, 296, 303
özoryantalizm 197, 236, 303

P

Pakistan 97, 337
Pamuk, Orhan 25-31, 301, 303, 314, 331-2

Panasyacılık 210
Panislamizm 150, 159-60, 180
Panturanizm 150, 180
Pantürkizm 159, 161
Paris Barış Konferansı 160
Pasifik Adaları 222
Pasifik Savaşı 223
pasifizm 38, 62, 65, 199, 211, 218, 230, 233, 238, 242-3
Perinçek, Mehmet 164, 171, 174-5, 187, 331
Perry seferi 201, 236, 304
Petro (Büyük/Deli), Çar 35, 62, 157, 247-9, 253
piyasa ekonomisi 272, 275-7, 285
Platon 103, 109, 120, 331
Polunov, Alexander 250-2, 332
pozitif özgürlük 100-1, 103, 105-6, 108-9, 111-2, 115-6, 123, 289, 302
Primakov, Yevgeniy 273, 276
Prusya 73, 123, 155, 202
Putin, Vladimir 9, 245-6, 266, 273-81, 284-5, 301, 315, 329-30, 334-7, 341

R

ressentiment 112-4, 141-3, 211-2, 285
Reşit Paşa (Osmanlı büyükelçisi) 162
Rhee, Syngman 206, 332
Rhodes, Cecil 77
Ringmar, Erik 136, 258-60, 262, 332
Robertson, Roland 123-5, 329
Romanya 172-3
Rousseau, Jean-Jacques 103, 107, 109, 247, 249, 333
Ruggie, John 38, 45, 59, 69, 71, 74-5, 333
Rusya (1990-2007) 50, 245-87
  Avrasya kimliği 255, 267-8, 279
  Batılılaşma 200, 247-8, 252-3, 267, 283-4
  Batı yanlısı siyaset 267
  Bolşevikler 64, 255, 257
  devlet kimliği 245
  devrim 64, 251, 255
  dış politikası 246-60, 271-2, 275, 283, 292
  ekonomisi 62, 71-2, 267, 272-6, 285
  enerji politikaları 281
  İmparatorluğu 152, 255, 262, 268
  kapitalizmi 276
  lekelenme 33, 38, 261
  medeniyet standardları 155
  milliyetçilik 112, 267
  modernleşme 66, 254
  otoriterlik 281
  reformlar 35, 63, 247, 254, 282
  Soğuk Savaş 61, 144, 246, 260, 268, 270, 281, 298
  tanınma arayışı 270
  toplumsallaşması 59, 72, 284
  ulusal habitus 135, 138
  ulusal kimlik 253, 269-70, 282
  ve ABD 123, 207-8, 246, 274, 278, 280-1, 284
  ve Avrupa 17, 34-5, 73, 86, 159, 207-8, 246-51, 260, 262, 268, 273, 275, 279-80, 282-4, 298
  ve Japonya 17, 20-1, 25, 33-4, 37-8, 52, 57-9, 64-7, 73, 86-7, 135, 138-9, 144, 197, 200, 236, 239, 246, 248, 253, 268-70, 284, 291-9

ve Osmanlı İmparatorluğu 17, 63-4, 71-3, 86-7, 152-3, 248-51, 253, 255
ve Türkiye 17, 20-1, 25, 33-4, 37-8, 52, 57-8, 65-7, 135, 138-9, 144, 150, 160, 173, 197, 200, 236, 239, 246, 253, 256, 258, 268-70, 284, 291-9
ve uluslararası sistem 52, 275-7, 284-5
yenilgi sonrası dinamiği 18, 37, 61, 236, 269, 282, 284, 293
yerleşik-dışarıdaki statüsü 29, 30, 279
Rus-Gürcü savaşı 281
Rus-Japon savaşı 205, 207, 213
Rusya Federasyonu 266, 275

S-Ş

Sadabad Paktı 150, 172, 187
Saint-Exupéry, Antoine de 147, 333
Said, Edward 236, 330, 333
Sanayi Devrimi 70, 74, 82, 87, 123
sanayileşme 62, 70, 74, 82, 123, 264
sanayileşmiş ülkeler 28, 126, 212, 229
Sarı Tehlike 210-1
savaş suçları 36-7, 227
Scheler, Max 142-3, 289
seçkinler 36, 60, 67, 70, 84-7, 158-60, 204, 250-2, 256
seküler 28, 38, 62, 93, 118, 196-7
sekülerleşme 196, 238, 283, 297
serfler 62, 252
Service, Robert 254-5, 257-8, 264-5, 272-4, 277-8, 334
Sharman, Jason 45, 76-9, 96-7, 154, 320
Slavcılar 252-4, 257, 268
Soğuk Savaş 18, 36, 59, 61, 127-9, 144, 199, 225, 232-3, 238-41, 246, 260-3, 268, 270, 281, 297-8
Sovyet ekonomisi 264
Sovyetler Birliği 9, 18, 36-8, 62, 65, 128, 134, 172, 175-6, 191-3, 217, 219-20, 226, 237, 245-6, 251, 258-60, 262-6, 272, 276, 278, 280-3, 292-3, 298
Sovyet modeli 122, 262-3, 298
Sovyet Rusya 9, 173, 257-8
SSCB 260-1
Stalin, Josef 36, 127, 175, 181, 214, 259, 274
statü standartları 8, 188, 234, 246
Stavrianos, Leften 123, 158, 336
Steinmetz, George 52, 336
Suganami, Hidemi 204, 336
Suzuki, Şogo 14, 45-6, 50, 96, 203, 206, 243, 337
Süleyman (Kanuni Sultan) 152, 169, 198
Şapka Kanunu 186, 189
şeriat 154
Şevçenko, Alexei 260, 264, 271, 324
Şevtsova, Lilia 285, 337
Şimonoseki Anlaşması 207

T

Tajfel, Henri 48, 337
Tanaka, Stefan 204-5, 337
tanınma 32, 37, 96, 100-3, 106-10, 114-8, 136, 196, 260, 262, 270, 296, 302
ilişkisi 117
stratejisi 296
Tanrıöver, Hamdullah Suphi 182, 337
Tanzimat 63, 154, 201-2, 215, 252, 254, 313
tarım politikaları 264

tarımsal imparatorluklar 62, 66-7, 71-3, 94, 119, 126, 212, 249
Tarihin Sonu Tezi 128, 292, 298, 315
Tayvan 207, 222, 229
terörizm 130, 278, 281
Tocqueville, Alexis 108, 115, 338
toplumsal dışlama 99
  eşitsizlik 80, 106, 300, 302
  hiyerarşiler 67, 71, 80, 85, 99, 106, 114, 118, 128
toplumsallaşma 40-5, 49, 50, 59, 60, 62, 65-6, 68, 132, 190-1, 284, 297-8
toplumsal tabakalaşma 39, 51, 81, 125-6, 288, 300
toprak reformu 218
Townsend, Charles 149-50
Toynbee, Arnold 119-20, 133, 156-9, 172, 177, 189, 193-4, 287-9, 338
Tönnies, Ferdinand 75, 108, 338
Trimberger, Ellen 17, 255, 338
Troçki, Lev 247, 254, 338-9
Truman, Harry 221
Tsikangov, Andrey 339
Tunaya, Tarık Zafer 158, 339
türban 26, 33, 186, 195, 197
Türk alfabesi 186
Türkiye (1918-1938) 147-95
  Batılılaşma 29, 32, 120, 150, 180, 184-5, 189-90, 192-3, 195, 200, 283, 287-8, 291, 302
  dış politika 59, 61, 172, 175
  din 184-5, 195
  egemenlik 169, 182, 190, 193-4
  ekonomisi 17, 21, 58, 175, 291
İstiklal Savaşı 149-50, 162-6, 170, 173, 180, 190-1
Kemalist rejim 65, 202, 255-8
lekelenme 26, 32-3, 135, 187, 190, 196, 243, 292, 294, 298
medeniyet standardları 181-6, 188-9, 234
milliyetçilik 26-7, 32
ontolojik güvensizlik 58, 66, 188, 195
ordu 190
reformlar 176, 180, 190, 256
sekülerlik 38, 196, 283
toplumsallaşması 59-61, 191
ve ABD 163, 293
ve Avrupalılar 30, 148, 176-8, 183, 196, 293, 295
ve Balkanlar 168, 172-3
ve Bolşevikler 164, 192, 255
ve Doğulu ülkeler 135, 150, 169-72, 176-7, 187, 193, 241, 293
ve Japonya 17, 25, 33-4, 37-8, 52, 57-61, 67, 134-5, 138, 144, 160, 177-8, 197, 200, 214-6, 236, 239-41, 243, 246, 253, 268-71, 282-4, 292-9
ve Rusya 17, 25, 33-4, 37-8, 52, 57-61, 67, 135, 138, 144, 150, 160, 197, 200, 236, 239, 246, 253, 255-6, 258, 268-71, 282-4, 291-3, 295-6, 298-9
ve Sovyetler Birliği 173-6, 192
yenilgi sonrası dinamiği 17-8, 37-8, 50, 52, 60-1, 65-6, 87, 163, 189-90, 195-6, 239-40, 265, 269-70, 272, 282-4, 291, 293, 298
yerleşik-dışarıdaki statüsü 57, 119, 144, 151, 193-4, 294

Türkiye Cumhuriyeti 151, 162, 173, 175, 183-5, 197, 313, 334
devlet kimliği 196
ve lekelenme 189, 196
Türk-Ermeni Savaş 163
Türk kimliği 32
milliyetçiliği 180
modeli 297
Türk Ocakları 181-3, 339
Türk Ordusu 169, 190
Türk-Rus Savaşı 160
Türk-Yunan Savaşı 163

U-Ü

Uğurlu, Andaç 148, 150, 170, 330, 339
Uluslararası İlişkiler (Ul) 30, 34, 37, 39, 45-6, 50, 59, 65, 97, 136, 233, 263, 288, 300, 302
disiplini 302
ekolleri 65
kuramı 20, 39, 50, 59, 136, 288, 300
söylemi 37
yazımı 45-6, 59
Ukrayna 165, 281
ulusal bağımsızlık hareketleri 125
Ulusal Güvenlik Kavramı 273
ulusal habitus 8, 33, 49, 138, 187, 190, 222, 280
ulusal kimlik 27, 133, 135, 242, 253
ulus-devlet 47, 85, 107, 111, 138, 204, 212
uluslararası güvenlik 243
hiyerarşiler 129
leke/lekelenme 127, 140
normlar 41, 43
uluslararası sistem 7, 13, 18-21, 26, 28, 30-1, 35, 37-9, 42-5, 47-53, 58-9, 62, 66, 74-5, 79, 81, 84, 86-7, 89, 90-1, 94, 97-9, 106, 111, 127, 129, 134-5, 140, 151, 156, 168, 179-82, 187-9, 191, 194-7, 200, 223, 234-7, 239-43, 251, 264, 269, 276-7, 283-4, 288, 290-1, 295-8, 300-2
hiyerarşileri 43
lekelenme 95-105, 135
modern devletler sisteminin doğuşu 75-6
modernleşme 30, 34, 58, 65-7, 80-6, 89, 98, 120, 166, 176, 179, 186, 188-9, 190, 192, 196, 253, 283, 297
normallik arayışı 162-9, 194
sosyolojik çerçeve 45
tanınma stratejisi 296
ulusal habitus 33, 135, 138, 187-8, 283
ulusal kimlik 194-6, 239, 253, 269-71
ve Japonya 52, 200, 223, 234-6, 239-41, 243, 295-6
ve Milletler Cemiyeti 151-2, 175, 178-9, 193
ve Rusya 52, 276-7, 283-4, 251, 262, 264, 295
ve Türkiye 26, 30, 37, 52, 156, 168, 179, 180-2, 187-9, 191, 194-6, 296
ve uluslararası sistem 26, 30, 52, 57, 66, 119, 151, 168, 180, 186-8, 190-1, 194, 241, 243, 246, 291, 296
yenilgi sonrası dinamiği 52, 195-6, 236, 239, 269, 282, 284, 291, 293, 298
yerleşik-dışarıdaki dinamiği 35, 38, 45, 47, 52-3, 55, 90, 151, 235, 290
Üçüncü Dünya 78, 122, 127, 224-5, 284, 297

V

Vahdeddin, Sultan Mehmed 166
Vestfalya 34-5, 43, 45, 57-8, 63, 66-7, 73, 75, 94, 98-9, 106, 240, 249
Vietnam 230

W

Wallerstein, Immanuel 45, 72, 90, 119, 122, 127, 129, 262, 335, 339-40
Waltz, Kenneth 40, 59, 60, 90, 96, 258, 340
Weber, Max 51, 81-2, 110, 123, 315, 329, 340-1
Wendt, Alexander 43-4, 59, 96, 100, 117, 135, 140, 335, 341
Wilson, Woodrow 163, 209, 262, 307, 326
Wilsonculuk 122, 262
Winston Parva 19, 83, 90-1, 98-9, 102, 116, 129, 155
Wittfogel, Karl 260-1, 342
Worringer, Renee 160-1, 202, 342

Y

Yack, Bernard 13, 111-2, 342
Yahudiler 110-1, 155, 334
Yahudi Soykırımı 122
Yeltsin, Boris 245-6, 266, 271-7, 280-2, 315
Yeni Düşünce 9, 263, 283
Yeni Osmanlıcılık 150
yerleşik-dışarıdaki dinamiği 7-8, 18, 35-9, 41, 44-5, 47-8, 53, 89-91, 95, 99, 117, 151, 191, 194, 216, 235, 241-2, 290, 295, 300
yerleşikler 18, 35, 38-9, 45, 47-8, 53, 83, 89, 90, 95, 98, 102, 104, 130, 142, 246, 261, 276, 280, 300, 302
Yoldaş Esba 174, 187
Yoldaş Karahan 175, 192
Yoşida Doktrini 65, 216-21, 223-9, 231, 237-8, 265, 282, 337
Yugoslavya 170, 172-3, 271
Yunanistan 119, 133, 148, 165-8, 172-3, 338

Z

Zealotlar 9, 119-20, 287, 302